

BEDRETTİN CÖMERT

Mitio bo j ji v e ikonografi



Bedrettin Cömert; 27 Eylül 1940 tarihinde Vezirköprü'de, doğdu. İlkokuldan sonra, altıncı ve yedinci sınıfları, Kangal ve Gürün'de okudu. Yoksulluk çekerek büyüyen Bedrettin ortaokul üçüncü sınıftan başlayarak Sivas Lisesi'ne geçti, parasız yatılı sınavını kazanmış ve orta eğitimini güvence altına almıştı artık.

Bedrettin Cömert lisede okurken gerek düz yazı gerekse şiir olarak edebiyatla uğraşmaya başlamıştı. Bu yıllarda yazdığı ilk şiirleri Varlık dergisinde yayınlandı.

1960 yılında Liseyi bitirdi ve bir devlet bursunu kazanarak İtalya'ya gitti. İtalya'da ilk iki yıl Perugia Yabancı Üniversitesi'nde İtalyanca ve Latince okudu. Daha sonra Roma Üniversitesi İtalyan Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. 1965 yılında Maria Augustino ile evlendi. 1966 yılında büyük oğlu Ergun doğdu. Bir yandan Türk edebiyatında yapıtlar vermeyi sürdürürken bir yandan da 1967 yılında Roma Üniversitesi'nden lisans diplomasını aldı.

1970 yılında Türkiye'ye dönen Bedrettin Cömert, Haziran ayında Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'ne asistan olarak girdi. Burada Sanat Tarihi ve Estetik konularındaki çalışmaları yürütürken, 1971 yılında Roma Üniversitesi Felsefe Enstitüsü'nde, "Son Elli Yılda Türkiye'de Sanat Eleştirisi" konusundaki tezi ile estetik doktoru derecesini aldı. 1972 yılında Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde Öğretim Görevliliğine atandı. 1973 yılında küçük oğlu Kemal doğdu.

Sanat Tarihi konusundaki araştırmalarını, edebiyat ve eleştiri çalışmaları ile birlikte sürdüren Bedrettin Cömert, ikinci doktorasını, Hacettepe Üniversitesinde verdi. "Giotto ve San Francesco Geleneği" konusunda yaptığı tez ile Sanat Tarihi doktoru da oldu. Aynı yıllarda, Türk televizyonu için "Leonardo da Vinci" adlı yapıtı çevirmişti.

Bir yandan özgün yapıtlar üretirken, öte yandan da, yabancı dildeki önemli bilim yapıtlarının Türkçeye kazandırılmasına çalışan Bedrettin Cömert, 1977 yılında Gombrich'in ünlü "Sanatın Öyküsü" adlı yapıtını çevirdi. Bu çeviri, Türk Dil Kurumu'nun ödülünü aldı. Aynı yıl Türk Dili üzerindeki çalışmaları ve başarılı çevirileri sonunda 1977 yılında Türk Dil Kurumu'na üye oldu ve yine 1977'de sınavları başarı ile tamamlayarak Üniversite Doçenti oldu. Tezi, "Benedetto Croce'nin Estetiğinde İfade Kavramı ve İfadenin İletim Sorunu" adını taşıyordu. Üniversite Doçenti olduktan hemen sonra Hacettepe Üniversitesinin Sanat Tarihi Bölümüne eylemli Doçent olarak atandı. Doçentlik tezi ancak ölümünden sonra Kültür Bakanlığınca yayımlandı ve çocuklarıyla birlikte yurt dışına gitmekte olan eşinin eline son anda, havaalanında ulaştırılabildi.

Bedrettin Cömert, 11 Temmuz 1978 günü sabah sekiz otuzda, en verimli çağında demokrasi düşmanı katiller tarafından otomobili içinde kurşunlanarak öldürüldü.

Yayımcının Notu:

Mitoloji ve İkonografi'nin bu basımı Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Sacit Pekak'ın gözetiminde yayma hazırlanmıştır. Kitabın önceki iki basımından farklı olarak bu basımda metin, resimler ve resim açıklamaları ayrı bölümler halinde yer almamış, hepsi birlikte verilerek okurun kitaptan daha fazla verim alması amaçlanmıştır. Ayrıca, bu baskıda metin, Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunu. Sanat Tarihi Bölümü yüksek lisans öğrencisi Seyfi Genç tarafından terimler ve yazım hataları bakımından gözden geçirilmiş ve düzeltilmiştir. Bu düzeltmeler sırasında şu esaslar gözetilmiştir: TDK ödüllü Bedrettin Cömert'in dil ve üslubuna dokunulmamış, metin Nijat Özön'ün YKY'den 1995'te 4. baskısı yapılan Büyük Dil Kılavuzu'na göre gözden geçirilmiştir. Mitolojik terimler yazarın da esas aldığı Azra Erhat'ın Mitoloji Sözlüğü (Remzi Kitabevi] esas alınarak kontrol edilmiş, fakat kitabın yeni basımlarındaki sayfa numaraları 1972 yılında yapılan ilk baskısından farklı olduğu için, okura kolaylık sağlamak amacıyla, bu göndermelerin sayfa numaraları 1989'daki basıma göre düzeltilmiştir. Kitabın eski basımını bilen okurların dikkatinden kaçmayacak başka bir husus da kitabın Tevrat ve İncil kısımlarında kullanılan terminolojinin güncelliğidir. Bu terminoloji de Kutsal Kitap'm, Temmuz 2002'de Kitabı Mukaddes Şirketi ve Yeni Yaşam Yayınları'nın ortak yayınladığı ve ilgili çevrelerde genel kabul gören, Yeni Çeviri'sine dayanmaktadır. Fakat Bedrettin Cömert'in İtalyanca'dan çevirdiği ve üslubunu taşıyan ayet çevirileri aynen korunmuştur. Özel isimlerin yazımında sadece çok bilinen yerlerin adları (Sistina Şapeli, Hermitage Müzesi gibi) Türkçeleştirilmiştir, diğer isimlerdeki "museo, museum. gallery vb." kullanımlar korunmuştur.

BEDRETTİN CÖMERT

İÇİNDEKİLER

Doç. Dr. Bedrettin Cömert'in Biyografik Kıvılcığı.....

Giriş.....

I - YUNAN MİTOLOJİSİ

Yunanlılar ve Yunan Mitolojisi.....

İlahların Yaradılışı.....

Olymposlu İlahlar.....

Zemrün Çiçeği.....

Gök ve Yer İlahları.....

Su Tanrıları.....

Orman ve Kır Tanrıları.....

Tugay ve Çehennem Tanrıları.....

İnsan Tanrıları.....

Kurt Tanrıları.....

II - TEVRAAT

Yahudiler.....

Musa'dan Önce.....

III - ENCELLEN

Yahudi Yahya'nın Hayatı.....

Meryem'in Hayatı.....

İsa'nın Hayatı.....

İsa'nın Çilesi (İsa Pasihisi).....

IV - BAĞI AZİZ VE AZİZLERİ

Kaynaklar.....

Dizin.....





01



MİTOLOJİ ve İKONOĞRAFI

Bedrettin Cömert



® Ergun & Kemal Cömert (Bedrettin Cömert'in yasal varisleri olarak)
® De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., 2010.

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca her hakkı saklıdır. De Ki Basım Yayım Ltd. Şti.'nin yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen çoğaltılamaz.

Yayına Hazırlayan: Sinem Umman
Teknik Hazırlık: Binali Mansur
Kapak Tasarımı: İLEF Reklâm Atölyesi
Baskı: Kozan Ofset (0 312 384 2004)

Birinci Baskı: Ekim 2006 (2100 Adet)
İkinci Baskı: Eylül 2008 (2100 Adet)
Üçüncü Baskı: Kasım 2010 (5250 Adet)

Baskı: Korza Basım (0 312 342 2808)

ISBN: 978-9944-492-33-1

Bandrol Seri No Aralığı:

KTB-ABF 762879'dan

KTB-ABF 768128'e kadar.

De Ki Basım Yayım Ltd. Şti.
İlkyerleşim Mahallesi, 1938 Sokak,
Güzel Sıla Sitesi, B Blok No: 8
OSTİM-BATI KENT/AN KARA
Tel-Fax: + 90 312 386 27 58



bilgi@deki.com.tr • www.deki.com.tr

İÇİNDEKİLER

Doç. Dr. Bedrettin Cömert'in Bilimsel Kişiliği.....	7
Giriş.....	13
I - YUNAN MİTOLOJİSİ.....	19
Evrenin ve Tanrıların Yaratılışı.....	20
İnsanın Yaratılışı.....	25
Olymposlu Büyükler.....	29
Zeus'un Çevresindeki Tanrılar.....	75
Gök ve Atmosfer Tanrıları.....	80
Su Tanrıları.....	83
Orman ve Kır Tanrıları.....	88
Toprak ve Cehennem Tanrıları.....	92
İnsan Hayatı ve Kaderiyle İlgili Tanrılar.....	93
Kahramanlar ve Bölgesel Efsaneler.....	95
II - TEVRAT.....	139
Yaratılış.....	140
Mısır'dan Çıkış.....	159
III-İNCİLLER.....	177
Vaftizci Yahya'nın Hayatı.....	178
Meryem'in Hayatı.....	182
İsa'nın Hayatı.....	198
İsa'nın Çilesi (La Passion).....	214
IV - BAZI AZİZ VE AZİZELER.....	243
Kaynakça.....	259
Dizin.....	261

Doç. Dr. Bedrettin Cömert'in Bilimsel Kişiliği*

Bilim adamı Bedrettin Cömert'in bilimsel kişiliğini bütünleyen öğretim üyeliği Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümüyle başlar. Bedrettin Cömert 1970 yılında asistanlıkla akademik çevreye girerken, Sanat Tarihi Bölümü Suut Kemal Yetkin'in yönetiminde geniş kapsamlı bir eğitim programı geliştiriyordu. Mümkün olduğu oranda tüm sanat tarihi alanlarını kapsayan, sanat tarihi eğitimiyle estetik ve pratik atölye çalışmalarıyla boyutlandırmayı amaç edinen bir programdı bu. İşte bu kuruluş ve deneme dönemlerinde bölümüne katılan Bedrettin Cömert'in o günkü bilimsel donatımı bile, çok yönlülüğü ile programa boyut kazandıracak nitelikteydi, çünkü o, Roma Üniversitesi'nin Edebiyat ve Felsefe Fakültesinde, önce Edebiyat lisansı almış, sonra Prof. Garroni ile Estetik doktorasını tamamlamış, bu arada öğrencisi olduğu ünlü İtalyan Sanat Tarihçisi Gulio Argan'ın akademik çevresi ona batı sanatında güçlü bir temel kazandırmıştı. Bir yandan da, Wölflin, Panofsky ve Gombrich gibi batılı sanat kuramcıları üzerindeki çalışmaları ile gerekli kuramsal çerçeveyi oluşturmuştu kendisine.

Bu yoğun öğrenim programının yanı sıra, Roma'daki öğrencilik yıllarında bile, Türkiye'de Varlık ve Forum gibi dergilerde, 50'yi aşkın şiir, deneme, eleştiri ve çeviri yayımlamıştı. Bunların arasında, yabancı bir ülkenin kültür ortamının ve yetkinleştirdiği yeni bir dilin verdiği coşkuyla yaptığı çevirilerin yanı sıra, adeta çağdaş Türk edebiyatından kopmayı yadsırcasına, Türk yazarlarını izleyip yazdığı eleştiri ve denemeler de yer alıyordu. Nitekim "Correndi di Cretica Letteraria Nella Turchia Odiema" isimli doktora tezi bile, 1950-1970 yılları arasında Türkiye'deki eleştiri akımlarını inceliyordu. Böylelikle, Bedrettin Cömert Türkiye'ye dönüp üniversitede çalışmalarına başladığı zaman araştırmacılığa ve yazarlığa imzasını atmıştı.

Bundan sonra çok yoğun ve çok sürekli bir çalışmaya koyuldu. Sanat Tarihi Bölümü'nde Mitoloji ve İkonografi derslerini vermeye başladı. Roma Üniversitesi'ndeki çalışmalarında klasik edebiyatla ve Hristiyan kültürüyle olan yakın ilişkisi, bu konuda onun ayrıntılı bir kaynak çalış-

* *Bedrettin Cömert'e Armağan*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1980, s. 1-5.

4 Haziran 1979 günü Bedrettin Cömert anısına düzenlenen "Sanat Tarihi ve Sanat Sorunları" Semineri'nde yapılan konuşmanın metnidir.

ması yapabildiğini sağlamıştı. Bir yandan da Suut Kemal Yetkin ve o yıllarda bölümde ders veren Prof. Semavi Eyice'nin derslerine katıldı ve böylelikle Anadolu sanatına açıldı. Nitekim Mitoloji ve İkonografi dersi örneklemelerini Anadolu'da yoğunlaştırabiliyordu artık. Giderek doktora seminerlerini tamamladı ve "San Francesco Geleneği ve Giotto'nun Sanatına Etkisi" konulu tezi ile ikinci doktora derecesini, bu kez Sanat Tarihi doktorasını aldı. Önceleri, sanat tarihçiliğinin çözümlemeli, ayrıntıcı, tasvirici yöntemi ona çok renksiz görünüyordu. Nitekim Türkiye'deki sanat tarihçiliğini eleştiren birkaç yazı da yazdı gazetelerde, ("Hangi Bilimsellik" Barış, 10 Şubat 1972) fakat giderek, çok özenli bir çalışmayla gözlem ve yorum gücünün bireşimine örnek olacak böyle bir çalışmayı kendisi koymuştu ortaya. Doktora çalışmasında, bu arada geliştirmekte olduğu ikonografik temele dayanarak bir Giotto resimleri katalogu hazırlamıştı. Bu ikonografik katalogda resimlerin konusu Kutsal Kitap'taki Eski ve Yeni Ahit'in özgün öykülerine bağlanıyor ve gereğinde başka kaynak din kitaplarıyla destekleniyordu. Sanırım, bu Türk okuruna en yararlı olan yönüdür kitabın. Çalışmanın amacı, batı resminin en büyük yenilikçilerinden biri olan Giotto'nun sanat etkinliğini 13. yüzyıl sonları, 14. yüzyıl başları İtalya'sının toplum yapısı içinde değerlendirmekti, özellikle 13. yüzyıl İtalya'sında Hristiyan din anlayışını daha doğal ve daha insancıl boyutlara ulaştıran San Francesco'nun din öğretisiyle, Giotto'nun sanatı arasındaki sıkı bağı vurguluyordu. Burada, kendisinin eleştirel ve estetik deneyimi işin içine giriyor ve Giotto'nun sanatının evrensel olma nedenlerine de eğiliyordu. Kitapta şöyle diyor:

"Düşünce ve sanat hiç bir zaman sıçrayarak ilerlemez. Her çağ, bir öncesi çağın sonucu olmaktan başka, bir sonraki çağın da tohumudur. Ancak bu yolla şimdi'yi geçmiş'e bağlama olanaklıdır. Evrensellik ancak bu koşulla kabul edilebilir. Bir sevgi, bir kin, bir özgürlük, bir adalet duygusu tarihsel bir taban ve kesintisiz bir oluş içinde olabilir." Ondan sonra, Giotto'nun Ölü İsa'ya Ağıt isimli freskosunu buna örnek veriyordu:

"İşte Giotto, bize, İsa'nın ölümünü dinsel bir simgenin kutsal ölümü olarak verirken, onu yere indiriyor, onu insan boyutları içinde sunup saydamlaştırıyor ve bu ölüm umarsız bir anne suskunluğu, ağıt dolu bir dost çığlığı oluyor. İşte Tann'da ölüyor. Ama bu ölüm Tann'ın Oğlu'nun ölümü de olsa, bir annenin anne olmaktan ileri gelen taş gibi acısını susturamıyor... Demek ki, göksel de olsa kutsal da olsa, asıl gerçek bütün gerçek kendini bu dünyada gösteren gerçektir: Kutsal ancak duyusal'la vardır, tanrısal bile, ancak bu dünyadaki somut gösterileriyle kavranılır bir duygu olur..." (Giotto'nun Sanatı, De Ki Yayınlan, Ankara, 2007, s. 69-70).

Ayrıca resmi, sözü iletmek, açıklamak için bir araç olarak gören Ortaçağ'dan sonra, başlı başına bir ifade aracı yapan Giotto'nun yöntemi, derinlik sorununa getirdiği çözümler, insanı, doğayı, doğrulukla yaratma çabası, Giotto'nun üslubundaki gelişme evreleri, freskolann tek tek çözümlenmeleriyle ışığa kavuşuyordu bu kitapta.

Giotto çalışmasından sonra, sanat tarihi ve plastik sanatlar konularına daha fazla eğilmeye başladı Bedrettin Cömert; 1974'te Sanat - Edebiyat dergisinin birinci sayısında çıkan "Resme Yaklaşım" konulu incelemesiyle Panofsky'nin ikonografi ve ikonoloji kavramlarının plastik sanatlara uygulamasını tartışıyordu. İlgiyle incelediği bir başka konu da, batıdaki sanat akımları içerisinde plastik sanatların yeri idi. Örneğin, ilk kez resim sanatında görülen izlenimciliğin, öteki sanat dallarını da içerdiğini açıklayan ömeklemeli bir denemesi ve Fütürizm üzerine bir yazısı Milliyet Sanat'ta yine aynı yıl yayımlandı (1974, no. 92, no. 107). Milliyet Sanat'ta yazdığı başka inceleme yazılarına Michelangelo, Giacometti gibi sanatçılar da konu oluyordu (1975, no. 122, 1976, no. 203).

1972-76 yılları arasında Türk ve İtalyan edebiyatı, estetik ve eleştiri üzerine yazdığı yazılar yine de çoğunlukta idi. Fakat bu arada giderek dil ve dilbilimi çalışmalarını yoğunlaştırıyordu. Soyut ve Yansıma'ya yazdığı bir dizi yazı ile Türkiye'de büyük eksikliğini duyduğu dilbilim alanında temel ilkeleri yaygınlaştırmaya çalışıyordu.

Bedrettin Cömert'in günlük konuşmalarında savunduğu şeylerden biri, sanat kuramlarının soyut kalmaması, yaşam deneylerine indirgenmesi idi. Estetik bilimi için şöyle diyordu:

"Estetik bilimi, gerçeklikten kopuk garipliklerle uğraşmaz. Estetik, şimdiye dek üretilmiş tüm sanat yapıtlarının ortak ve benzer yönleri irdelerek belirli ortak özellikler ortaya koymaya çalışır, bu yolla gelecek deneylerimiz için bize bilinçlenme ve tat alma olanakları sağlar. Sanat tarihçiliğinin eylemini boşa harcamasını önlemek için ona süzölmüş yöntem deneyleri, billurlaşmış kuram birikimleri sunar."

Nitekim bunları söyleyen Bedrettin Cömert, 1975'te M.E. Bakanlığı Mektupla Öğrenim Programı için, Estetik'in temel ilkelerini en kolay en anlaşılabilir çizgileriyle Estetik I. adlı el kitabında verdi.

"Sanat tarihçisi bir sanat yapıtını estetik biliminin sunduğu araçlarla değerlendirip, gerçek tarihsel yerine oturtabilmek için eleştirel bir tavırla yapıtlara girebilmelidir. Ancak eleştiriyle, bir ürünün sanat yapıtı olup olmadığı saptanabilir," diyen Bedrettin Cömert'in, Gombrich'in "Sanatın Öyküsü"nü çevirme isteği bundandı, çünkü çevirinin önsözünde de belirt-

tiği gibi, Gombrich bu kitabında sanatı, sanat dışı etkenlerle boğmamıştı. Aslında beğenin evrimi sergileniyordu bu kitapta;

“Böylece beğeni, sanat yapıtlarına, bu yapıtların yaratıldığı yer ve zaman koşullarına göreli bir nesnellikle yerleştirilip ete, kemiğe, büründürülerek, yalnızca duyulup tadılabilen bir şey değil, aynı zamanda öğrenilebilen bir yeti kimliğini kazanmıştır. Sanatın Öyküsü'nün bu özneteliği, sanat eleştirisi olmadan sanat tarihi yapılamayacağını sanat eleştirisinin ise temel bir estetik anlayışa dayanmadan ayakta duramayacağını berrak bir inandırıcılıkla kanıtlamaktadır.”

Büyük bir coşkuyla ve gerçekten de inanılmaz bir hızla çevirdiği “Sanatın Öyküsü” ile, hem Türk okuruna bilgi birikimi ve beğeni gelişimi sağlayacak bir kitap hazırlıyordu, hem de büyük özen gösterdiği Türkçe-siyle dilimize, sanat diline, sanat tarihçisi diline katkıda bulunuyordu. Çeviriyi yaptığı o kısa süre içinde, sanat terimlerini en anlaşılır biçimde sunabilmek için büyük çaba gösterdi. Böylelikle kitabın salt bir çeviriden öte, sanat terimlerine yeni öneriler getiren bir ön çalışma olmasını istemişti. Nitekim başarıya ulaştı ve Türk Dil Kurumu ödülünü aldı.

Son yıllarda Estetik alanındaki en kapsamlı çalışması, hiç kuşkusuz, “Benedetto Croce'nin Estetiğinde ifade Kavramı ve ifadenin iletimi Sorunu”, konulu doçentlik teziydi (Bk. Croce'nin Estetiği, De Ki Yayınları, Ankara, 2007). Croce'nin ifade kavramı üzerindeki çalışmaları daha önceki yıllara dayanıyordu. Bu konuda ilk yayını 1972'de *Filologla Italiana Dergisi*'nde yazdığı İtalyanca bir inceleme yazısıydı. Doçentlik çalışmasında, Croce'den yaptığı çevirileriyle Türk okuruna ilk elden kaynak sunuyor ve özellikle İtalyan araştırmacılarının çalışmalarıyla da boyut kazanıyordu. Croce üzerindeki incelemesinde, plastik sanatlardan ömeklemeli yorumlara giriyordu.

Sanırım, Bedrettin Cömert'in giderek estetik ve eleştiri çalışmalarını edebiyat alanında olduğu kadar plastik sanatlar dalına yöneltmesi, onun bilimsel kişiliğinde önemli bir noktayı vurgulamaktadır. Sanat tarihi bölümünde olması, onun bu yönünü geliştirmişti; kendi de çoğu kez söylerdi bunu. Nitekim, öğrencilere sanat eleştirisi dersleri veriyor ve sergilerde uygulamalı çalışmalar yaptırıyordu. Son yıl sergi eleştirileri yazmaya başlamıştı. Resim yarışmalarında seçici kurullara giriyordu. Cumhuriyet Gazetesi'nde yazdığı bir dizi sergi eleştirisinde uyguladığı belirli bir yöntemi vardı onun. Önce gidiyor, uzun uzun yerinde sanat yapıtını inceliyordu, ondan sonra onu, belirli bir kuramsal çerçevenin içinde eleştiriyordu, örneğin sanatçının, doğayı öykünmesi sorununu ele alıyor ve o açıdan eleştirisini yaptığı sanatçıyı değerlendiriyordu veya bir mekân kavramın-

dan konuya giriyor ve sanatçının yapıtlarından örneklemelerle yoruma gidiyordu. Güçlü bir gözlemciydi Cömert. Bir sanat yapıtının karşısında inanılmaz boyutlara ulaşabiliyordu gözlemi, örneğin, Bemini'nin ünlü Davut heykeli karşısında şöyle diyordu:

Hişimla, hızla, müthiş bir gerilimle sapanındaki taşı fırlatmak üzere olan Davut Peygamber, vücut, dingin bir kütle değil, kas ve kıvrımlardan oluşan bir devinin anafom sanki. Aynı fiziksel sürecin yansımaları yüzde görüyoruz. Dudaklarını sıkışmış, gözleri hedefi deliyor, fırlamak üzere bir kütle sanki. Bu salonda, sanki althığın üstünde durmuyor da, kendiyle birlikte çevresindeki her şeyi de koparıp götüreceği gibi yerçekiminin dışına. Ama bu fırlayış bir süzülme, yerçekiminden bir kurtulma değil, tersine yerçekimine meydan okuyan bir karşı çekim sanki... ("Roma Galerilerindeki Ölümsüzlerden izlenimler", Milliyet Sanat, 1977, no. 223).

Aslında Giotto'nun sanatı üzerinde çalışırken de, yapıtları yerinde incelemiş, yerinde bir gözlem süzgecinden geçirdikten sonra, değerlendirmesini yapmıştı, işte, kendisini giderek böyle geliştiren Bedrettin Cömert, estetik çalışmalarında, eleştirmenliğinde, sanat tarihçiliğinde çok önemli bir evreye ulaşmıştı. Aslında, geçen yılki Sanat Tarihi seminerinde, "Sanat Kuramı ve Sanat Tarihçiliği" adlı bildirisinde, farkında olmadan kendini tanımlamıştı:

Mademki, sanat tarihçiliğinin başlıca konusu sanat yapıtıdır, mademki sanat yapıtının özelliği zamana direnir kuşaklar boyunca kalıcılığını koruyabilmektedir, öyleyse sanat tarihçiliği, sanat olgusunun bu kalıcılığına, mantıksal ve beğenisel gerekçelerle ışık tutmak onu çağdaş duyarlıkla kaynaştıracak bilimsel ve yöntemsel yollar ortaya koymakla yükümlüdür. Bir yapıtın, tarihsel süreç içinde sanat yapıtı olarak yer alabilmesinin ilk ve en gerçek koşulu, o yapıtın her şeyden önce sanatsal bir yapı oluşturmaktır, peki bu sanatsallık özelliğini nasıl saptayacağız. Sanat yapıtı insana kendini tanıttıkça güçtedir, önemli olan sanat tarihçisinin, bu özerk yapıyı varlıklarını tanıyabilecek sanatsal deneyime sahip olması, yeni sanatsal olgular karşısında yolunu bulabilmek için kuramsal ve yöntemsel donatımının yeterli olmasıdır. Sanat tarihçisinin, gelişme eğilimini hiç bir zaman yitirmeyen bir duyarlık yeteneği, öte yandan, bu duyarlığı sürekli ayakta tutan, onu yeni boyutlara ulaştıran bilimsel birikim ve yorum bilincinin olması gerekir. Sanat tarihçisi tarihçi niteliğine sığınarak ne çağında ne gününden soyutlayabilir kendisini. Biz geçmişin olaylarına ancak çağımızın yaşanmasıyla elde ettiğimiz görüntü perdesi aracılığıyla bakabiliriz. Sanat yapıtına sanatsal bilinçle ve duyarlıkla sızabilmek için kuramsal hazırlık zorunludur. Estetik bilimi büyük ölçüde bu kuram birikimini sunar fakat bununla da yetinilmemelidir. Sanat tarihçisinin, bir sanat yapıtını, estetik biliminin sunduğu araçlarla değerlendirip, gerçek tarihsel yerine oturabilmesi için eleştirel bir tavırla yapıtlara eğilmesi gerekir. Dolayısıyla sanat tarihçiliği eleştirel mercekten geçtikten sonra, sanatsallığı saptanmış yapıtları yaratıldıkları çağ ve toplumla ilişkiye sokarak bu sanatsallığın nedenini açıklayan, bu nedeni önce yapı-

tın kendisinde bulup, sonra toplumun, toplumsal kültürel bağlamında ger-
çeklendirebilen bir etkinliktir... (Bedrettin Cömert'e Armağan, Hacettepe
Üniversitesi Yayınları, Ankara 1980, s. 249-255).

Tanımladığı sanat tarihçisi düzeyine gelmişti Bedrettin Cömert ve
kuşkusuz, tükenmeyen çalışma gücü ve geliştirdiği titiz araştırma yönte-
miyle, nice yapıtlar verecekti sanat üzerine...

Prof. Dr. Günsel Renda

Giriş

Hangi türden olursa olsun, bir sanat ürününün tadılması, onun kavranılmasıyla doğru orantılıdır. Eseri ne kadar çok anlamışsak, elde edeceğimiz haz da o kadar yüksek olacaktır. Anlamak ise, araştırmakla, irdelemekle, aklın dışındaki güçlere elverdiğince az pay bırakmakla, sezgi ve izlenimlerimizi dile döküp başkalarına iletir hale getirmekle gerçekleşebilir.

Her gerçek sanat eseri, geleneğe bağlılığı oranında, onu yadsıyıcı bir özellik de taşır. Bu nedenledir ki, bir yandan tarihsel bir süreç içinde yer alır, bir yandan da, eşi olmayan, benzersiz, tek bir olgudur. Yani hem *toplumsal*dir, hem de alabildiğine *bireyseldir*. Sanatçının özgün kişiliğinden gelen ve alışılmış biçimlere, kalıplara ters düşen, ama aslında yeni bir gelenek oluşturacak unsurlar taşıyan yeni anlatım yollarından haz alabilmek, her zaman kolayca gerçekleşen bir ilişki değildir. Çünkü “beğeni” dediğimiz yetenek, doğuştan getirdiğimiz gibi kalan durgun bir eğilim değildir. “Beğeni” gelişen, ilerleyen, zamanla tamamlanan bir özellik taşır. Bu bakımdan, alışılmış beğeni ölçülerimizi zorlayan, hatta ilk karşılaşmada bize olumsuz estetik yargılar bile verdiren birçok yenilik, onları tabanda besleyen ilke ve gerekçeler anlaşıldıktan sonra, içimize yeni kapılar açarlar, beğenimizin sınırlarını biraz daha genişletirler, yenilikleri daha sağlıklı ve gerçeğe uygun bir biçimde kabul edebileceğimiz bir düzeye ulaştırırlar bizi.

Sanat ürünleriyle sürekli düşüp kalkmaktan öte, kuramsal bir çaba da isteyen bu beğeni gelişiminin canlı örneğini, her şeyden önce pratik yaşantımızda, kendiliğinden oluşan kimi davranış ve yargılarımızda kolayca gözlemleyebiliriz. Sinemaya gide gide, iyi örnekler göre göre, kötülerine katlanamaz oluruz. Şiir okuya okuya, sağlam şiir eserleriyle tanışa tanışa güzeli, hem güzel olmayandan, hem de çirkinden ayırt edebilecek pratik bir yetenek kazanırız. Sanatçı olmaya hevesli kişilere gösterilebilecek tek yolun, sürekli olarak sanat eseriyle düşüp kalkmak olduğunu, yaratıcılığın okulu bulunmadığını yineleyip dururuz hep. Bu kadarı, belki de normal bir okur, sıradan bir sanatçı için yeterlidir, ama işin burada bittiğini kimse savunamaz. Yalnızca pratik eğitim, yalnızca tek tek sanat eseriyle karşılaşmaktan elde ettiğimiz ölçme, ayırt etme ve değerlendirme yeteneği, her eseri en az yanlıyla tartabilme yetkisini veremiyor bize. Bir eserin gerekçesi, yalnızca o eserle karşı karşıya gelmekle kurulan okur - eser veya seyirci (dinleyici) - eser ilişkisiyle

açıklanamıyor. Eser üzerinde düşünmek gerekiyor; kimi karşılaştırmalar, oranlamalar yapmak gerekiyor; başkalarının düşünce ve yargılarını dikkate almak gerekiyor; yaratma işlemine ilke olan tutum ve davranışları, eserin sınırlarını sanat dışı endişelerle zorlamamak koşuluyla, çeşitli yollardan öğrenmek gerekiyor. Ancak böyle bir yöntemle, çetin ama önemli sanat olgularına iç düzeyimizi yükseltme olanağı vardır. Örneğin, şiir sanatını yalnızca sözcüklerin kulağa hoş gelen uyumlarında gören romantik beğeni anlayışı; gücünü ve etkinliğini, düşüncenin ve anlamın belirlediği sert vurucu şiir ürünlerini anlamakta ve tadmakta güçlük çekecektir ister istemez.

Bir akım olarak romantizmin çağı geçmiştir. Çağımız insanının genel duyarlılığı böyle davranışı güç kabul eder. Ama romantizm, genel bir insan eğilimi olarak her zaman vardır. Ne var ki, insan yapımızdaki bu genel romantik eğilim, bir akım olarak romantizmi anlamaya yeterli değildir. Onu, ancak yeşerdiği, olduğu, geliştiği dönemin tarih, kültür ve beğeni koşulları içinde kavrayarak tadabiliriz. Çünkü ancak bu yolla, temellendirilmiş bir beğeniye sahip oluruz; ancak bu yolla, çağımızın baskın duyarlığına yenilmeyerek, başka dönemlere özgü sanat gösterilerine yaklaşabiliriz; ancak bu yolla, sanat olgusunun bireysel niteliğini tarihsel ortamında gerekçelendirip temellendirerek, evrensel kılmak olanaklı olur. Yoksa sanat eserinin çağları ve kuşakları aşan etkililiğini, yani evrensellik dediğimiz özelliğini, akılla açıklanması olanaksız metafizik ilkelere bağlamak tehlikesi vardır.

Fakat özellikle resim sanatında, resim sanatının yüzyılları aşan uzun dönemlerinde, bu tarihsel bakış açılı yöntemi uygulamak, kimi önkoşullara bağlıdır. Estetik hazzı anlamaya, kavramaya dayandıran bu gerçekçi ve kaçınılmaz yöntem, resim (ve heykel) sanatında zorunlu birkaç evrede gerçekleşebiliyor. Sanat tarihinin yüz akını oluşturan eserlerin çoğunluğu, tarihsel ve kültürel ortamları içinde anlaşılmasından önce, işledikleri konu bakımından açıklanmak ve anlaşılacak zorundadırlar. Bu eserlerde, sanatçı tarafından istenerek, bilerek konulmuş, *anlaşılmalı* bir *anlam* bulunmaktadır. Eserlerin değerlendirilmesi ve tadılması için, her şeyden önce bu anlaşılmalı anlamın bulunması, çözümlenmesi gerekmektedir.

Gittiğimiz önemli sanat merkezlerinde, “şu galeriyi gezdin mi, bu müzeyi gördün mü?” diye sorarlar hep. Birçoklanımız sıkılır böyle yerlerde. Çoğun da, salt gitmiş olmak için, soranlara “Evet” diyebilmek için gidilir bu gibi yerlere. Bu tutumu, her zaman olumsuz bir davranış, sanata karşı ilgisizlik diye yorumlamak yanlıştır. Çünkü sanat eserlerini ilginç kılacak, onları bize yaklaştıracak gerekli araçlar verilmemiştir elimize. Bizler Türküz ve İslam geleneğine bağlı bir ulusuz. Oysa topraklarımız, bu geleneğe yabancı olan eserlerle dolup taşmaktadır ve bu eserler, içerik bakımından, “Batı” dediği-

miz dünyanın geleneğine bağlanmaktadır. Bu eserleri, yetersiz turistik amaçlar dışında, bize gerçek yönleriyle yakınlaştıracak, onları tanımamızı, ne olduğunu bilmemizi sağlayacak; ama her şeyden önce kendi an Türkçemizle yazılmış araçlar konulmamıştır önümüze (müze katalogları dışında). İşte bunun içindir ki, kendi geleneğimizin ve bu geleneğin belirlediği duyarlılığımızın dışına çıkan eserler karşısında, haklı olarak sıkılmışızdır; resim ve heykel sanatını öcü sanıp kaçmışızdır; tek çare olarak da, ulusça yalnızca şiire sığınmışızdır. Bugünkü çağdaş sanatımıza ilgisizliğin ve tepkinin nedenini de, ya eleştirmene ya da seyirciye yüklemiştir. Bu işin, şimdiye dek sorumsuzca savsaklanmış bir de eğitim yönü olduğunu düşünmemişizdir; düşündüğümüz zamanlar da sadece suçlamakla yetinmişizdir; kendimiz gerekli girişimlerde bulunmadan, her şeyi hep başkasından beklemiştir.

Yukarıda, tarihsel bakış açılı yöntemin uygulanmasının, resim sanatında kimi koşullara bağlı olduğunu belirtmiştik. Bu koşulların, aydınlık bir biçimde, kuramsal açıklamasını ve uygulamasını, ünlü sanat tarihçisi ve estetikçi Erwin Panofsky'ye borçluyuz. Panofsky, bir resim eserinin algılanabilmesi, dolayısıyla estetik bakımdan tadılabilmesi için, üç ayrı evrede gerçekleşen anlamların saptanması gerektiğini söylüyor.

1. Doğal anlam
 - a) olgusal anlam
 - b) ifadesel anlam
2. Anlaşılabilir anlam
3. Asıl anlam veya içerik

Doğal Anlam: Bir resimde gördüğümüz biçimleri, tanıdığımız kimi nesnelere benzetmekle; bu biçimler arasındaki ilişkileri belirtmekle, yani biçimlerin hangi hareketler içinde olduklarını saptamakla elde ettiğimiz anlam, *olgusal anlamda*. Belirli nesnelere benzetip adlandırdığımız, peşinden hangi hareketler içinde bulunduğunu saptadığımız bu biçimlerin ifadesel niteliklerini bulmakla, eserin *ifadesel anlamını* elde ederiz. Bir duruşun, bir davranışın acılı veya sevinçli özelliği; bir çevrenin, bir ortamın bizde hemen uyandırdığı sakin, hareketli veya kasvetli hava, ifadesel niteliklerdir. O halde *olgusal* ve *ifadesel* anlamlar, bize, eserin *doğal konuşum* vermektedir.

Örnek olarak, Michelangelo'nun 1508-1512 yıllarında resimlediği *Sistina Şapeli*'nin tavanından bir fresko alalım (Bkz. 57. resim). Önce, bu eserde gördüğümüz biçimleri, tanıdığımız kimi nesnelere benzetelim. Solda bir kaya parçası, bu kaya parçasının üzerinde iki çıplak insan figürü, bunlardan soldaki erkek, sağdaki kadın. Ortada bir ağaç, ağacın yeşil yapraklı dalı sol bölümde yer alıyor, ağaca asılı bir yılan, yılanın üstünü çıplak bir kadın gövdesi ve başı oluşturuyor, onun hemen arkasında bir kadın figürü daha, bu kez giyinik

ve sol elinde bir kılıç tutuyor. Sağda iki figür daha, ikisi de çıplak, soldaki erkek, sağdaki kadın.

Şimdi, tanıdığımız nesnelere benzettiğimiz biçimler arasındaki ilişkileri saptayalım: Sol bölümdeki erkek figürü ayakta duruyor, sol eliyle ağacın dalından tutmuş, sağ eliyle de meyve koparmaya çalışıyor. Onun hemen yanındaki kadın figürü ise, dizlerini kıvrıp oturmuş sağ yanıla kaya parçasına yaslanmış, sol kolunu yukarı uzatmış, bakışlarını da kolunu uzattığı yere çevirmiş ve kendisine, kadın başlı yılanın sağ kolunu uzatarak verdiği meyveyi almak üzere. Ağaca sarılmış yılanın başını oluşturan kadın, sağ koluyla ağacın dalına tutunmuş, sol kolunu uzatmış, sözünü ettiğimiz meyveyi veriyor. Onun arkasındaki giysili kadın figürü ise uçar durumda, sol kolunu uzatmış, tuttuğu kılıcı önünde giden çıplak erkek figürünün boynuna doğru uzatıyor. Bu erkek figürü ise, kılıcın darbesini önlemek istercesine, ellerini geriye çevirmiş, vücudunu hafifçe sol yana eğmiş. Yanındaki çıplak kadın, aynı korkuyu, başını elleri arasına almakla geçiştirmeye çalışıyor. Böylece, Michelangelo'nun bu eserinin olgusal anlamını bulmuş olduk.

İfadeesel anlama gelince, sol bölüm, doğasal unsurların canlılığı bakımından, yaşayan ve diri bir ortam oluşturuyor; bu doğal unsurlardan yoksun olan sağ bölüm, hüznü dolu bir kuruluk ve çıplaklık içinde. Sol bölümdeki çıplak kadının, almakta olduğu meyveye iştahla bakışından doğan sabırsızlık ve umursamazlığına karşılık, sağ bölümdeki çıplak erkekle kadının yaşlanmış yüzlerinde korku, acı ve hüznü okunuyor. Böylece, Panofsky'nin doğal konu dediği anlamı saptamış olduk. Panofsky, bu doğal anlamın taşıyıcısı olan, onu bize ileten unsurlara, *sanatsal motifler* adını veriyor. Bu motiflerin bulunmasına ise, eserin *önikonografik* tasviri diyor.

Anlaşmalı anlam: Hemen söyle bir soru gelebilir akla: Sanatçı, niçin biri erkek, biri kadın olmak üzere, iki çıplak figürü yan yana koymuş; niçin bir yılan, bir kadına bir meyve uzatıyor? Niçin ağaç var? Niçin hemen bu sahnenin yanında bir süreği (devamı) olarak, yine biri erkek, biri kadın olmak üzere iki çıplak figür, elinde kılıç taşıyan birisi tarafından kovuluyor? Sanatçı bu unsurları rastgele yan yana koymuş diyebilir miyiz? Peki bu durumu açıklamak için ne yapmalıyız?

İşte Panofsky, eserin, bize ilk bakışta kapalı kalan ve gündelik pratik deneylerimizle açıklayamadığımız bu anlamına, *anlaşmalı anlam* diyor. Anlaşmalı anlamın bulunması ise gündelik pratik deneylerimizin dışına çıkmakla, onları başka bilgilerle tamamlamakla mümkün oluyor.

Peki, bu bilgileri nerede bulacağız? Bu sorunun bir tek karşılığı var: Araştıracacağız. Hem sonra, ressam ve heykelticilere, sanatın tarihi boyunca bitmeyen hazine olmuş geleneksel kaynaklar vardır. Yunan - Roma mitolojisi, Tevrat,

İnciller, Azizlerin yaşamıyla ilgili eserler vb., bunların başlıcalarıdır. Michelangelo'nun, niçin biri erkek, biri kadın olan iki çıplak figürü yan yana koyduğunu; bir ağacı, bir meyveyi ve bir yılanı, niçin bu iki figürle ilişkili gördüğünü; eserin sağ bölümündeki eli kılıçlı bir figürün, niçin bu iki çıplak figürü bir yerden kovduğunu ve bu yerin neresi olduğunu bize söyleyen kaynak Kutsal Kitap'tır. Kutsal Kitap'ın *Yaratılış* bölümünde şu bilgilere rastlıyoruz:

“Tanrının yarattığı bütün kır hayvanları arasında en hilecisi yılan. Yılan, Tanrı'nın, bilgi ağacının meyvesinden yenilmesini yasakladığını biliyordu. Bunu yiyen insanın öleceğini de biliyordu. Tam tersini söyledi kadına, onu kandırmaya çalıştı: ‘İnanmayın, ölmeyeceksiniz! Ondan yiyince gözleriniz açılacak; Tann gibi, iyiliği ve kötülüğü bileceksiniz!’ Kadın, ağacın yemesi güzel, görünüşü hoş ve bilgi arzusu uyandırıcı olduğunu sezmişti zaten. Dayanamadı. Kopanp yedi meyveyi. Kocasına da verdi. O da yedi. O zaman ikisinin de gözleri açıldı, ikisi de çıplaklıklarını gördüler. İncir yapraklarını birbirine dikerek önlerini örttüler” (Tekvin-Yaratılış 3: 1-7).

Kutsal Kitap'tan edindiğimiz bu bilgilerle, ele aldığımız eserin sol bölümünü açıklamış oluyoruz. O halde, soldaki iki çıplak figürden erkek olanı Adem, kadın olanı da Havva'dır. Havva, kadın biçiminde tasvir edilmiş Yılan'ın verdiği meyveyi alıyor, almakla da Tann'nın yasağına karşı geliyor ve böylece de ilk günah işlenmiş oluyor. Burada, kaynak metnin, yani Kutsal Kitap'ın saptadığı unsurlardan değişik durumlar da görüyoruz. Yasak meyveyi, Adem'e, kansı Havva'nın verdiğini biliyoruz; ama bu eserde Adem, yasak meyveyi doğrudan doğruya kendisi kopanyor. Yılan, tanıdığımız biçimde tasvir edilmemiş; yalnızca alt tarafı yılan biçiminde çizilmiş; üst tarafı ise, bir kadın gövdesi ve başı oluşturmuş. Bu değiştirimler, sanatçının gelecekte aldığı verileri, olayın tanınmasını engellemeyecek biçimde yorumladığını gösteriyor. Ama her şeye karşın, bu eserle, andığımız kaynak arasında kuracağımız ilişki, bu esere, hiç yanılmadan, “İlk Günah” adını vermemizi sağlayacak kesinliktedir. Yine Kutsal Kitap'ta şöyle deniliyor:

“İnsan, iyiliği ve kötülüğü bilmişti artık. Bir daha hayat ağacına uzanmayacaktı eli. Sonsuzca yaşamak için onun meyvesinden yiyemeyecekti. Bunun için tann kovdu Adem'i cennetten, bir daha yaklaşmasın diye de hayat ağacına, Aden Bahçesinin önüne Keruv melekleri koydu” (Tekvin-Yaratılış 3: 20-24).

Bu bilgilerle, eserin sağ bölümü arasında kuracağımız ilişki de, bize kolayca, bu öykünün, “Adem'le Havva'nın cennetten kovuluşu” olduğunu gösterecektir. Melek, elinde kılıçla, ilk iki günahkârı cennetten kovuyor. Adem ve Havva, yüzlerinde ve davranışlarında, yaptıklarının pişmanlığını taşıyarak, korku, yıldı ve eziklik içinde uzaklaşıyorlar. Burada da geleneksel unsurların değişikliğe uğratıldığını görüyoruz. Kaynak metin, Adem'le Havva'nın çıplaklıklarını gördükleri zaman, incir yapraklarıyla

önlerini örttüklerini yazıyor. Yine Michelangelo'nun müdahalesi söz konusu burada: Onları örtük değil, anadan doğma bırakıyor.

Biz bu yolla, sanatsal motiflerle kimi kavramlar arasında bir bağ kurduk; bu bağı belirlemekle de, sanatçının eserine bilerek, bilinçli olarak koyduğu, anlaşılmalı anlamı bulmuş olduk. Böyle yapmakla da *İkonografik çözümleme* adı verilen bir işlem gerçekleştirdik. Eserin *önikonografik* tasviri için, kimi düzeltmelerle de olsa (bu düzeltmelerin ne olduğuna girmiyoruz), pratik yaşantımızdan elde ettiğimiz deneyler yeterli olduğu halde, *İkonografik çözümlemesi* için, sanatsal motiflerle kimi kaynaklar, metinler, kavramlar arasında bir bağ, bir ilişki kurmak zorunda kaldık ve ancak bu yolla, sanatçının eserinde vermek istediği konuyu öğrenebildik.

Asıl anlam veya içerik: Bu noktada, önemli bir soru çıkıyor karşımıza: Biz, bir esere sanatçısı tarafından bilinçli olarak konulan, ama günlük deneylerimiz içine girmeyen anlamı bilmezsek, o eseri tadabilir miyiz? Onu dramatikliği, trajikliği veya güldürücülüğü içinde algılayabilir miyiz? Bu soruya verilecek, akla uygun cevap herhalde “Hayır” olmalı. Pe-ki, bir eseri gereğince anlayamazsak, ona estetik bir değer biçebilir miyiz? Onu, beğenin tarihsel gelişimi içinde, lâıyk olduğu yere yerleştirebilir miyiz? Kısaca eleştiri ve sanat tarihi mümkün olabilir mi? Bu koşul elbette, anlaşılmalı konuların yer almadığı ve motiflerden doğrudan doğruya içeriğe geçilen eserler için söz konusu değildir.

Panofsky'nin, bir resim eserinin algılanmasında sıraladığı üç anlam evresinin sonuncusunu, eserin *asıl anlamı*, *içsel anlamı* veya *içerik*'' i oluşturmaktadır. Bir resim eserinin içeriği, başka bir deyişle asıl anlamı, bir ulusun, bir dönemin, bir sınıfın, bir dinsel veya felsefi anlayışın, bir sanatçı kişiliği tarafından nitelenmiş ve bir eserde yoğunlaşmış temel davranışını belirten temel değerlendirilmesi, insanlığın ulaştığı düşünce ve beğeni aşamasındaki yerinin belirlenmesi, yani gerçek anlamda algılanıp, estetik bir bütünlük içinde yaşanılması, insanın öteki etkinlikleriyle uyum içinde bir ilişkiye sokulmasının sağlanması için uygulanan işleme *ikonolojik yorum* adı verilir. O halde, ikonografi ne kadar çözümlemeye dayanıyorsa, ikonoloji de o kadar birleştirme yöntemine dayanmaktadır. Bir eserin doğru bir biçimde yapılmış önikonografik tasviri, o eserin doğru ikonografik çözümlemesi için nasıl gereklyse, aynı şekilde, doğru bir ikonolojik yorum için de, doğru bir ikonografik çözümleme gereklidir.

İşte, elinizdeki bu ders notlarının amacı da, eserin doğru bir estetik değerlendirmesini olanaklı kılacak konu çözümlemesi için yararlı bir araç olmaktadır.

Bedrettin CÖMERT

YUNAN MİTOLOJİSİ

Evrenin ve Tanrıların Yaratılışı

Hesiodos'a göre başlangıçta Khaos vardı. Sonsuz bir boşluktu Khaos. Bu boşluktan Gaia (Toprak Ana) doğdu ilkin; sonra Ölüler Ülkesi'nin en derin yeri Tartaros; sonra Eros (Aşk); sonra yeraltı karanlığı Erebos'la yeryüzü karanlığı Nyks (Gece) doğdu. Erebos ve Nyks birleşerek Aither'i (Esir), yani dünyayı saran hava tabakasının üstündeki arı ve ışıklı Gök'ü ve Hemera'yı (Gün) meydana getirdiler.

Toprak Ana tek başına Uranos'u (Gök), Pontos'u (Deniz) ve Dağlar'ı yarattı. Peşinden, oğulları Uranos ve Pontos'ta birleşerek, artık yaratılmış olan evreni tanrısal varlıklarla doldurdu.

Gaia'nın Uranos'la birleşmesinden, altısı erkek altısı dişi olmak üzere on iki tane Titan, üç Kyklop, üç tane de Hekatonkheir (Yüz Kollu) doğdu.

Okeanos, Koios, Krios, Hyperion, İapetos ve Kronos erkek Titan'lardı. Titanides denilen dişi Titanlar ise şunlardı: Theia, Rheia, Themis, Phoibe, Mnemosyne ve Tethys. Her yönden tanrılara benzeyen Kyklopların ayıncı özellikleri, alınlarmda bir tek göz taşımalarıydı. Tepegöz diyebileceğimiz bu dev yaratıkların adları şöyleydi: Brontes (Gök gürültüsü), Steropes (Şimşek) ve Arges (Yıldırım). Hekatonkheir'lerin ise elliser tane başı, yüzer tane kolu vardı. Bunlar da, Kottos, Briareus ve Gyes'di.

Bu korkunç çocuklardan hem iğrenen hem kuşkulanan Uranos baba, onları doğar doğmaz toprağın derinliğine kapattı. Kahırlandı Gaia ve müthiş bir oyun düzenledi Uranos'a. Ak çelikten koca bir tırpan yapıp, kışkırttı oğullarını babalarına karşı. Böylesine bir öneri karşısında titredi hepsi korkudan. Yalnızca kurnaz Kronos, kötü bir babaya acımayacağım, bu işi kendisinin üstleneceğini söyledi. Sevindi Gaia. Pusuya yattı Kronos. Arzudan yanıp tutuşan Uranos, gelip kara geceyle boydan boya sarınca Toprak Ana'yı, uzattı sol elini pusuda bekleyen oğlu ve sağ elindeki keskin tırpanla kesip attı bir anda babasının hayalarını.

Fışkıran kanlar saçıldı Toprak'a. Gebe kalan Toprak, yıllar sonra üç tanrıçaları Erinys'leri; parlak zırlılı, uzun kargılı Gigant'ları (Devler) ve bir de Orman Perileri'ni doğurdu.

Tırpanın kestiği hayalar ise denize düştü ve kaldı enginde uzun zaman. Ak köpükler çıkıyordu tanrısal uzuvdan. Güzel Aphrodite türedi bu ak köpükten. Geçip Kythera'dan, Kıbrıs'ta karaya çıktı. Yürüdükçe yeşil çimenler fışkırıyordu narin ayaklarının altından. Böylece son buldu Uranos yönetimi.

Kronos, çok kalabalık bir dünya üzerinde egemenlik sürdü. Nyks (Gece), Pontos (Deniz) ve Kronos'un kardeşleri Titanlar, sürüyle çocuk sahibi olmuşlardı.

Nyks (Gece): Thanatos'u (ölüm), Hypnos'u (Uyku), Düşler'i, Okeanos Irmağı'nın ötesinde altın elmaların yetiştiği bahçeye bekçilik eden Hesperid'leri, kader tanrıcaları olan üç tane Moira'yı (Klotho, Lakheisis, Atropos), "İnsanlarda ölçsüzlüğü, kendine ve talihine aşırı güveni cezalandıran" Nemesis'i, İhtiyarlık'ı, kavgacı tanrıçası Eris'i doğurdu.

Annesi Gaia ile birleşen Pontos'dan deniz tanrıları ve tanrıcaları meydana geldi. Nereus, Thaumas ve Phorkys, Toprak Ana ile Deniz'in üç oğluydu. Keto ve Eurybie adında iki de kızları vardı.

Nereus'la Titan Okeanos'un kızı Doris'in evlenmesinden elli kız doğdu. Bunlara Nereus Kızları denir. Thaumas'la Okeanos kızı Elektra'nın birleşmesinden gökkuşağını simgeleyen hızlı İris ve kadın yüzlü, yaygın kanatlı, sivri pençeli, kapıp kaçan Harpyalar oluştu. Phorkys'le kardeşi Keto'nun birleşmesinden, doğdukları günden beri kocakarı olan Graia'larla Hesperidler Ülkesinde yaşayan Gorgo'lar (Sthenno, Euryale, Medusa) meydana geldi. Perseus tarafından başı vurulan Medusa'nın kanından Khrysaor'la kanatlı at Pegasos doğdu. Khrysaor, Okeanos kızı Kallirhoe ile evlendi. Bu evlilikten üç kafalı bir dev olan Geryoneus ve yansı kadın, yansı yılan, azman yaratık Ekhidna meydana geldi. Ayrıca Ekhidna'nın dev Typhon'la çiftleşmesinden bir sürü korkunç köpek ve canavar türedi: Hades'in köpeği Kerberos, bataklıklar canavan Hydra, ağzından ateş püskürten Khimaira vb. gibi.

Kronos'un kardeşi Titanların çocuklarına gelince: Okeanos'la Titan kızkardeşi Tethys'den üç bin ırmak tanrıyla, Okeanos Kızları denilen üç bin dişi varlık meydana geldi. Hyperion'la kızkardeşi Theia'nın evliliğinden Helios (Güneş), Selene (Ay) ve Eos (Şafak) doğdu.

Gaia ile Pontos'un kızı Eurybie'nin, Titan Krios'la birleşmesinden üç oğlan meydana geldi: Astraios, Pallas ve Perses.

Astraios'un şafak tanrıçası Eos'la birleşmesinden rüzgârlar oluştu: Zephyros (Batı Rüzgân, Karayel), Boreas (Poyraz), Notos (Lodos), Euros (Doğu Rüzgârı, Keşişleme).

Rheia ise kardeşi Kronos'un yatağına girdi ve üçüncü tanrı kuşağı olan Olymposlular'ı doğurdu. Ne var ki korktu Kronos, oğullarından biri kral olup kendisini alaşağı edecek diye. Bunun için de Rheia'nın doğurduğu her çocuğu yutmaya başladı. Hestia, Demeter, Hera, Hades ve Poseidon doğar doğmaz doğruca babalarının midesine gittiler. Buna çok üzülen Rheia, son çocuğu Zeus doğduğu zaman yaman bir kurnazlığa başvurdu: Kocasına, yeni doğan oğlu yerine, koca bir taşı beleyip verdi.

Koios'la Phoibe'nin çiftleşmesinden Apollon ve Artemis'in anası Leto ile yıldızlı gece Asterie meydana geldi. Zeus büyüyünce, babası Kronos'a karşı eyleme geçti. Yuttuğu bütün çocukları birer birer kusturttu ona.



1. Resim- Rheia ve Kronos, bir Roma sunağından kabartma, Roma, Museo Capitolino.

Kabartmada, Rheia, Kronos'a Zeus yerine bir taş verilirken görülüyor.

İkiye ayrılmıştı Titanlar. Okeanos, Hyperion, Themis, Mnemosyne Zeus'un tarafını tuttular. Ötekiler ise Kronos'un. Tesalya'da Othrys'te yerleşmiş olan Titan tanrılarla, yine Tesalya'da Olympos'ta cephe kuran Kronos oğulları arasındaki savaş on yıl sürdü. Zeus, egemenliğini kabul ettirmek için her araca başvurdu. Ölüler Ülkesi'nin en derin yeri olan Tartaros'a inerek, orada tutsak tutulan Kykloplar'la Hekatonkheir'leri serbest bıraktı. Kykloplar Zeus'a gök gürlemesini, şimşek ve yıldırımını verdiler. Yüz Kolluların kapkara saldırılarıyla ezildi Titanlar. Toprağın altına tıklıp, zincire vuruldular. Zeus'un buyruğuyla, üç tane Hekatonkheir (Yüz Kollu) bekçi konuldu başlarına.

Kronos'u alt eden Zeus'un daha işi bitmemişti. Çocuklarının yenilgisine ve tutuklanmalarına öfkelenen Toprak Ana Gaia, Tartaros'la birleşerek, dev canavar Typhon'u doğurdu. Yüz tane yılan başı vardı Typhon'un. Her bir başından kara bir dil çıkıyordu ve gözleri ateş saçıyordu. Zeus topladı gücünü, saldı canavarın üstüne bütün şimşeklerini ve yıldırımlarını; bir anda ateşe boğdu korkunç canavarın inanılmaz başlarını. Yıkıldı yere Typhon ve inin inin inledi Toprak.



2. Resim-Thomas Banks (1735-1805), *Düşen Titan*, Londra, Royal Academy of Arts. Heykelde, Hekatonkheir'leri fırlattığı kaya parçaları arasında yuvarlanan bir Titan görülüyor.

Zeus, Titanları ve Typhon'u yenerek Kronos'un en son umudunu da suya düşürdükten sonra, artık evrenin tek egemeni olarak, kardeşleri arasında yetki bölümü yaptı. Kendisi Gök'ü aldı. Kardeşi Poseidon'a Deniz'i, Hades'e de Yeryüzü Ülkeleri'ni verdi. Yeryüzü ve özellikle Olympos, ortak mülkiyet sayıldı.

Çok geçmeden Kronos oğullarına, Zeus'un çeşitli birleşmelerden sahip olduğu çocukları eklendi. Homeros, Zeus'un tek geçerli karısı olarak Hera'yı tanır. Oysa Hesiodos, Zeus'un birden çok evliliği bulunduğunu anlatır. Zeus'un ilk eşi, Okeanos kızı Metis'dir. Fakat Metis'den doğacak bir erkek çocuğun, babasını yenip onun yerine tahta geçeceğini bildirilmesi üzerine Zeus, bilgeliği simgeleyen Metis'i, doğum yaptığı anda yutar.

Zeus'un ikinci eşi, adaleti simgeleyen Themis'tir. Themis'ten Horalar (Eunomia/Disiplin, Dike/Adalet, Eirene/Barış) ve Moiralar doğar.

Okeanos kızı Eurynome ile evlenmesinden Kharitler (Üç Güzeller) meydana gelir: Aglaie, Euphrosyne, Thalia.

Dördüncü karısı Mnemosyne'den ise dokuz esin perisi Musalar doğar.

Zeus'un asıl bundan sonraki evlilikleri Olympos kuşağının oluşmasını sağlar. Kardeşi Demeter'den, sonradan Hades'in karısı olacak olan Persephone doğar. Leto, Zeus'a Apollon ve Artemis'i verir.

Hesiodos'un, "en son karısı" dediği Hera'dan, savaş tanrısı Ares, ateş tanrısı Hephaistos, gençlik tanrıçası Hebe ve doğumlara bakan ebe tanrıça Eileithyia doğar.

Zeus kendi alnından Athena'yı yaratır. Atlas'ın kızı Maia'dan Hermes; Kadmos'la Harmonia'mın kızı Semele'den Dionysos doğar.

Evrenin bu yeni egemenleri, Devler'in (Gigant'lar) saldırısına uğrarlar.

Gaia, Uranos'un kesilen hayalanndan akan kandan gebe kalmış ve Devleri doğurmuştu. Hesiodos, *Tkeogonia*'da, parlak zırhlı ve uzun kargılı Devleri Gaia'nın doğurduğunu söyledikten sonra, bir daha söz etmez onlardan. Devler, Büyük İskender çağından itibaren, bedenleri birer yılan kuyruğuyla biten varlıklar olarak tasvir edilmişlerdir.

Devler, dağları üst üste yığarak Olympos'a saldırırlar. Kehanete göre, onları yalnızca ölümlü bir insan yenebilecektir. Zeus, bu yüzden Herakles'e başvurur. Tanrılarla Devler Savaşı'na (Gigantomakhia) birçok tanrı katılır: Apollon, Ares, Artemis, Hekate, Hephaistos, Hermes, hatta Moiralar. Devlerden Enkelados kaçarken, Athena, üstüne Sicilya adasını fırlatır. Bir başka dev olan Pallas'ın ise derisini yüzüp savaşta zırh olarak kullanır. Kısaca, Titanların başına gelen, Devlerin de başına gelir.

İnsanın Yaratılışı

Titan İapetos'un, Okeanos kızı Klymene'den dört erkek çocuğu oldu. Bunlar Atlas, Prometheus, Epimetheus ve Menoithios'tur.

İnsanın Prometheus tarafından, maddeden yaratıldığı, daha doğru bir deyimle 'yapıldığı' efsanesi, geç bir dönemde, İ.Ö. IV. yüzyılda ortaya çıkar. Belki de yalnızca Tufan'dan sonraki insanlık için geçerlidir. Bu efsaneye göre Prometheus, suya ya da gözyaşlarına kil karıştırarak, ölümlü ilk varlığın bedenine biçim verir. Sonra çamurdan yapılmış bu bedene yaşam soluğunu üfler. Bir başka söylenceye göre Prometheus, ilk insanın yalnızca yapıcısıdır, onu yalnızca biçimleyen kişidir. İlk insana hayatı, ruhu, Athena vermiştir.

Oysa Prometheus'a, insanların dostu olarak ta başlangıçtan beri rastlıyoruz. Hesiodos şöyle bir olay anlatır: Tanrılarla ölümlü insanlar Mekone'de toplanmışlar, kesilen her kurbanda tanrılara ait payı saptıyorlarmış. Kurnaz Prometheus, koca bir öküzü keserek ikiye bölmüş. Bir yana etini koymuş, üstünü işkembeyle örtmüş; bir yana kemikleri koymuş, üstünü parlak yağla örtmüş. Zeus kötü tarafı seçerse, aslan payı insanların olacaktır; tersi olursa, üstünlük yine tanrılarda kalacaktır. Prometheus, Zeus'a, iki parçadan birini seçmesini söylemiş. Zeus yağla kaplı olan iyi görünümlü parçayı seçmiş. Aldatılıp, kemik yığını seçtiğinin farkına varınca da öfkelenmiş, insanları cezalandırmak için ellerinden ateşi almış. Prometheus bunun da bir çaresini bulmuş hemen. Olympos'a çıkmış, bir kamışın içine bir kıvılcım saklayarak, yeryüzüne, insanlara getirmiş. İnsanları yeniden ateşe kavuşmuş görünce Zeus'un öfkesi daha bir artmış. Hem insanları, hem de tanrılar babasına karşı gelen Prometheus'u cezalandırmak, onu kendi isteğine boyun eğdirtmek için yeni çareler düşünmüş.

Önce insanlara belâ olsun diye, ilk kadını, Pandora'yı göndermiş.

İşler ve Günler'de bu öyküyü şöyle anlatır Hesiodos: Hephaistos, Zeus'un buyruğu üzre, bir parça toprak alıp suyla karıştırır. Yüzü ölümsüz tanrıçalara, bedeni ise güzel genç kızlara benzeyen bir kız biçimine sokar toprağı. Athena elişlerini, renk renk kumaşlar dokumasını öğretir ona ve süslü kuşağını sarar beline. Kharitler altın gerdanlıklar takarlar boynuna. Hora'lar bahar çiçekleriyle donatırlar saçlarını. Hermeias bir köpek yüreğı,

bir tilki huyu koyar içine ve doldurur göğsüne yalan dolanı. İşte bu güzel ve belalı yaratığa 'tanrılar armağanı' anlamına, Pandora denildi.

Zeus, Pandora'yı, Prometheus'un kardeşi Epimetheus'a gönderdi. Prometheus'un bilge ve kurnaz olmasına karşın, kardeşi Epimetheus aptal ve ihtiyatsızdı. Prometheus, "Zeus'tan armağan alma sakın" demişti ona; "alır-san, ölümlüleri derde sokarsın". Dinlemedi Epimetheus, dayanamadı Pandora'nın güzelliğine, evlendi onunla. Ne ki, açınca yanında getirdiği kutunun kapağını meraklı Pandora, dağıldı insanlara acılarla dertler. Tam Umut da çıkıp gitmek üzereydi ki, kapattı Pandora kutuyu. Kapağı açılan dert kutusundan, bir tek umut kalmıştı dışarı çıkmadık.

Prometheus'a gelince: Tanrılar kralının onu cezalandırışı müthiş oldu. Onu zincirlerle kayalara bağlatarak karaciğerini bir kartala yedirtti. Kartal yedikçe, karaciğer büyüyordu. Bu konuda Hesiodos'ta olmayan ayrıntıları Aiskhylos'tan öğreniyoruz: Zeus'un geleceği ile ilgili bir gizi yalnızca Prometheus biliyordu. Bir kadınla çiftleşecekti Zeus. Bu çiftleşmeden bir çocuk doğacaktı. Kadere göre bu çocuk, babasının krallığına son verecekti. Zeus bu kadının kim olduğunu öğrenip, başında dolaşan tehlikeyi savuşturmak için, zincire vurdurduğu Prometheus'u salıvermek zorunda kaldı, zincirlerini çözdü. Kahramanın ciğerini kemiren kartalı öldürsün diye de Herakles'i yolladı. Yeniden tanrılar katına kabul edilen Prometheus, gizi açıkladı: Zeus Nereus Kızı Thetis'e gönül vermişti. Ne var ki, Thetis'in doğuracağı çocuk babasından daha güçlü olacaktı. Zeus Thetis'le birleştiği takdirde, krallığı son bulacaktı.

Prometheus'tan bu gizi öğrenen Zeus, Thetis'i bir ölümlüyle evlendirmeye karar verdi. Thetis ise, kendisine koca olarak seçilen Peleus'a varmamak için deniz kızlarına özgü niteliğini kullanarak kılıktan kılığa girdi, ama sonunda Peleus'a varmaya boyun eğdi. Peleus'la Thetis'in düğünü, Olympos'ta tanrılar sofrasında kutlandı ve bu evlilikten Akhilleus doğdu.

Prometheus ve Pandora efsanelerinden başka iki efsane daha biliyoruz.

Hesiodos, *İşler ve Günler*'de, birbirini izleyen beş insan soyunu anlatmaktadır.

Olympos'ta oturan ölümsüzlerin yarattığı ilk soy olan *altın soy*, Kronos zamanında yaşadı. Tanrılar gibi yaşıyordu insanlar: Kaygısız, rahat, acısız, dertsiz. Yaşlılık nedir bilmiyorlardı, uykuya dalar gibi ölüyorlardı. Dünyanın varı yoğu onlanndı. Sayısız nimetler ortasında yaşayıp gidiyorlardı. Dünyada hep ilkbahar vardı. Bitkiler kendiliğinden büyüyor, çamlardan ballar süzülüyor, yeryüzünde süt ve nektar ırmakları akıyordu. Bu ilk insanlar ölüp toprağa karışınca, toprağı ve insanları koruyan iyi birer cin oldular.



3. Resim- Gustave Moreau (1826-1898), *Promethetis*, Napoli Ulusal Müzesi.

Heykelde, bir kayada zincire vurulmuş Prometheus ve onun karaciğerini kemiren kartal görülmüyor.

Zeus, Kronos'u alt edip Tartaros'a atınca, tanrılar *gümüş soyunu* yarattılar. Yüz yıl çocuk olarak kalıyordu çocuklar. Büyüyüp ergin çağa gelince de pek uzun sürmüyordu hayatları. Coşkunlukları ölçüsüzdü. Ölümsüzleri saymıyordu. Ölümsüzleri cezalandırmak için de ilkbahann süresini kısalttı ve yılı dört mevsime böldü. Böylece insan, soğuktan ve sıcaktan korunabilmek için mağara ve kulübelere sığındı. Kamını doyurabilmek için de toprağı işlemek zorunda kaldı. Zeus bu kuşağı da gömdü toprağa. Yeraltı cinleri oldu gümüş soylular.

Bir üçüncü kuşak yarattı tanrılar babası: *Tunç soyu*. Tunçtan silahları, tunçtan evleri vardı. Tunçla kazıyorlardı toprağı. Korkunç kuvvetli olan bu tunç soyluların işleri güçleri saldırmak, öldürmekti. Taş gibi yürekleri vardı, kana susamışlardı. Hep birbirleriyle savaşıyor, birbirlerini öldürüyorlardı. Sonunda, yok olup gittiler Hades'in ürpertili karanlıklarında.

Yan tann *kahramanlar soyuydu* dördüncüsü. Büyük işler becererek, insanlığın adını yücelten bu kahramanlar da çetin savaşlar sonucu yok olup gittiler.

Beşinci soy hepsinden beter oldu. *Demir çağı* denildi adına. Bu çağda, hiç yakasını bırakmadı insanların, acılar ve felaketler.

Böyle gittikçe kötüleşen insanlık karşısında, Zeus'un yeryüzüne gönderdiği Tufan'dan Hesiodos söz etmiyor. Tufan, Apollodoros'a göre Tunç Çağı'nda, Ovidius'a göre ise Demir Çağı'nda olmuştur.

Apollodoros'a bakılırsa Deukalion, Prometheus'un oğludur ve Ephimetheus'un Pandora'dan olan kızı Pyrrha'nın kocasıdır. Zeus'un, günahkâr insanlar bir Tufan'la yok etmek istediğini Prometheus, oğlu Deukalion'a bildirir; Deukalion, bunun üzerine bir tekne yapar, bütün gerekenleri de yanına alarak, kansıyla birlikte bu tekneye sığınır. Hemen bütün Yunanistan sular altında kalır. Deukalion'un teknesi dokuz gün dokuz gece sular üzerinde yüzdükten sonra Pamassos dağının tepesinde durur. Burada Deukalion, kaçanların koruyucusu Zeus'a kurban keser. Tanrılar kralı, elçisi Hermes'i Deukalion'a gönderir, ondan ne istediğini sordurtur. Deukalion, yok olan insan soyunun yeniden yaratılmasını diler. Dileği kabul eden Zeus, Kan kocaya "Ana'nın kemiklerini arkalarına atmalannı" söyler.

Ovidius'a göre Deukalion ve Pyrrha, dünyada yapayalnız kaldılar. Deukalion dünyada kalan tek erkekti. Pyrrha dünyada kalan tek kadındı. Korktular bu ıssız dünyada. Dua için Delphoi'daki Themis tapınağına gittiler. Themis bilicisi şu karşılığı verdi yalvanlarına: "Başınızı örtün, giysinizin bağını çözün ve Büyük Ana'nın kemiklerini arkınıza atın!" Deukalion bu sözlerin anlamını çözmeyi başardı. Büyük Ana dediği, Toprak Ana olmalıydı, kemikler de taş. Bunun üzerine yerden taşları alıp, arkalarına atmaya başladılar. Onlar attıkça, taşlar taş olmaktan çıkıp insan biçimini alıyordu. Deukalion'un attığı taşlar erkek, Pyrrha'nın attıkları ise kadın oldular.

Olymposlu Büyükler

Zeus (Lat. **Jüpiter**): Tanrıların tanrısı, tanrıların ve insanların babasıdır Zeus. Kronos'la Rheia'nın altıncı ve son çocuğudur. Ne var ki Kronos, babası Uranos'un başına gelenlerin kendi başına da geleceğini bilir ve çocuklarından birinin kendisini devirip yerine geçmesini önlemek için, Rheia'nın doğurduğu her çocuğu yutar. Yaslara bürünür Rheia. Zeus'u gizli doğurabilmek için yalvarır Gaia ile Uranos'a. Toprak Ana Gaia ve yıldızlı Gök Uranos, kızları Rheia'yı, Zeus'u doğuracağı gün Girit adasında Lyktos'a gönderirler. Rheia bu adada doğurduğu Zeus'u ulaşılması olanaksız bir mağaraya saklar. Kimi savaş erleri, oklarını kalkanlarına vurarak çıkardıkları gürültüyle, küçük tannın ağlamalarının duyulmamasını sağlarlar. Amaltheia adında bir keçi de Zeus'u besler. Başka bir söylenceye göre ise Amaltheia, Zeus'a dadılık eden bir perinin (nympha) adıdır. Çocuk Zeus'u İda Dağında bir mağaraya götürmüş ve bir keçinin sütüyle beslemiş. Güneş tanrı Helios'tan doğma korkunç bir yaratılmış bu keçi. Titanlar bile korkarmış ondan. Bunun için Gaia, keçiyi Girit mağaralarında saklamak zorunda kalmış. Zeus, büyüdükten sonra, egemenliği ele geçirmek için bu keçinin postundan bir kalkan yapmış. Sonraları Athena, bu kalkanı, Gorgo canavannın, saçları yılanlarla örülü kafasını da eklemiştir.

Rheia, Zeus'u doğurup sakladıktan sonra, koca bir taşı bezlere sarıp Kronos'a yutturur. Zeus'un Kronos'a açtığı egemenlik savaşının öyküsünün süregini *Evrenin Ve Tanrıların Yaratılışı* adlı bölümde anlatmıştık.

Zeus'un birçok sıfatı vardır: "Bulutları devşiren"dir, "göklerde gürleyendir, "şimşek savuran"dır, "uzaktan duyulan gök gürültüsü"dür, "keçi derisinden kalkan taşıyan"dır, "yağmur yağdıran"dır, "rüzgârları estirendir, "göğe gökkuşağını asan"dır.

Zeus, evrenin egemenliğini eline geçirdikten sonra Olympos'a taht kurar, oğlu demirci Hephaistos'un yaptığı krallık esasını taşır.

Ölümlü ölümsüz birçok sevgilisi olmuştur Zeus'un. Şurası kuşkusuz ki, tannlar içinde kadınlara en düşkün olanı Zeus'tur. Başlıca ilişkileri şunlardır:

a) Zeus ve Aigina: Zeus, İrmak tanrı Asopos'un kızı Aigina'ya tutulur. Kartal veya ateş biçimine girip sevgilisini, Oinone adasına kaçırır. Aigina burada Aiakos'u dünyaya getirir. Apollodoros'a göre Sisyphos, kayınbabası

Asopos'u bu kaçırma olayından haberdar eder. Irmak tanrı Asopos, kaçmakta olan Zeus'la Aigina'yı izlemeye koyulur. Fakat tanrılar tanrısı, Asopos'u yıldırımlarıyla durdurur ve yatağına çekilmeye zorlar. Başka yazarlara göre Asopos, iki sevgiliyi suçüstü yakalamayı başarmıştır. Zeus, bunun üzerine, sevgilisi Aigina'yı bir adaya, kendisini de bir kayaya dönüştürür.

b) Zeus ve Antiope: Antiope, ya Irmak tanrı Asopos'un kızı, yani Aigina'nın kızkardeşidir, ya da Thebai kralı Nykteus'un kızıdır. Güzeller güzeli Antiope'ye vurulan Zeus, Satyr biçimine girerek, uyumakta olan kıza yanaşır. Bu çiftleşmeden Amphion ve Zethos ikizleri doğar.



4- Resim-Correggio (1489-1534), Zeus ve Antiope, Paris, Louvre.

Eserde, keçi özelliği taşıyan bacaklarıyla Zeus, uyuyan Antiope ve yine uyuyan bir Eros görülüyor. Bilindiği gibi ok ve yay, Eros'un aşkı yüreğe işleyen araçlarıdır.

c) **Zeus ve Kallisto:** Kallisto, Arkadia kralı Lykaon'un kızıdır. Avcı tanrıça Artemis'in izleyicisidir. Zeus da, göz koyduğu Kallisto'ya sahip olabilmek için Artemis'in biçimini alır. Gebeliği görünür hale gelen Kallisto, ya onu tehlikelerden korumak isteyen Zeus, ya kıskanç Hera, ya da kızgın Artemis tarafından bir ayağa dönüştürülür. Kallisto'nun Zeus'tan, Arkas adında bir oğlu olur. Zeus büyütsün diye Arkas'ı, Hermes'in anası Maia'ya verir.

Arkas büyüüp delikanlı olunca, ya bir rastlantı sonucu, ya da Hera'nın kıskançlığı nedeniyle, bir gün avlanırken ayı kılığındaki anasına rastlar. Ana - oğula acıyan Zeus, Arkas daha anasını öldürmeden, ikisini de göğe alır ve birer yıldız yapar. Kallisto "Büyük Ayı", Arkas "Küçük Ayı" olur.

d) **Zeus ve İo:** Argos kralı İnakhos'un kızı İo, Argos şehrindeki Hera tapınağının rahibesidir. Zeus, İo'yu bulut biçimine girerek elde eder. Bunun farkına varan kıskanç Hera, kocasından hesap sorunca, Zeus, bu güzel kızı tanımadığını söyler. Ama bu arada İo'yu beyaz bir ineğe dönüştürmüştür. Bu yalana kanmış görünen Hera, bu güzel ineği kendisine armağan etmesini söyler kocasına, Zeus, ister istemez yerine getirir bu dileği. Hera ise, yüz gözlü Argos'u bekçi diker İo'nun başına. Argos, uyuduğu zaman bile yalnızca elli gözüyle İo'yu gözlüyordu. Zeus, sevgilisini kurtarma yollarını arar. Bir zeytin ağacına bağlı olan İo'yu canavardan kurtarsın diye Hermes'i yollar. Hermes, üstüne taş yağdırarak canavarı öldürür. Ovidius'un anlatımında ise Hermes, köylü kılığına girerek yeryüzüne iner. Elinde büyülü değneği ve kavalıyla Argos'un yanına gider. Canavar, Hermes'in anlattığı öykülerden, çaldığı parçalardan o denli hoşlanır ki, sonunda yüz gözünü de yumarak uykuya dalar. Hermes, bu fırsatı kaçırmayıp canavarı öldürür.

Argos'un gözleri kaybolmaz. Hera, görev kurbanı olan Argos'un gözlerini alarak kendisine kutsal olan tavuskuşunun kuyruğuna serpiştirir.

Ak inek de kaçmıştır bu arada. Ama Hera bir at sineği takar hayvanın peşine. İnek kaçır, sinek kovalar. Bir yandan da durmadan sokar. İo ise, çılgınlar gibi, bir oraya bir buraya koşar. Böylece birçok ülke dolaşır, pek çok deniz geçer. Geçtiği ilk denize İonya, ilk boğaza da "İnek Geçidi" anlamına gelen Bosporos denir. Sonunda Nil kıyılarına varır. Orada Zeus tarafından tekrar insan kılığına sokulur ve Ephapos adlı bir de çocuğu olur.



5. Resim- Correggio (1489-1534), Zeus ve İo, ayrıntı, Viyana, Kunsthistorisches Museum.

Eserde, kupağım dolduran bir bulut akmu altında kendinden geçmiş lo görülüyor.

e) **Zeus ve Danae:** Argos kralı Akrisios'un kızıdır Danae. Bir bilici, Akrisios'a Danae'den bir torunu olacağını, çocuğun büyüyerek ileride kralı öldüreceğini haber verir. Akrisios bunun üzerine, kızı Danae'nin insanlarla ilişkisini önlemek için, onu tunç kaplamalı bir odaya kapatır. Danae'yi elde etmek isteyen Zeus'u bu tedbirler de engelleyemez. Tavan-daki bir delikten, altın yağmuru olup Danae'nin kucağına düşer ve onu döller. Bu birleşmeden Perseus doğar. Kızına Zeus'un yaklaştığına bir türlü inanamayan Akrisios, anayla çocuğu delikli bir sandığa kapatıp de-nize atar. Dalgalar sandığı Seriphos adasına çıkarır. Danae burada, kral Polydektes'in kardeşi Diktys'in yanına sığınır.



6. Resim - Correggio (1489-1534), Danae, Roma, Galleria Borghese.

Resimde, bir Eros figürü, Danae'nin kucağını döl yağmuruna açıyor. Yatağın dibinde oynayan iki küçük çocuk da Eros figürleridir.

f) **Zeus ve Europa:** Europa, Fenike kralı Agenor'un kızıdır. Bir gün arkadaşlarıyla birlikte deniz kıyısında eğlenirken, güzel ve uysal bir boğa görür. Yaklaşıp okşar boğayı. Hayvanın, okşandıkça yere çöktüğünü gö-rünce, üstüne biner ve boynuzlarını çiçeklerle süsler. Oysa bunca güzel ve

çekici boğa, hayvan kılığına girmiş Zeus'tan başkası değildir. Nitekim birden doğrulur, sırtında çığlıklar atan avıyla, dalgalara atılır. Büyük bir hızla koşmaya başlar. O koştukça dalgalar iki yana açılıp yol verir. Peşinden Deniz tanrıları Nereid'ler, borularını öttüren Triton'lar ve Poséidon onlara eşlik eder. Sulardan ve çevresinde kaynaşan bu yaratıklardan korkan Europa, düşmemek için bir eliyle boğanın boynuzuna sarılır, öteki eliyle de ıslanmasın diye mor eteğini tutar.

Girit adasında dururlar. Orada sevişirler. Bu birleşmeden Minos ve Rhadamanthys doğar.

g) **Zeus ve Leda:** Aitolia kralı Thestios'un kızı ve Sparta kralı Tyndareos'un karısı Leda'yı, bir gölde yıkanırken, bembeyaz bir kuğukuşu okşar. Zeus, bu kez de Leda'ya, kuğukuşu kılığına girerek sahip olur. Bu birleşmeden kimilerine göre bir, kimilerine göre de iki yumurta meydana gelir. Yumurtaların herbirinden ikiz çocuk doğar.

Çocuklardan ikisinin babası olarak Zeus, öteki ikisinin babası olarak da Tyndareos kabul edilir. Helene ile Kastor, Zeus'un; Klytimestra ile Polydeukes (veya Polluks) ise Leda'nın asıl kocası Tyndareos'un dölleridir.

h) **Zeus ve Alkmene:** Alkmene Amphitryon'un karısıdır. Güzel ve erdemli bir kadındır. Zeus, bu kez *Amphitryon kılığına girerek amacına* ulaşır. Amphitryon'un zaferle sonuçlanan bir savaştan dönmesinin beklendiği bir gece, Zeus, o gelmeden bir kaç saat önce Alkmene'nin koynuna girer. Bir kaç saat sonra asıl kocası yatar Alkmene ile. Bu birleşmeden ikiz çocuk doğar. Herakles Zeus'un, İphikles ise Amphitryon'un oğlu sayılır.

i) **Zeus ve Ganymedes:** Zeus'un güzel oğlan Ganymedes ile ilişkisi, *Zeus'un Çevresindeki Tanrılar* bölümünde anlatılmıştır.

Zeus, tasvirlerinde, güçlü bir vücuda sahiptir; olgun bir adam görünüşündedir. Geniş alnı, ciddi ve derin bakışları vardır. Saçları gür ve dalgalıdır. Sakalları kıvrıkcıktır.

İlk tasvirleri dışında, çok seyrek olarak çıplak görülür. Çıplak tasvirlerde, sağ kolunu ve göğsünü açık bırakan bir pelerin taşır. Bir elinde asa ve bir elinde yıldırım tutar. Kutsal hayvanı kartal, kutsal bitkisi meşedir.

Zeus'un bilicilik merkezi, bir meşeler ülkesi olan Dodona'da bulunur. Bu nedenle, kimi zaman alnında meşe yapraklarından yapılmış bir taç vardır.

Hera (Lat. Iuno): Zeus'un karısı ve kızkardeşidir. Zeus, bir kış günü, soğuktan titreyen bir kuş biçiminde görünür kardeşine. Kuşa acıyan Hera, onu avuçlarına alıp göğsüne bastırır. Hemen asıl kılığına giren Zeus, fırsatı değerlendirmeye kalkışır. Hera direnir önce. Sonunda, Zeus'un kendisiyle evlenmesi koşuluyla teslim olur.



7. Resim- Yıldırım Atan Zeus, vazo resmi, Paris, Bibi Nation.

Zeus, çok seyrek olarak çıplak tasvir edilir. Çıplak tasvirlerinde, genellikle, sağ kolunu ve göğsünü açık bırakan bir pelerin taşır; bir elinde asa, bir elinde yıldırım tutar.

Bir başka efsaneye göre Zeus ile Hera'nın düğünü, Batı Kızları Hesperidler'in bahçesinde olmuştur. Gaia, bu vesileyle, Batı Kızları'nın bahçesinden gelen altın elmaları (bir başka söylentiye göre, doğurganlık simgesi olan narları) Hera'ya armağan eder. Hera da, bu elmaları kendi eliyle Batı Kızları'nın bahçesine eker. Bütün bu değişik anlatımlara karşın, gerçek olan şudur ki, Hera, Zeus'un ilişkide bulunduğu dişiler arasında, tanrılar tanrısının tek resmî karısı olmayı başarmıştır.



7a. Resim- Zeus, Roma Dönemi, Antalya Arkeoloji Müzesi.

Kıskanç, hırçın, inatçı, kavgacı kadın örneğini temsil eder Hera. Ciddi, olgun ve namuslu bir güzelliğe sahiptir. Güzelliğine çok önem verir. Bunun için de her yıl Kanathos ırmağına yıkanmaya gider. Kaynağın büyümlü suları, ona her yıl bakireliğini geri verir.

Paris kendisini en güzel seçmedi diye Troyalılara kini büyüktür. Bu dırdırcı kadına Zeus da tahammül edemez. Herakles'in peşini bir türlü bırakmadığı için, örs bağlar ayaklarına inek gözlü karısının, ellerine de altından zincir vurup, asar havaya baş aşağı. Hera, evliliğin ve gebeliğin koruyucusudur.

Dolgun vücutlu genç kadın şeklinde tasvir edilir. Azametli ve vakur bir yüzü, ciddi ve düşünceli bakışları vardır. Çıplaklığını göstermeyen kıvrımlı bir giysi içindedir.

Üstünde guguk kuşu bulunan bir asa taşır. Bu kuş, Zeus'la evlenişinin simgesidir. Tavus kuşu ve nar, işaretleri arasındadır.

Athena (Lat. Minerva): Athena'yı, öteki adıyla Pallas'ı Zeus kendi doğurmuştur. Metis, Zeus'un ilk karısıdır. Çakır gözlü bu tanrıçayı Zeus, Athena'yı doğuracağı sırada yutmuştur; çünkü Gaia ile Uranos, Metis'den doğacak erkek çocuğun babasını tahttan indireceğini bildirmişlerdir. Zeus, Metis'in kamındaki Athena'yı yuttuktan bir süre sonra, Hephaistos'a alnını yardırır. Başka bir geleneğe göre, Zeus'un alnını baltayla Prometheus yarar. Bu yarıktan pırlıl pırlıl zırlara bürünmüş olarak Athena doğar.

Zeus'un, çocukları içinde en çok Athena'yı sevdiği söylenir. Bu nedenle, kalkanını ve yakıcı şimşegini yalnız onun taşımasına izin vermiş.

Athena, doğru, haklı savaşın tanrıçasıdır. Onun için kullanılan Pallas sıfatının kökeni pek açık değildir. Yunanca 'pallō'/kargı sallamak, atmak kökünden gelebileceği gibi, bakire anlamına gelen bir kökle de ilişkili olabilir.

Attika bölgesinin topraktan bittiği söylenen efsanevi ilk kralı Kekrops zamanında, tanrılar yeryüzündeki kentleri aralarında paylaşmak isterler. Ama Athena ile Posedion arasında anlaşmazlık çıkar. Her ikisi de Atina'nın koruyuculuğunu üstlenmek istediklerinden, anlaşmazlık bir yarışmayla çözülür. Deniz tanrı Poseidon Akropol'de üç çatallı zıpkınını yere vurur ve bir tuzlu su kaynağı fışkırır. Vergilius'un kabul ettiği daha geç bir geleneğe göre ise bir at çıkartır. Athena da bir zeytin ağacı diker. Tanrılar, yarışma sonunda Athena'nın üstünlüğüne karar verirler; çünkü zeytin ağacı, Atina kenti için daha yararlı bir şey kabul edilmiştir. Athena, böylece, Atina kentinin koruyucusu olur. Bu sonuca öfkelenen Poseidon, Attika bölgesini sular altında bırakarak öç alır.

Pallas Athena'nın sihirli nitelikler taşıyan heykeline Palladion adı verilir.



8. Resim- Athena'nın Doğuşu, vazo resmi, İ.Ö. VI. yy., Paris, Louvre.

Resimde, ortada oturmuş Zeus'un alınından, sağ elinde mızrağı, sol elinde kalkanyla Athena doğuyor. Zeus'un sağ elinde asa, sol elinde yıldırım var. Sol yanda, ortada, elinde baltayla Hephaistos; sağ yanda, ortada ise, üççatalık zıpkıruyla denizlerin tanrısı Poseidon durmaktadır.

Athena, bakireliğini kıskançlıkla koruyan bir tanrıçadır. Ama güzelliğine yine de çok düşkündür. Nitekim, kendisinin yarattığı söylenen kavalı çalarken, suda yansıyan imgesini görür. Şişen avutlalarının güzel yüzünü çirkinleştirdiğini fark edince, çalgı aletini fırlatıp atar. Marsyas bu kavalı alacak ve başına bir sürü bela gelecektir.

Athena, tasvirlerinde genellikle baştan aşağı silahlıdır. Başında miğfer; sol elinde, ortasında Perseus'un öldürdüğü Medusa'nın başı bulunan bir kalkan; göğsünde yine Medusa başlı bir zırh bulunur.

Bir savaş yağmasından elde edilen tunçla Fidias'ın yaptığı Athena Promakhos (önde Dövüşen Athena) heykelinde, tanrıça ayakta dimdik durmakta, miğfer, mızrak ve kalkanla tasvir edilmekteymiş. Öylesine kocaman bir heykelmiş ki bu, miğferle mızrağın parıltısı, Pire'ye yaklaşan gemicilere yol göstericilik edermiş.

Athena Parthenos (Bakire Athena) örneğini de Fidias saptamıştır. Fidias'ın altın ve fildişinden yaptığı bu dev heykelde de aynı silahlar yer alıyormuş. Dokuz metre kadar yüksek olan Athena Parthenos heykeli, Parthenon'da yükseliyordu.



9. Resim- *Athena Parthenos*, Atina, Ulusal Müze.

Athena Parthenos (Bakire Athena) örneğini Fidas saptamıştır (İ.Ö. 438). Fidas'm Parthenon için altın ve fildişinden yaptığı bu dev heykelin yüksekliği dokuz metreyi buluyormuş. Şimdi Atina Müzesi'nde bulunan ve kimi değişikliklerle Fidas'm Athena Parthenos heykelini kopya eden bu eserde, tanrıça, başında miğferi, sağ elinde tuttuğu bir Nike (zafer) heykelciği, sol elini dayadığı bir kalkan ve göğsünde Medusa başlı ve aigis denilen deri zırhla tasvir edilmiştir.



9a. Resim- Athena, Roma Dememi Kopyası, Roma, Vatikan

Şimdi Atina Müzesi'nde bulunan ve kimi değişikliklerle Fidias'ın Athena Parthenos heykelini kopya eden eserde, tanrıça başında miğferi, sağ elinde tuttuğu bir Nike (Zafer) heykelciği, sol elini dayadığı bir kalkan ve göğsünde Medusa başlı ve *aigis* denilen deri bir zırhla tasvir edilmiştir.

Kimi heykellerinde ise sol elinde bir mızrak tutar veya mızrağa dayanır durumdadır. Münih Müzesi'nde bulunan bir savaşçı Athena heykelinde, tanrıça sol elinde kalkan, sağ elinde mızrak tutar. Athena, bilgelik tanrıçası olarak Pronoia (temkinli, ihtiyatlı) sıfatına sahiptir. Simgesi baykuştur.

Apollon (Lat. Apollo): Bu öyküye Azra Erhat'ın şu sözleriyle girmek kaçınılmaz görünüyor:

Apollon tanrının asıl doğuş yeri Anadolu kıyıları, yani Lykia ve özellikle Lykia'da tanrının doğduğu kent sayılan Patara'dır, ama sonradan önce adalarda, sonra Yunanistan'da kültü yayılınca birçok yerler tanrıya beşik olma şerefini elde etmek için efsaneler düzdürmüşlerdir, bunların arasında başta gelen ve en çok da tutulan Delos efsanesi... (Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* 1989, s. 51).

Titanlardan Koios ile Phoibe'nin kızı Leto (Lat. Latona), Zeus'la birleşerek, Apollon ve Artemis'i doğurur. Leto gebe kalınca, ya doğacak güçlü tanrıdan, ya da amansız Hera'nın hisminden korktukları için, hiçbir ülke kabul etmez onu. Bir sığınak bulamadan oradan oraya sürüklenen Leto'yu sadece Delos adası kabul eder. Fakat bir koşulla: Delos, kıyılarını denizin dövdüğü, kayalık ve kısır bir topraktır. Doğacak tanrının ilk tapınağı burada kurulacaktır ve tanrı, adadan hiçbir şey esirgemeyecektir. Leto, bütün bunların gerçekleşeceğine, Gaia, Uranos ve Styks adına ant içer. Leto'nun çilesi bununla da bitmez. Tam dokuz gün dokuz gece doğum sancılan çeker. Yine de doğurmaz. Birçok tannçanın, Leto'nun başında sevgiyle beklemesine karşın, Hera'nın alıkoyduğu ebe tannça Eileithya bir türlü gelmez. Sonunda Olympos tanrıları 'ayağı tez' İris'i göndererek, ebe tannçayı getirtirler.



10. Resim-Apollon ve Marsyas Arasındaki Yarışma, bir Roma lâhindeki kabartma, Paris, Louvre.

Resimde, ortada oturmuş Zeus'un ahundan, sağ eSolda, elinde kalkanı, başında miğferiyle Athena. Onun yarımında, silenos Marsyas kaval çalıyor. Ortada, lyrasıru çalan Apollon. Yerde uzanmış figür, Tmobs Dağmm kişileştirimidir. Onun hemen ardında, bir kayaya oturmuş olan Midas. İki kadın figürü ise Musa'lar olmak gerekir. Sağda, Marsyas ve onu ağaca asan bir hizmetçi. Öteki hizmetçi ise, silenos'un derisini yüzme için, yerde taş biliyor. Elinde mızrağı, sol elinde kalkanyla Athena doğuyor. Zeus'un sağ elinde asa, sol elinde yıldırım var. Sol yanda, ortada, elinde baltayla Hephaistos; sağ yanda, ortada ise, üç çatalh Zpkmıyla denizlerin tanrısı Poseidon durmaktadır.

Doğumda hazır bulunan tanrıçalar, yeni doğan küçük tanrıyı yıkarlar; ince apak bir kundağa sararlar. Anası emzirmez Apollon'u. Tanrıça Themis, nektar ve ambrosia ile besler onu. Çiçeklere bürünür kayalık Delos.

Apollon adının kaynağı bilinmese de, bu ona eklenen Phoibos sıfatının 'parlak, ışık saçan, ısıtan' anlamına geldiği konusunda kuşku yok. Ne ki Apollon, güneş veya ışık tanrısı değildir. Asıl güneş tanrısı Helios'tur.

Apollon adına çok sık eklenen bir başka sıfat da 'okçu, hedefi vuran, gümüş yaylı'dır. *İlyada*'nın ilk dizelerinde "omuzlarında yayı, iki ucu kapalı okluğu ile" tanıtılır. Kardeşi Artemis'le paylaştığı bu okçuluk yeteneği, Apollon tanrıya büyük bir üstünlük sağlar. Apollon veya Artemis'in okuyla ölmek, tatlı, acısız, ani bir ölüme kavuşmak demektir. 'Sarışın sıfatı' da Apollon'unudur. Bu sıfat, tannın Apollon'un yaydığı ışığa işaret edebileceği gibi, doğrudan doğruya onun saçlarının rengiyle de ilgili olabilir.

Apollon, biliciliğin ve musikinin de tanrısıdır. 'Altın kılıçlı', 'altın saçlı'dır. Pek fazla savaş macerası yoktur.

Gaia, Python adında bir ejder doğurmuş ve bunu Delphoi yöresinde bulunan Themis bilicilik merkezine bekçi koymuş. Pamassos tepesinin üstünde yer alan Delphoi'un adı başlangıçta Pytho imiş. Apollon, doğduktan dört gün sonra, Hephaistos'un oklarıyla silahlanmış olarak Delphoi'a gider ve

Python'u öldürür. Sonra da burada kendi bilicilik merkezini kurar. Kardeşi Artemis'in de yardımıyla, Niobe'nin çocuklarını oktan geçirir.

Kimi yetenekleri konusunda Apollon'un çok kıskanç olduğu da bir gerçek. Phrygia'lı bir silenos olan Marsyas'a karşı öfkesi ve acımasızlığı şöyle anlatılır: Athena, bir gün, kendi yarattığı söylenen kavalı çalarken suda imgesini görür. Kaval, yanaklarını şişirip çirkinleştirdiği için, onu alıp dereye atar. Marsyas, çalgı aletini alır, çalmaya başlar. Çala çala bu sanatta o kadar ilerler ki, Apollon tannın /yrasıyla yarışmayı bile göze alır. Apollon ise yarışmayı bir koşulla kabullenir: Kim yenerse, yenilene istediği cezayı uygulayacak. Bu müzik yarışması, Lidya'da Tmolos Dağında (Bozdağ) yapılır. Yargıç olarak da Musalar ve Frigya kralı Midas hazır bulunur. Musalar Apollon'u birinci ilan ederken, Midas oyunu Marsyas için kullanır. Bunun üzerine tann Apollon, Midas'm kulaklarını eşek kulağı haline sokar, Marsyas'ı da bir çam ağacına bağlayıp, diri diri derisini yüzer. Derisini de bir mağaranın girişine asar. Böylece bir işkenceyle can veren Marsyas'ın derisi o kadar duyarlı imiş ki, yakınında çalan her kavalın sesi titretirmiş onu.



11. Resim- Gian Lorenzo Bernini (1598-1680), *Apollon ve Daphne*, Roma, Galleria Borghese.



12. Resim- Belvedere Apollonu, İ.Ö. IV. yy. 'da Leokhares'in yaptığı eserin kopyası, Roma, Vatikan.

Apollon, güçlü ama zarif vücuduyla, geniş göğsü, dar kalçaları, uzun saçları ve sakalsız yüzüyle, idealleştirilmiş genç erkek güzelini temsil eder.



13.

Resim- Lyra Çalan Apollon, Roma, Vatikan

Apollon, çalgıcı olarak tasvir edildiği zaman, geniş kıvrımlı uzun bir khiton giyer.

Apollon'un daha çok aşk serüvenleri ünlüdür. Bunlardan en önemlisi, güzel peri kızı Daphne ile ilgilidir. Teselya ırmağı Peneus'un kızı Daphne'ye tutulur Apollon tanrı. Ne ki, yüz bulamaz kızıdan. Korkup kaçmaya başlayan güzel periyle Apollon arasında çılgınca bir kovalamaca başlar. Daphne kaçır, Apollon kovalar. Daphne, tam yakalanmak üzereyken, Toprak Ana'nın, Gaia'nın yardımını diler. Dilediği anda da bir defne ağacına dönüşür. Hemen oracıkta açılan toprağa sapanan kızın ayakları kök, saçları filiz olur. Apollon, kızın soğuk kabuklu gövdesini kucakladığında, hala çarpan yüreğini duyar.

Apollon, çeşitli özelliklere sahip olsa da, tasvirlerinde genellikle tek bir biçimde gösterilir. Güçlü ama zarif vücuduyla, geniş göğsü, dar kalçaları, uzun saçları ve sakalsız yüzüyle, idealleştirilmiş genç erkek güzeli temsil eder. Genellikle çıplaktır.

Çalgıcı olarak tasvir edildiğinde, geniş kıvrımlı bir *khiton* giyer. Plastik tasvirinin tek örnek olmasına karşın, karıştığı efsanelere göre işaretleri çeşitlidir: Aletlerden ok ve okluk veya *lyra*; hayvanlardan kurt, yunus balığı, kuğu, karga; bitkilerden defne, palmye, zeytin ağacı.

Artemis (Lat. **Diana**): Zeus'un Leto'dan olma kızıdır. Kardeşi Apollon nasıl Güneş'le bir tutuluyorsa, Artemis de Ay'la bir tutulur. Üçlek bir tannçadır: 1) Avcılık ve bakirelikle ilgili efsanelerde yer alan Artemis; 2) Ay tanrıçası Selene; 3) Gecenin karanlık gücüne egemen Hekate.

Artemis'i *İlyada*'da ok, yay, at ve arabayla ilgili olarak görüyoruz. Ne ki bu araçlar, sonraki kaynaklarda olduğu gibi av ve avlanma amacıyla değil, insanlara hızlı ve acısız ölüm vermek için kullanılır. Nitekim erkeklerin ani ölümü Apollon eliyle, kadınlarınki ise Artemis eliyle olur. Apollon gümüş yaylı olmasına karşın, bu okçu tanrıça altın yaylıdır.

Evreleri açıkça belirlenmesi güç tanrıça kavramından, doğanın koyunda su perileriyle ve hayvanlarla birlikte yaşayan avcı bakire kız kavramına geçilmiştir.

Bakireliğine çok düşkün olan Artemis'in hışmına zavallı bir avcı olan Aktaion uğramış. Aristaios'la Autonoe'nin oğlu Aktaion, Kentaur (At Adam) Kheiron tarafından yaman bir avcı olarak yetiştirilmiş. Thebai'nin en iyi avcısı olmuş. Kendine o kadar güvenir olmuş ki, Tannça Artemis'le boy ölçüşmeye kalkmış. Bu da yetmiyormuş gibi, tannça bir derede yıkanırken Aktaion onu seyretmek gafletinde bulunmuş. Bu işe çok kızan tannça, Aktaion'u geyik haline sokuvermiş, sonra da zavallıyı kendi köpeklerinin ağzına atmış. Köpekler, tanımadıkları sahiplerini parça parça etmişler, peşinden de, uluyarak onu aramağa koyulmuşlar. Bu duruma çok üzölen Kheiron, Aktaion'un heykelini yapmış ve onunla köpekleri avutmağa çalışmış.



14- Resim- Vecellio Tiziano (1490-1576), *Artemis (Diana) ve Aktaion*, Edinburg, National Gallery of Scotland.

*Resimde, yanında köpeği, sırtunda okluğu ve yere düşmüş yayıyla Aktaion, perdeyi aralayıp tanrı-
çayı seyrediyor.*

Efesli Artemis dışında, Artemis'i genellikle çevik ve narin bir kız olarak, kısa ve açık bir giysi içinde, sandallarla, ok, yay ve oklukla, bir köpek veya geyik eşliğinde, kimi zaman da Ay'ı simgeleme niteliğine ilişkin olarak meşaleyle tasvir edilmiş görürüz. Bakireliğinin simgesi olarak da başında gebe kalmamış Ay anlamında, bir hilâl taşır. Kaynağını Anadolu Ana Tanrıçası'nın oluşturduğu, bereket tanrıçası Efesli Artemis ise, başı taçlı, gövdesi birçok figürle örtülü, göğsünde dizi dizi dolu memeyle, ayakta tasvir edilmiştir.

Karanlık tanrıçası Hekate'nin Artemis'le ilgisine az önce değinilmişti. Ama, hemen hiçbir efsaneye adı karışmayan bir varlıktır Hekate. Homeros, sözünü etmez onun. Hesiodos ise onu, *Theogonia*'da, toprak, deniz ve yıldızlı gök üzerinde egemenliği olan üstün bir tanrıça olarak

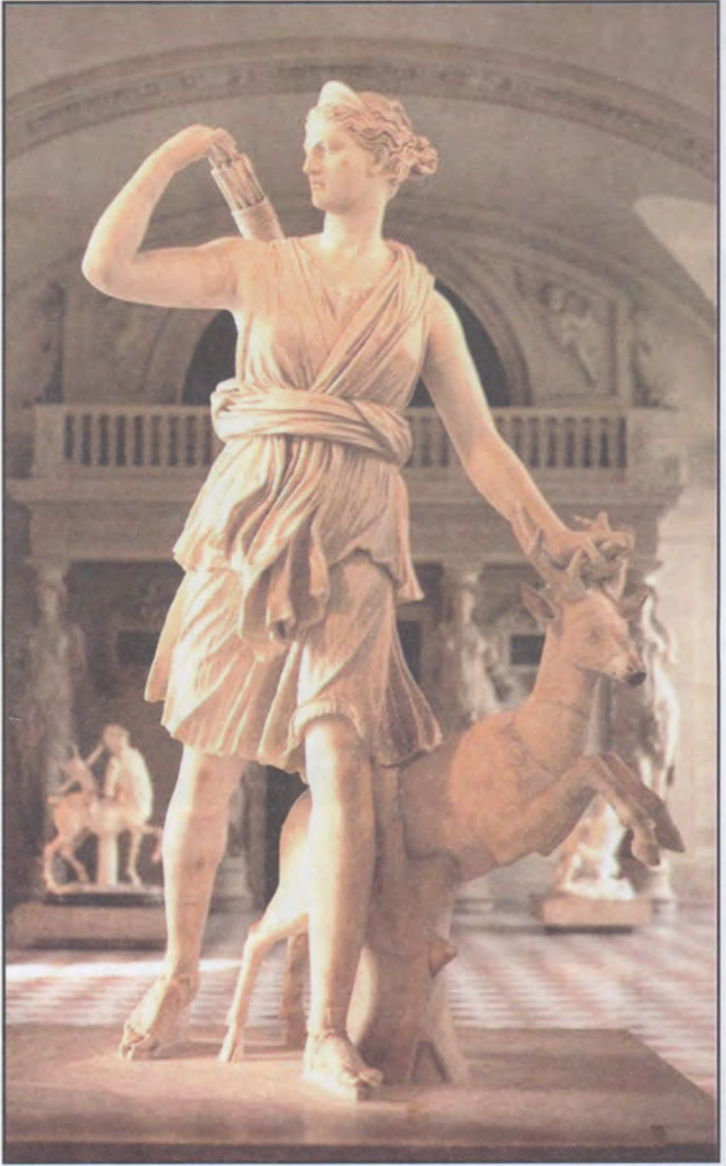
över. Hekate, aslında bir Ay tanrıçası olarak görülmüş ve çoğunlukla Artemis'le bir tutulmuştur. Sonradan ise, cehennem güçlerinin ve büyücülüğün tanrıçası olduğunu görüyoruz.



15. Resim- *Artemis (Diana) Aktaion'u parçalatıyor, kabartma, Palermo, Museo Nazionale. Artemis, Aktaion'un bakışları karşısında örtünmeye çalışıyor. Tanrıçaya, yıkanırken periler eşlik ediyor.*

Belirttiğimiz gibi, öyle pek bir efsaneye adı karışmamıştır. Kimi kara inançlarla ilgili görülmüştür. Ona Styks'ın köpeklerinin, ölümlerin ruhlarının, hayalet alaylarının eşlik ettiğine inanılırdı. Büyücülere yardım ettiği kabul edilirdi.

Hekate'nin tasvirleri ya üç başlı tek bir vücut, ya da sırttan birleşmiş üç vücut halindedir. Her figürün işareti genellikle ayıdır (meşale, anahtar, kılıç, urgan, yılan, köpek). Kimi zaman yalnızca elde meşaleyle gösterilir.



15a. Resim-Artemis (*Diana*), Roma Dönemi, Paris, Louvre.

Artemis, Akdeniz çevresindeki hemen her uygarlıkta saygı görmüş, farklı biçimlerde resmedilmiştir. Anadolu'da Efes Anemisi olarak bilinen tanrıça, Yunan ve Roma dünyasında av ve avcılıkla ilgili, genç bir kız olarak düşünülmüştür. Bu nedenle olsa gerek, bu kültürlerle ait Artemis betimlemelerinde tanrıça, ok ve yayla, yanında da çoğunlukla av hayvanlarından biriyle gösterilmiştir. Başındaki hilal şeklindeki tac ise tanrıçanın bekaretini simgelemektedir.



15b. Resim- Efes Artemisi, Roma Dönemi, Napoli Ulusal Müzesi.

Antik Efes kazılarında ortaya çıkarılan bir grup heykel. Anadolu'nun pek çok ana tanrıçası (bereket tanrıçası), geçirdikleri evrimden sonra Efes'te farklı bir görünümde karşımıza çıkar. Doğaya egemenliği, bereketi ve uygarlığın yöneticiliğini simgeleyen tanrıça başının üzerinde bir kule taşır, bununla kirları olduğu kadar şehirleri de koruduğunu gösterir. Ciddi ve derin bakışlı tanrıçanın ululuğunu yansıtır. Ensesi dolunay biçiminde bir diskle çevrilidir, alnında hilal taşır, böylece ay tanrıçası olduğu belirlenir; diskin her iki yanında da grifonlar vardır. Boynundan burç işaretlerinden örülmüş bir kolye sarkar.

Onun altında dört kat meme sarkar, bereket ve doğurganlığı simgeleyen memelerin sayısı 17 ile 40 arasında değişmektedir. Memelerin ucu olmadığı için, bazı araştırmacılar bunları hurma ya da erkek an gövdeleri diye de yorumlamıştır. Eteği kat kat dikdörtgen plakalarla bölünmüştür, her dörtgenin içinde kabartma aslanlar, boğalar, grifonlar, sfenksler ve anlar bulunur.

Ares (Lat. Mars): Athena aklın yönettiği savaşı simgelediği halde, Ares çılgın savaşı, körü körüne çarpışmayı, amaçsız kıyımı simgeler. Zeus Hera'dan olma bu uğursuz oğlunu şöyle niteler *İlyada* 'da:

en öğrendiğim tanrısın sen,
hep hırgür, kavga, savaş işin gücün
ele avuca sığmaz huysuzluğun, biliyorum,
anadan gelme sana, Hera'dan,

16. Resim-Ares (Mars), Roma
Dönemi, Roma Lateran Müzesi.

Zeus savaş ve kıyım tanrısı Ares'i, bu uğursuz oğlunu *İlyada* 'da şöyle niteler: "En öğrendiğim tanrısın sen/ hep hırgür, kavga, savaş işin gücün/ ele avuca sığmaz huysuzluğun, biliyorum/ anandan gelme sana, Hera'dan". Ares, savaş alanlarında ölüm saçan varlıkların eşliğinde dolaşıp durur. (Yanında kızkardeşi Eris (Kavga), Aphrodite'den olma iki oğlu: Deimos (Korku, Yılgı) ve Phobos (Bozgun), savaş ve yıkım tanrıçası Enyo, şiddetli ölüm tanrıcaları Keresler ve Kargaşanın simgesi Kudoimos bulunur).

Homeros'ta "dev cüsseli" diye anlatılır, Ares'in başlıca işareti mızraktır.

Arkaik vazolarda sakallı ve tepeden turnağa silahlı olarak gösterilir. Daha sonraki heykelerde idealleştirilmiş çıplak bir gençtir. Savaşçı niteliğinden yalnızca miğferi kalmıştır.



Aphrodite, topal ve çirkin kocası Hephaistos'u Ares'le aldatır. Aphrodite'nin evlilik dışı bu ilişkisini, kocası Hephaistos'a, her şeyi gören güneş tanrı Helios haber verir. Hephaistos ise bunun öcünü şöyle alır: Görünmez ve kopmaz iplerden bir ağ yapar. Yalancıkıtan gidiyormuş gibi yaparak evden çıkar, iki sevgiliyi kendi yatağında suçüstü yakalar ve onları görsünler diye bütün Olympos'luları çağırır. Aldatıldığını tanıklarla ispatladıktan sonra, Zeus'tan, ona düğününde verdiği armağanları geri ister ve Ares'ten zinanın karşılığını alır.

Ares, savaş alanlarında, ölüm saçan varlıkların eşliğinde dolaşır durur. Yanında kızkardeşi Eris (Kavga), Aphrodite'den olma iki oğlu Deimos (Bozgun) ve Phobos (Korku, Yılgı), savaş ve yıkım tanrıçası Enyo, şiddetli ölüm tanrıcaları Keres'ler ve kargaşanın simgesi Kudoimos bulunur. Homeros'ta "dev cüsseli" diye anlatılır Ares. Başlıca işareti, mızraktır.

Arkaik vazolarda sakallı ve tepeden tırnağa silahlı olarak gösterilir. Daha sonraki heykellerde, idealleştirilmiş çıplak bir gençtir. Savaş niteliğinden sadece miğferi kalmıştır. Daha çok oturmuş olarak ve düşünceli düşünceli önüne bakar durumda tasvir edilir.

Hermes (Lat. Mercurius): Zeus'un Maia'dan olma oğludur. Arkadia'da Kyllene Dağı'ndaki bir mağarada dünyaya gelir. Doğar doğmaz da inanılmayacak bir olgunluk ve gelişme gösterir. Daha doğduğu günün sabahı beşiğinden kendi kendine kalkarak mağaranın dışına çıkar. Gözüne bir kaplumbağa ilişir ve hemen akıma bir şeytanlık gelir: Bir bıçakla hayvanın kabuğunu boşaltır, koyun bağırsaklarından yapılmış yedi tel gerer. Böylece ilk *kıtarayı* yaptıktan sonra, güzel güzel çalmağa başlar.

Öğleye doğru kamı acırır. Her yeni doğan çocuk gibi yaygarayı basıp ağlayacak yerde, yiyeceğini kendi aramaya koyulur. Akşama doğru, Pieria'da Apollon'un hayvanlarını otlattığı yere varır. Oradan elli inek çalar. Hırsızlığı belli olup da peşine düşmesinler diye, ineklerin nallarını söküp ters çakar. Kendisi de ağaç dallarından ördüğü sandalları giyerek gerisin geri yürür. Yolda rastladığı bir ihtiyara onu gördüğünü söylediği takdirde, başına gelecekleri hatırlatır. Sonunda, ay doğarken, ineklerle birlikte Alpheios Irmağı'na varır. İnekleri suvardıktan sonra bir mağaraya kapatır. En semizlerinden ikisini kesip on iki eşit parçaya ayırır. Kızartıp on iki büyük tanrıya sunar. Kızarmış etin hoş kokusu ağzının suyunu akıtmasına karşın, nefesine hakim olmayı başarır. Hayvanların derisini bir kayaya asar. Geri kalan etleri bırakır, kelle ve bacakları yakar, ateşi söndürür, sandallarını Alpheios'un sularına atar ve eve dönmeğe karar verir.

"Bir sonbahar rüzgârı veya bir sis gibi" odaya, anahtar deliğinden girip, doğruca beşikte kundağına uzanır. Dünyadan habersiz, yeni doğmuş

bir bebeğe benzer. Ama sol elinde, vazgeçemediği oyuncakı sevgili kitarasını saklar. Apollon, hırsızlığın aynı gün farkına varır. Bu işi kimin yaptığını öğrenir öğrenmez de, Kyllene mağarasında alır soluğu. Küçük hırsız açıkça suçlar, ama o bu işi yapmadığına ant içmeye devam eder. Sabrı tükenen Apollon, arsız ufaklığı tutup Zeus'un önüne çıkarır.



17. Resim-Hermes (Mercurius), vazo resmi, Roma, Vatikan.

Tanrıların habercisi, Zeus'un elçisi, yolcuların piri, tacirlerin ve hırsızların tanrısı olan Hermes'in belirtici işaretleri, kanatlı sandallar ve iki yılanın sanlı olduğu asadır.

Hermes, Zeus'a da aynı yalanları söyler, çalınan ineklerden hiç mi hiç haberi olmadığını anlatır. Hermes'in kutsal babası Zeus, oğlunun bu sevimli kurnazlığını içten içe sevinerek seyrederek. Ama öte yandan adaletin de yerini bulması gerekmektedir. Bunun için iki üvey kardeşe, elli ineği hemencecik bulmalannı emreder. Hermes ise kılavuzluk edecektir. İnekler bulunur, fakat Apollon kayaya asılmış hayvan postlarını görünce korkudan ödü kopar. O

zaman Hermes, kitarasını çalarak Apollon'u yatıştırır. Apollon, bu çalgının, elli inekten daha değerli olduğunu söyler. Kurnaz ufaklık, aleti hemen ona armağan eder ve karşılığında da bolluk ve habercilik simgesi olan altın bir değnekle, sıyrılan gütmek için bir kamçı alır.



17a. Resim- Giovanni de Bologna (1529-1608), *Hermes (Mercurius)*, Firenze Bargello Müzesi.

Zamanla Hermes kaba görüntüsünden sıyrılarak, atletik vücutlu genç bir delikanlı olarak tasvir edilmiştir.

Hermes'in ilk niteliği, çobanların ve hayvan bereketliliğinin tanrısı olmasıdır. Bu niteliğini anımsatan görünümü, Hermes Kriophoros'tur (Koç Taşıyan Hermes).

Hermes, Homeros destanlarında, tanrının habercisidir, babası Zeus'un güvenilir elçisidir. Ölülerin ruhlarını Hades'e götüren de odur. Bu görevi nedeniyle adı Psykhopompos'tur, yani "Ruhlar Kılavuzu".

Bir yerden bir yere haber götürerek hızla yer değiştirmesi nedeniyle yolların tanrısı, yolcuların piri olmuştur. Eski çağlarda gezmekten çok ticaret için yolculuk edinildiği düşünülürse, Hermes'in, ticaretin, tacirlerin, dolayısıyla hırsızların tanrısı olması doğaldır.

Hermes'in değişik görevlerine göre değişik tasvirleri yapılmıştır.

Genellikle, başında Hades'in görünmez kılan başlığını taşıy, ayaklarında kanatlı sandallar, elinde iki yılan sarılı bir asa vardır. Arkaik tasvirlerinde, sakallı olgun insan görünümündedir. Klasik dönem tasvirlerinde ise çevik ve kıvrak vücutlu tıfıl bir delikanlıdır.

Hephaistos (Lat. **Vulcanus**): Ateş tanrısı Hephaistos, Homeros'a göre Zeus'la Hera'nın oğludur. Hesiodos, onun sadece Hera'dan doğduğunu söyler. Zeus'un alnından Athena'yı çıkarmasına öfkelenen Hera, hiç kimseyle çiftleşmeden, yalnızca hıncının ve öfkesinin bir ürünü olarak, ateş tanrısını doğurmuştur.

Hephaistos, Troya savaşıyla ilgili bir tartışmada annesinin tarafını tutar. Buna kızan tanrılar kralı, Hephaistos'u bacağından yakaladığı gibi gökten aşağı atar. Hephaistos, tam bir gün yuvarlandıktan sonra, güneş batarken düşer Lemnos adasına. Bu kaza sonunda topal kalır Ateş tanrısı.

Ayrıca, çirkindir de. Ama topallığına ve çirkinliğine rağmen, üç güzel tanrıçaya kocalık etmiştir. *İlyada*'da onu, Kharit'lerden Kharis'le (Zerafet) evli olarak görüyoruz. *Odyseia*'da Aphrodite'nin kocasıdır. Ares'le ilgili bölümde, Aphrodite'in, kocası Hephaistos'u savaş tanrısı Ares'le nasıl aldattığını anlatmıştık. Hesiodos, Kharit'lerin en genci Aglaie ile evli gösterir Hephaistos'u.

Bir başka efsaneye göre, Ateş tanrısını yalnızca babası Zeus değil, annesi Hera da gökten aşağı fırlatır. Hera, böylesi çirkin bir çocuğa sahip olmaktan utanır ve Hephaistos'u kaptığı gibi Okeanos'a atar. Okeanos kızı Eurynome ile Nereus kızı Thetis, onu alıp derin bir mağaraya saklarlar. Ateş tanrısı, bu mağarada, bir yandan, görülmedik yetkinlikte araçlar yaparak, bir yandan da annesinden alacağı intikamı kurarak dokuz yıl yaşar. Sonunda, altından şahane bir taht yapıp annesine yollar. Hera, tahta sevinçle oturur, ama kalkmak istediğinde, görülmeyen zincirlerin kendisini kısıktırak tuttuğunu görür. Bütün tanrılar seferber olur; ne var ki

Hera'yı kurtarmak için yapılanlar bir sonuç vermez. Hephaistos'a başvurulur. Ateş tanrısı, Okeanos'un derinliklerinden kımıldamaya hiç de niyetli olmadığını bildirir. O zaman, Hephaistos'u getirmeğe Ares iner, ama karşılaştığı kor yağmuru karşısında geri çekilmek zorunda kalır. Sonunda ancak Dionysos'un girişi sonucu verir. Dionysos, tatlı şarabıyla Hephaistos'u sarhoş ederek Olympos'a çıkarır da, Hera da kurtulur.

Maden işçiliğinde üstüne yoktur Hephaistos'un. Kendine ve tanrılara, görülmemiş güzellikte ve tunçtan evler yapmıştır. Kendi evi en güzeliydi. Tunçtan, yaldızlı bir evdi. Zeus'la Hera'nın yatak odasını, Zeus'un kalkaniyle asasını, Poseidon'un üç çatalı zıpkını, Helios'un kanatlı arabasını, Apollon'la Artemis'in oklarını, Akhilleus'un zırh ve silahlarını hep o yapmıştır.



18. Resim-Velázquez (1599-1660), Hephaistos'un Demirci Ocağı, Madrid, Prado.

Burada, Apollon, Hephaistos'a aldatıldığı haberini veriyor. Apollon genç ve zarif bir erkek. Başında, ayına işaretlerinden olan, defne yaprağından bir taç taşıyor ve ışınlar içinde (Phoibos Apollon: Işık saçan, ısıtan, parlak). Duruşuyla topallığı sezdiiren sakallı Hephaistos ve yardımcılar, bu haber karşısında şaşkınlıklarla gizleyemiyorlar. İnsan biçiminde tasvir edilen bu yardımcıları efendilerine bağlı, iyi yürekli Kyklop'lardır. Hepsisi, bir savaşçıya zırh ve silah hazırlıyorlar.

Troya savaşı sırasında, çok kanlı bir çarpışmada, Troyalıların önderi Hektor, Akhilleus'un en sevdiği arkadaşı Patroklos'u öldürür. Yunanlı önder Agememnon'a kızgın olan Akhilleus, savaştan çekilmiş ve silahlarını ve zırhını

Patroklos'a vermiştir. Hektor, Patroklos'u öldürdükten sonra, silahlarını ve zırhını soyar ve zafer işareti olarak kendisi giyinir. Akhilleus, arkadaşının öcünü almak için bile savaşa giremez, çünkü silahsızdır. Bunun üzerine annesi Thetis, ateş tanrısı Hephaistos'a gider ve şöyle der:

İşte dizlerine sarılıyorum, yalvarıyorum sana şimdi
kısa ömürlü oğluma bir kalkan, bir tolga ver,
bir zırh yap ona, iyi uyan topukluklar, güzel dizlikler.
Troyalılar elinde can veren dostu hepsinden etti onu
Oğlum da şimdi yere serilmiş kıvranıyor yas içinde.



i 9. Resim- Hephaistos (Vulcanus) Akhilleus'a silah ne zırh yapıyor, kabartma, Roma, Museo Capitolino.

Ortada, elinde çekiç, oturmuş olarak Hephaistos ve üç Kyklop, Akhilleus'un kalkanını doğuyorlar. Solda, başında miğferi, sol elinde mızrağıyla Athena; daha solda Akhilleus için yapılan miğfer. Sağda, elinde ucu kuşlu asasıyla Hera, daha sağda yine Akhilleus için yapılmış olan zırh.

Hephaistos, kendisini kurtarıp büyüten gümüş ayaklı tanrıça Thetis için elinden geleni esirgemez. Dört yanı işli büyük bir kalkan yapar önce; sonra ateşin ışıltısından daha parlak bir zırh sonra sağlam bir tolga, Akhilleus'un şakaklarına tıpatıp uyacak, Altın'dan bir sorguç koyar tepesine ve esnek kalkandan dizlikler yapar.

Hephaistos'un işlerine Kykloplar yardım ederdi. Ne ki bunlar, Hesiodos'un *Theogonia*'sında gördüklerimiz gibi değildir. Bunlar, çalışan ve efendilerine çok bağlı kişilerdir.

Hephaistos, tasvirlerinde güçlü kuvvetli, sakallı bir adamdır. Elinde kimi zaman çekiç ve kerpeten; üzerindeyse, sağ omzunu açıkta bırakan,

işçi giysisi vardır. Kimi zaman da koni biçiminde bir takke giyer. Bacaklarının sakatlığı, arkaik heykelerde (İ.Ö. VI. yy.) belirtildiği halde, sonraki eserlerde gösterilmez.

Hestia (Lat. Vesta): Hestia da ateşle ilgilidir. Aile ocağını, daha geniş anlamda insan topluluğunu, kenti simgeler. Bu bakımdan, ailenin koruyucusu olduğu kadar soyun ve devletin de koruyucusu sayılır.

Kronos'la Rheia'nın kızı, Zeus'la Hera'nın kız kardeşidir Hestia. Evlenmemiş ve ömrü boyunca kız oğlan kız kalmak istemiştir. İnsanlık dünyasının merkezi sayılan Delphoi'de, Apollon tapınağındaki ateşi, Yunanistan'ın dinsel birliğini temsil ediyordu. Yuvarlak planlı olan Hestia tapınaklarının sayısı fazla değildir. Heykellerine de az rastlanır. Tanrıça, ayakta veya oturarak, sakin ve ciddi tavırlı genç bir kadın olarak, belirli bir işareti olmaksızın, kimi zaman başından omuzlarına inen bir örtüyle tasvir edilir.



20. Resim-Hestia (Vesta), İ.Ö. V. yy., Roma, Museo Capitolino.

Hestia (Vesta), aile ocağını, kenti, devleti simgeleyen bir tanrıçadır. Belirli bir işareti yoktur. Ama kimi zaman başından omuzlarına inen bir örtüyle tasvir edilir.

Aphrodite (Lat. Venüs): Homeros'a göre, Zeus'la Dione'nin kızıdır. Hesiodos ise *Theogonia'smda* onun, Uranos'un Kronos tarafından kesilen erkeklik organlarından doğduğunu söyler. Ak çeliğin kestiği hayalara gelince,

Dalgalı denize atar atmaz onları,

Gittiler engine doğru uzun zaman.
Ak köpükler çıkıyordu tanrısal uzuvdan:
Bir kız türeyiverdi bu ak köpükten,
önce kutsal Kythera'ya uğradı bu kız,
Oradan da denizle çevrili Kıbrıs'a gitti.
Orada karaya çıktı güzeller güzeli tanrıça,
Yürüdükçe yeşil çimenler fişkırıyordu
Narin ayaklarının bastığı yerden.
Aphrodite dediler ona tanrılar ve insanlar,
Bir köpükten doğmuş olduğu için.

(Çev.: A. Erhat-S. Eyüboğlu)

Aphrodite doğup da yürüyünce tanrılara doğru, Eros'la (Aşk, Sevgi) Himeros (Arzu) takılırlar hemen peşine. Aphrodite'nin, ateş tanrısı Hephaistos'la evliliğinden ve kocasını savaş tanrısı Ares'le aldatmasından başka maceraları da olmuştur.



21. Resim- Velââzquez (1599-1660), *Aynalı Aphrodite (Venus)*, Londra, National Gallery.

Kendini seyreden Aphrodite'ye, küçük bir Eros (Aşk) ayna tutuyor.

Aphrodite, Frigya'da, İda Dağı'nın (Kaz Dağı) eteklerinde sığırlarını otlatan çok güzel bir gençle karşılaşır. Adı Ankhises'tir bu gencin, Troya kral soyundandır. Kharit'lerin süsleyip kokular sürdüğü tanrıça, başka bir kılığa girerek bu gence gözükür. Onu gören Ankhises şöyle konuşur:

“Selam sana, tanrılar katını bırakıp evime gelen ey kadın! Mutlaka bir tanrıçasın sen. Ya da bu dağın zengin kaynaklarında, sık ormanlarında yaşayan bir perisin. Sana bir sunak diktireceğim, bol adaklar adayacağım, yeter ki Troyalıların en ünlüsü yap sen beni, yeter ki bütün halkların sayacağı bir çocuk ver bana!”

Kimliğini saklayan Aphrodite, bir tanrıça değil, sadece bir kadın olduğunu ve tanrılar tarafından gönderildiğini söyler Ankhises'e. O zaman tutar elinden Aphrodite'yi, eve götürür Ankhises. Seviştikten sonra, bütün kutsal parlaklığı içinde görünür. Tanrıça, Ankhises'in şaşkınlığı ve korkusu karşısında, merak etmemesini, bu gizi saklamasını bildiği takdirde kendisine bir şey olmayacağını söyler ona. Ne var ki Ankhises, bu öğüdü tutmaz, tanrıçaya sahip olmakla övünür bir gün. Buna kızan Zeus, bir yıldırımla kral Ankhises'i kötürüm eder.

Aphrodite'nin Hermes'le ilişkisinden Hermaphroditos, Dionysos'la ilişkisinden ise Priapos dünyaya gelir. Hermaphroditos masalını, Azra Erhat'ın tutkulu duyarlılığı, coşkun üslubu ve şiirli diliyle kısaltarak veriyoruz:

Bodrum'un hemen yanında, deniz kıyısında, bir zamanlar 'Salmakis' denilen, bugün 'Bardakçı' diye anılan yerde, gökten düşme bir cennet parçası gibi küçük, berrak bir göl varmış.

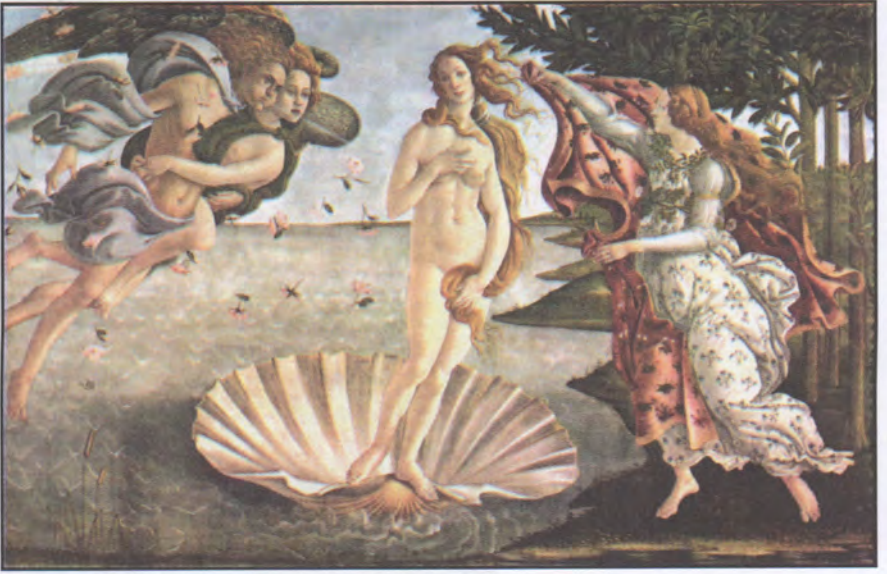
Mersin ve yabani sakız ağaçları bu göle yeşil bir çelenk olurlarmış. Bu güzel gölde Salmakis adlı bir su perisi yaşarmış. İşi gücü gölün yemyeşil sularında çırpınıp yıkanmak, çınılçılak cümbüş etmekmiş. Suyu daldığı zaman su olur akar, takındığı çiçeklerle dağda gezerken dağ yamacının canı olur, ağaçlara karışır, türküsü de salman dalların yaprak fısıltısı haline gelirmiş.

Bir gün Salmakis göl kıyısında çiçek toplarken güzel bir delikanlı görmüş. Hermaphroditos adındaki bu körpe delikanlıyı görünce Salmakis'in gönlü sevgiyle harlanmış ve yanma vanp şöyle demiş ona: "Ne mutlu seni doğuran anaya, seni emziren sütnineye! Ama gelin olarak sana varan kız onlardan yüz kere, bin kere daha mutlu. Nice zevkler tadacaktır o! Bugüne değin evlenmedinse, gel birbirimize varalım; yok, bir gelinle gerdeğe girdinse, yine de sevişelim şuracıkta, duyacağımız zevk hırsızlama bir zevk olsun." Ama çocukluk çağından yeni çıkmış olan Hermaphroditos çekingen, sıkılğan bir gençmiş. Salmakis'in dediklerini duyunca yanakları utançla kızarmış ve "Git oradan!" diye dürtmüş peri kızını. Salmakis, içi acıyla burkularak bir çalının ardına çekilip gizlenmiş. Hermaphroditos ise soyunmuş, çınlıçılak göle dalmış. Dibi görünen derin suda fildişi bir heykel gibi yüzüyormüş. Peri kızının gözleri arzu ateşiyle yanıp çakmış ve "Artık benimsin!" diye bir sevinç çığlığı atarak, kınından sıyrılan bir kılıç gibi çıplak ve parlak gövdesiyle göle atlamış. Hermaphroditos'u elleri, kolları, bacaklarıyla sarmış, acıtırçasına kavramış. Dudaklarını dudaklarına kenetlemiş. Hermaphroditos kurtulayım diye çırpınırken, peri kızı, tanrılara seslenmiş, "Size yalvanm, ikimizi birbirimize kavuşturun!" diye yakarmış. Tanrılar dileğini yerine getirmişler. Kızla erkeğin iki gövdesini tek bir gövdede birleştirmişler, öyle ki, o gövde ne erkek ne dişi, aynı zamanda hem erkek hem dişi olmuş... (*Mavi Anadolu*, 1960, s. 165-173.)

21a. Resim-Melos Aphroditi, İ.Ö. 2. yy, Louvre.

Aphrodite (Venüs) aşk ve güzellik tanrıçasıdır. Güzelliği ve bereketi simgeleyen Kharit'ler, Horalar Aphrodite'nin çevresinde bulunurlar. Antik dönemde tanrıçanın çok sayıdaki heykeli, genellikle yapıldıkları yerin adıyla anılmaktadır.





22 Resim- Sandro Botticelli (1445-1510), *Aphrodite'nin (Venüs'ün) doğuşu*, Floransa, Uffizi-Simgesel anlamlarla dolu bir "Venüs'ün doğuşu". Bu anlamların açıklanması hayli değişik ve tartışmalı. Eserle kaynak olan metnin daha çok Latin ozanı Ovidius olduğu söyleniyor. Aphrodite, bir kavkı içinde, deniz suyundan doğarken görülüyor. Kimileri bunu, batı rüzgârı Zephyros ve Zephros'un sevgilisi bahar tanrıçası Khloris tarafından itilerek Sicilya kıyılarına veya Portovenere'ye çıkan bir Aphrodite olarak yorumlarken, daha inanılır başka yorumculara göre, bu eserde yeni-platoncu bir anlam aramak gerekir. Bu nedenle, Venüs'ün deniz suyundan doğuşu efsanesi, aynı zamanda bir Hristiyan düşüncesini de simgelemektedir: Yani, ruhun, vaftiz suyundan doğuşunu. Verms'un çıplaklığı, fiziksel bir güzellikten çok, ruhsal güzelliği yansıtmakta ve yalınlık, apaklık, sadelik anlamı taşımaktadır. Dolayısıyla Venus, Doğanın (hava, su, toprak) doğurduğu bir Humanitas olmaktadır. Solda, kuzey rüzgân Boreas ile yeller yöneticisi Aiobs (veya Zephyros ile Khbris), üfürükleriyle deniz suyunu dalgalandırıyorlar. Sağda bir peri (veya Hora), çiçek açmış bir örtüyle Venüs'ü karşılıyor. Bu örtü ise, doğanın bitki ve çiçeklerden oluşan görünümünü çağrıştırıyor.

Aphrodite'nin bir başka sevgilisi de, Adonis olmuştur, uriye kralı Theias veya Kıbrıs kralı Kinyras'ın Myrrha veya Smyrna adında bir kızı varmış. Apollodoros'a göre bu kız, Aphrodite'ye gereğince saygı göstermediği için, tanrıçanın hışmına uğramış. Tanrıça, kızın içine, önüne geçilmez bir baba arzusu koymuş. Kral ve kızı çiftleşmişler. Ne var ki, farkında olmadan işlediği bu günahı öğrenen kral, kılıcıyla kızının peşine düşmüş, onu öldürmek istemiş. Kız tanrılara yalvararak, kendisini görünmez kılmalarını dilemiş. Kıza acıyan tanrılar, onu mersin ağacına dönüştürmüşler. Dokuz ay sonra ağacın kabuğu çatlamış ve Adonis doğmuş. Adonis, daha çocuk olduğu halde, güzelliğiyle Aphrodite'yi büyülemiş.

Tanrıça, bebeği bir sandığa saklamış, “kimselere gösterme” diyerek Persephone’ye vermiş. Bu kez de Persephone vurulmuş çocuğa ve onu Aphrodite’ye geri vermek istememiş. Olay Zeus’a iletilmiş. Tanrılar tanrısı, Musa’lardan Kalliope’yi yargıç yapmış. Karar şöyle olmuş: Paylaşamayan genç Adonis, yılın yansını Aphrodite’yle, öteki yarısını da Persephone ile geçirecektir. Ne var ki Adonis, sonraları, avlanmaktayken, bir yaban domuzunun saldırısına uğrayarak hayatını kaybetmiş.

Aphrodite’ye daha birçok efsanede rastlıyoruz: Kıbn’slı heykeli Pygmalion, kadınlardan nefret edermiş. Bir gün, fildişinden yaptığı çok güzel bir kadın heykeline vurulur. Sevgi tannçası Aphrodite’ye yalvarır, bu güzel kadın heykeline can vermesini ister. Dileği kabul edilir. Pygmalion, Galatea adındaki bu dirilen heykeliyle evlenir. Pahos adında bir de çocukları olur. Pyramus ve Thisbe öyküsünü Latin ozanı Ovidius anlatır bütün ayrıntılarıyla:

Aphrodite, Babylonlu Pyramus ile Thisbe’nin içine, birbirine düşman iki ayrı aileden olmalarına karşın, karşılıklı bir sevgi koyar. İki sevgili, bir gece kentin dışında, bir dut ağacının dibinde, ıssızlıkta buluşmak için sözleşirler. Önce gelen Thisbe, oralarda beliriveren bir aslandan korkup geri kaçar. Kaçarken de, hayvanın yırtıp kanla lekelediği örtüsünü düşürür. Ondan sonra buluşma yerine gelen Pyramus, kanlı örtüyü görünce sevgilisinin aslanlar tarafından parçalandığını sanır ve büyük bir umutsuzluk içinde kılıcını kendi göğsüne saplar. Tekrar aynı yere dönüp sevgilisinin ölüsünü bulunca, Thisbe de canına kıyar.

Aphrodite’ye eşlik eden, onun alayını oluşturan varlıklar arasında Eros (Aşk, Sevgi) başta gelmektedir. Eros adına Homeros’ta rastlamıyoruz. Hesiodos, *Theogonia*’da, Eros’un Khaos’tan doğduğunu söyler. Başka efsaneler onu, Aphrodite’yle Ares’in oğlu olarak gösterirler.

Efsane, kesin biçimini geç bir çağda kazanır. Annesine karşı bile acımasız olan bu ikinci Eros, duygusal, kaprisli, çekici, büyüleyici bir varlıktır. Cinsel sevginin tannısıdır. Genellikle, Zeus’un armağanı olan yay ve okla, kanatlı olarak tasvir edilir. Kimi zaman tutkunun simgesi olan meşaleyle görülür.

Aphrodite’nin kendisine gelince: Yunanlı sanatçılar, yüzyıllar boyunca, yetkin bir kadın güzelliği gerçekleştirmek amacıyla, yavaş yavaş ideal bir Aphrodite tipi geliştirmişlerdir. Ne ki, bu yetkin güzelliğe ne kadar çok yaklaşılmışsa, tanrıçanın tanrısal özelliği de o kadar azalmış ve dünyasal - insansal tip üstün gelmiştir; çünkü bu saptayıştta, sanatçıların kullandıkları hafifmeşrep kadın modellerinin etkisi de olmuştur.

Tanrıçayı, arkaik heykelerde tümenden giyinik olarak görüyoruz. Hatta başı bile örtüktür. İ.Ö. V. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, vücudunun

kimi bölümleri açılmaya başlar. Örneğin bir omuz, bir meme, bacağın bir parçası. Helenistik dönemde ise, en cinsel ve dürtücü çıplaklık üstün gelir.

Aphrodite'nin belirgin işaretleri şunlardır: Bitkilerden mersin, gül, elma; hayvanlardan güvercin, serçe, keçi, istiridyeye, yunusbalığı, kaplumbağa.



23. Resim- Sandro Botticelli (1445-1510), *Bahar*, Floransa, Uffizi.

Yorumu kesin olmayan bir tablo, öne sürülen yorumlar arasında en inandırıcı olanı, Warburg'un yorumudur. Buna göre, "Bahar" tablosu, eski ozanların ve Poliziano'nun şiirlerinde dile getirdikleri, Aphrodite'nin yaşadığı dünyayı anlatmaktadır. Sağda, batı rüzgârı Zephyros, Florayı izliyor. Zephyros tarafından sahip olunan Flora, bahar 'vaktine dönüşüyor ve dünyaya çiçekler saçıyor. Ortada, Humanitas'ı simgeleyen Aphrodite; onun üstünde aşk okunu atmakta olan bir Eros; daha sola doğru, Khari't'ler (üç Güzeller); en solda, kanatlı sandallarıyla, iki yılan sanlı değneğiyle Hermes (Mercurius).

Poseidon (Lat. **Neptunus**): Denizlerin tanrısı Poseidon, Zeus'un kardeşidir. Kronos yenildikten ve Zeus'un egemenliği kesinlikle gerçekleştikten sonra, Poseidon'a denizler üstünde egemenlik yetkisi düşmüştü. Zeus'tan sonra en önemli tanrıydı. Yunanlıların üç yanı denizle çevrili bir bölgede oturdukları düşünülürse, bu tanrıya ne kadar saygı besledikleri ortaya çıkar. Özellikle kıyı kentlerinde ve adalarda, denizcilerin, balıkçıların ve tacirlerin piri olarak görülmüştür. En ünlü tapınağı, Korinthos'ta bulunuyordu. Poseidon, denizlerden başka toprağın da sahibiydi. Hesiodos onu, 'toprağın efendisi', 'yeri sarsan' diye niteler. Yeryüzünün görünümünü değiştiren depremlerin yaratıcısı oydu. Bu bakımdan, iç bölgelerde yaşayanlar, özellikle yanardağ bölgeleri halkı ona

özel bir tapınç gösteriyorlardı. Poseidon böylece, elinde tuttuğu üç çatalı zıpkınıyla hem dalgalan kabartır, hem de toprağı sarsardı.

Üçlü yabası topraktan ve kayalardan su fişkırttığı için, bol su kaynaklarının tanrısı da sayılmıştır. Ayrıca atın yaratıcısı veya evileştiricisi olarak kabul edilir. Dört ayaklı bu kara hayvanıyla deniz tanrısı arasındaki bu ilişki, kabaran dalgaların uyandırdığı imgeden doğmuş olabilir. Şu gerçek ki, yunusbalığıyla birlikte at da Poseidon için kutsaldı. Yunus yerine kimi zaman tonbalığı geçer. Bitkilerden de çam ağacı kutsaldır.



24- Resim- Poseidon ve Triton, 1620, Londra, Victoria and Albert Museum.

Denizlerin tanrısı Poseidon, tasvirlerinde Zeus'a çok benzer. Çoğun dik olarak, çıplak ve üçlü yabasıyla gösterilir. Güçlü kuvvetli kasların egemen olduğu çıplaklığı, vakardan çok kaba kuvvet izlenimi bırakır. Karışık ve sert saçı sakalı vardır. Triton ise, Poseidon'la Amphitrite'nin biricik oğludur. Yansı insan, yansı da balık olarak tasarlanırdı. Denizi dalgalandırmak istediği zaman elindeki kavkıyı hızlıca, sakinleştirmek istediği zaman ise hafifçe öttürürdü.

Poseidon'un deniz dibindeki sarayı, Ege Denizi'nin derinliklerinde, Tenedos ile kayalık İmroz Adası arasında geniş, kocaman bir mağaradır. Poseidon, baştan aşağı altından olan ve hiç eskimeyen bu saraydan çıkınca, tunç ayaklı ve altın yeleli atların çektiği arabasına binerdi. Tanrının giysisi de altındı, kamçısı da. Şaha kalkarcasına fırlardı atlar. Çevresinde, deniz canavarları hoplayıp zıplayarak sevinç gösterilerinde bulunurlardı. Öylesine hızlı koşardı ki atlar, arabanın altındaki tunç dingil ıslanmazdı bile.

Poseidon, Okeanos kızı Doris'in, deniz tanrılarından Nereus'la birleşmesinden doğan elli kızdan birisi olan Amphitrite ile evliydi. Amphitrite önceleri, utangaçlığı nedeniyle, kendisine vurulan Poseidon'dan kaçır, Atlas'ın dünyayı omuzlarında taşıdığı uzak ülkeye varır. Poseidon ise Amphitrite'nin peşinden bir yunusbalığı gönderir. Balık onu sırtına attığı gibi Poseidon'a getirir. Evlenirler ve deniz dibindeki altın saraylarında mutlu bir yaşam sürerler.



25. Resim-Poseidon arabasıyla, mozaik, Ostia.

Bu evlilikten deniz tanrısı Triton ve Helios'la evlenecek olan Rhodos meydana gelir. Poseidon'un evlilikdışı ilişkilerinden birçok varlık doğar.

Gaia ile birleşmesinden dev Antaios olur. Bu dev, yolcuları çevirip, onlarla çarpışmaktan zevk duymış. Yendikten soma da, yolcuların kafataslarıyla kutsal babasının tapınağının çatısını örtermiş. Antaios'un hakkından yalnızca Herakles gelmiş. Devin toprağa her değişinde gücünün arttığını görünce, onu kolları arasına alıp havaya kaldırmış ve ezerek öldürmüştü.

Poseidon, Demeter ile birleşmek istemişse de, tanrıça buna razı olmamış; deniz tanrısının elinden kurtulmak için at kılığına girmiş. Poseidon bu oyunu fark edince, kendisi de at kılığına girmiş ve Demeter'e sahip olmuş.

Gorgo Medusa ile bahar çiçekleri arasında, pamuk gibi çimenler üstünde çiftleşirlermiş.

Poseidon'un Thoosa adındaki bir nymphe ile olan ilişkisinden Tepegöz Polyphemos doğar. Odysseus, bu tek gözlü devin tek gözünü kör ettiği için, denizler egemeni Poseidon'un öfkesini çekmiştir üstüne.

Poseidon'un, Troizen kralı Pittheus'un kızı Aithra ile birleşmesinden Theseus doğar.

Poseidon, tasvirlerinde Zeus'a çok benzer. Çoğun dik olarak, çıplak ve üçlü yabasına dayanır durumda gösterilir. Kimi zaman bir ayağını bir kaya parçasına veya yunusbalığının sırtına dayar. Kanşık saçları ve sakalı, yüzüne bir acı ifadesi verir. Güçlü kuvvetli kasların egemen olduğu çıplaklığı, vakardan çok, kaba kuvvet izlenimi bırakır.

Amphitrite ise, ıslak saçları bir ağ içinde toplanmış olarak ve yunusbalıkları, tritonlar, istiridyeler, yengeç vs. eşliğinde tasvir edilir.

Hades (öteki adı: **Plüton**): Hades adı 'görünmez' anlamına gelir. Bu tanrıyı görünmez kılan şey ise taşıdığı başlıktır. Aynı başlığı, Hades'ten başka, Athena, Hermes ve PerseusTa Herakles de takmışlardır.

Ölümler Ülkesi'nin adına da Hades denirdi. Yani, Hades hem Ölümler Ülkesi'nin, hem de bu ülkenin yöneticisi ve mutlak egemeni olan tanrının adıydı.

Yerin altında oturan ve yüreği acımak nedir bilmeyen bu tanrı, karısı Persephone'ye genellikle bağlı kalmıştır. Karısını yalnızca iki kez aldatmıştır. İlk, Mintha adında bir ırmak perisiyle ilişkisi olmuş. Persephone'nin hışmına uğrayan bu periyi, sevgilisi Hades, naneye dönüştürmüştü. İkinci kaçamağını ise Okeanos kızı Leuke ile yapmış. Leuke de sonunda gümüşten bir kavak olmuş.

Hades'in karısı Persephone (Lat. Proserpina), toprak ve bereket tanrıçası Demeter'in kızıdır. Ölümler ülkesi kralının Persephone'yi elde etmesi kolay olmamıştır.

Demeter (Lat. **Ceres**): Kronos'la Rheia'nın kızıdır. Zeus, canlıları doyuran bu tarlalar tanrıçasının yatağına girer. Bu birleşmeden ak kollu Persephone doğar. Kimi zaman 'Kore' (Genç Kız) diye de anılan Persephone, bir gün çayırda çiçek toplarken, yeraltı dünyasının kralı Hades tarafından kaçırılır. O an yer yarılr ve zavallı kız, açılan yarıktan kaybolup gider. Kızın çığlıklarını işiten annesi Demeter koşar gelir ama, artık iş işten geçmiştir. Tam dokuz gün, kara ve deniz demeden arar kızını. Onuncu günün şafağında Hekate'yle karşılaşır.

Karanlık tanrıçası Hekate, Helios'a gidip sormasını salık verir ona. Helios ise şöyle konuşur: "Zeus'tur suçlu olan, çünkü kızını, Hades'e verdi kan diye". Üzgün ve kızgın Demeter, ölümlü bir kocakan kılığına girerek bütün kentleri dolaşmaya başlar. Atina yakınlarında Eleusis adında bir kasabaya varır. Bakireler çeşmesinin yanında üzgün üzgün otururken, kral Keleos'un dört kızı çeşmeye su almaya gelirler. İhtiyar kadınla ilgilenirler. Demeter, korsanların elinden kaçtığını söyleyerek, acıklı bir öykü uydurur. Duygulanan kızlar, ihtiyar kadının iş isteğinin gerçekleşmesini sağlarlar. Anneleri Metaneira, yeni bir oğlan çocuğu doğurmuştur. Küçük Demophon'u bakıp beslemesi için Demeter'e verirler. Demeter çocuğu Olympos usullerine göre besler: Ne süt, ne de başka yiyecek verir ona. Yalnızca nektar ve *ambrosia* ile besler onu. Ne var ki analık sevgisinde çok aşın giden tannça çocuğa sürekli gençliği de armağan etmek ister, bunun için de geceleri onu ateşin içinde saklar. Meraklı anne, bir keresinde gizlice, olanları gözler. Alevleri görünce bir çılgılık atar. Büyü bozulur; tannça çocuğu yere bırakır, insanların aptallığından, artık bir daha gerçekleştirmeyecek olan kendi iyi niyetlerinden söz eder ve bütün kutsal parlaklığı içinde görünür. Olanlara çok üzülen ve korkan Metaneira ile kızları, bütün gece, öfkeli tannçayı yatıştırmaya çalışırlar. Güzel saçlı, güzel örgülü Demeter, kendisi için altırlı bir tapınağın kurulmasını ister. En kısa zamanda isteğı yerine getirilir. Burada *mysteria* denilen gizli bir tapmç merkezi doğar.

Ne var ki, kaybolan kızının bulunamayışı, tannçayı gittikçe daha çok üzer, Olympos'a öteki tanrıların yanına gitmeyi reddeder; günlerini, adına yapılan tapınakta geçirmeye başlar, üzüntüsü öfkeye dönüşür. Toprağın tüm bereketini keser. O ana dek görölmemiş bir kıtlık olur. Bütün insanların kınılması tehlikesi baş gösterince, Zeus duruma müdahale eder. Önce İris'i gönderir Demeter'e. Sonra bütün Olympos'lular iner. Bütün yalvanşlara rağmen kılı kıpırdamaz Demeter'in. Kızına kavuşuncaya dek toprağın bereketsiz kalacağını söyler. Persephone'yi alıp getirsin diye Hermes'i Erebo's'a gönderir Zeus. Hades anlayışlı davranır. Kardeşi Zeus'un çağnıma uyar. Persephone'nin gün ışığına çıkmasına izin verir. Fakat her ihtimale karşı, karısına bir nar tanesi yedirir. Böylece, sevdiği ve kansı olan kadın, annesiyle sürekli kalamayacaktır. Hermes'in sürdüğü araba, içinde Persephone olduğu halde Eleusis'e varır. Demeter sevinçten çıldıracak gibidir. Kızına doğru sabırsızlıkla koşar. Persephone arabadan iner. Anakız kucaklaşırlar. Ne ki, bu sevinç kucaklaşmasını hüznün izler. Çünkü Kore, yılın kışa denk gelen üçte birini ölümler ülkesinde kocasıyla geçirecektir. Bahar gelince de gün ışığına çıkacaktır. Persephone'nin yeryüzüne çıkışıyla toprak yeşermeye, ağaçlar çiçek açmaya başlar. Demeter, Attika krallanna kendi tapıncının gizlerini öğretir. Sonra kızıyla birlikte Olympos'a çıkar.



26. Resim- Gian Lorenzo Bernini (1598-1680), Proserpina'mrı Kaçırılışı, Roma, Galleria Borghese. Heykelle Hades'i, Persephone'yi kaçırırken ve üçbaşlı cehennem köpeği Kerberos'un eşliğinde görüyoruz■

Demeter, Triptolemos'a hayvan kullanma ve tarla sürme sanatını öğretmiştir. Triptolemos, bir geleneğe göre, kral Keleos'un arkadaşı, bir başka geleneğe göre büyük oğlu, daha başka bir geleneğe göre de Eleusis Kenti'nin kurucusu Eleusis soyundandır. Demeter ona, kanatlı ejderlerin çektiği bir arabayla tohumluk buğday da armağan eder. Triptolemos, bu tohumluğu uçan arabasıyla bütün yeryüzüne dağıtarak, insanlara tarımı öğretir.

Demeter ve Persephone tipleri, sanatta ancak İ.Ö. IV. yüzyıldan itibaren birbirlerinden ayrılarak özerk özellikler kazanmaya başlamışlardır.

Demeter, oturmuş veya ayakta, heybetli bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Yüzünde sakın bir hüznün, anlayışlı bir iyilik hissedilir.

İşaretleri: Kızını arayışının simgesi olarak meşale; başaktan bir demet veya bir taç; bir kadeh; içinde meyve bulunan bir sepet; mistik kutu *kiste-*, *asa*; domuz yavrusu veya yılan. (Yılanla ilgili olarak, **AIAKOS VE PELOPS** Soyları bölümünde, Kykhreus efsanesine bakınız.)

Persephone ise hem beden özelliklerinde, hem de giysisinde genç kız görünüşü taşır. Çoğunluk şu işaretlerle ayrılır: Nar, nergis (çünkü Hades tarafından kaçırıldığı zaman nergis toplamakta olduğu söylenir), kocasının sıfatlarından biri olan bolluk boynuzu, horoz, kimi zaman meşale veya asa. Doğaldır ki, sayılan bütün bu işaretlerin mutlaka hepsini bir arada görme gerekliliği yoktur.

Hades ülkesi Tartaros ve Erebos olmak üzere iki bölümden oluşurdu. Tartaros, Erebos'a göre daha derinlerde yer alırdı. İnsanlar öldükten sonra önce Erebos'a, sonra da Tartaros'a giderlerdi. Erebos, genellikle, yeraltı karanlığının adıdır. Hesiodos, Erebos'u Khaos'tan doğmuş gösterir. Tartaros ise, bu karanlığın dibindeki tutsaklar yeridir.

Latin ozanı Vergilius, Hades'i ayrıntıyla tasvir etmiştir. Yeraltı ülkesinin kayıkçısı Kharon, iniltirler ırmağı Kokyto'sla üzüntü ırmağı Akheron'un birleştiği yerde ölüleri karşılar, karşı kıyıya, yani Tartaros'a geçirirdi. Suratsız, sert, kaba bir ihtiyar olan Kharon, ölü ruhlarına ırmağı geçirtmek için ücret alır, geçiş parasını vermeyenleri de kayığına almazdı.

Tartaros'un kapısında Kerberos adı verilen bir köpek beklerdi. Bu köpek Tartaros'a gelen herkesi içeri bıraktığı halde, kimsenin dışarı çıkmasına izin vermezdi. Üç başlı, ejder kuyruklu bir yaratıktı. Kimi zaman elli ya da yüz başlı olduğu da düşünülürdü.

Burada ölüleri Minos, Rhadamanthys ve Aiaikos adında üç yargıç sorguya çekerdi. Kötüler, sonsuz acı çekmek için cehennemin derinliklerine fırlatılırlar, iyiler ise sonsuz bir mutluluk içinde ömür sürmek için Elysion kırlarına gönderilirlerdi. Hades, ölü ruhlardan başka, bütün yeraltı kaynak ve zenginliklerinin de egemenidir. Bu bakımdan, istediğini zengin eder, istediğinin elinden malını mülkünü alarak yoksul bırakırdı.

Hades ülkesi, karanlık ve hüzün dolu bir yer olarak düşünülürdü. Hades'in yüzü de aynı şekilde, gülmeyen, sert bir yüzdür. Sert sakalları, kanşık saçları vardır. Yanında, üç başlı cehennem köpeği Kerberos bulunur. Buraya dek, Olympos'lu on iki tanrıyı ve yeri geldikçe daha başka tanrı ve tanrıcaları anlatmaya çalıştık. Önemi daha az olan tanrılara gelmeden önce, büyük bir yeryüzü tanrısından söz etmek gerekecek:

Dionysos (Lat. Bacchus): Kadmos ve Harmonia'nın kızı Semele de Zeus'un vurulduğu kadınlardan biridir. Fakat Hera'nın bitmeyen kıskançlığı, zavallı Semele'yi beklenmedik bir yazgıya iter. Hera, ihtiyar bir sütnine kılığına girerek, Semele'ye şöyle der: "Zeus'a yalvar da sana kendini tanrı olarak bütün görkemiyle göstereyim". Buna katan Semele, Zeus'tan böyle bir dilekte bulunur. Zeus, şimşek ve yıldırımlarıyla kendini gösterince, Semele yanar. Kamındaki yedi aylık çocuğunu düşürür. Bu çocuk Zeus'tan olma Bakkhos, yani Dionysos'tur. Zeus, Semele'nin düşürdüğü ve mucizevi olarak orada biten sık yapraklı bir sarmaşığın yanmaktan koruduğu Dionysos'u baldırına koyar ve onu ikinci bir doğumla meydana getirir. Sonra da Hermes'e vererek, onu, Boiotia'da kocası Athamas'la birlikte yaşayan ve Semele'nin kızkardeşi olan İno'ya gönderir. Fakat kıskanç Hera yine kendini gösterir, Karı kocayı çıldırtır. İno, oğlu Melikertes'i bir kaynar su kazanına atıp boğar. Athamas ise Learkhos'u bir geyik sanarak kargıyla vurur. İno, yaptığı işin korkunçluğunu anladığı zaman Melikertes'in ölüsüyle birlikte kendini denize atar, ama tanrılar ona acırlar. İno, bir denizkızına dönüşür. Adı, Ak tanrıça anlamına gelen Leukothea olur. Oğlu ise, Palaïmon adıyla küçük bir tanrıya dönüşür.

Zeus, oğlunu kıskanç kansasın elinden zor kurtarır, bir keçiye dönüştürmek zorunda kalır onu. Hermes, Dionysos'u, yeri pek bilinmeyen Nysa Dağı'na, nymphalar arasına götürür. Bu periler, Dionysos'u büyütüp eğitirler. Eğiticileri arasında Silenos da vardır. Dionysos, gençlik yaşına gelince üzümü ve şarap yapma sanatını bulur. Bir söylenceye göre, bu tatlı içkiden biraz fazla kaçırdığı için Hera'nın hışmına uğrayarak delirir. Sonra, nymphalardan, satyrlardan, silenoslardan oluşan alayıyla dünyayı dolaşmaya başlar. Her gittiği yere asmayı götürür. Apollodoros'a göre, şarap tannısı, Mısır'a gittiğinde, delilikten hâlâ kurtulamamıştır. Frigya'ya gidince, Rheia tarafından iyileştirilir.

Peşinden Trakya'ya geçer. Kral Lykurgos, üzüm ve şarap düşmanıdır. Dionysos'un bütün alayını tutuklar. Dionysos'un kendisi ise, deniz dibinde Thetis'in yanına zor sığar. Ama kutsal öç gecikmez: Lykurgos delirir. Asma ağacı sanarak oğluna saldırır ve onu bacaklarından yoksun ettikten sonradır ki kendine gelir.

Şarap tanrısı Dionysos, adalara geçer. Bu yolculukla ilgili olarak şu efsane anlatılır: Dionysos, kayalık bir adanın sahilindeyken, kimi korsanlarca yakalanıp, Mısır'a veya Kıbrıs'a götürülmek, orada bir köle gibi satılmak istenir. Ama tanrıyı her bağlayışlarında, üstünden iplerin kendiliğinden düşmesi, dümencinin dikkatini çeker; bu gencin bir tanrı olabileceğini düşünür, onu salıvermeleri için arkadaşlarını uyarmaya çalışır. Ne ki, dinlenmez dümencinin sözü. Bütün gemi şarap terler; yelken ve direklerini asma dalları, üzüm salkımları kaplamaya başlar. Tutsak genç ise, kaptanın üstüne atlayan, kükreyen bir aslan oluverir. Bunu gören korsanlar korkudan denize atlarlar. Atlamalarıyla yunusbalığına dönüşmeleri bir olur. Yalnızca dümenci kurtulur bu felaketten.

Naksos adasında ise Theseus'un bırakıp gittiği Ariadne'yi bulur. Apollodoros, Dionysos'un, Minos'un kızı güzel Ariadne'yi Lemnos adasına götürdüğünü, ondan üç veya dört çocuğu olduğunu söyler. Ariadne, sonunda, Zeus'tan ölümsüzlük armağanını elde eder ve Şarap Tanrısının sürekli eşi haline gelir. Dionysos, Kalydon kralı Oineus'a ilk kez asma kütüğünü armağan eder. Ama daha çok kralın kansı Althaia'dan ilgi görür. Onunla birleşmesinden, Herakles'e kan olacak olan kız, Deianeira doğar.



27. Resim-Mainas, kabartma,

Paris, Louvre.

Dionysos'un alayına *thiosos* denirdi. Bu alayı silenolar, satyrler ve nymphalardan başka Bakkhalar oluşturunurdu. Bakkhalar,

Tanrı DionysosBakkhos'un dinsel törenlerini kutlayan kadınlar alayı idi. Tıpkı tanrının kendisi gibi çıplak bedenlerini nebris denilen benekli ceylan postlarıyla örter, başlarına sarmaşık çelenklerini sarar ve ellerinde thyrsos, ucunda çam kozalağı bulunan sarmaşık ve asma yaprakları sarı uzun değnekleri ve Prometheus'un insanlara ateşi taşıdığı nartheks kamışıyla tanrının peşinden koşarlar, geceleri dağda, bayırda, ormanlarda kendilerinden geçerek tanrıya karışırlardı]. O sırada doğa ile birlik olan Bakkhalar üstün bir güçle önlerine gelen vahşi hayvanları parçalarlardı]. Dionysos dinini benimsemiş bu kadınlara olgun ermişlik anlarında Thyas (thyo, vecd halinde olmak), çılgınca kendilerinden geçtikleri zaman da Mainas (mainomai; çıldırmak, taşkın bir coşkuya kapılmak) denir[di] (A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, 1989, s. 77).

28. Resim- Dionysos, vazo resmi. I.O. V. yy., Berlin, Charlottenburg.

Şarap tanrısı Dionysos, asma dalıyla çevrili olarak, başında sarmaşıktan bir çelenk ve elinde thyrsos adı verilen (ucunda bir çam kozalağı bulunan) uzun değnekle görülüyor. Karşısında, tanrının alayını oluşturan varlıklardan bir silenos.



Dionysos'un tasvirleri yüzyıllar boyunca değişikliğe uğramıştır. Phallos biçimindeki tahta imgeleri en eski dönemlere aittir ve üreme gücünü simgelemektedir. Sonra güçlü, sakallı ve giysili olarak hayal edildiğini görüyoruz. Başını asma veya sarmaşık dalları çevreler. Daha sonra çıplak ve zarif bir oğlan tipine dönüşür. Artık cinsel ve kadınsal unsurları ağırlık kazanmıştır. Çoğunlukla, elinde *thyrsos* (ucunda bir çam kozalağı bulunan sar-

maşık ve asma yaprakları sarı uzun değnek) ve bir kadehle görülür. Yandında alayından kimseler ve onunla ilgili kişiler (İno, Ariadne vb.) bulunur.

Ona kutsal bitkiler, asma ve sarmaşıktır. Hayvanlar ise aslan, kaplan, vaşak, yunusbalığı, boğa ve keçidir.



28a. Resim- Michelangelo
(1475-1564), Dionysos, Firenze
B argelo M üzesi.

Önceleri sakallı, orta yaşlı bir erkek figürü olarak canlandırılan tanrı Dionysos, zamanla sakalsız bir genç erkek olarak tasvir edilmiştir. Elinde tuttuğu şarap kadehiyle ayakta zor duran bir sarhoş şeklinde gösterilmiştir; yaranda alayında duran bir satyr var.

Zeus'un Çevresindeki Tanrılar

Themis: Uranos'la Gaia'nın kızı, dolayısıyla dişi bir titan. Hesiodos'a göre Metis'ten sonra Zeus'un ikinci karısıdır. Homeros'ta ise durum değişiktir. Zeus'un tek karısı vardır; o da Hera'dır. Themis, Zeus'un danışmanlığını ve yardımcılığını yapar, törenleri düzenler, tanrıları toplantıya çağırır, insanlar arasındaki ahlak düzenini korur ve bu nedenle de hiçbir zaman Hera'nın kıskançlığını depreştirmez. Tapınmada, adalet tanrıçası olarak, Homeros'un Themis'i üstün gelmiştir. Soteira (Kurtarıcı) Themis, ezilenleri korurdu. Themis, gelip geçici olmayan tanrısal yasadır.

Heykellerinde görkemli, ciddi ve ağırbaşlı bir kadın olarak görülür. Ayırt edici işareti terazidir. Hesiodos geleneğine bağlı Themis, aynı zamanda Hora'ların annesi olarak gösterilir. Yunancada, zamanın bir bölümü demek olan 'hora' sözcüğü, mevsim, yıl, günün bölümü (saat) anlamına gelir. Hora'lar iklim ve zamanın üç tanrıçasıdır. Homeros'ta, Olympos'un kapılarını açıp kapamak ve Hera'ya hizmet etmek gibi görevler yüklenirler.

Hesiodos'a göre bu üç Hora şunlardır: Eunomia (iyi düzen), Dike (hak ve adalet), Eirene (Barış). Hora'ların sayısı ve adları zamanla değişmiştir. Örneğin, Helenistik dönemde, dört mevsime karşılık dört Hora olmuştur. Ellerinde birer çiçek, ya da yemişle canlandırılırlar.

Kharit'ler (Üç Güzeller): Zeus'un Okeanos kızı Eurynome'den olma üç kızı. Çiçek ve yemiş veren doğanın olduğu kadar, insan yaşantısını güzelleştiren, hoş kılan şeyin de kişileştirimidir. Birinci özellikleri nedeniyle çoğun Hora'larla karıştırılırlar. İkinci özellikleri nedeniyle Aphrodite'nin ve Apollon'un alaylarında yer alırlar. Kharit'ler, sanat etkinliklerini esinleyen tanrıçalardır.

Sayıları ve adları, çağlara ve bölgelere göre değişir. Hesiodos geleneğine bağlı kalınarak bunda da "üç" sayısı üstün gelmiştir. Aglaie (parlaklık) Kharit'lerin en gencidir; Euphrosyne (sevinci, neşeyi) ve Thalia (çiçeklenmeyi) temsil eder.

Her türlü sanatın koruyucusu olan bu genç ve sevimli kadınlar, önceleri uzun giysiler içinde ve çiçekten tacla resmedilirdiler. İ.Ö. IV. yüzyıldan itibaren çıplak olarak ve zarif bir kucaklaşma içinde tasvir edilmeye başlandılar.



29. Resim- Pieter Paul Rubbens (1577-1640), Üç Güzeller, (Kharitler veya Gratiaeler),
Museo del Prado.

1.0. IV. yy. 'dan itibaren çıplak olarak ve zarif davranışlar içinde tasvir edilmeğe başlandılar.

Musalar: Zeus'un Uranos kızı Mnemosyne (Bellek) ile birleşmesinden Musa'lar doğmuştur. Homeros'ta ne sayılan ne de adlan kesindir. Homeros, Musa'lan, tannların sofralarını şenlendiren ezgi tannçalan olarak kabul eder. Hesiodos, *Theogonia*'da, onlara "şiir perileri" der ve dokuz tanesinin adlarını sayar. Bu dokuz eş yürekli kızın bütün işleri, ezgiler söylemektir. Yeryüzünde-

ki bütün ozanları ve çalgıcıları Musa'larla Apollon esinler. Musa'ların sevdiği insanın, bal akar ağzından.

Başlangıçta nympha niteliği taşıdıkları kuşkusuzdur Musaların. Nitekim kaynakların, derelerin, kısaca, uyumlu bir mırıltıyla akan suların nympha'larından şiir ve müzik tanrılığına geçiş kolay olmuştur. *Müzik* ve *müze* sözcükleri onların adından gelmektedir. Bu dokuz peri, önceleri, hep birlikte yalnızca şiire ve müziğe esin verirlerdi; sonraları edebiyat ve sanat alanında her birine bir görev verilmiştir.

Nike: Pallas'la Okeanos kızı Styks'ten doğmadır. Zeus'a titanlara karşı savaşında yardımcı olduğu için, her zaman onun yanında veya savaşçı kızı Athena'nın yanında zaferin simgesi, kişileştirimi olarak yer alır. Genellikle kanatlı olarak, defneden bir taç ve bir palmye dalıyla, hızlı uçan bir kız biçiminde tasvir edilir. Atmalılar, zaferin kentlerini hiç bırakmaması için, *apteros* denilen kanatsız bir Nike'ye taparlardı.

Musa'nın adı	Yetkili olduğu dal	İşaretleri
1) Kalliope	destan şiiri, güzel söz söyleme sanatı	levha ve sivri kalem
2) Klio	tarih	tomar, borazan, kum saati
3) Euterpe	lirik şiir	çift flüt
4) Thalia	çoban şiiri, komedya	komedya maskesi, sarmaşıktan taç, çoban değneği
5) Melpomene	tragedya	tragedya maskesi, Herakles'in sopası
6) Terpsikhore	korolu şiir, dans	lyra
7) Urato	cinsel şiir	ketra
8) Urania	gökbilimi	yer küre
9) Polpymnia	dinsel şiir	—

tris: Yerle göğü birleştiren gökkuşağını simgeler. Zeus'un her an hazır ve hızlı ulağıdır. Altın kanatları, rüzgâr gibi hızlı ayakları vardır. Öteki tanrılar veya insanlarla Zeus arasında habercilik eder. Yeryüzüne inerek, denize dalarak, Hades'e girerek kutsal buyrukları iletir.

Hebe: Zeus'la Hera'nın kızıdır. Gençliğin kişileştirimidir. Asıl görevi tanrılara içki sunmaktır. Daha çok ev işlerine eli yatkın bir kızdır. Annesi Hera'nın arabasını hazırlar, savaştan döndüğünde kardeşi Ares'i yıkardı. Ne var ki, tanrılara içki sunma görevi, sonradan, Zeus'un kaçırttığı Ganymedes'e geçmiştir. Hebe, Herakles'in karısı olmuştur. Güçlülüğün simgesi olan Herakles'in yanında, solmayan güzelliği temsil etmiştir.

Eileithyia: Zeus'la Hera'mn kızı, Doğum tanrıçasıdır. Doğumun iyi veya kötü sonucu ona bağlıydı. Gebe kadınlara hem doğum sancısını, hem de kurtuluşu götürürdü. O gecikince, doğum zorlaşırdı. Nitekim Leto ve Alkmene onu çok iyi tanırılar.

Tasvirlerinde baştan aşağı tülle örtülüdür. Bir elini yardım için uzatır, öteki elinde meşale vardır. Kimi zaman da diz çökmüş olarak gösterilir.

Ganymedes: Frigya kralı Tros'un oğlu ve ölümlü insanların en güzeli-
lidir. Zeus ona aşık olmuş ve oğlan sevgilisini bir kartal sırtında kaçırmış-
tır. Başka bir söylenceye göre Zeus, Ganymedes'i, kendisi bir kartal biç-
imine girerek kaçırmıştır. Böylece ölümsüzlüğe ulaşmıştır Ganymedes ve
tanrıların şarap sunucusu olmuştur. Babası ise, çocuğuna karşılık Zeus'tan
tanrıların kullandığı atlara benzer iki at armağan almıştır. Tasvirlerinde,
anlattığımız öykünün unsurlarını taşır.



30. Resim- Leochares (?), *Ganymedes'in Kaçırılışı*, İ.Ö 350-320, Roma Dönemi Kopyası,
Roma, Vatikan



30a. Resim- **Correggio** (1489-1534), *Ganymedes'in Kçmlışı*, Viyana Ulusal Müze.

Başka bir anlatıma göre Zeus Ganymedes'i, kendisi kartal kılığında girerek kaçırıştır.

Gök ve Atmosfer Tanrıları

Hyperion'un kızkardeşi Theia ile birleşmesinden Helios (Güneş), Selene (Ay) ve Eos (Şafak) doğar.

Helios: Güneş tanrı Helios her sabah, doğuda, Okeanos Irmağı'nın oluşturduğu bir bataklıktan çıkar, bütün gök yayını geçtikten sonra, akşamleyin Ökeanos'un karşı tarafına iner. Bu yolculuğunu, ateş saçan, çok hızlı dört atın çektiği altın bir arabayla yapar. Geceleyin ise, ertesi sabah tekrar doğmak üzere, Hephaistos'un yaptığı altın bir kadeh veya kayıkla, doğduğu yere geri döner; çünkü yeryüzü, Okeanos üzerinde yüzen bir tabak şeklinde tasarlanıyordu.

Helios, her şeyi görendi; bu nedenle suçları ortaya çıkarıp, suçluları cezalandırırdı. Her biri elli baş hayvandan oluşan, yedi inek, yedi de koyun sürüsü vardı. Toplam, $350 + 350 = 700$ hayvan. Bir adada otlayan bu hayvanların sayısı ne azalır, ne çoğalırdı. Aristoteles, 350 hayvanın, ilkel güneş yılının gündüzlerini, geri kalan 350 hayvanın ise, gecelerini temsil ettiğini öne sürmüştür.

Helios'un birden çok karısı olmuştur. En eski karısı Rhodos'tur. Bu nymphadan, bir kızla yedi oğlan çocuğu olmuştur. Oğlanlara Heliades (Helios Oğulları) denir. Helios'un, Okeanos kızı Perseis'le evliliğinden olan çocukları arasında büyücü Kirke, Minos'un karısı Pasiphae de vardır. Bir ara, Okeanos Kızı Klymene ile de birleşir Helios. Bu ilişkidен yedi Heiadaı (Helios Kızları) ile talihsiz Phaethon doğmuştur.

Helios'a kutsal hayvanlar beyaz at, horoz; kutsal bitki de kavaktır. Sanatta, şahlanan dört atın çektiği arabayla, güçlü ve yakışıklı bir genç olarak tasvir edilir. Başı ışınlarla çevrilidir.

Phaethon: Helios'un oğludur. Epaphos'a kendisinin kutsal bir çocuk olduğunu göstermek amacıyla, babası Helios'tan, güneş arabasını* bir günlüğüne sürmek için izin alır. Ateş saçan atlar, sürücülerinin acemiliğini hemen fark ederler ve deliler gibi koşmaya başlarlar. Yeryüzüne o kadar yaklaşırlar ki, güneşin ısısından Libya çöl olur. Koca nehirler kurur. Zeus, dünyayı bu tehlikeden kurtarmak için gözü pek delikanlıyı yıldırımla çarpar. Zavallı Phaethon, Eridanos ırmağının sularında kaybolur.

Selene: Helios'un kız kardeşidir. Ay'ı simgeler. Helios gibi o da bir arabayla gezer. Fakat Selene'nin arabasını iki at (veya katre, boğa) çeker. Zeus'la sevişmesinden, Pandia adında bir kızı olmuştur. Endymion'la ilişkisi ünlüdür.

Endymion, Latmos (Beşparmak) Dağı'nda sürülerini otlatan bir çoban veya bir avcıymış. Ay tanrıça Selene, onu bir mağarada uyurken öpmüş. Sonra her gece gelir, sevgilisinin gövdesini ışınlarla sarar, tekrar tekrar öpmiş. Fier keresinde sanki aşka yeniden başlıyormuş gibi olurlarmış. Bundan hoşlanan Zeus, Endymion'a, yaşlılıktan uzak, sonsuz uykuyla ölüm arasında bir seçim yapmasını önermiş, Endymion da, ölümsüz uykuyu seçmiş. Böylece Ay tanrıçasının aşkına sonrasızca sahip olmuş.

Sanatta Endymion uyurken, Selene de onu ziyaret ederken gösterilir. Kimi zaman Selene tek başına, at üstünde görülür. Alnında yarımay, elinde meşale vardır.

Eos: Şafağı simgeler. Homeros'un 'gül parmaklı' dediğı Eos, sabahın tatlı rüzgârını estirir, bitkilere çiğ tanelerini serper. Geçtiğı yerden ışıklı renkler doğar. Sonraları, sırtında ve ayaklarında kanatlar olan, saçları rüzgârda savrulurarak uçan, çevik bir kadın olarak düşünölmüştür. Hesiodos'a göre, Astraios'la evlenmesinden, ilkin coşkun yürekli rüzgârlar, peşinden şafak yıldızıyla göklerin çelenk çelenk yıldızlan doğmuştur.

Aphrodite onu, Ares'le seviştiğı için sürekli âşık olmakla cezalandırmış. Sevgililerini hep kaçırmış. İlk sevgilisi Orion olmuş. Habeşistan'a kaçırdığı Tithonos için Zeus'tan ölümsüzlük elde etmiş, fakat sürekli gençliğı de istemeyi unutmuş. Tithonos yaşlanmış, buruşukça buruşmuş, küçöldükçe küçölmüş. Sonunda, bu bücür ve bunak sevgiliyi kimseler görmesin diye, bir saraya kapatmış, peşinden de çekirgeye dönüştürmüş.

Eos'un Tithonos'tan üç çocuğı olmuş. Bunlardan, Habeşistan kralı Memnon, Hektor'un ölümünden sonra Troya'ya yardıma koşmuş, fakat Akhilleus tarafından öldürölmüş. Oğluna durmadan ağlayan Eos'un göz yaşları ise, yeryüzüne çiğ taneleri halinde düşermiş.

Astraios: Şafak tanrıçası Eos'un kocasıdır. Kimi yıldız ve rüzgârların babasıdır.

Heosphoros ve **Phosphoros** sabah yıldızını, **Hesperos** ise akşam yıldızını temsil eder. Eos'la Astraios'un oğulları olduğı söylenen başlıca rüzgârlar:

Boreas: Poyraz ya da Yıldız dediğimiz kuzey rüzgârı. Trakya'da, Karadeniz kıyısında oturan gür sakallı, kanatlı bir yaratılmış. Bir gün, Atina kralı Erekteus'un kızı Oreithya'yı, nehir kıyısında oynarken, kızıl ka-

iratlarıyla sardığı gibi Trakya'ya kaçırır. Oreithya'dan Zetes ve Kalais adında ikiz çocuğu olur. "Boreas Oğulları" denilen bu çocuklar, Argonaut'lar seferine katılırlar, Harpya'ları yenerek kral Phineus'u kurtarırlar; fakat sonunda Herakles'in okuyla can verirler ve öğle sıcağından önce kuzeydoğudan esen rüzgârlara dönüşürler.

Zephyros: Karayel dediğimiz bu batı rüzgârım, başlangıçta Boreas'ın eşi ve onun kadar şiddetli bir rüzgâr olarak görüyoruz. Boreas gibi o da Trakya'nın mağaralarında otururdu. Harpya'lardan Podarge ile birleşip, Akhilleus'un arabasının ölümsüz atlan olan Ksanthos ve Balios'u meydana getirir. Fakat sonra, bahan muştulayan tatlı ve kokulu rüzgâr kimliğini kazanır. Tasvirlerinde, uçarak çiçekler taşıyan güzel bir delikanlı olarak görülür.

Euros (Doğu rüzgârı) ve **Notos** (Lodos): Bu rüzgârlardan daha çok Boreas ve Zephyros belirgin bir kişilik kazanmışlardır.

Aiolos: Yeller yöneticisidir. Altı erkek, altı kız çocuğu ve karısıyla birlikte Aiolia adasında mutlu bir hayat sürmektedir. Dört büyük rüzgân bir tulum içinde saklı tutar. Azgın rüzgârlarla dolu bir tulumu **Odyseus'a** veriş, *Odyseia*'nın 10. bölümünde anlatılmaktadır.

Harpyalar: Kasırğa tanrıçaları. Adları Yunanca 'kapıp kaçırınlar' anlamına gelmektedir. Okeanos kızı Elektra ile Thaumias'ın kızlandırırlar.

Homeros yalnızca, Zephyros'la birleşen 'tez ayaklı' harpya Podarge'den söz ediyor. Hesiodos, Aello (kasırğa) ve Okypete'yi (hızlı uçan), kuşlar ve rüzgârlarla yarışan, güzel saçlı, hızlı kanatlı kuşlar olarak tasvir ediyor. Sonraları hem sayıları artmaya başlamış, hem de korkunç bir kimlik kazanmışlardır. Kadın yüzlü, üstü kadın, altı kuş, el ve ayakları sivri pençeli bu yaratıklar, Phineus efsanesinde rol oynarlar.

Su Tanrıları

Okeanos: Homeros'a göre hem karayı ve denizi çevreleyen koca ırma-
mak, hem de her şeyin ilk ilkesidir. Deniz sularının, göl, nehir ve kaynak
sularının başlangıcı odur. Güneş, Okeanos'un dalgalarından doğup
Okeanos'un dalgalarında batar. Doğu ve batı kıyılarında kavruk yüzlü,
efsanevi bir ulus oturur: Okeanos'un ötesinde, Hades'e giriş yerinin bulun-
duğu bir bölgede Kimmerler (*İKimmeroi*) oturur. Sıvı çemberin batı sınırın-
da ise, insanların baş ve mutluluk içinde yaşadıkları "Mutluluk ovası",
(*Elysiori pediori*) uzanır. Burada, iyi yürekli, yaşlı tanrı Okeanos, dünyanın
gürültü ve patirtisinden uzak, karısı Tethys'le birlikte yaşar. Olympos'taki
hiçbir toplantıya katılmaz. Yalnızca Zeus'un üstünlüğünü tanır.

Hesiodos'a bakılırsa, Okeanos, Toprak Ana Gaia ile Uranos'un oğlu-
dur. Kız kardeşi Titan Tethys'le evlidir. Çocuklarının sayısı, üç bin ır-
maktanrı, üç bin tanrıça olmak üzere altı bini bulmaktadır.

Theogonia' da yaşlı bir tanrı olarak tasvir edilmektedir.

Plâstik tasvirlerinde yaşlı, ama heybetli bir görünüşe sahiptir. Başında
nehir tanrılarının değişmez sıfatı olan boğa boynuzu veya deniz tanrıları-
nın işareti sayılan kabuklu hayvan ayağı bulunur.

Akheloos: Okeanos'un en yaşlı oğlu, Yunanistan'ın en büyük ırmağı-
dır; Deianeira'yı elde etmek için HeraklesTe boğuşmuş, yenilince, ilkin
yılan, peşinden boğa kılığına girmiş, fakat Herakles'in elinden yine de
kurtulamamış... Herakles onu yendikten sonra bir de boynuzunu kopar-
mış. Akheloos, boynuzunu geri alabilmek için, karşılık olarak bolluk
boynuzunu vermek zorunda kalmış.

Kimi tasvirlerinde vücudu boğa, başı sakallı insan başıdır. Kimi tas-
virlerinde ise insan vücutlu, fakat boğa başlıdır.

Alpheios: Bu nehir tanrısının, Artemis'in çevresindeki avcı kızlardan
Arethusa'ya aşkından söz edilir. Su perisi Arethusa, Alpheios'tan kaç-
kaç Sicilya Adası'na dek varmış. Orada Artemis'e yalvarmış. Tanrıça da
onu bir kaynağa dönüştürmüş.

Nymphalar: Kırılarda, sularda, ormanlarda yaşayan peri tanrıçalar.

Naiaslar (Naiades): Dere, ırmak nymphalarıdır. Kreniadlar (*Kreniades*) kaynak ve çeşme; Limnedlar ise gölcük nymphalarıdır. Nymphalar ölümsüz değillerdi. Ama halkın hayalinde *ambrosia* ile beslenirler, tükenmeyen bir gençlik, solmayan bir güzelliğe sahiptirler. Yaşadıkları yerleri korurlar; Artemis, Dionysos, Apollon, Hermes ve Pan gibi tanrılara eşlik ederler, kimi zaman da insanlarla evlenirlerdi.

Bir çanak veya kurbağayla tasvir edilen Naiaslar özellikle bitkileri ve sürüleri korurlardı. Kimi nymphaların hastalıkları iyi etme gücü vardı. Kimileri, şiirsel esin ve geleceği bilme yetisi aşırlardı.

Nymphaları tehlikeli gösteren tek efsane, Herakles'in gönül verdiği yakışıklı bir genç olan Hylas'la ilgilidir. Argonautlar Seferi sırasında Mysia Bölgesi'nde karaya çıkılınca, Hylas bir çeşmeden su almak için uzaklaşır ve bir daha da geri dönmez; çünkü nymphalar güzel delikanlıya tutulmuşlar ve onu alıkoymuşlardır.

Styks: Okeanos'un kızları arasında en yaşlısıdır. Zeus, Titanları yenip tanrılara paylarını dağıtırken, Olympos'a ilk o gelmişti. Ona düşen pay da, tanrıların Styks adına and içmeleri oldu. Bundan sonra tanrılar, bir yeraltı ırmağı olarak görülen Styks üzerine yemin ederlerdi.

Nereus: Pontos'un, annesi Gaia ile birleşmesinden oldu. Kendisine 'Deniz İhtiyarı' deniliyordu. Öteki su tanrıları gibi Nereus da, hem geleceği bilme gücüne sahipti, hem de istediği kılığa girebiliyordu. Nitekim Herakles ona, Hesperid'lerin (Batı Kızları) koruduğu altın elmalar bahçesine giden yolu sorunca, söylememek için binbir kılığa girmiş ancak, Herakles onu tutup bağladıktan sonra söylemeye razı olmuştur. Nereus, Okeanos kızı Doris'le evlidir. Doris'ten, Nereus Kızları denilen elli kızı doğmuştur. Sanatta, yosundan saçları bulunan bir ihtiyar olarak ve elinde bir asâ veya bir üçlü yabayla gösterilir.

Nereus Kızları: Okeanos kızı Doris'le Nereus'un birbirinden güzel elli kızı. Nereus kimi zaman su yüzüne yarı beline kadar çıktığında, Nereus Kızları da oynayıp şarkı söyleyerek babalarını çepeçevre sararmış. Günlerini iplik dokumak, dalgalarla oynamak, yunusbalıkları ve efsanevi yaratıklarla birlikte yüzmekle geçirirlermiş. Nereus Kızları'ndan en ünlüleri **Psamethe, Galateia ve Thetis'tir.**

Thetis: Nereus Kızları'ndan en ünlüsüdür. Zeus ve Poseidon'un vuruldukları Thetis, doğuracağı bir oğlan çocuğunun babasını alaşağı edeceği haber verildiği için, Tesalya kralı Peleus'la evlendirilmek istenmiş; fakat tanrıların bu kararına karşı çıkmış, ölümlü Peleus'la evlenmemek için bütün yollara başvurmuş; ateş, su, ağaç, kuş, aslan, yılan, vs. kılığına girmiş, ne var ki At Adam (*Keritaur*) Kheiron'un Peleus'a yardımıyla, onunla evlenmeye razı olmuş.



31. Resim- Raffael Sarizio (1483-1520), Galatea'nın Zaferi, Rorrn, Famesina.

Bu Galatea'nın, Pygmalion'urı dirilen bir heykelden meydana gelen sevgilisi Galatea ile karıştırılmaması gerekir. Resimde, Galatea, iki yunus balığının çektiği, deniz kabuğundan yapılmış arabasıyla, Tritonlar ve Nereus Kızları arasında ilerliyor. En önde, elleriyle yunuslardan birine tutunmuş olan çocuk, İno'nun oğlu küçük tanrı Palaimon'dur. Yukardan, küçük eros'lar aşk okları fırlatıyorlar. Triton, Poseidon'la Amphitrite'nin biricik oğullarıdır. Belden aşağısı balık veya yunus balığı, belden yukarısı insan olarak tasarlanırdı. Denizi dalgalandırmak istediği zaman elindeki kavkıyı hızlıca, sakinleştirmek istediği zaman hafifçe üflerdi. İ.ö. IV. yy. 'dan itibaren, birden çok Triton türemeğe başladı ve biçimlerinde de değişiklikler oldu. Göğüsleri ve ön ayakları at biçimini aldı. Bu yolla, deniz Kentaur'ları denilen yaratıklar meydana gelmiş oldu.

Thetis'le Peleus'un düğününe bütün tanrılar katılmış. Herhangi bir olay çıkmasın diye de kavgacı tanrıçası Eris düğüne çağırılmamış. Ama Eris, üstüne "en güzeline" diye yazdığı altın elmayı ortaya atarak büyük bir kavgaya yol açmış. "En güzel"i kim olduğunu seçme yetkisi Paris'e verilmiş. O da Hera, Aphrodite ve Athena arasında Aphrodite'yi seçip elmayı ona vermiş.

Thetis'le Peleus'un bu evliliğinden Yunan kahramanlarının en güzeli, en güçlüsü, ama ne yazık ki ölümlüsü Akhilleus doğar.

Triton: Poseidon'la Amphitrite'nin biricik oğulları. Hesiodos'un sözlerine bakılırsa, dalgaların dibinde, anasının ve soylu babasının yanında, altından bir sarayda çevreye korkular saçarak, otururdu.

Triton, yansı insan, yarısı da balık veya yunusbalığı olarak tasarlanırdı. Atların çektiği bir arabayla dalgalar üzerinde gezerdi. Denizi dalgalandırmak istediği zaman elindeki kavkıyı hızlıca; sakinleştirmek istediği zaman ise, hafifçe üflerdi.

Ne ki, İ.Ö. IV. yüzyıldan itibaren birçok Triton görülmeğe başladı. Bunlar, Nereus Kızları'nın neşeli alayını oluştururdu. Biçimleri de değişti; göğüsleri ve ön ayakları at biçimindeydi. Bu yolla, "Deniz Kentaurıları" denilen, üç doğallı canavarlar da doğmuş oldu.

Siren'ler (Seiren'ler): Başlangıçta, kanatlı ölüm tanrıcaları olmaları olasıdır. Tasvirlerine mezar kabartmalarında sık sık rastlanır. Kuş vücutlu ve kadın başlı oluşları, ölü ruhu simgeleyen Mısır çakırdoğanını anımsatır.

İlk olarak Homeros, onları denizle ilişkili göstermiştir. Homeros'a göre Siren'ler,

büyüler yakınlarına gelen bütün insanları
bilmeden kim yaklaşırsa onların yanına ve dinlerse onları
yandı demektir o kişi, çünkü dönemez bir daha evine.

Sirenler denilen bu deniz kızlarının ezgisine doyum olmaz. Öyle bir ezgi ki, dayanılmaz bir çekişle çağırır insanı; öyle bir ezgi ki, ölüme doğrudur bütün çağırısı.

Sirenlerin bundan sonra, belden yukarısı kadın, belden aşağısı balık olarak tasvir edildiğini görüyoruz. Vazo resimlerinde genellikle üç tane Siren'e rastlanır. Sonra da sayıları dörde, giderek on bire çıkmıştır.

Bugün de Siren veya Denizkızı denilince, belden yukarısı kadın, belden aşağısı balık olan yaratıklar düşünülür.

Skylla ve Kharybdis: En korkunç iki deniz canavan. Skylla'nın biçimsiz ve güdük on iki ayağı, altı tane de upuzun boynu vardır. Her boyun üzerinde korkunç bir baş, her başta da üç sıra sınımsız diş ve ölüm saçan kapkara ağız

bulunur. Önceleri güzel bir tanrıça olan Skylla, Amphitrite tarafından, kiskançlık yüzünden, böyle bir deniz canavarı haline getirilmiştir.

Skylla'dan daha az korkunç görünen Kharybdis de önceleri böyle değilmiş. Oburluğu yüzünden Zeus'un yıldırımlarını üstüne çekmiş ve bir deniz canavarına dönüşmüş. Kharybdis, günde üç kez kusar, üç kez de suları içine çekip yutarmış.

Messina boğazında oturduklarına İ.Ö. V. yüzyıldan itibaren inanılan Skylla ile Kharybdis, orada karşılıklı dururlar ve kimsenin geçmesine izin vermezlermiş

Orman ve Kır Tanrıları

Oreaslar: Dağ perileri.

Auloniadlar: Vâdi perileri.

Dryadlar (Dryades): Korudukları ağaçlardan pek ayrılmayan perilerdir.

Hamadryas'lar: Korudukları ağaca en çok bağlı olan perilerdir. Hayatları o ağaçla başlayıp o ağaçla biter.

Ekho da bir Oreas'dır (dağ perisidir). Üç ayrı biçimde anlatılır bu öykü: 1) Ekho, geveze ve oyuncu bir periymiş. Zeus, dağ ve orman perileriyle oynamaya gittiği zaman, çenesi düşüklüğüyle Hera'nın dikkatini dağıtır, kocasını izlemesini önlermiş. Hera, bu oyunun farkına varınca Ekho'yu cezalandırmış; Onu, duyduğu her sözün son sözcüğünü tekrarlamaya tutsak etmiş. 2) Ekho, kendisine yüz vermeyen Narkissos'un aşkından erimeğe başlamış, vücudu bir kayaya dönüşmüş, geriye yalnızca sesi kalmış. 3) Pan'a yüz vermediği için onun hışmına uğramış ve çobanlar tarafından parçalanmış. Gaia, Ekho'nun kemiklerini topladığı zaman bile sesi hâlâ duyuluyormuş ve durmadan Pan'ı istemediğini haykırıyormuş.

Birinci anlatışın süresi ise şöyle: Ekho, Narkissos'u seviyordu. İssız bir kırdan dolaşırken görmüştü onu ve hemen güçlü bir arzu kaplamıştı gönlünü. Kaç kez ona sokulmak, kaç kez içini açmak istemiş, beceremmişti bir türlü; çünkü yaradılışı izin vermiyordu buna. Hera, konuşmamaya tutsak etmişti Ekho'yu. Konuşabilmesi için başkasının konuşması gerekiyordu önce.

Ekho durmadan izliyordu sevdiğini. Narkissos bir gün arkadaşlarına, "Orada kim var?" diye bağırınca, ancak "Var" diyebilirdi Ekho. Ne ki, Narkissos görmüyordu onu. "Gel" diye bağırınca, Ekho da kollarını açıp çıktı ağaçların arasından. Periyi gören Narkissos, şaşırıp kaçtı. Gönlünü yaraladığı kızlardan birisi tanrılara yalvararak, Narkissos'un cezalandırılmasını ister. Tanrılar da, "Başkasını sevmeyen kendini sevsin!" buyururlar.

Dalgalarında gümüşler oynayan berrak bir pınar, av ve sıcaktan yorulan Narkissos'u çeker. Gidermek istedikçe artar susuzluğu ve birden, suya vuran kendi güzelliğine tutulup kalır. Bu imgeyi vücut sanır. Öpücükler

sunar pınara. Ellerini daldırır sulara, fakat yakalayamaz güzeli: Gördüğünün ne olduğunu bilmez. Yanar tutuşur sevdadan. Böylece, eriyip gider Narkissos (Ovidius'un anlattığı bu öyküyü dilimize Can Yücel aktarmıştır). Ekho'ya gelince: Hâlâ oralarda, son sözcüğü tekrarlar durur.

Satyrler: Ormanlarda ve dağlarda yaşayan doğa cinleridir. Belden yukarısı insan, belden aşağısı at veya teke biçimindedir. Yassı burunları, kirpi saçları, keçi kulakları, kuyrukları, at toynağı biçiminde ayakları, iri ve kalkık erkeklik uzuvları vardır. Bu belirgin cinsel özellikleri nedeniyle, Dionysos veya Pan'ın alayında yer alırlar. Kırılarda, ormanlarda, vadilerde, tepelerde kaval çalarak, oynayıp zıplayarak gezerler, perilere tuzak kurarlar, onlarla ayak üstü ve kabaca çiftleşirler. İnsanlara pek iyi davranmazlar, sürülere saldırırlar, ıssız yerlerde yolcuları korkuturlar. Kötülüklerinin yanı sıra ödek ve kalleştirler; ilk fırsatta tabanı yağlayıp kaçarlar. Bunun için onlara kutsal olan hayvan, tavşandır.

Tasvirleri zamanla değişikliğe uğramıştır. En eski çağlarda, edepsiz duruşlar içinde, sakallı ihtiyarlar biçimindedirler. Sonra genç ve güzel olurlar. Daha sonra çocuk satyr'ler bollaşır. Bu arada, insan özellikleriyle kaynaşmış olarak hayvan unsurları önem kazanmağa başlar (kulaklar, kuyruk, çift tırnaklı ayak).

Silenos: Koca karınlı, kel bir ihtiyardır. Hep sarhoştur. Bu yüzden, satyrlerin yardımıyla yürür veya bir eşek sırtından ikide bir düşer. Hayvan kulakları ve kuyruğu vardır. Başlangıçta Firigyalı bir su tanrısı olmak gerekir.

Orpheus tarikatı mensupları (Orphik'ler), Anadolu kaynaklı bu ilkel görüşü geliştirmişler ve Silenos'u, geleceği bilme yetisine sahip, çok bilgili, bilge bir ihtiyar olarak düşünmüşlerdir. Bu yetenekleri nedeniyle, şarap tanrısı Dionysos'un eğitimciliğini yapmıştır.

Bu tek Silenos'un, sonradan, sayısız Silenoslar'a (Silenler) bölündüğünü görüyoruz. Görünüşleri Silenos gibidir. Kimi ilkel müzik aletlerinin bulucusudurlar. Çoğun, gerek edebiyatta, gerekse sanatta satyrlerle karıştırılmışlardır.

Heykelcilikte iki ayrı Silenos tipiyle karşılaşırız. Birisi, kucığında kimi zaman bebek Dionysos'u taşıyan eğitici Silenos, ötekisi de sarmaşık ve asma yaprağından bir taç giyen sarhoş Silenos'tur.

Pan: Keçi ayaklı, çift boynuzlu, dansı ve perilerle çimenler üzerinde şen şakrak oynamayı seven Pan, çobanların tanrısıdır. Güzel fülüt çalar, kavalından tatlı ve dokunaklı ezgiler çıkardı.

Hermes'in oğludur. Hermes onu, sıcak tilki postlarına sararak Olympos'a götürür. Bu gülünç varlığı gören tanrıların 'hepsi' gülmekten yıkılır ve ona, 'hepsi' anlamına gelen, Pan derler.



32. Resim-Caravaggio (1573-1610), *Narkissos*, Roma, Galleria Nmjonale di Arte antica.

Nympha'lar, sırtı kızılımtırak bir vaşak postuyla örtülü Pan'ın çevresinde toplanırlar ve hep birlikte tanrılara övgüler düzerlerdi. Pan'ın, öğle sıcığında uyuduğu söylenirdi. O kutsal saatte hiç kimse onu rahatsız etmezdi.

Pan birden görünür, garip sesler ve gürültüler çıkararak, ıssız yerlerden geçen yolcuları korkutur, onları Pan (panik) korkusuyla doldururdu.

Sürüleri ve çobanları koruyarak bereketi simgelemiştir. Bu nedenledir ki, Phallus niteliğinde kimi figürleri vardır.

Tanrıların hayvan kılığında düşünüldüğü ilk zamanlarda Pan da keçi kılığında, sonradan yüzü insan yüzüne dönüşmüş, yalnızca boynuzlan ve keçi sakalı kalmıştır.

Pan, Arkadia ırmağı Ladon'un kızı nympha (peri) Syrinks'in peşine takılır. Pan'm isteklerini yerine getirmek istemeyen peri, tanrılara yalvarır ve bir kamış haline dönüşür. Düş kırıklığına uğrayan Pan, biri ötekisinden daha kısa yedi (veya dokuz) tane kamış keser, bunları balmumuyla birleştirip çoban kavalı *syrinks*i yapar. Bu alet, sonradan, tanrının en belirgin işareti haline gelmiştir.

Kentaurlar (At Adamlar): Baş ve göğüsleri insan, gövdelerinin geri kalanı at olan yaratıklardır. Homeros'a göre, bunlar yabani ve kıllı devlerdir. Tesalya Dağları'nda otururlardı. Şaraba ve kadına çok düşkünlüler. Homeros, Kentaurlar'ın Tesalya'da oturan Lapithler'le kavgasından da söz eder. Lapithler'in kralı Peirithoos, Hippodameia ile evlenirken, düğüne, kimi Yunan kahramanlarıyla birlikte Kentaurlar'ı da çağırır. İçip içip sarhoş olan At Adamlar, konukların kanlarına saldıрмаğa başlarlar. Hatta Kentaur Eurytion, gelini kaçırmağa bile yeltenir. Düğün sofrası, savaş alanına döner. Sonunda savaşı Lapithler kazanır ve Kentaurları kovalarlar. *Kentaurlar Savaşı* adı verilen bu sahne, birçok esere konu olmuştur.

At Adamların hepsi kaba ve nobran değildir. İçlerinde bilgili, iyi yürekli olanlar da vardır. Akhil-leus'un eğiticisi Kentaur Kheiron, bunlardan biridir. Kheiron, geleceği bilme sanatında, hekimlik ve jim-nastikte usta bir kişidir.



32a. Resim-Benvenuto Ceüird (1500-1571),
Narkissos.

Toprak ve Cehennem Tanrıları

Gaia ve Rheia'dan, başlarda söz edilmişti.

Kybele: Önemli bir Anadolu tanrıçasıdır. Başlangıçta mağaraların, vahşi doğanın tanrıçası olan Kybele, daha çok Pessinus'ta (Ballıhisar) tapım görürdü. Çoğun, Rheia ile karıştırılır. İki tanrıçayı kesinlikle birbirinden ayırt etme olanağının bulunmaması nedeniyle Rheia - Kybele'den söz edilir. (Karmaşık kişilikli bu çok önemli tanrıça hakkında yeterli bilgi için Bkz: A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, 1989, s. 199-203.)

Kharon ve Kerberos için bkz: **Hades** başlığı.

Erinysler: Ahlâk düzenini bozan, ona karşı gelen her davranışı amansız bir şekilde cezalandıran cehennem tanrıçaları. Hesiodos'un anlatımına göre Erinysler, Uranos'un kesilen hayalarından fıskıran kandan doğan öç tanrıçalarıdır. Sayıları ve adları belli değildir. İlk kez Euripides, üç Erinys'ten söz etmiştir. Daha sonraları bunlara şu adlar verilmiştir: **Alekto**, **Tisiphone**, **Megaira**. Erinyslerin değişmeyen işareti, yılanıdır. Aiskhylos, *Eumenides* adlı tragedyasında onları, saç yerine yılan taşıyan, görünüşleri Gorgo'ya benzeyen dişi ejderler olarak tasvir eder. Euripides ise *Orestes*'de Erinysler'i, suçluları meşalelerle kovalayan yılan saçlı, kanatlı kızlar olarak düşünür. Plastik sanatlarda bu ikinci örnek baskın çıkmıştır. Fakat kimi zaman meşalelerin yerini orka, kamçı, ok ve okluk alır.

Hypnos (Uyku) ve **Thanatos** (ölüm): Bu ikiz kardeş, Nyks'in (Gece-nin) çocuklarıdır. Thanatos önüne geçilemeyen, fakat sakın ölümü temsil eder. Bu nedenle de kanatlı bir cin görünümündedir. Uyuyan bir çocuk veya çok genç bir delikanlıdır. Sonraları yanan ya da sönmüş bir meşale işareti olmuştur. Hypnos, çeşitli biçimlerde görünür. Kartal kanatlı olarak veya alnında bir kelebekle tasvir edilebileceği gibi, elinde bir gelincik sapı veya dalgınlık akan boynuzla da gösterilebilir.

Oneiros (Düş): Düşler, ozanlarca Uyku'nun çocukları sayılmışlar ve çeşitli adlar almışlardır: Morpheus (insan figürü: çoğun, bilinen bir insanın figürü olarak gözüktür), İkelos (herhangi bir hayvanın kılığına girebilir), Phantasos (cansız varlık kılığında görünür). Oneiros, sanatta ya tek başına, ya da Hypnos'la birlikte gösterilir.

İnsan Hayatı ve Kaderiyle İlgili Tanrılar

Asklepios: Doğumların yazgısı nasıl ki Eileithyia'ya bağlıdır, sağlığın korunması görevi de Asklepios'a verilmiştir.

Asklepios Apollon'un Koronis adında bir kızıdan olma oğludur. Koronis, Asklepios'a gebe kaldıktan sonra bir başkasıyla yatar. Apollon, Koronis'i bir odun yığını üstünde diri diri yakarak cezalandırır. Fakat kadın yanmaktayken, tanrı kendi dölünü çıkarır ve büyütmesi için At Adam Kheiron'a verir. Kheiron, Asklepios'a hekimlik sanatını öğretir. Yılan veya çevresini yılan saran bir değnek Asklepios'un işaretidir.

Bol üyeli bir aileye sahiptir. Kimi adak kabartmalarında karısıyla, Asklepiades denilen iki oğluyla, kızları Hygieia (kimi zaman, boynundan sarkan bir yılanla kadehle içki sunarken gösterilir), îaso, Akeso, Aigle ve Panakeia ile tasvir edilir. Bazan da külâhlı bir paltoya sarılmış Telesphoros adında bir çocukla görünür.



33. Resim-Asklepios ve kızı Hygieia, kabartma, Paris, Louvre.

İnsan sağlığının korunmasıyla görevli tanrı Asklepios, sanatta, Zem'â eş görkemde, yaşlı ve sakallı bir erkek olarak tasvir edilir. Düşünceli ve babacan bir ifade taşır. Bu kabartmada solda oturmuş olarak gösteriliyor. Ayakta duran figür, kızı Hygieia. Sağda ise, Tanrı'ya adak sunan hastalar.

Asklepios sanatta, Zeus'a eş bir görkemlilik içinde, yaşlı ve sakallı bir erkek olarak tasvir edilir. Düşünceli ve babacan bir ifade taşır. Yanında kimi zaman köpek bulunur. Fakat ona kutsal hayvan, horozdur.

Moiralar: Kader tanrıçaları Moiralar'ın sayısını ve adlarını ilk kez Hesiodos, *Theogonia*'da saptar. Üç tanedirler: Klotho (iplik eğirici), Lakheesis (kader çeken), Atropos (kaçınılmaz).

Klotho, her bir ölümlünün, doğduğu andan itibaren, ölümüne dek ömür ipliğini eğirir; bunun için, işareti masuradır.

Lakheesis, ömrün uzunluğunu belirler; işareti ise kâğıt tomarı veya küredir. Atropos, ömür ipliğine kaçınılmaz darbeyi indirir; bu nedenle makas veya terazi taşır.

Nemesis: İnsanların haddini bilmez, taşkın davranışlarına, aşırı zenginliklerine karşı tanrısal öfkeyi simgeler.

Sanatta ciddi ve düşünceli bir kız olarak tasvir edilir. Vurgulanmak istenen yönüne göre işaret alır. Ilımlılığı temsil ediyorsa cetvel veya dizginledir, ya da bir parmağı dudağındadır. Cezalandırmayı temsil ediyorsa, kılıç veya kamçı taşır. Müdahale hızını simgelemek için ise kanatları vardır, *grifonlarm* çektiği bir arabayladır.

Tykhe: Önce iyi talihi, olumlu kaderi simgeledi. Sonra kötü talihi de temsil etmeye başladı. Hesiodos'a göre, Okeanos'un kızıdır.

Genellikle kule taçla, dümen veya bolluk boynuzuyla tasvir edilir. Küre ve kanatları ise değişkenliği simgeler.

Kahramanlar ve Bölgesel Efsaneler

AİOLOS SOYU: Deukalion'un torunlarından, Teselya Bölgesi kralı ve Aiolos soyunun atası Aiolos'un beş erkek, beş kız çocuğu olur. Bu beş kızıdan birinin çocuğu olan ve Ay tanrıça Selene'nin aşık olduğu Endymion'un oğlu Aitholos, Aitholia bölgesine yerleşir. Oğulları Pleuron ve Kalydon burada, kendi adlarını taşıyan kentleri kurarlar. Bu soyun temsilcileri arasında şu kişiler vardır: İdas'la Apollon'un paylaşamadığı güzel Marpessa'nın babası Euenos; iki Dioskur Kastor'la Polydeukes (Pollux); Dioskur'lann annesi Leda; Dionysos'tan ilk asma kütüğünü armağan olarak alan ve Meleagros ile Deianeira'nın babası, Kalydon kralı Oineus.



34■ Resim- Kalydon domuzu avı, vazo resmi İ.Ö. 570, Firenze Arkeoloji Müzesi.

Meleagros: Oineus, Leda'nın kızkardeşi Althaia ile evlenir. Çocuklarından ikisi ünlüdür: Meleagros ve sonradan Herakles'e eş olacak olan Deianeira.

Oineus, bir yıl Artemis'e kurban sunmayı unuttur. Öfkelenen tanrıça, bütün ülkeyi yakıp yıksın diye, görülmedik büyüklükte ve vahşilikte bir

yaban domuzu gönderir. Domuz, ülkenin sürülerini darmadağın eder, halktan birçok kişinin ölümüne yol açar. Oineus, bu canavarı ortadan kaldırmak amacıyla, Yunanistan'ın bütün kahramanlarına çağrıda bulunur. Canavarı öldürecek olana da onun postunu söz verir. Kalydon Avı'na birçok yiğit katılır. Arkadia'nın en korkusuz avcı kızı güzel **Atalante** de ava katılanlar arasındadır. Oineus, avdan önce konukları dokuz gün ağır- lar, sonra Kalydon Avı'na başlanır. Canavarın avcılardan kimisini öldür- mesine karşın, avcılar onu kuşatmayı başarırlar. Birkaç yiğit daha can verir. Hayvanı sırtından bir okla ilkin Atalante yaralar. Melagros ise, mız- rağını hayvanın böğrüne saplayarak onu öldürür, derisini yüzer, postunu da Atalante'ye armağan eder. Bu yolla da hem arkadaşlarının hem de üç dayısının düşmanlığını üstüne çeker. Çıkan çarpışmada Meleagros daha dikkatli ve becerikli davranarak ne yaman bir savaşçı olduğunu gösterir.



35. Resim-Meleagros, İ.O. IV. yy.,
Skopas'ın tunç bir heykelinden kopya,
Roma, Vatikan.

Meleagros, güçlü ve güzel bir genç
olarak, uzun bir mızrakla ve bir köpek
eşliğinde tasvir edilir.

Ne var ki daha Meleagros yedi günlükken, Althaia'ya gözüken kader tanrıçaları Moiralar, ocakta yanmakta olan bir odun parçasının kül olduğu gün, oğlu Meleagros'un ömrünün de son bulacağını bildirmişlerdir. Althaia, bu kehanet üzerine hemen odunu ocaktan alır, söndürür saklar.

Fakat Meleagros, sevgilisi Atalante'yi bir tuzaktan kurtarmak için dayılarını öldürmek zorunda kalınca, kardeşlerinin ölümüyle büyük bir acı ve umutsuzluğa kapılan Althaia, sakladığı odunu alıp ateşe atar. Odunun kül olmasıyla kahramanın hayatı da son bulur. Peşinden Althaia, bir buhran anında kendini asar. Meleagros'un karısı da aynı şekilde kendini öldürür.

Korkusuz yürekliliği simgeleyen Meleagros'u sanatçılar güçlü ve güzel bir genç olarak tasvir etmişlerdir. Uzun bir mızrağa yaslanır, yüzü hüzünlüdür, yanında bir köpek vardır.



36. Resim-Guido Reni (1575-1642), Atalante ve Hippomenes, Napoli, Capodimonte.

Atalante: Arkadialı İasos'un kızıdır. Artemis'i izleyen güzel bir avcıdır. Yalnız erkek çocuk isteyen İasos, Atalante doğunca, onu bir ormana bırakır. Atalante'yi dişi bir ayı kendi sütüyle besler. Sonra avcılar onu bulurlar, yanlarına alarak büyütürler ve ona avcılık mesleğini öğretirler. Atalante büyüdüğü zaman kız oğlan kalmak ister. Kendini her türlü tuzaktan korumasını becerir. Irzına geçmek isteyen iki At Adamı öldürür.

Zaman geçer, babasının kim olduğunu öğrenir. Gidip bulur onu. Fakat evlenmeye zorlanır. İstekliler arasında birini seçmek için bir oyun uydurur: hepsini kendisiyle koşu yarışına sokar. Hatta hareket noktasında onlara fırsat da tanır. Koşuda kendisini kim geçerse, onunla evleneceğini söyler. Yarışı yitirenler, avcı Atalante'nin şaşmaz okları altında can verirler. Bir sürü istekli bu yolla hayatını kaybeder. Ta ki, Melanion (ya da Hippomenes) adında birisi, bir kurnazlık düşününceye kadar. Aphrodite'den sağladığı altın elmaları koşu sırasında yere atar. Atalante elmaları yerden toplamak için vakit yitirince, Melanion onu geçer yanşı kazanır.

Karı kocanın sonraları bir Zeus tapınağına saygısızlık ettikleri için aslana dönüştürüldükleri söylenir.

Sisyphos: Aiolos'un oğlu. Korinthos kentinin kurucusu. *İlyada*'da "İnsanların en kurnazı" olarak tanımlanır. *Odysseia*'da, öte dünyada çektiği ceza anlatılır: Sisyphos, iki eliyle yakaladığı kocaman bir kayayı, durmadan iter; bir tepeye varmasına tam bir parmak kala, aşağı yuvarlanır kaya. Sonra yeniden iter, yeniden yuvarlanır kaya. Ve böylece sürüp gider.



37. Resim- Sisyphos ile Tityos Hades'de, vazo resmi, İ.Ö. VI. yy., Roma, Vatikan.
Solda, kaya parçasını sırtlanmış Sisyphos; sağda, yüreğini bir akbabanın kemirdiği Tityos.

Ne var ki *Odysseia*'da bu cezanın nedeni açıklanmaz. Sonraki efsaneler ise, değişik şeyler söyler bu konuda. Bir efsaneye göre, Sisypheos, ırmağın tanrısı Asopos'a kızı Aigina'nın Zeus tarafından kaçırıldığını haber verdiği için cezalandırılmıştır. Bir başka efsanede Sisypheos tanrılarla boy ölçüşmek istemiş, onlara karşı suç işlemiştir.

Her neyse, Zeus onu Thanatos'a (Ölüm'e) teslim eder, ama Sisypheos, Thanatos'u zincire vurmaya başlar. Bu nedenle de dünyada kimse ölmez artık. Ares, Thanatos'u kurtarır ve Sisypheos, Hades'e inmek zorunda kalır. Giderken de karısına cesedini gömmemesini, herhangi bir tören yapmamasını tembih eder. Ölüler Ülkesi kralı Hades'e kendi karısını o kadar kötüler ki, yeraltı tanrısını, cesedi gömmeyen, tören yapmayan bir karıyı gidip cezalandırmak gerektiğine inandırır. Sisypheos, Hades'ten çıktıktan sonra bir daha uğramaz oraya. Kimilerine göre ihtiyarlayıncaya kadar, kimilerine göre de Hermes gelip onu alıncaya kadar dışarıda kalır. Ama, o kocaman kayayı habire itip durmuş.

Bellerophon: Sisypheos'un *Glaukos* adında bir oğlu olur. Bellerophon ise *Glaukos*'un oğlu, Sisypheos'un torunudur.

Bir akrabasını bilmeden öldüren Bellerophon, Argolis bölgesinde kral Proitos'un sarayına sığınır. Kralın karısı Anteia (*Ilyada*'da Anteia, başka yazarlarda ise Sthenoboa), genç delikanlıyla gizlice sarmaş dolaş olmak için yanıp tutuşmaya başlar. Ama kandıramaz bir türlü Bellerophon'u. Bunun için de iftira atar ona: Zorla koynuna girmek istediğini söyler kocasına. Onu öldürmesini ister. Proitos, karısının sözlerine inanır, fakat konuyu doğrudan kendisi öldürmeye cesaret edemediği için başka yollara başvurur. Bellerophon'u, öldürmesi için danışıklı işaretler taşıyan bir mektupla, Lykia kralı olan kaynatası İobates'e gönderir. İobates de, belki konunun kutsal ve dokunulmaz sayılması nedeniyle, Bellerophon'u dolaylı yoldan öldürme çaresi arar ve azgın Khimaira'yı öldürmekle görevlendirir onu.

Khimaira, önu aslan, arkası yılan, ortası keçi olan, yalımlı soluk fişkıran bir yaratıktır. Hesiodos onu üç başlı olarak tasvir eder: Aslan kafası, keçi kafası, yılan kafası.

Bellerophon, kanatlı atı Pegasus'un yardımıyla bu işin de üstesinden gelir: Tepeden attığı oklarla öldürür canavarı.

İobates'in daha başka buyruklarını yerine getirir. Dönüşte, kralın en yiğit adamlarınca kendisine kurulan tuzağı da bozar. Kral, bütün bu olanlardan sonra, Bellerophon'un tanrı soyundan olduğunu anlar. Ona Proitos'un mektubunu gösterir ve dostluk işareti olarak da kızını eş olarak verir.

Admetos: Ailos'un ilk oğlu Kretheus'tur. Kretheus'un Tyro ile evliliğinden üç çocuk olur. Bunlardan Aison, ünlü kahraman İason'un babasıdır. Öteki çocuk Pheres'ten ise Admetos ile Lykurgos doğar.

Tesalya'da Pherai (Pheres'in kurduğu kent) kralı Admetos, yumuşaklığı nedeniyle, Zeus tarafından yanında çoban olarak çalışmaya zorlanan Apollon'un (çünkü Kyklopları öldürdüğü için Olympos'tan bir yıl sürgün edilmişti) sevgisini kazanır. Pelias'ın kızı tatlı Alkestis'e gönül verip onunla evlenmek isteyince, Apollon'un yardımını görür. Apollon, Admetos'un yerine, arabasına bir aslan ve bir ayı koşunca istenilen koşul yerine getirilmiş olur ve Admetos Alkestis'e sahip olur. Apollon Admetos'a daha fazlasını yapar. Ölüm vakti geldiğinde, yerine başkasının ölmeyi kabul etmesi halinde, ölümden kurtulması için kader tanrıçaları Moira'ları razı eder. Ne var ki Admetos'un ölüm günü yaklaşınca, ne anası ne de babası, oğullarının yerine ölmeyi kabul ederler. Yalnızca güzel Alkestis, kendini sevgili kocasına feda eder. Bunca büyük bir koca sevgisi karşısında duygulanan Persephone, Alkestis'i yeryüzüne geri yollar. Başka bir efsaneye göre onu Hades'ten Herakles kurtarır.

İason: Kretheus öldükten sonra, Aison, İolkos kralı olur. Fakat Aison'un üvey kardeşi Pelias onu tahttan indirir. Aison, oğlu küçük İason'u, öldü diyerek güç bela kurtarır. Onu gizlice bilge Kentaur Kheiron'un yanına verir.

İason, yirmi yaşlarında, İolkos'a döner. Bu arada, bir tanrı sözcüsü, Pelias'a, tek ayakkabılı bir adamdan korkmasını söylemiştir. Pelias bir gün tanrı Poseidon'a keseceği kurban ve bunun için yapacağı tören vesilesiyle birçok kimseye çağrı salar. İason da sırtında bir postu ve her bir elinde bir kargı ile çıka gelir. Fakat yolda bir nehri geçerken, ayakkabısının tekini suya düşürür. Kral, İason'u karşısında görünce. Tanrı sözcüsünün sözlerini anımsar. Karşındakinin yeğeni olduğunu anlamıştır. Onu yok etmek için, gidip Kolchhis'ten altın postu alıp getirmesini buyurur.

İason, Pelias'ın bu isteğine boyun eğmek zorunda kalır. Yunanistan'ın en seçkin yiğitlerini toplar ve Argos adında bir ustanın yardımıyla Argo gemisini yaptırarak sefere çıkar.

Argonautlar (Argo Gemicileri) Seferi için yapılan bu geminin elli küreği vardır. Gemi, İolkos Liman'ında Athena'nın gözetimi altında yapılmıştır. Her bir küreğe bir yiğit geçer. Bu sefere katılan Argo Gemicileri arasında İason ve gemi ustası Argos'tan başka, dümenci Tiphys, ozan Orpheus, Theseus, Herakles, Meleagros, Dioskur'lar (Kastor'la Polydeukes), Boreas'ın oğulları vb. yer alır.

İason'un yönetimindeki bu seferin amacının, altın postu getirmek olduğunu söylemiştik. Altın post, Athamas'ın çocukları Phriksos'la

Helle'yi, üvey anneleri İno'dan kurtarmak için Yunanistan'dan Karadeniz'deki Kolkhis'e kaçırın kanatlı koçun pöstekisidir. Bu kaçırma sırasında Helle, Helles Pontos (Çanakkale Boğazı) üzerinde, uçan koçun sırtından düşer. Bu nedenle oraya, "Helle denizi" anlamında "Helle pontos" denir. Kolkhis'e varan erkek kardeş Phriksos, orada koçu Zeus'a kurban ettikten sonra, altın postunu, onu iyi karşılayan kral Aietes'e armağan eder. Kral da postu bir korulukta saklar.

Argo Gemicileri, İolkos limanından yola çıkarlar. İlk durak Lemnos adasıdır. Baba ve kocaların öldüren Lemnos kadınları, Argo Gemicilerini çok iyi karşılar. İason, adanın geçici kraliçesi Hypsipyle ile sevişir. Bu sevişmenin sonucu iki çocuktur. Lemnos'tan sonra Çanakkale Boğazını geçerek, Kapıdağ yarımadasının batı kıyısında bulunan Kyzikos (Balkız) şehrine varırlar. Dolion'lar kralı Kyzikos, Argonaut'ları çok iyi karşılar. Fakat gemiciler buradan ayrılınca şiddetli bir fırtınaya tutulurlar. Tekrar Kyzikos'a sığınır. Ne var ki Dolion'lar onları korsan sanırlar ve çıkan kavgada Argo Gemicileri yanırlıkla kralı öldürürler.

Hylas adlı sevdiği genci aramaya giden, ama bir türlü geri dönmeyen Herakles'i Mysia'da (Mudanya yakınlarında) bırakıp, Bithynia Bölgesi'ne varırlar. Sonra Trakya'ya geçerler. Orada kör kral Phineus'u Harpyalar'ın elinden kurtarırlar. Bu kurtarma işini Boreas'ın oğulları Kalais ve Zetes yerine getirir. Phineus, gemicilerin bu iyiliğine karşılık, Symplegad'ları, yani çarpışan kayaları nasıl geçeceklerini haber verir.

Pontos Eukseinos denilen Karadeniz'in girişinde, yani İstanbul Boğazı'nda Mavi Kayalar adı da verilen iki kaya varmış. Bunlar bir birleşip, bir ayrılmış. Birleştikleri zaman aralarında ne varsa paramparça ederlermiş. Kayaların üstünde yoğun bir sis tabakası bulunmuş ve çarpışma birden olmuştur.

Phineus, Argo Gemicileri'ne, önce bir güvercin göndermelerini, kayaların arasından geçtiği takdirde, peşinden hemen kendilerinin geçmelerini söyler. Güvercin, çarpışan kayaları geçer, yalnızca kuyruğundan biraz tüy kopar. O zaman gemiciler, kayaların ayrılmasını beklerler. Ayrılr ayrılmaz da, "Hera'nın yardımıyla, var güçleriyle kürek çekerek" geçerler kayaları. Yalnızca geminin süslü kuyruğu kalır geride.

Karadeniz'in güney kıyısını izleyerek Sinop'a varırlar. Sonra, Halys (Kızılırmak) Irmağı'ndan, Amazonlar Ülkesi'ne çıkarlar ve Kafkas Dağları'na doğru yola devam ederler. Sonunda Phasis (Pasinsu) Irmağı'na, yani Kolkhis (Gürcistan) Ülkesi'ne ulaşırlar.

Altın post, Ares'e kutsal olan bir korulukta hiç uyumayan bir ejderin bekçiliğindedir. İason, Aiestes'ten postu istediği zaman, kral kendisine şu

şartı koşar: İason, bir ejder öldürecektir. Hephaistos'un armağanı olan, ayakları tunçtan ve ağzından ateş soluyan iki boğayı evcilleştirip çiftleştirecektir. Sonra da öldürdüğü ejderin dişlerini toprağa dikecektir.

Fakat Aiestes'in kızı büyücü Medeia, görür görmez İason'a aşık olur ve kendisini Yunanistan'a götürmesi şartıyla ona yardım etmeğe karar verir. İason'a verdiği büyülü bir merhem, kahramanı tam bir gün, ölüm saçan boğalardan koruyacaktır. Medeia, öldürülen ejderin toprağa dikilen dişlerinin herbirinden silahlı bir adam biteceğini ve İason'a saldıracağını haber verir. İason, bundan da korunmak için bu adamlar arasına taşlar atacak ve birbirleri arasında kavgaya tutuşmalarına yol açacaktır.

İason, Medeia'nın dediklerini yapar. Boğaları boyunduruk altına sokar, dişleri eker ve yerden biten adamları teker teker öldürür. Ama Aietes yine de altın postu vermez ve Argo gemisini yakmayı, Argo Gemicilerini yok etmeyi kurar. O zaman Medeia başka çarelere başvurur. Altın postu bekleyen ejderi ilaçla uyutur. İason postu çalar ve Medeia'yı da yanına alarak, gece gemiyle uzaklaşır.

Fakat yanlarında Medeia'nın küçük kardeşi Apsyrtos da bulunmaktadır. Aietes, kaçanları izlemeye koyulduğu zaman, büyücü Medeia babasını oyalayıp kendilerine yetişmesini önlemek için kardeşini öldürmekten ve onu parça parça kesip denize atmaktan çekinmez. Zavallı Aietes, oğlunun parçalarını denizden toplama endişesiyle, kaçanların ardını bırakır.

Yaklaşık olarak dört aylık bir yolculuktan sonra, Argo Gemicileri İolkos'a dönerler.

İason burada ne babası Aison'u ne de anasını bulur. Pelias ise, Altın Posta rağmen, tahtı İason'a vermeye yanaşmaz. O zaman Medeia yapar yapacağını: Yaşlanmış Pelias'ın kızlarını kandırır; gençleştirmek amacıyla, babalarını doğrayıp kaynar kazana attırır. Medeia, uygun bir zamanda müdahale edecek, Pelias'ı gençleşmiş olarak diriltecektir. Nitekim bu yeteneğini ispat etmek için bir koç doğrar, kaydattıktan sonra, onu körpe bir kuzu haline getirir. Ne var ki, kızları, Pelias'ı doğrayıp kaynar kazana attıklarında, Medeia herhangi bir müdahalede bulunmaz ve kızlar, açıkça baba katili olurlar.

İason ile Medeia, Pelias'ın oğlu tarafından bu olay nedeniyle İolkos'tan kovulurlar. On yıl kadar Korinthos'ta yaşarlar. İason, bu arada, kral Kreon'un kızı Kreusa'ya aşık olur; onunla evlenip, Medeia'yı Kolkhis'e geri göndermeye kalkar. Medeia ise, buna karşılık olarak, yeni gelene zehirli bir giysiyi düğün hediyesi gönderir. Kreusa, tarifsiz acılar içinde kıvrınarak can verir. Medeia, peşinden İason'dan olan iki çocuğuna da kıydıktan sonra, atası Helios'un sağladığı ve kanatlı ejderlerin çektiği bir arabayla Atina'ya kaçır. Orada kral Aigeus'ta evlenir. Daha sonra,

Theseus'a bir tuzak hazırlar fakat tuzağın meydana çıktığını anlayınca kaçır, Kolkhis'e döner, yaşlanmış babası Aietes ile barışır. İason'un ise ya bir kaza sonucu, ya da intihar ederek öldüğü söylenir.

İNAKHOS SOYU: İnakhos, Argos bölgesinde bir ırmaktanır. Okeanos'la Tethys'in oğludur. Argos'un ilk kralı olan İnakhos'un bir Okeanos kızından iki oğlu olur: Aigialeus ve Phoroneus. Phoroneus'un torunlarından Pelasgos, Arkadia'ya yerleşir. Burada bir nympha'dan Lykaon adında bir oğlu olur. Lykaon'un ise Kallisto adında bir kızı doğar. Zeus tarafından sevilen Kallisto'dan Arkas meydana gelir. Arkas, Arkadia Bölgesi'nin efsanevi atasıdır.

Argos kralı İnakhos'un kızı İo'ya Zeus vurulur. Onu, kıskanç Hera'nın öfkesinden korumak için beyaz bir inek haline sokar. İo, birçok ülke dolaşır, sonunda Mısır'da Epaphos adında bir oğlan dünyaya getirir. Epaphos büyüyünce Mısır'a kral olur ve Nil Nehri'nin kızı nympha Memphis'le evlenir. Bu evlilikten Agenor ve Belos'un anaları Libya doğar. Belos da Nil Nehri'nin kızı bir nympha ile evlenir ve ikiz çocuğu olur: Aigyptos ve Danaos. Aigyptos elli oğul, Danaos elli kız babası olur. Aigyptos, Danaos kızlarını oğullarına almak ister. Fakat Danaos, bu evliliğe istemeye istemeye evet der. Der ama, her bir kızına, gerdek gecesi kocasını öldürsün diye bir hançer verir. Bütün kızlar babalarının dediğini yerine getirdiği halde, Hypermestra, kendisine saygılı davranıp kızlığına dokunmadığı için kocası Lynkeus'a kıyamaz. Buna öfkelenen Danaos, kızını bir süre hapseder. Ama Aphrodite'nin yardımıyla kurtulan Hypermestra, Lynkeus'la mutlu bir evlilik kurar. Abas adında bir de çocukları olur.

Abas'ın Akrisios ve Proitos adında ikiz çocukları olur. Kardeşini kovup Argos tahtına geçen Akrisios'un Danae adındaki kızı, altından yağmur olup kendisine yavaşan Zeus'tan Perseus'u doğurur.

Perseus: Akrisios, kızı Danae'yi, yeni doğan torunu Perseus'la birlikte bir sandığa koyarak deniz atar. Ana - oğul, Zeus'un yardımlarıyla Seriphos adasına çıkarlar. Onları sahilde, kral Polydektes'in kardeşi Diktys bulur. Aradan zaman geçer, Perseus büyür. Fakat kral Polydektes, Danae'ye tutulur ve bir ayak bağı saydığı Perseus'u ortadan kaldırmak için, ona, gidip Gorgo Medusa'nın başını getirmesini buyurur. Böylece çetin bir iş karşısında cesareti kırılan Perseus'a Hermes ve Athena görünerek, kendisine yardım edeceklerini söylerler.

Bu iki tanrının öğüdüne uyan Perseus, önce üç kocakarı Graialar'a gider. Bu kocakarıların sırayla ve ortaklaşa kullandıkları tek gözleriyle tek dişleri vardır. Aynı zamanda Perseus'un bu çetin işi başarmasını sağlayacak üç vazgeçilmez şeyi saklayan nymphalara nasıl gidildiğini bilmekte-

dirler. Perseus, Garia'ların gözünü ve tek dişini almayı becerir ve kendisine yol göstermeleri koşuluyla bunları geri verir.

Nymphalara varır. Onlardan vazgeçilmez üç şeyi alır. Bu üç şey: Kanatlı sandallar, Hades'in insanı görünmez kılan miğferi ve Kibisis adı verilen büyülü torbadır. Hermes ayrıca elmaştan bir orak verir. Athena ise bir ayna (veya tunçtan bir kalkan) armağan eder.



38. Resim- Perseus Gorgo'lardan kaçıyor, vazo resmi, Paris, Louvre.

Kanatlı sandallarıyla havalanıp Okeanos kıyısına doğru yola çıkar. Orada üç Gorgo'yu uyur bulur. Saçları yılan, yaban domuzu dişli, tunç elli, altın kanatlı bu yaratıklar, baktıkları kimseyi taşa çeviriyorlardı. Bu üç kızkardeş içinden yalnızca Medusa ölümlüydü. Perseus, Medusa'ya bakmamak için arka arkaya yaklaşır ona. Athena'nın tuttuğu aynada (veya tunç kalkanda) Medusa'nın imgesini görür. Böylece Hermes'in orağıyla, arkasına vurarak, uyuyan Medusa'nın başını keser. Akan kandan Khrysaor ile Pefasos doğar. Perseus, Gorgo Medusa'nın kellesini heybesine yerleştirdiği gibi uçarak ayrılır oradan. Bu arada uyanan iki kızkardeş Gorgo'lar, onu izlemeye koyulurlar. Ama Hades'in başlığı görünmez kıldığı için yakalayamazlar Perseus'u.

Perseus birçok ülkeyi geçtikten sonra Habeşistan'a varır. Kral Kepheus'un karısı Kassiepeia, güzelliğiyle çok övünür ve Nereus Kızlarına (veya Hera'ya) meydan okurmuş. Nereus Kızları, bu kendini çok beğenmiş kadını cezalandırması için Poseidon'dan yardım isterler. Deniz tanrı Poseidon, önüne gelen her şeyi parçalayan bir ejder gönderir Habeşistan'a. Biliciler, bu belâdan kurtulmanın tek çaresi olarak, Kassiepeia'nın

kızı Andromeda'nın ejdere yem olarak verilmesini önerirler. Andromeda bir kayaya bağlanır ve ejderin gelmesi beklenir.

İşte bu sırada Perseus oradan geçer. Kayaya bağlı kıza görür görmez âşık olur. Kızı çözer. Ejderi de, elma tanesini keser ve Andromeda ile evlenir. Ne var ki Andromeda, amcasının sözlüsüdür. Amca, bir pusu kurarak Perseus'u yok etmek ister. Fakat Perseus, Medusa'nın başını göstererek adamı taş yapar.



39. Resim- Gorgolar, vazo resmi, Paris, Louvre.

Bu resimde üç Gorgo görülüyor. En solda, başı kesilmiş Medusa.



40. Resim- Perseus ve Andromeda, duvar resmi, Pompeii.

Perseus, Andromeda'yı da yanına alarak Seriphos'a döner. Bu dönüş Danae için de bir kurtuluş olur; çünkü Polydektes, Danae'yi rahat bırakmamakta, onunla zorla evlenmek istemektedir. Perseus, Medusa'nın başını göstererek Polydektes'i ve arkadaşlarını taşa çevirir. Sonra iyi yürekli Diktys'i kral yapar. Kanatlı sandalları, torbayı, kendisini görünmez kılan başlığı Hermes'e, Medusa'nın başını da Athena'ya verdikten sonra annesi ve karısıyla Argos'a gider. (Medusa'nın başı sonradan Athena'nın süsü olur.)

Dedesı Akrisios ise, Danae'den olacak torununun kendisini öldüreceğı konusunda bilicinin söylediğı kehanetten korktuğı için, Teselya'daki Larissa Kenti'ne kaçar. Ne var ki insan, yazgısından hiçbir zaman kurtulamaz. Perseus da Larissa'ya bir spor yarışmasına katılmak için gider ve attığı diskle, istemeyerek dedesini öldürür. Perseus, bunun üzerine Argos tahtından vazgeçer. Perseus'un oğullarından Amphitryon, Alkaios'un; Alkmene, Elektryon'un; Eurystheus ise Sthenelos'un çocuklarıdır.

Perseus tasvirlerinde, karıştığı olaylarla ilgili ve değindiğimiz unsurlarla birlikte gösterilir.

Herakles: Herakles'in anası Alkmene'dir. Alkmene, amcasının oğlu Amphitryon ile evlidir. Zeus, Alkmene'ye, kocası Amphitryon kılığına girerek yanaşır. Alkmene aynı gece asıl kocasıyla da yatar. Bu çiftleşmeler sonucu ikiz doğurur. İkizlerden Herakles Zeus'un, İphikles ise Amphitryon'un oğludur. Fakat Alkmene Zeus'tan gebe kalınca, kıskanç Hera öç almak için fırsat kollamaya başlar. Şöyle bir oyun kurar: Perseus soyundan doğacak ilk çocuğun, bütün insanlara egemen olması için Zeus'tan söz alır.

O sırada Perseus soyundan Sthenelos'un karısı yedi aylık gebedir. Hera, Alkmene'nin doğumunu geciktirip, Sthenelos'un karısının önce doğurmasını sağlar. Böylece Perseus soyundan doğan ilk çocuk Herakles değil, Sthenelos'un oğlu Eurystheus olur. Bunun sonucu olarak da Herakles, hayatı boyunca yeteneksiz Eurystheus'a boyun eğecektir.

Fakat Hera'nın hıncı daha bitmemiştir. Herakles henüz sekiz aylıkken ve kardeşi İphikles'le birlikte kundakta yatarken, iki kocaman yılan gönderir. Damarlarında sadece ölümlü insan kanı taşıyan İphikles'in ödü kopar. Oysa Herakles, yılanları, boyunlarından elleriyle sıkarak öldürür. Bu olayı yorumlayan biliciler, Herakles'in, şu dünyada yaşayan varlıkların en güçlüsü olacağını haber verirler.

Herakles on sekiz yaşma gelince babasının sürülerine musallat olan bir aslanı öldürür. Aslanı yüzüp, postunu sırtına geçirir, kafatasını ise miğfer yapar. (Başka bir efsaneye göre Herakles bunları Nemea aslanının postundan ve kafatasından yapmıştır).

Aslanı öldürdükten sonra, Thebaililer'den yılda yüz inek haraç alan Orkhomenos kralı Erginos'un adamlarının burunlarını, kulaklarını ve ellerini keser. Çıkan savaşta Erginos ile Alkmene'nin kocası Amphitryon da ölürler. Thebai kralı Kreon, büyük kızı Megara'yı ödül olarak Herakles'e verir. Tanrılar ise armağanlar yollarlar. Hermes bir kılıç, Apollon yay ve oklar, Hephaistos altın bir göğüslük, Athena bir giysi, Poseidon bir at gönderir.

Hera'ya gelince, kahramanı çıldırtır. Herakles, bir nöbet anında, Megara'dan doğan üç çocuğuyla İphikles'in iki çocuğunu ateşe atarak öldürür. Bunun üzerine gönüllü olarak sürgüne gider. Sonra Delphoi bilicisinden akıl danışır. Bilici ona, kral Eurystheus'a gidip uzun bir süre onun bütün buyruklarını yerine getirmesini, ölümsüzlüğe ulaşmanın tek yolunun bu olduğunu söyler.

Eurystheus, Herakles'ten şu on iki işi yapmasını ister:

1) Nemea Aslanı: Typhon'la Ekhidna'dan doğma bu canavarı Herakles önce oklarla öldürmeye çalışır, fakat bunun olanaksızlığını anlayınca, canavarı topuzla kovalayarak bir mağaraya sıkıştırır; sonra da güçlü kollarıyla sıkarak öldürür.



41. Resim- Herakles ve Nemea aslanı,
Attika vazosu, İ.Ö. 500, Metropolitan
Sanat Müzesi.



41a. Resim- Herakles (Famase Heraklesi), Napoli Ulusal Müzesi.

Fizik ve moral gücün, kahramanlığın simgesi olan Herakles hem kahraman hem de tanrı olarak tapım görmüştür. Çok içen, çok yiyen, canlı ve iyi kalpli bir dev olarak tanımlanan Herakles, Yunanlıların gözünde kötülükleri, sözünde durmayanları cezalandıran, insanın başına gelen afet ve belaları alt edip yenen yiğitlik ve yüreklilik simgesidir. Tasvirlerde dev boyutlu adeleli biri olarak gösterilir.

2) Herakles'in yaptığı ikinci iş, Lema Bataklığı'nda yaşayan, -birisi ölümsüz- dokuz kafalı, 'hydra' adındaki ejderi öldürmek olur. Ateşli oklar fırlatarak canavarı ininden çıkartır, sonra kılıç ve topuzuyla ona saldırır. Her kestiği başın yerine yeni iki tanesi çıkar. Tek çare olarak yakındaki ormanı ateşe verir, yanan ağaçları kullanarak yeni baştan çıkan başları yakar. Ölümsüz başı da kocaman bir kayanın altına gömer. Canavarı öldürdükten sonra, zehirli safrasını oklarına sürer. Bu nedenle Herakles'in okları onmaz yaralar bırakırdı.

3) **Kyreneia Geyiği:** Altın boynuzlu, bakır ayaklı bu geyik Artemis'e kutsalmiş. Dolayısıyla onu öldürmek yasakmış. Herakles, hayvanı diri olarak yakalayabilmek için tam bir yıl izler. Sonunda onu bir nehirden geçerken hafifçe yaralar ve tutar.

4) Eurystheus hâlâ hoşnut değildir. Bu kez de Herakles'den, Erymanthos dağındaki yaban domuzunu canlı olarak getirmesini ister. Herakles, domuzun peşinde dolaşırken, bir dağda yaşayan at adam Pholos'un konuğu olur. Yemekte, şarap kokusuna koşup gelen öteki at adamlarla Herakles arasında kavga çıkar. Herakles'in kovaladığı at adamlar bilge Kheiron'un yanına sığınır. Karışıklıkta, Herakles'in okuyla Kheiron da yaralanır. Herakles bu olaydan sonra yaban domuzunu yine aramağa koyulur. Onu, kar ortasında kıştırır ve bir ağla yakalar. Sırtlanıp Eurystheus'a götürür. Eurystheus, hayvanı görünce korkudan bir fıçının içine saklanır.

5) **Augias'ın Ahırları:** Elis kralı Augias'ın çok sayıda hayvanı vardı. Ahırlar ise gübre ve pislik içindeydi. Eurystheus, Herakles'e, bu ahırları bir günde temizlemesini buyurur. Ağılları bir günde tertemiz edecektir, fakat buna karşılık, sürünün onda birini alacaktır. Kral, pislğin bu kadar kısa bir zamanda temizlenemeyeceğini düşünerek, Herakles'in önerisini kabul eder. Herakles, yanına tanık olarak kralın oğlunu alır. Ağılların duvarlarından iki geçit açar. Alpheios ve Peneioas ırmaklarının yataklarını değiştirerek, ahırdan geçirir. Nehir sulan ahırdan geçerken ne kadar pislik ve gübre varsa alıp götürürler. Ne var ki kral, söz verdiği payı Herakles'e vermez. Kahraman da kralı çocuklarıyla birlikte öldürerek öcünü alır.

6) **Stymphalos Kuşları:** Arkadia'da Stymphalos gölünde, pençeli, tunçtan kanatlı ve gagalı, insanobur kuşlar vardır. Bunlar, tunçtan kanatlarını ok gibi kullanırlardı. Eurystheus, Herakles'in bu kuşları oradan uzaklaştırmasını buyurur. Herakles, Hephaistos'un yaptığı ve Athena'nın kendisine armağan ettiği çingiraklarla kuşları ürkütür. Bir bölüğünü oklarıyla öldürür, bir bölüğü de kaçır.

7) **Girit Boğası:** Poseidon'un Girit kralı Minos'a gönderdiği, sonradan da kudurttuğu boğayı, Herakles kolaylıkla terbiye ederek, sırtlanıp Eurystheus'a götürür.

8) Sekizinci iş, Diomedes'in azgın atlarını eğitip getirmektir. Herakles bunu da başarır.

9) Hippolyte'nin Ares'ten armağan olarak aldığı büyülü bir kemeri vardı. Eurystheus'un kızı Admete bu kemeri ister. Herakles, bu isteği yerine getirebilmek için Amazon'ların kraliçesini öldürmek zorunda kalır.



42. Resim- Herakles ve Kyreneia geyiği, bronz heykel, Palermo, Museo Nazionale.

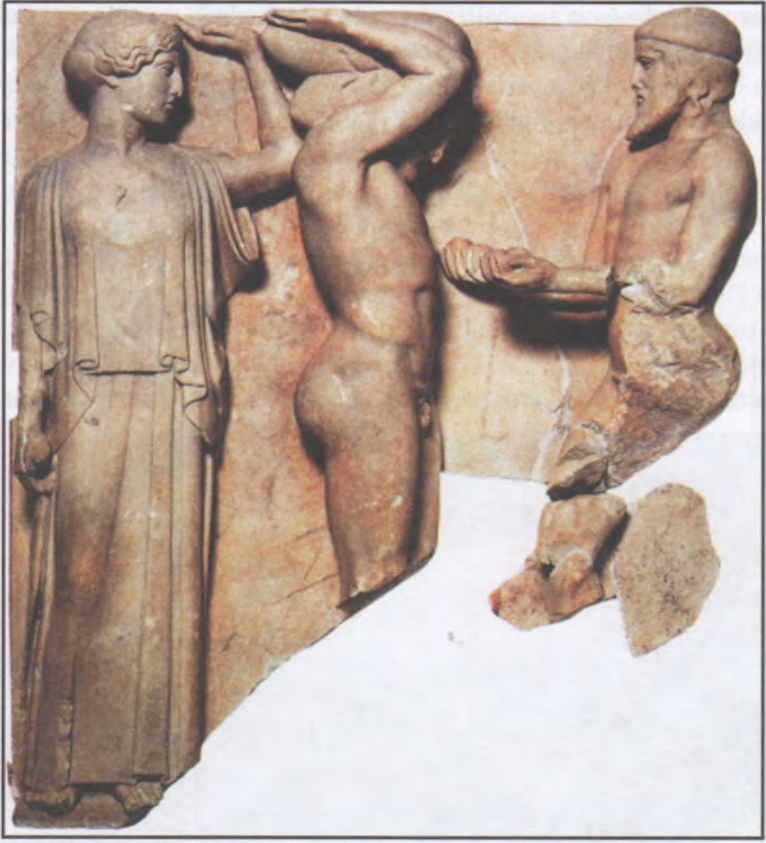
10) **Geryoneus'un Sürüleri:** Okeanos Irmağı'nın bir adasında yaşayan Geryoneus, belden yukarı üç insan gövdesi taşıyan bir devdir. Bir çobanla Orthos adında iki başlı bir köpeğin beklediği, kıvrık tüylü hayvanlardan oluşan sürüleri vardır. Herakles, Geryoneus'a varabilmek için Cebelitarık Boğazı'nı geçer. Oraya, sonradan Herakles Sütunları adı verilen iki sütun diker. Güneş'in kızgın ışınlarından rahatsız olduğu için, Helios'u oklarıyla tehdit eder, fakat Helios'un sözünü dinleyerek bu işten vazgeçer. Helios da buna karşılık Herakles'e altın bir kadeh verir. Okeanos Irmağı'nı geçmekte güçlük çeken

kahraman, bu kadehle (sandalla), Geryoneus'un kaldığı adaya varır. Çobanla köpeği sopayla öldürür. Sürülerini kurtarmak için koşan Geryoneus, Herakles'in okları altında canverir. Sürülerle birlikte dönüş yolculuğuna başlayan Herakles, altın kadehi Helios'a geri verir. İtalya'dan geçerken sığırlardan birisi Messina Boğazı'nı yüzerek geçip Sicilya'ya kaçar. Kral Eryks, hayvanı kendi sürüsüne kanştırarak saklar. Herakles, hayvanın izini bulur ve kralı öldürür. Herakles yine İtalya'da, Tiber Nehri'nin kıyısında çayırılık bir yerde dinlenirken, Cacus adında, ağzından ateş saçan üç başlı bir dev, sürülerden bir bölüğünü aşırıp, Aventinus Tepesi'nde, kaldığı bir mağaraya götürür. İzi belli olmasın diye de hayvanları geri geri yürütür. Herakles uyanınca işin farkına varır. Ya hayvanlardan birinin böğürmesini duyduğu, ya da kızkardeşi Cacus'u ele verdiği için, hırsız dev mağarada kısınp öldürür.



43. Resim- Herakles ne Erymanthos domuzu, vazo resmi, Paris, Louvre.

11) Batı Kızları'nın (Hesperid'lerin) Altın Elmaları: Hera, Zeus'la evlenirken Gaia'dan düğün armağanı olarak bu altın elmaları almıştı. Elmalar, dört tane Batı Kızı'yla, yüz başlı, yüz sesli bir ejder tarafından en batıda bir bahçede saklanıyordu. Eurystheus, Herakles'ten, Batı Kızları'nın bu altın elmalarını da ister. Herakles ise, bunların nerede olduğunu bilmemektedir. Yolu, Asya'dan geçer. Kafkasya'da, ciğerini sürekli olarak bir kartalın yediği Prometheus'u kurtararak, ondan, izleyeceği yolu ve kimi kumazlıkları öğrenir. (Başka bir efsaneye göre, bu yolu Nereus'tan öğrenmiştir.)



44- Resim- Atlas, Herakles'e Hesperid'lerin elmasını veriyor, Zeus tapınağından metop, I.O.V. yy., Olympia Müzesi.

Bu kabartmada, Herakles dünyayı tutuyor. Atlas ise, getirdiği elmaları ona gösteriyor. Solda Athena, Herakles'in sırtına koyduğu yastıkla ona yardım ediyor.

Batı Kızları'nın bahçesine gelince, orada, dünyayı sırtında taşıyan Atlas'ın yükünü sırtlanır ve Atlas'ı altın elmaları almaya gönderir. Elmaları alıp gelen Atlas, tekrar dünyayı sırtlanmaya niyeti olmadığı için elmaları Eurystheus'a kendisi götürmeyi önerir. Herakles bu öneriyi kabul etmiş görünür, fakat Atlas'a, dünyayı bir dakika tutmasını, başına bir yastık koymak istediğini söyler. Atlas dünyayı tekrar sırtlanınca, Herakles elmaları alır gider. Eurystheus, onları Herakles'e bırakır. O da Athena'ya armağan eder. Sonradan Athena, elmaları Batı Kızları'nın bahçesine geri götürür.

12) Kerberos'un Ölüler Ülkesi'nden Çıkarılması: Eurystheus'un Herakles'e buyurduğu en son iş, üç başlı cehennem köpeği Kerberos'un yer-yüzüne getirilmesidir. Herakles Hades'e iner, Ölüler Ülkesi kralı tanrı

Hades'ten köpeği götürmek için izin ister. Hades, herhangi bir silâh kullanmaması şartıyla buna izin verir. Herakles hayvana yavaş yavaş yaklaşır, onu birden yakalayıp kollan arasına sıkıştırır. Yeryüzüne çıkıp, Kerberos'u Eurystheus'a gösterdikten sonra cehenneme geri götürüp bırakır. Herakles'in, Eurystheus'un buyruğu olarak gerçekleştirdiği on iki iş, on iki çetin macera böylece son bulur. Fakat Herakles'in çektikleri yine de bitmez, daha başka olaylara karışır, maceralara atılır.

Thebai'ye döner. İlk kansı Megara'yı arkadaşı İolaos'a verir. Oikhalia kralı Eurytos'un düzenlediği bir ok atma yarışım kazanır; fakat kral, verdiği sözü tutmaz kızı güzel İole'yi Herakles'e vermek istemez; çünkü kahramanın deliliğinin anısı silinmemiştir daha. Nitekim Herakles, çok geçmeden, ikinci bir delilik nöbeti geçirir. Eurytos'un oğlu İphitos'u şehir surlarından aşağı atarak öldürür. Bu suçundan anılmak ister. Ama hemen herkes onu reddeder. Delphoi bilicisinin, sorularına cevap vermemesi üzerine öfkelenir, kutsal sacayağı alıp gider ve kişisel bir bilicilik merkezi kurmak ister. Fakat Apollon buna karşı çıkar. Aralarında çıkan kavga, Apollon'un bir yıldırımıyla sona erer. Bilici konuşmağa karar verir. Herakles'in iyileşmesi için köle olarak satılması ve bilinmeyen efendisine üç yıl hizmet etmesi, alacağı ücreti de İphitos'un ölümüne karşılık olarak Eurytos'a vermesi gerekmektedir. Hermes'in pazara götürdüğü Herakles'i, Lydia kraliçesi dul Omphale satın alır.



45. Resim- Herakles, kansı Deianeira'yı kaçırmak isteyen Nessos'u yeralıyor, vazo resmi, Paris, Louvre.

Resimde, ortada At Adam Nessos, Deianeira'yı sırtlanmış giderken, Herakles At Adamı ardından yeralıyor.

İyileşerek özgürlüğüne kavuşan Herakles ilk iş olarak Laomedon'dan öç alır. Sonra Kalydon'a gidip Deianeria ile evlenir. Fakat Deianeira'ya aşık ırmak tanrı Akheloos'la dövüşmek zorunda kalır. Akheloos, boğa kılığına girip Herakles'e saldırır. Herakles, ırmak tanrının bir boynuzunu koparır ve onu yener. Ama buarada kaynatasının genç şarap sunucusu Eunomos'u istemeyerek öldürür. Karısı Deianeira'yı da yanma alarak sürgüne gider. Güney Teselya'da bir nehir kıyısında, at adam Nessos'la karşılaşır. Bu nehirden geçmek için Nessos'un yardımı gerekmektedir. At adam, Deianeira'yı karşıya geçirirken, ona sahip olmak için zor kullanmak ister, fakat Herakles bir okla Nessos'un işini bitirir. Nessos ölmek üzereyken, öç almak amacıyla Deianeira'ya, yarısından akan kandan verir. Bunun, ilerde kocası ona ihanet ettiği takdirde, eski sevgiyi geri getirecek bir aşk iksiri olduğunu söyler. Bu kana bulayacağı bir gömleği Herakles'e giydirdiğinde, kocasının eski sevgisini yeniden kazanacağını ekler. Hydra'nın zehirli safrası sürülmüş okun, aynı zehiri kana geçirdiğini bilemez Deianeira. Herakles, bir gün güzel İole'yi alıp gelince, Deianeira kocasına Nessos'un zehirli kanına bulanmış bir gömlek yollar. Kahraman, gömleği giyer giymez yanıp tutuşmaya başlar. O ana dek her şeye dayanabilen Herakles, bu son acıya yenilir. Bunu duyan Deianeira, kendini asar. Herakles ise, Oita dağının tepesinde bir odun yığını hazırlar. Yığının üstüne çıktıktan sonra, odunları ateşe verdirtir.

Bu sırada, yükselen alevler arasında, gökten bir bulut iner, Zeus'un kutsal oğlu kahraman Herakles'i alıp Olympos'a götürür. Ölümsüzlüğe kavuşan Herakles, Hera ile barışır, Hebe ile evlenerek mutlu bir sonsuzluğa erer.

Herakles, sanatsal tasvirlerinde güçlü adaleleriyle, erkeklik dolu heybetli vücuduyla dikkati çeker. Kimi zaman kalın sopasına dayanmış olarak dimdik durur, kimi zaman da oturmuş durumdadır, düşünceli bir ifade içindedir, yeni serüvenler bekliyor gibidir. Katıldığı olay ve maceralarla ilgili unsurları taşır. Öldürdüğü aslanın postu, kalın sopa, yay, okluk başlıca işaretleridir. Libya'nın öteki oğlu, Fenikye'ye yerleşen Agenor'un Telephassa'dan dört çocuğu olur: Phoiniks, Kiliks, Kadmos ve Europa. Güzel Europa'nın nasıl kaçırıldığını Zeus'un aşklarıyla ilgili bölümde anlatmıştık.

Zeus'la Europa'nın Girit'te çocukları olur. Kardeşler arasında çıkan kavgada üstün gelen Minos, Girit kralı olur. Minos, daha kral olmadan bilgece yasalar hazırlamış ve Helios'un kızı Pasiphae ile evlenmiştir. Tah-ta çıkarken, kralların kendinden yana olduklarını kardeşlerine göstermek için Poseidon'dan bir dilekte bulunur; bu dilek sonucu denizden ak bir boğa çıkar. Minos, bu boğayı tanrı Poseidon'a kurban edeceğine söz verir. Fakat tahta geçtikten sonra boğayı kurban etmez. Poseidon, bu saygısızlı-

ğın öcünü, Minos'un karısı Pasiphae'yi, boğaya aşık ederek alır. Boğanın aşkıyla tutuşan Pasiphae, Atinalı Daidalos'a yaptırttığı bir tahta inek aracılığıyla boğayla birleşir. Bu doğadışı çiftleşmeden, insan vücutlu ve boğa başlı, Minotauros (Minos'un Boğası) denilen bir canavar doğar. Minos, bir kahinin sözünü dinleyerek, Daidalos'a Labyrinthos sarayını yaptırtır ve Minotauros'u, bu sarayın, içinden çıkılmaz dehlizlerinin dibine saklar.

Pasiphae, Minos'a başka çocuklar doğurur. Bunlardan Androgeos, ünlü bir atlettir. Atina'daki Panathenaia Bayramları'nda düzenlenen yarışmalara gider ama geri dönmez. Bütün yarışları kazandığı için öteki yarışmacılarca tuzağa düşürölüp öldürölüğü söylendiği gibi yine yarışmaları kazanması nedeniyle kral Aigeus'un onu kıskanıp Marathon boğasını öldürmeğe gönderdiği, fakat Androgeos'un boğa tarafından parçalandığı da anlatılır.

Buna çok üzölen Minos, öç almak için bir donanmayla Atina'ya saldırır. Şehri kuşattıktan sonra Zeus'a yalvarır. Zeus, şehre öyle bir kıtlık gönderir ki, Minos'un koşulları kabul edilir. Bu koşullara göre Atina şehri, her yıl yedi genç kızla yedi genci, Minotauros'a yem olarak Girit'e yollayacaktır. Bir süre sonra Theseus, Minos'un kızı Ariadne'nin ve Daidalos'un yardımıyla Labyrinthos'a girer, canavarı öldürerek, Atinalılara böyle bir aşığılanmadan kurtarır.

Minos, Daidalos'un ihanetine, onu ve oğlu İkaros'u Labyrinthos'a hapsederek karşılık verir. Daidalos, Labyrinthos'tan kaçmanın da yolunu bulur. Toplayabildiğince telek toplar, bunları biraraya getirip yapıştırarak kanat yapar. Kanatları da balmumuyla kendisinin ve oğlunun sırtına yapıştırır. Bu yolla, kuşlar gibi uçup, Minos'un elinden kurtulmayı düşünür.

Daidalos ilk denemeyi kendisi yapar. Uçtuğunu görünce sevinci sonsuz olur. Oğlunu da eğitir. Ama ona, yol boyunca hep kendisini izlemesini tembih eder. Ne var ki oğlu İkaros, Labyrinthos'tan uçarak kaçtıktan sonra babasının sözüne kulak asmaz. Uçabilmenin verdiği coşkuyla yukarlara doğru gittikçe yükselmeğe başlar. Yukarı çıktıkça da artan ısı, kanatların mumunu eritir ve İkaros denize düşer. Babası Daidalos, daha temkinli uçuğu için sağ salım Sicilya'ya varır. Orada kral Kokalos'un dostluğunu kazanır.

Minos, Daidalos'un peşini bir türlü bırakmaz. Onu Sicilya'ya kadar izler. Her geçtiği bölgede, Daidalos'un nerede bulunduğunu anlamak için, bir salyangoz kabuğundan iplik geçirene ödöl vereceğini söyler. Sicilya'da bu sorunun cevabını kral Kokalos'tan alınca, Daidalos'un kralın yanında olduğu konusunda kuşkusu kalmaz. Gerçekten de, bu işi usta Daidalos becerir: İpliğin ucuna bir kannca bağlar ve salyangozun deliğinden içeriye bırakır. Karınca salyangozun içini dolaşır ve ipliği, öteki uçtan çıkarır. Bunun üze-

rine Minos, kraldan, Daidalos'u kendisine teslim etmesini ister. Daidalos, bunun da çaresini bulur. Kokalos'un kızlarına, Minos banyo yaparken üzerine kaynar su dökmelerini söyler. Minos böylece can verir.

Minos'un birçok çocuğu olmuştur. Kız çocuklarından Ariadne ile Phaidra en ünlüleridir.

Kadmos: Agenor'la Telephassa'nın oğulları Kadmos, kızkardeşi Europa kaçırılınca peşine düşer. Aramaları bir sonuç vermeyince Delphoi bilicisine başvurur. Bilici, kızkardeşi için üzülmemesini, onu boşuna arayacağına, kendisine bir inek seçmesini, ineğin yorgunluktan düştüğü yerde bir kent kurmasını salık verir ona. Kadmos, ineği bulup izlemeğe başlar. İnek Bojotia Bölgesi'nde bir yerde yorgunluktan düşer yere. Kadmos, burada Thebai Kenti'ni kurar. Athena ona kentin egemenliğini, Zeus ise karı olarak Harmonia'yı armağan eder. Düğüne bütün Olymposlular katılır. Yeni evlilere çok değerli armağanlar gelir. En ünlü armağanı Hephaistos yapar: Bir giysi ve altın bir gerdanlık.

Kadmos'la Harmonia'nın evliliğinden dört kız doğar: Semele (Zeus'la çiftleşerek Dionysos'u doğurur), İno (Athamas'ın karısı), Autonoe (Aktaion'un anası), Agaue (Pentheus'un anası). Kadmos'la Harmonia'nın Polydoros adında bir de oğulları olur.

Polydoros, Thebai kralı olduktan sonra Nykteus'un bir kızıyla evlenir. Bu evlilikten Labdakos doğar. Labdakos öldüğü zaman yerine bir yaşındaki oğlu Laios'u bırakır. Ne var ki Nykteus ve kardeşi Lykos, karışıklıktan istifade ederek tahtı ele geçirirler ve yirmi yıl kadar ülkeyi yönetirler. Fakat Nykteus'un (başka bir geleneğe göre Asopos'un) kızı Antiope'yi Zeus baştan çıkarınca, kızcağız babasının hışmına uğramaktan korktuğu için Sikyon kralı Epopeus'un yanına sığınır ve onunla evlenir. Lykos ise Epopeus'a savaş açar, onu öldürür, Antiope'yi de tutsak alır. Antiope yolda ikiz doğurur: Zethos ve Amphion. Dağa bırakılan ikizleri bir çoban bulup büyütür. Zethos, çiftçi ve avcı olarak yetişir. Daha içe dönük bir insan olan Amphion *lyra* çalmasını öğrenir.

Lykos ve karısı Dirke'nin eziyet ettikleri Antiope, bir gün kendini bağlı tutan zincirlerin çözüktüğünü görünce kaçır, oğullarının yaşadıkları kulübeye gider ve kendini tanıtır. Zethos'la Amphion analarının öcünü alırlar. Lykos'u öldürürler, Dirke'yi de azgın bir boğanın boynuzuna bağlayarak parça parça ederler.

İkiz kardeşler Thebai şehrine egemen olurlar. Şehri surlarla çevirirler. Amphion, güzel /yrasını çalarak surları kendiliğinden yükseltir. O kadar güzel çalar ki, taşlar bu sese uyarlar, konulacakları yere gidip kendiliğinden konarlar.

Amphion, Tantalos'un kızı Niobe ile evlenmiştir. Amphion öldükten sonra sürgündeki Laios Thebai'ye döner.

Oidipus: Laios, İokaste (*Odyseia*'ya göre Epikaste) ile evlidir. Doğacak çocuğunun, kralı -yani Laios'u- öldüreceği bir bilici tarafından haber verilince, İokaste doğurur doğurmaz, bebeğin ayaklarını delerek bir dağ başına bırakır. Çobanın birisi çocuğu bulur ve efendisi, Korinthos kralı Polybos, çocuğu evlat edinir ve ona 'ayakları şiş', 'şiş ayaklı' anlamına gelen "Oidipus" adını koyar.

Oidipus, delikanlı çağma gelince, kendisinin Polybos'un öz çocuğu olmadığı konusunda bazı dedikodular işitir. Bunun üzerine Delphoi bilicisine başvurur. Bilici ona, doğduğu toprağa uğramamasını, yoksa öz babasını öldürüp annesiyle evleneceğini söyler. Kendisini Korinthos kralının oğlu sandığı için doğruya doğru yol alır. Yolda dar bir geçitte, arabasıyla giden bir adama rastlar. Aralarında öncelik konusunda bir tartışma çıkar. Oidipus, bilicinin sözlerinin de etkisiyle olacak, sinirini yenemez ve adamı öldürür. Oysa bilmeden öldürdüğü bu kişi, babası kral Laios'tur.



46. Resim- Oidipus ve Sphinks, vazo resmi, İ.Ö. V. yy., Roma, Vatikan.

Oidipus, Thebai'ye varır. Kent o zaman Sphinks denilen bir canavarın korkusuyla yaşamaktadır. Sphinks, kadın; göğsü, bacakları, kuyruğu aslanınki gibi ve kanatlı bir yaratıktır. Hera'nın Thebai şehrine bela ettiği Sphinks, şehrin girişinde bir dağda beklemekte, gelip geçen yolculara Musa'lardan öğrendiği bir bilmeceyi sormakta, kimse cevap veremediği için, herkesi parçalayıp yemektedir. Bilmece şöyledir: "Bir tek sesi olduğu halde, önce dört, sonra iki, daha sonra da üç ayaklı olan yaratık kimdir?" Oidipus bu bilmeceye "İnsandır" diye cevap verince, Sphinks kendini kayalıklardan aşağı atar ve ölür. Oidipus ise bu şekilde Laios'tan boşalan tahtı ve dul kraliçe İokaste'yi alır. Ana - oğul, bütün olanlardan habersiz, Karı koca olarak yaşarlar ve dört çocukları olur: Eteokles ve Polyneikes adında iki erkekle, Antigone ve İsmene adında iki kız.

Thebai şehri yıllar boyu mutlu ve rahat bir hayat sürer. Fakat bir süre sonra kıtlık ve veba baş gösterir. Halk, biliciye başvurur. Bilici, şehrin bu beladan kurtulabilmesi için, Laios'un katilinin şehirden kovulması gerektiğini bildirir. Oidipus'un yaptığı araştırmalar, gerçek suçlunun kendisi ve karısı olan anası İokaste olduğunu ortaya koyar. İokaste kendini asar; Oidipus ise gözlerini kör edip sürgünün yolunu tutar. Fakat sürgüne gitmeden önce, babalarını savunmak cesaretini gösteremeyen iki oğlunu lanetler. Yaşlı ve kör, Boiotia'da ölünceye kadar bir serseri gibi dolaşır. Cesedi bile rahat yüzü görmez. Bela getirir düşüncesiyle ilk mezarından çıkartılır. Sonunda Eteonos'a gömülür.

Sophokles, *Kral Oidipus* adlı tragedyasında, Oidipus'un mutsuz sonunu değişik bir biçimde anlatır: Oidipus, kızı Antigone'nin eşliğinde, Kolonos iline varır, orada bir ormana saklanır ve öç tanrıçalarına yalvarır. Sonra da ölüme kavuşur.

Oidipus'un oğulları Eteokles ve Polyneikes, Thebai tahtını birer yıllık nöbetle yönetmeğe başlarlar. Ne var ki Eteokles nöbet sırası kardeşine gelince tahtı bırakmaz. Polyneikes sürgüne gönderilir. Giderken de atası Harmonia'nın armağanı olan giysi ve gerdanlığı yanına alır ve Argos kralı Adrastós'a sığınır. Krala damat olur. Birlikte Thebai'e karşı bir sefer hazırlarlar. Yedi önderin yönettiği bu savaşa "Yediler Savaşı" adı verilir. İki kardeş, birbirleriyle vuruşarak can verirler. Tek egemen kalan Kreon, tahta çıkar. Yurdunu savunarak öldüğü için Eteokles'in kahraman sayılıp törenle gömülmesine izin verdiği halde, Polyneikes'in mezarsız kalmasını buyurur; çünkü Polyneikes, düşmanlarla elbirliği ederek Thebai Kenti'ne saldırmıştır. Kreon'un bu yasasına karşı gelen Antigone, kardeşi Polyneikes'in cesedini çalıp, ona gereken töreni yaparak gömer. Bu davranışından dolayı da Kreon tarafından diri diri gömülür.

ATİNA KRALLARI

Theseus: Atina kralı Aigeus'la Aithra'nın oğludur. Öz babasının Aigeus değil de Poseidon olduğu söylenir.

Theseus, Güney Yunanistan'dan başka bir yerde doğar ve çocukluğunu, dedesi Pittheus'un yanında, Atina'dan ve babasından uzakta geçirir. Ayrıca, Atina kralının oğlu olduğunu da bilmez; çünkü babası, karısı Aithra'ya oğlu için bir kılıç ve bir çift sandal vermiş ve bunları da bir kayanın altına koymuştur. Çocuk oğlan olduğu takdirde, kayayı kaldıracak çağa gelince taşı kaldırıp, sandalları giyecek ve kılıcı kuşanıp Atina'ya, babasına gidecektir.

Theseus on altı yaşına basınca, annesi onu taşın başına götürür; ona, babasının dediklerini bir bir anlatır. Theseus, kayayı kaldırır; altındakileri görünce kral oğlu olduğunu anlar. Sandalları giyer, kılıcı kuşanır ve Atina'ya gidip babasını bulmaya karar verir.

Karayoluyla Atina'ya giden Theseus, yol boyunca bir sürü canavar ve soyguncu öldürür. Bunlardan en ünlüleri Siniş, Phaia, Skeiron ve Prokrustes'tir. Siniş, Korint Boğazı Bölgesi'nde, 'Çambüken' diye anılan bir yol kesicidir. Yakaladığı yolcuyu ayaklarından iki çam dalma bağlar. Dallen yere eğer, sonra birden bırakır. O zaman yolcunun gövdesi bacaklarından ikiye ayrılır. Theseus işte bu yaratığın hakkından gelir.

Skeiron ise, yakaladığı yolcuya önce kendi ayaklarını yıkatır. Zavallı yolcu bu aşağılatıcı işle uğraşırken, Skeiron bir tekme atarak denize iteler onu. Theseus, bu haydutu fırlatır denize. Krommyon Ovası'nda, adını yetiştiricisi ihtiyar kadından alan Phaia domuzunu öldürür.

Theseus'un en son öldürdüğü eşkıya, Prokrustes olur. Prokrustes'e Damastes veya Polypemon da denirdi. Yakaladığı yolcuları öldürmek için özel bir yöntem uyguluyordu: Eve çağırıyor, bir yatağa yatınıyordu. Eğer yolcunun ayağı yataktan dışarı çıkarsa, testereyle kısaltıyor; kısaysa, çekiçe döverek uzatıyordu.

Theseus, bu belalann üstesinden gelerek Atina'ya varır. Babası Aigeus'u büyücü Medeia ile yaşar bulur. Gelen yabancıların kim olduğunu hemen anlayan Medeia, ondan kurtulmanın yollarını arar. Theseus'un, Marathon boğasını gidip öldürmesi konusunda Aigeus'u ikna eder. Theseus'un bu işi başarıyla sonuçlandırması üzerine, Aigeus'u kandırarak, Theseus'u zehirlemeye karar verir. Bir davette, Aigeus, zehirli kadehi konuk Theseus'a verdiği sırada, Theseus, kayanın altından çıkardığı kılıcı çıkarıp gösterince, kılıcı hemen tanıyan kral, öldürmek istediği gencin

kendi öz oğlu olduğunu anlar ve zehirli kadehi bir darbeyle yere düşürür. Bu durumda, Medeia'ya ise kaçmaktan başka çare kalmaz.

Bu arada, Minotauros'a her yıl gönderilen yedi genç kızla yedi erkeğin Girit'e yollanma zamanı gelip çatmıştır. Theseus, Atina'yı bu kölelikten kurtarmak için Atinalı gençlerle Girit'e gider. Her yıl Atina'dan Girit'e kurbanlık gençleri taşıyan gemi hep siyah yelkenlerle gidip gelirdi. Theseus, babasına, sağ salim dönme olanağını bulduğu takdirde, dönüşte gemiye beyaz yelken çekeceğini söyler.

Adaya iner inmez, Minos'un güzel kızı Ariadne âşık olur ona. Theseus'un kendisiyle evlenmesi ve onu Atina'ya birlikte götürmesi koşuluyla, yardım etmeğe söz verir. Theseus, Ariadne'nin tavsiyesi üzerine, Daidalos'un verdiği bir yumak iplik aracılığıyla Labyrinthos'a girer. İpliğin ucunu giriş kapısının ardına bağlar. Yumağı aç aça, karışık yollardan ilerler ve Minotauros'un bulunduğu yere gelir. Uyumakta olan canavarı öldürür. Ariadne'nin verdiği ipliği gerisin geri izleyerek Labyrinthos'tan çıkar.

Theseus, Minotauros'a yem olmaktan kurtardığı on dört genci ve Ariadne'yi yanına alarak, hemen yelken açar. Naksos adasında mola verilir. Burada, değişik biçimlerde anlatılan bir olay meydana gelir: Kimi, Ariadne'den çabucak usanan Theseus'un, kızcağızı bir kayalığın üzerinde bıraktığını söylemektedir. Kimi kaynaklara göre de, tanrı Dionysos, Ariadne'yi Theseus'un elinden kaçırarak Lemnos adasına götürmüştür. Bir başka söylenceye göre Ariadne, Naksos adasında hastalanmıştır. Bunun üzerine Theseus, Ariadne'yi bir mağaraya bırakmış ve bazı eşyalar getirmek için gemiye dönmüştür. Ama o anda çıkan bir fırtına, gemiyi kıyıdan uzaklaştırmıştır. Theseus, mağaraya döndüğü zaman sevgilisini ölü bulmuştur. Şurası gerçektir ki, Theseus, Atina'ya Ariadnesiz döner veya kazandığı zaferin coşkusuyla ya da, sevgilisini yitirmiş olmanın acısıyla, gemiye beyaz yelken çekmeyi unuttur. Geminin siyah yelkenlerle geldiğini gören kral Aigeus, acıya dayanamayarak, kendini bir kayadan denize atar. Bu denize sonradan, Aigae (Ege) denizi denilir.

Theseus, babasının ölümü üzerine, Atina kralı olur. Halkının özgürlüğü ve mutluluğunu önde tutarak bilge bir düzen kurar.

Tek başına veya Herakles'le birlikte Amazonlara karşı savaşır. Amazonlar, Kafkasya'dan gelen, Karadeniz'de Thermodon (Terme) Çayı kıyılarında yerleşerek orada Themiskyra şehrini kuran savaşçı kadınlardır. Bu efsanevi Amazonlar devletinin özelliği tamamen bir kadınlar topluluğu olmasıdır. Amazonlar her yıl komşu ülkelerin erkekleriyle birleşirler, bu birleşmeden doğan çocukların erkek olanlarını öldürürler, yalnızca kız olanları büyütürlerdi. Bu kızları ise daha çocuk yaşta av ve savaş işlerine alıştırırlardı. İyi yay

kullansınlar diye sağ memelerini yakarlardı. Amazonların en büyük tanrısı Ares ve Artemis'ti. Savaşçı ve saldırgan olan bu kadınlar, komşu ülkelere sık sık akınlar düzenlerlerdi. İzmir, Efes gibi kentleri de onların kurduğu söylenir. Adalar yoluyla Yunanistan yarımadasına dek uzanmışlardır.



47. Resim- Amazon, Roma, Museo Capitolino.

Kalkan, ok ve yayla silahlı olarak, çoğunlukla at üzerinde, güzel savaşçı kızlar olarak tasvir edilmişlerdir.

Sanatçılar, Amazonları kalkan, ok ve yayla silahlı bir şekilde, çoğun at üzerinde, güzel savaşçı kızlar olarak tasvir etmişlerdir. Herakles tarafından öldürülen Hippolyte'nin kardeşi kraliçe Antiope'yi Theseus'un kaçırmayı, Amazonların Attika'ya saldırmaya yol açar. Amazonlar, Atina'yı uzun süre kuşatırlar. Dört aylık bir kuşatmadan sonra çekildikleri söylenir. Çekilmelerinin nedeni ise, ya Theseus tarafından püskürtüldükleri, ya da Antiope'nin sözünü dinlemeleridir. Bir efsaneye göre Antiope, kendisini kaçıran Theseus'un yanbaşıyla savaşarak ölmüştür.

Theseus'un Antiope'den Hippolytos adında bir oğlu olur. Fakat Theseus bir süre sonra Antiope'yi bırakıp (veya Antiope'nin ölümünden sonra) Minos'un kızı Phaidra ile evlenir. Ne var ki Phaidra, Theseus'un oğlu Hippolytos'a vurulur. Genç çocuk, analığının aşkına karşılık verince, iftiraya uğrar. Phaidra, Theseus'a, Hippolytos'un kendisini kaçırmak istediğini söyler. Bu yalana inanan baba, oğlunun cezalandırılması için tanrı Poseidon'a yalvarır. Theseus'un her dilediğini yapmaya söz vermiş olan Poseidon, Hippolytos arabasıyla deniz kıyısından giderken, dalgalar arasından bir boğa göndererek atları ürkütür. Atlar delicesine koşmağa başlarlar. Araba paramparça olur. Hippolytos ise feci bir şekilde can verir. Acı gerçek ortaya çıkınca, Phaidra kendini öldürür. Zavalı babanın elinden ise pişmanlıktan başka bir şey gelmez.

Theseus, Lapith'ler kralı Peirithoos'la dostluk kurar. Hippodameia ile Peirithoos'un düğününde, çağrılı at adamların işi azıtlı konukların kanlarına saldırmaları, hatta gelini bile kaçırmaya yeltenmeleri üzerine çıkan kavgada at adamları Theseus öldürür. İki arkadaş sonra ortak bir macera peşine düşerler. Theseus, Sparta'ya gidip on - on iki yaşındaki Helena'yı kaçırmış. Peirithoos ise Hades'in kansı Persephone'ye göz koyar. İki arkadaş, ölümler dünyasına inerler. Hades her ikisini de yılanlarla bağli olarak, 'Unutma Sandalyesi'ne oturtur. Herakles, Theseus'u kurtarmıştır ama, Peirithoos öylece kalmıştır orada.

Theseus, sürgünde, Skyros adasında, kral Lykomedes'in ihanetiyle ölmüştür. Theseus'un işaretleri, Herakles'de olduğu gibi, kalın bir sopa ve aslan postudur. Bu iki kahramanı birbirinden ayıran özellik, Herakles'in daha dev bir vücuda sahip olmasıdır.

TRAKYALI KAHRAMANLAR

Trakya bölgesinin efsane kahramanlarının başlıca özelliği savaşçı değil, sanatçı olmalarıdır.

Orpheus: Musa Kalliope'yle Kral Oiaeros veya tanrı Apollon'un oğlu olduğu söylenir. Yunanlıların ilk ozanıdır. *Lyrasaa*. öyle bir ustalık ve duyarlılıkla çalmış ki, en vahşi hayvanlar sakinleşir, ağaçlar ve taşlar büyülenilmiş.

Orpheus, ağaç perisi Eurydike'yi sever ve onunla evlenir. Ne var ki, karısını, peşini bir türlü bırakmayan Aristaios'tan kaçarken zehirli bir yılan sokar. Orpheus sevgilisi Eurydike'yi Ölüler Ülkesi'nden geri getirmek için Hades'e iner. Büyüleyici müziğiyle Hades'le Persephone'yi o kadar etkiler ki, Kan koca, Orpheus'un kansını alıp yeryüzüne götürmesine izin verirler. Fakat bir şartla: Orpheus, yeryüzüne dönünceye kadar, arkasına dönüp Eurydike'ye bakmayacaktır. Orpheus bu, durabilir mi? Sevgilisini bir an önce görme tutkusu sonucu, onu temelli kaybeder. Tek başına Trakya'ya dönen Orpheus'un çılgın Mainaslar tarafından parça parça edildiği söylenir. Musalar ise Orpheus'un parçalarını toplayıp Pieria'ya gömerler. Ozan Orpheus'un bir nehre atılan başı ve *Iyrsı*, denize geçip, Lesbos (Midilli) Adası'na çıkarlar. Bu nedenle Lesbos, birçok ozan yetiştirmiştir.

ATLAS SOYU

Atlas'ın Okeanos kızı Pleuone'den yedi kızı olur. 'Pleiades' adı verilen bu kızlar Alkyone, Merope, Kelaino, Elektra, Sterope, Taygete ve Maia'dır. Zeus'la sevişen Taygete'nin Lakedaimon adında bir oğlu olur. Lakedaimon, ırmak tanrı Eurotas'ın kızı Sparta ile evlenir. Lakedaimon soyundan Perieres, Perseus ve Andromeda'nın kızıyla evlenir ve dört erkek çocuğu olur: Aphareus, Leukippos, İkarios ve Tyndareos.

Aphareus'un, İdas ve Lynkeus adında iki oğlu vardır. Leukippos'un ise Leukippos Kızları denilen, Hilaira ve Phoibe adında iki kızı olur. Odysseus'un ünlü eşi Penelope'nin babası İkarios'tur.

Tyndareos, Sparta kralı olur; fakat tahttan sürülür. Aitolia kralı Thestios'un yanına sığınarak, kralın kızı Leda ile evlenir. Bir gün gölde yıkanırken Leda'yu beyaz bir kuğu kuşunun okşadığını, böylece kendisine kuğu biçiminde yaklaşan Zeus'tan gebe kaldığını, meydana gelen iki yumurtadan iki ikiz doğurduğunu, bunlardan Flena ile Kastor'un Zeus'un döller, Klytaimestra ile Polydeukes'in ise asıl kocası Tyndareos'un döller olduğunu Zeus'la ilgili bölümde anlatmıştık.

İyi bir binici olan Kastor'la iyi bir dövüşçü olan Polydeukes'e (Polluks), bu yeteneklerinden dolayı "Zeus'un Delikanlıları" anlamında "Dioskurlar" denir.

Dioskurlar önce kardeşleri Helene'yi Theseus'tan kurtarırlar; Arganout'lar seferine ve Kalydon avına katılırlar; sonra da amca çocuklarıyla kavgaya girerler.



48. Resim- Tintoretto (1518-1594), *Leda*, Floransa, Uffizi.

Leukippos'un kızları Hilaira ile Phobie, Aphareus'un iki oğlu İdas ve Lynkeus ile nişanlanırlar. Fakat İdas ve Lynkeus, amca oğulları Dioskurlar'ı nişan törenine çağırarak gâfletinde bulunurlar. Dioskurlar, iki güzel Leukippos kızını kaçırır. Bu işe boyun eğmeyen Aphareus oğulları, Dioskurlar'ın peşine düşerler. Kavgada, ölümlü Kastor'la Lynkeus can verir, Polydeukes yaralanır, İdas'ı ise Zeus'un yıldırımını çarpar. Başka bir anlatışa göre, kavganın sonu böyle acıklı bitmez. Dioskurlar kızları alıp giderler ve onlarla evlenerek çocuklara kanşırlar. Savaşçı ve atlet nitelikleriyle bütün Yunan halkınca sevilen Dioskurlar, gençliğin koruyucularıdır. İlk işaretleri, paralel çubuklarla tutturulmuş, iki paralel değnek. Sonraki işaretleri ise, üstünde yıldız bulunan yumurtamsı miğferdir.

Helena: Artemis Tapınağı'nda dans ederken Theseus tarafından kaçırlır. Fakat Theseus ölümlü ülkesine inince, Dioskur'lar kızkardeşleri Helene'yi,

Theseus'ın anası Aithra'nın yanından kaçınırlar. Helena'nın eşsiz güzelliği, babası Tyndareos'u güç durumunda bırakır; bir sürü istekli arasında kimi seçeceğini bilemez. Bütün istekliler de savaşçı kişilerdir. İçlerinden birinin seçilmesi, hepsini kavgaya itmek demektir. Tyndareos'a bu konuda Odysseus yardımcı olur. Karşılığında Penelope'yi alacaktır. Bütün isteklilere, Helena kimi seçerse seçsin, seçilene hepsinin yardım edeceği konusunda and içirilir. İsteklileri kurban için parçalanmış bir atın üyeleri üzerinde, ayakta durarak and içirler. Helena ise koca olarak Menelaos'u seçer.



49. Resim- Pieter Paul Rubens (1577-1640), *Leukippos kızlarının kaçırılışı*, Münih, Alte Pinakothek.

Bu resimde, Hilaira ve Phoibe'nin, iki Leukippos kızının, iyi binici Kastorla, iyi dövüşçü Polluks (Polydeukos) tarafından kaçınılışı görülüyor. At üstündeki genç, Kastor; çıplak genç ise, kardeşi Polluks'tur. Kaçırma olayına iki küçük Eros eşlik ediyor.

Helena'nın Menelaos'tan bir kızı ve bir oğlu olur. Kızının adı Hermione'dir. Bir başka efsaneye göre, Helena'nın Theseus'tan İphigeneia adında bir kızı olmuştur. Klytaimestra ise, kocası Agamemnon'a kendi çocuğu gibi göstermiştir, İphigeneia'yı. Helena'nın, kendisini kaçıran Paris'ten de çocukları olduğu söylenir. Fakat kimi efsaneye göre, Troyalı Paris'le Helena hiç yatmamıştır. Tanrı Flermes, Helena'yı Mısır'a götürmüş, Paris'e kala kala, Hera'nın yarattığı boş bir Helena hayali kalmıştır.

Atlas'ın kızı Elektra da Zeus'la sevişir ve iki oğlu olur: Iasion ve Dardanos. Her ikisi de Samothrake (Semendirek) Adası'nda yaşarlarmış. Dardanos, kardeşi öldükten sonra karşıdaki Anadolu kıyılarına geçer. Orada kral olan Teuker, Dardanos'u çok iyi karşılar ve ona kızı Batie'i'yi verir. Dardanos sonradan bir şehir kurar ve bu şehre kendi adını verir. Dardanos soyundan Tros, o bölgenin adını Troya yapar. Tros'un üç oğlu olur: Zeus'un kaçırdığı Ganymedes, Ankhises'in dedesi Assarakos ve İlos.

İlos, Phrygia'da düzenlenen bir yarışmaya katılır. Yendiği için, kraldan ödül olarak elli kız ve elli erkekle, benekli bir inek alır. Bilicinin sözünü dinleyerek ineğin peşine takılır ve ineğin durduğu yerde, sonradan adı Troya olacak olan İlyon Kenti'ni kurar. Bu şehir, Dardanos'un daha önce İda Dağı'nın eteğinde kurduğu Dardania yakınlarındadır. İlos, girişiminin uğurlu olup olmayacağı konusunda Zeus'tan bir işaret ister. Karşılık olarak da çadırın önünde gökten indirilen *Palladion*'u bulur.

Athena'nın bir topluluğu korumuş olması, en eski zamanlardan beri, ağaçtan yapılmış ve "Palladia" denilen heykellerle temsil edilirdi. Bu heykellerin gökten düştüğüne inanılırdı. Tanrıça ise, sağ elinde bir ok, sol elinde bir mekik ve öreke ile tasvir edilirdi. Apollodoros'un anlattığı başka bir efsaneye göre, Athena'yı nehir tanrısı Triton büyötmüştür. Athena, Triton'un Pallas adındaki kızıyla oynamış hep. Bir gün aralan açılmış. Pallas, Athena'ya vurmak üzereyken, Zeus, kızı için endişelenmiş ve aralanna kalkanını koyuvermiş. Pallas korkudan donakalmış ve Athena'nın fırlattığı kargıdan korunamadığı için yaralanıp ölmüş. Oyun arkadaşının böyle acıklı bir şekilde ölümüne çok üzülen tannça, bir ağaç gövdesine arkadaşının imgesini oymuş. Zeus'un İlos'a gönderdiği heykel ise, bu ilk Palladion'muş.

İlos'tan sonra, Troya tahtına, onun oğlu Laomedon geçer. Onun yerini de Priamos alır. Eski adı Podarkes olan Priamos, kadınlar ve sayısız çocukları ile ünlüdür. Hekabe'den on dokuz çocuğu olmuştur. Bunlardan en büyüğü başeğmez Andromakhe'nin kocası Hektor'dur. İkinci çocuğun doğumundan önce Hekabe bir düş görür. Bu düşünce göre, doğacak oğlan, bütün kenti yok edecek bir yangına yol açar. Bilicilere danışılır. Çocuğun doğar doğmaz terk edilmesini söyler biliciler. Priamos da öyle yapar. İda Dağı'na bıraksın diye

bir çobana verir onu. Fakat çoban, beş gün sonra, çocuğu bıraktığı yere gittiğinde, onun yaşadığını görür. Bu arada bebeği bir dişi ayı beslemiştir. Yüreği dayanmaz, çocuğu alıp kendisi büyütür. Adına da Paris der.



50. Resim- Paris'in Yargısı, vazo resmi, İ.Ö.V.yy., Berlin, Charlottenburg.

Soldan itibaren: elinde lyrasıyla Paris, kanatlı sandalet ve görünmez kılan başlığıyla Hermes, Athena ve Aphrodite.

Paris büyüyüp gelişmeye başlar, güzel bir delikanlı olur. O kadar iyi çobanlık yapar ki, sürüleri bütün zararlı yaratıklardan ve eşkıyalardan korur. Bu nedenle kendisine, “Koruyucu” anlamına gelen “Aleksandros” da denir.

Paris, gerçek ana babasının kim olduğunu bulmakta gecikmez. Helene'ye tutulmadan önce, ırmak tanrısı Kebren'in kızı Oinone ile evlenir. Rheia'dan geleceği bilme sanatını öğrenen Oinone, kocasına Sparta'ya gitmemesini salık verir. Sözünü dinletemeyince, yaralandığı takdirde kendisine başvurmamasını söyler Paris'e. Nitekim, Troya kuşatması sırasında Philoktetes'in attığı zehirli bir okla yaralanır Paris. Eski karısı Oinone'yi anımsar ve ondan yardım diler. Oinone, terk edilmiş olmanın öfke ve acısıyla Paris'i iyileştirmekten vazgeçer. Fakat hemen sonra pişman olur ve büyülü otlarıyla kocasına koşar. Ne ki, iş işten geçmiştir. Paris ölmüştür. Oinone, kendini asar.

Kral Peleus ile Thetis evlenirken düğüne hemen bütün tanrı ve tanrıçalar çağrılır. Yalnızca kavgacı Eris bu çağrının dışında tutulur. Eris de bunun öcünü almak için, üstünde “En Güzeline” diye yazılı altın bir elmayı, Hera, Aphrodite ve Athena'nın arasına atar. Kimin daha güzel olduğu konusunda bu üç tanrıça arasında öyle bir kavgacı çıkar ki, ya Zeus, ya da adalet tanrıçası Themis, yargıyı Paris'in vermesini buyurur. Üç tanrıça, Hermes'in kılavuzluğunda, Paris'i İda Dağı'nın sürülerini otlatır-

ken bulurlar. Ona, gelişlerinin nedenini anlattıktan sonra Hera, kendisini “en güzel” seçtiği takdirde ona Asya Krallığı’nı vereceğini; Athena, kendisini “en güzel” seçerse, akıl ve başarı vereceğini; Aphrodite ise Spartalı Helene’nin aşkını vereceğini söyler. Paris’in yargısı, Aphrodite’yi, dolayısıyla Helena’nın aşkıyla yanmayı seçer.

AİAKOS VE PELOPS SOYLARI

Zeus’la, ırmak tanrı Asopos’un kızı Aigina’dan, Aigina Adası’nda Aiakos doğar. Halkın bir veba sonucunda yok olmasından sonra Aiakos, Zeus’a yalvarır, adadaki karıncaların insana dönüştürülmesini ister. İsteği yerine getirilir. Bilge bir kişi olarak tanınan Aiakos, doğruluğu ve adaleti ile ün salar. Nitekim, öldükten sonra öteki dünyada Minos ve Rhadamanthys’in yanında yargıç olduğu söylenir.

Aiakos’un, Kheiron’un kızıyla olan ilk evliliğinden Akhilleus’un babası Peleus ile büyük Aias’ın babası Telamon doğar. İkinci karısı deniz kızı Psamathe’den ise Phokos olur.

Telamon, Salamis Adası’na, Poseidon’un oğlu kral Kykhreus’un yama sığınır. Kykhreus’un adını pek öyle anlaşılır olmayan bir yılan efsanesinde de görüyoruz. Adaya zararlı olan bir yılanı adadan kovduğu, bu yılanın Eleusis’de Demeter tarafından kabul edildiği söylenir.

Kykhreus öldükten sonra, adanın krallığını Telamon’a bırakır. Telamon’un Periboia’dan Aias adında bir oğlu olur. Kalydon Avı’na ve Argonaut’lar seferine katılır. Herakles’le birlikte Birinci Troya Seferi’nde bulunur. Laomedon’un kızı Hesione ile evlenir. Bu evlilikten Teukros adında bir oğlu olur.

Telamon’la birlikte adadan sürülen Peleus, Tesalya’da Phthia kralının yanına sığınır, kralın kızıyla evlenir, ülkenin üçte bir toprağına sahip olur. Fakat Kalydon Avı sırasında istemiyerek, bir kaza sonucu, kayınbabasını öldürür. Bunun üzerine Pthia’dan ayrılarak İolkos’a, kral Akastos’un yama gider. Akastos, Peleus’u işlediği suçtan arıtır. Peleus, karısı öldükten sonra tanrılar tarafından Nereus kızı Thetis’e koca seçilir. Bu evlilikten Akhilleus doğar.

Thetis, bir ölümlüden olan bu oğlunu ölümsüz kılmak için, topuğundan tutup onu her gece alevde gezdirmiş; gündüz de *ambrosia* ile yağlamış. Bir gece kocası bu garip olaya tanık olmuş, görür görmez de basmış çılgılığı.

İşinin böyle yarıda kesilmesine çok kızan Thetis, çocuğunu da bırakarak denizdeki sarayına dönmüş. Bir başka efsaneye göre, Thetis, oğlunu ateş üstüne tutmamış, Styks Irmağı’na batırıp çıkarmış, böylece de vücudunu silah işlemez hale getirmiş. Fakat Akhilleus’u topuğundan tutup

ırmağa batırdığı için, topuğu ölümsüz kılınamamış. Nitekim Akhilleus, topuğundan yara alarak ölmüş.

Peleus, Akhilleus'u at adam Kheiron'a verir. At adam onu alışılmadık yiyeceklerle besler; ona, aslan ve yaban domuzu bağırsağı ile ayı iliği yedirir. Akhilleus dokuz yaşına gelince, bilici Kalkhas, Troya'nın ancak Akhilleus'un da katılmasıyla alınabileceğini söyler. Anası Thetis, savaşa girdiği takdirde oğlunun öleceğini bildiği için, onu kadın kılığına sokarak Skyros kralının yanına yollar. Akhilleus orada altı yıl kalır. Troya Savaşı patladıktan sonra, Odysseus onun, yerini bulur. Birden savaş borusu çaldırır. Bunu duyan Akhilleus dayanamaz, okunu ve kalkanını alıp dışarı fırlar. Akhilleus'un da istediği budur. İki can yoldaşı, Phoiniks ve Patroklos'la birlikte Aulis'e gider.

Tantalos'un oğlu Pelops, Hippodameia ile evlenir. Altı oğlu, iki kızı olur. Atreus ve Thyestes bunlar arasındadır. Atreus'un Aerope'den iki oğlu olur: Agamemnon ve Menelaos. Thyestes'in kovduğu bu iki oğlan, Sparta'ya sığınır. Orada, Tyndaros bunlara kızlarını verir. Agamemnon, Klytaimestra ile; Menelaos ise Helena ile evlenir. Agamemnon, kovuldukları Mykene tahtını yeniden ele geçirir. Klytaimestra'dan Orestes adında bir oğlanla, Khrysothemis, Elektra ve İphigeneia adında üç kızı olur. Menelaos ise, kaynatasının yerine Sparta tahtına geçer.

TROYA SAVAŞI

Üç tanrıça arasında Aphrodite'ye "en güzel" yargısını veren Paris, böylece Helena'nın aşkını da seçmiş olur. Bu amaçla Sparta'ya gider, Helena'nın kocası Menelaos tarafından çok iyi karşılanır. Fakat Menelaos'un evden bir ara ayrılmasından yararlanarak, Helena'yı kandırıp kaçıır. Eve dönüp durumu anlayan Menelaos, karısını geri ister. Paris reddeder. Menelaos, bunun üzerine, Tyndareos'un içirttiği toplu andın yerine getirilmesini ister ve kardeşi Agamemnon'a başvurur. Agamemnon genel bir çağrıda bulunur. Bu çağrıya hemen herkes cevap verir. Yüz bin kadar insan ve binden fazla gemi, Aulis limanında toplanır. Ünlü kahramanlardan, İthaka kralı Odysseus ile Peleus oğlu Akhilleus eksiktir yalnızca.

Akhilleus'u annesi Thetis savaşa göndermek istemez. Çünkü oğlunun öleceğini önceden bilir. Bunun için de onu Skyros kralı Lykomedes'in kızlarının yanına saklar. Ama Odysseus somadan onu bulmayı başarır.

Odysseus, bu savaşın nice kötülükler getireceğini bildiği ve vatan özlemine dayanmadığı için Menelaos'a yardımdan çekinir. Delilik numaraları yapmaya başlar. Bir tarlaya tohum yerine tuz eker. Ne ki, yalanı çabuk anlaşılır. Sonunda savaşa katılmak zorunda kalır.

Donanma yola çıkar. Yanlış bir rota izlendiği için Mysia'ya çıkılır. Yanlışlığın farkına varan Yunanlılar, tekrar açılırlar denize. Bu kez de şiddetli bir fırtına darmadağın eder donanmayı. Çıktıkları limana geri dönerler. Yeni hazırlıklara girilir. Apollodoros'a göre, bu hazırlık dönemi sekiz yıl sürmüştür.

Yine Aulis'te toplanılır. Fakat rüzgâr esmez bir türlü. Donanma, Aulis limanında takılıp kalır. Bilici Kalkhas, yola çıkabilmek için donanmanın kumandanı Agamemnon'un kızı İphigeneia'nın kurban edilmesi gerektiğini bildirir; çünkü Mykene kralı Agamemnon, bir av sırasında, Artemis'e kutsal olan bir geyiği öldürmüştür. Odysseus, gidip İphigeneia'yı getirmeyi üstlenir. Annesine, kurban edileceğini söylemez; Akhilleus'a karı olacak, deri Fakat Artemis, İphigeneia, kurban edilmek üzere sunağın üstüne çıktıği zaman, onu havaya çeker ve bıçağın altına bir geyik koyar.

Bundan sonra yola çıkılır. Yunan topraklarının en büyük kahramanlarından oluşan bir ordudur bu. Örneğin, Nestor vardır. Konuşunca bal gibi konuşan, insan yüreğini çok iyi tanıyan, iyiyi kötüden çok iyi ayıran Pylos kralı, bu ihtiyar, Kentaur'lar'a karşı savaşmış, Kalydon Avı'na katılmış, Argonautlar Seferi'nde bulunmuş, bilge ve sevimli bir kişidir. Akhilleus'tan sonra en yiğit savaşçı olan Aias vardır. Yedi kat deri ve bir kat tunçtan yapılmış korkunç kalkaniyle dövüşür. Sonra Akhilleus vardır. Akhilleus'la birlikte, onun sadık arkadaşı Patroklos vardır. Sonra Odysseus, Agamemnon, Menelaos ve daha birçokları...

Troya kıyılanna çıktıktan sonra karargâh kurulur ve kent kuşatılır. Menelaos'la Odysseus, Troyalılar'dan Helena'nın geri verilmesini isterler. İstekleri reddedilir. Troyalılar, hatta, bu iki elçiyi öldürmeyi bile kurarlar. Bunun üzerine iki taraf arasında amansız bir savaş başlar. Troyalılar, kralları Priamos'un oğlu Hektor'un önderliğinde kahramanca çarpışırlar. On bir dirsek boyunda kargısı, kalın tunçla örülmüş sık deriden yuvarlak kalkani, sallanan oynak tolgası vardır Hektor'un. Güçlü ve merttir. Güven ve inanç uyandırır herkeste. Troya Kenti'nin koruyucusudur.

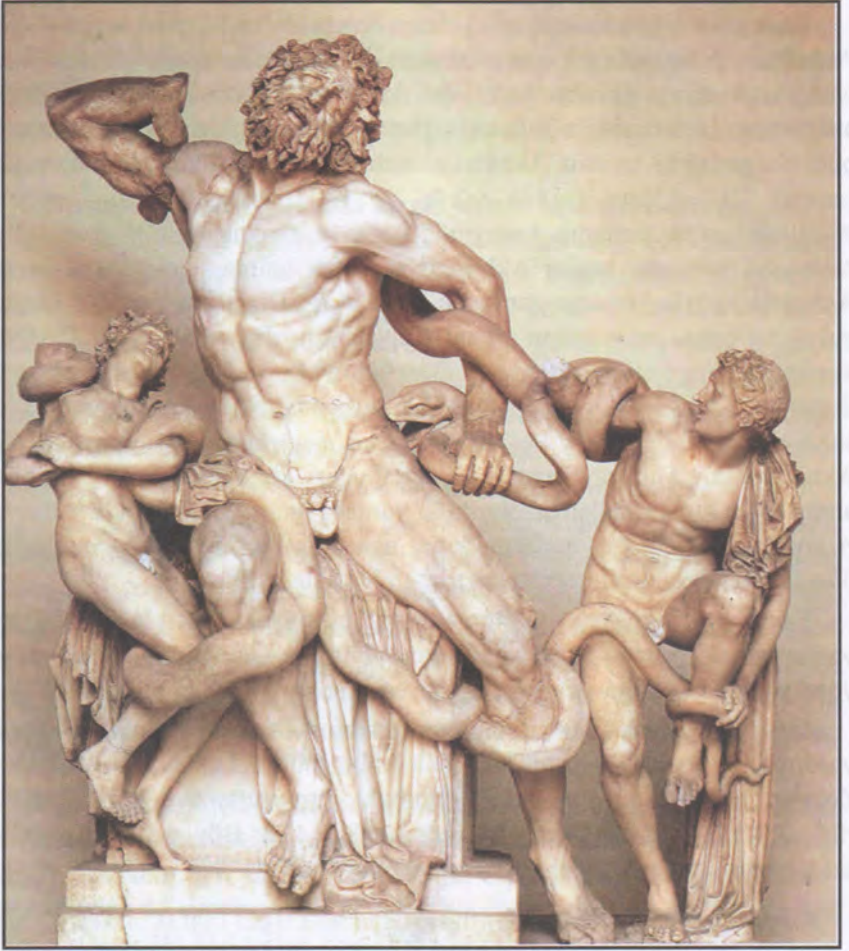
Savaş on yıl sürer. Onuncu yılda Akhilleus'la Agamemnon arasında anlaşmazlık çıkar. Agamemnon'un, Akhilleus'un elinden gözde Briseis'i almağa kalkışması, iki kahramanın arasını açar. Akhilleus öfkelenerek savaşı terk eder. Fakat Akhilleussuz bir savaş, yenilgi demektir. Hektor ve askerleri, Yunanlıların gemilerine dek yaklaşırlar, yakacak derecede ilerlerler. Bunu gören Akhilleus, arkadaşı Patroklos'un kendi yerine gidip dövüşmesine izin verir. Akhilleus'un zırhlarını da giyen Patroklos, Hektor'la yaptığı savaşta ölür. Hektor, Patroklos'un silahlarını da soyar ve zafer nişanı olarak kendisi takınır.

Bunca sevdiği arkadaşı, can yoldaşı Patroklos'un ölüm haberini duyan Akhilleus anlatılmaz bir yasa bürünür. Annesi Thetis'ten yeni silâhlar ister. Artık savaşa girmeye kararlıdır. Arkadaşının öcünü alacaktır. Thetis, ateş tanrısı Hephaistos'a giderek, oğluna silahlar yaptırır. Agamemnon'la olan dargınlığını unutan Akhilleus, zırhını giyinip silâhlan kuşanır kuşanmaz Troyalıların üstüne yürür ve Hektor'u çarpışmaya çağırır. Akhilleus'un bu şahlanması karşısında korkuya kapılan Hektor savaşı kaybeder, yalvarmağa başlar Akhilleus'a. Ama, acıma nedir bilmez artık Akhilleus, şöyle konuşur canveren Hektor'a: "Dizlerime sanlma köpek, yalvarma bana, anan baban adına! Yaptıklarını düşündükçe, gönül diyor ki parçala şunun etini, çiğ çiğ ye! Döşeğine yatırıp ağlamayacak sana seni doğuran. Köpekler, kuşlar yiyecek bütün bedenini". Fakat, oğlunun ölüsünü almağa gelen yaşlı ve yaşlı Priamos'u görünce dayanamaz yüreği Akhilleus'un. Mutsuz Priamos'un ağlamaları karşısında kendi babasını anımsar ve birden kalkarak oturduğu yerden, tutar elinden kaldırır ihtiyarını, avutmak ister onu, acılarını biraz olsun hafifletmek ister. Hektor'un ölüsünü kendi elleriyle yıklar, hazırlayıp babasına verir.

Fakat yiğit Akhilleus da ölüme tutsak edilmiştir. Troya Kenti'ni koruyanların en korkağı Paris tarafından öldürülecektir. Paris, Apollon'un yönettiği bir okla, onu tek vurulacak yeri olan topuğundan vurup öldürür.

On yıllık bir savaştan sonra, Yunanlıların Troya'ya soktukları tahta at yardımıyla Troya Kenti düşer. Yunanlılar bütün kenti yakıp yıkarlar, Zeus'un tapınağına sığınan kral Priamos'u, ihtiyar yaşına bakmadan öldürürler. Sonunda Menelaos, Helena'ya sahip olur. Böylece de Troya'ya saldırmaya yol açan neden ortadan kalkmış olur.

Laokoon: Lâtin ozanı Vergilius, tahta atla ilgili olarak *Aineis* Destanı'nın ikinci kitabında şunları anlatıyor: Yunanlılar dağ gibi bir tahta at yapıp, içine en seçme yiğitleri doldururlar. Tahta atı Troya kapılarına bırakıp, karşısındaki Tenedos Adası'na saklanırlar. Troyalılar, düşmanın çekilip gittiğine inanırlar. Kimisi tahta atı içeri almak ister, kimisi kuşkulanır, denize atılsın, yakılsın der. Troya'daki Apollon Tapmağı rahibi Laokoon ise koşup gelir, "deliliktir bu yaptığınız" der, "düşman gitti mi sanıyorsunuz, dalaveresiz armağanı mı olacağını düşünüyorsunuz onların, böyle mi tanırırsınız Odysseus'u; bu tahtanın içinde ya Akhalılar saklı, ya da bu alet surlarımızı yıkmak, evlerimizi gözetleyip kenti yukardan vurmak için yapılmıştır; her neyse, içinde mutlaka bir tuzak saklı. İnanmayın ata, ne olursa olsun, armağan getirselers de korkarım Yunanlılardan".



51. Resim- Hagesandros, Polydoros ve Athanadoros, Laokoon, İ.Ö. I. yy., Roma, Vatikan.

Laokoon, böyle konuştuktan sonra, saplar elindeki kargısını tahta atın kamına. Bu arada, Troyalı bir kaç çoban, Sinon adında bir Yunanlıyı yakalayıp krala götürürler. Sinon, yalan dolu bir hikâye uydurur. Odysseus'un kıskançlığı yüzünden kendisini tanrılara kurban edecekleri için kaçtığını söyler. Bu kadar uzun süren savaştan yorulan Yunanlıların Troya'dan gitmek için can attıklarını, tahta atın ise Athena'ya (Minerva) söz verilen bir adak olduğunu ekleyerek, atın surlardan içeri alınmasını sağlar.

Laokoon ise o sırada kocaman bir boğayı tanrı Poseidon'a kurban etmektedir. Birden, Tenedos tarafından iki yılan gözüktü. Korkunç kıvrımlarıyla kıyıya yönelirler. Dalgalar arasında yükselen göğüsleriyle, kan ve ateş fışkıran

gözleriyle, ıslık çalan ağızlarını yalayan dilleriyle, Laokoon'un iki çocuğuna saldırırlar, kıvrımları arasına sımsıkı kısıtırlar, çocukların çaresiz gövdelerini ısırmaya başlarlar. Silâhlarıyla çocukların yardımına koşan Laokoon da yakalanır korkunç kıvrımlar arasına. İki kıvrım belinden, iki kıvrım da boynundan sarar. Sonra, yılanlar, her üçü de cansız serilince yere, tapmağa giderek oradaki Pallas Athena Heykeli'nin yanında bulunan kalkanın dibine saklanırlar.

Troyalılar, Laokoon ve oğullarının başına geleni, tanrıların haklı bir cezalandırışını sanarak, kentin kapılarını açıp, tahta atı içeri alırlar. Bütün şehri şen bir gürültü kaplar. Bayram havası içinde geçer bütün gün. Akşam olup karanlık basınca, yorgun Troyalılar uykunun kucağına bırakırlar bitkin bedenlerini. Tenedos Adası'nın ardına saklanan Yunanlılar ise gemileriyle Troya'ya doğru ilerler. Sinon, açar tahta atın kapağını. Baştan aşağı silâhlı olarak birçok kahraman çıkar dışarı. Odysseus, Menelaos ve daha birçokları, uykuya ve şaraba gömülmüş kenti işgal ederler. Kapılar da açılmış ve öteki Yunanlılar girmiştir içeri. Hepsisi, uyuyan Troyalıları saldırır. Saraya girip, yaşlı kral Priamos'u, Zeus'un tapınağına sığındığı halde acımasızca öldürürler. Kansı ve çocukları tutsak edilir. Şehrin koruyucu Palladion'u çalınır.



5 la. Resim-El Greco, Laokoon, Washington, National Gallery.

Odysseus: Yunanlılar Troya'yı yerle bir edip ülkelerine dönerlerken, yolda korkunç bir fırtınaya tutulurlar. Çok günah işlemişlerdir. Hileyle şehre girmişler, her şeyi yakıp yıkmışlar; en kutsal tapınağa girerek Palladion'u çalmışlar ve Zeus tapınağına sığındığı halde yaşlı kral Priamos'u öldürmekten çekinmemişlerdir. Fırtına, gemilerin her birini bir yana atar. Büyük bir bölümü parçalanır. Menelaos, Mısır'a kadar sürüklenir. Odysseus ise tam on yıl denizler üzerinde sürüklenip durur.

Odysseus ve adamları, Kikonların ülkesinden sonra, Lotos yiyenlerin ülkesine varırlar. Lotos, yiyene her şeyi unutturan bir bitkidir. Odysseus'un arkadaşlarından bazıları bu bitkinin tadına bakmak isterler. Ama yedikten sonra her şeyi unuturlar, yurda dönmek diye bir şey düşünmezler artık. Odysseus, arkadaşlarını teker teker sürükleyerek gemiye bindirip yola çıkar.

Sonra, Kykloplar ülkesine uğrarlar. Odysseus, on iki arkadaşını yanına alarak karaya çıkar. Beraberinde, Kikonlar Ülkesi Apollon Tapınağı'nın rahibi Maron'un verdiği İsmaros şarabından da alır. Görünüşte boş olan bir mağaraya girerler. Ama akşam olunca Kyklop Polyphemos, sürüleriyle içeri girer. Mağaranın kapısını bir kaya parçasıyla örter ve Odysseus'un arkadaşlarını ikişer ikişer yemeğe başlar. Fakat Odysseus bir kurnazlık düşünür, yanındaki şarabı Polyphemos'a armağan eder. Tepegöz, bütün şarabı diker kafasına, sonra da kendinden geçip uykuya dalar. Odysseus, bir odunu ateşte kızdırır. Tepegöz'ün tek gözüne batırır. Bağırmağa başlayan Polyphemos, arkadaşlarını yardıma çağırır. Öteki Kykloplar, kendisine kimin ne yaptığını sorduklarında, Polyphemos "Hiç kimse" der habire; çünkü mağaraya girdiğinde, Odysseus'a kim olduğunu sormuş, o da adını söylememek için "Hiç kimse" demiştir. Kykloplar, Polyphemos'un böyle durmadan "Hiç kimse" deyip durduğunu görünce, öfkelenip giderler. Ne ki, mağaranın kapısını örten kaya parçası durmaktadır yerinde hâlâ, Odysseus, arkadaşlarını çıkarmak için bir başka kurnazlığa başvurur: Sabah olup da, Polyphemos, sürülerini mağaradan dışarıya çıkarmak için taşı kaldırıncı, hayvanların kamına bağladığı arkadaşları da, sürüyle birlikte dışarıya çıkarlar.

Polyphemos, denizler egemeni Poseidon'un oğludur. Tepegöz kendisini kör eden yabancıyı cezalandırması için babasından yardım diler. Poseidon, uzun süre Odysseus'un peşini bırakmaz. Onu ülkeden ülkeye sürükler durur.

Kyklop'un yanından ayrılan Odysseus, rüzgârlar ülkesine varır. Burada rüzgârlar tanrısı Aiolos, Odysseus ve arkadaşlarını iyi karşılar; en azılı rüzgârları bir tuluma koyarak onlara armağan eder ve tatlı bir yel salarak, gemilerine yol verir. Odysseus'un uyuduğu bir anda, arkadaşları, tulumun içinde altın olduğunu sanarak, onu açarlar. Öyle bir fırtına kopar ki, günlerce dalgalarla boğuşmak zorunda kalırlar.

Sonunda, Laistrygonlar Ülkesi'ne uğradıktan sonra, büyücü Kirke'nin toprağına çıkarlar. Değneğıyle dokunduğı herkesi domuz yapan bir büyücüdür Kirke.

Odysseus'un arkadaşlarını da tuzağı düşürür. Onları içeri alıp, iskemlelere oturtur. Yemek yedirip zehirli içkiyi içirdikten sonra değneğıyle dokunup, hepsini domuza döndürür. Ne var ki tanrı Hermes, Odysseus'a büyülü bir ot armağan eder. Kahraman, bu ota, Kirke'nin zehirli içkisini etkisiz kılacak, bu şekilde domuza dönüşmeyecek ve kılıcıyla saldırıp onu alt edecektir. Kirke, bütün çabalarına karşın, Odysseus'u domuza benzetemeyince, karşısındakinin bu gücüne hayran kalır, onun güzelliğine ve erkeklğine vurulur, ona yardım etmeye karar verir. Odysseus ve arkadaşları Kirke'nin sarayında tam bir yıl kalırlar.

Kirke, Odysseus'a Hades'e inmesini, bilici Teiressias'ın ruhunu bulup, yolculuğun geri kalan bölümünün nasıl geçeceği hakkında bilgi almasını salık verir. Odysseus, denileni yapar. Sonra tekrar Kirke'nin yanına uğrayarak, ondan, gelecekteki tehlikeleri öğrenir.

Önce Seirenle'rin önünden geçer, Seiren'ler, balık kuyruklu deniz kızlarıdır. Söyledikleri çok güzel şarkılarla, insanı kendinden geçirip büyülerler. Onların bu tatlı nağmelerini duyan herkes, dayanılmaz bir arzuyla şarkının geldiğı yere gitmek ister. Ama onların yanına gidenin geri geldiğı görülmemiştir. Kirke, böyle bir tehlikeye karşı Odysseus'un şu tedbirleri almasını salık verir:

Durma orda, yürü; arkadaşlarının da tıka kulaklarını
tatlı balmumuyla tıka ki, onların sesini dinlemesinler
istersen dinle sen, ama bağlasınlar ayakta seni
hızlı geminin içinde iple bağlasınlar
kollarından, bacaklarından orta direğe
ondan sonra dinle Seirenleri doya doya.

Odysseus, bu şekilde atlatır Seiren'lerin güzel tehlikesini. Kharibdis'de Skylla canavarının önünden, birkaç arkadaşını feda etse de geçmeyi başarır.

Bu geçiti izleyen durak, güneş tanrı Helios'un beyaz sığırlarının otladığı Thrinakie Adası'dır. Burada rüzgâr dindiğı için beklemek zorunda kalırlar. Bu arada yiyecek sıkıntısı da baş göstermiştir. Odysseus'un "dokunmayın" demesine karşın; arkadaşları, onun bir ara uykuya dalmasından yararlanarak, kutsal sığırlardan birkaçını keserler. Bilici Teiressias'ın bildirdiğı üzere, bu yaptıkları onların ölümüne yol açacaktır. Helios'un sığırlarına dokunan kimse, bir daha yurdunu göremeyecektir. Nitekim, gemi yola çıkar çıkmaz, Güneş Tanrısı'nın kışkırtmasıyla Zeus'un yolladığı bir şimşek, gemiyi paramparça eder. Fırtınadan yalnız Odysseus kurtulur. O da geminin parçalarına tutunarak, Kalipso Adası'na çıkmanın yolunu bulur.



Resim 52- Direğe bağlı Odysseus ve Seben'ler, vazo resmi, İ.Ö. V. yy.

Resimde, ortada, direğe bağlı Odysseus; çevresinde dönen üç tane Seiren (Siren); gemide ise, Odysseus'un, kürek çeken arkadaşları.

Bu sırada İthake Adası'nda, Odysseus'un kansı Penelope ile oğlu Telemakhos çetin günler geçirmektedirler. Herkes kral Odysseus'un öldüğüne inandığı için, adanın ve komşu ülkelerin ileri gelenleri, Penelope'yle evlenmek için İthake Sarayı'm doldurmuşlardır. Amaçları yalnızca evlenmek değil, Odysseus'un zengin krallığını da ele geçirmektir. Odysseus'un babası Laertes yaşlanmıştır. Telemakhos ise daha çocuktur. Ailenin yabancılara karşı koyacak durumu yoktur. Bu nedenle, Penelope'yi isteyenler saraya yerleşmişler, har vurup harman savurmaktadırlar. Aynı zamanda Telemakhos'a çeşitli tuzaklar kurmaktadır. Bu durum karşısında güçsüz kalan Penelope, isteklileri nasıl oyaladığını şöyle anlatır:

Tanrı bir bez dokumayı kodu aklıma ilkin
kocaman bir tezgâh kurmuştum odamda
arşın arşın bez dokuyordum habire
taliplere de şöyle lâf ediyordum arada bir
bitsin bu dokuma, boşa gitmesin bunca iplik
bir kefen dokuyordum yiğit Laertes'e.
Oysa ben gündüzleri dokuduğum koca bezi
bir çıra önünde sökerdim geceleri.
Kandırdım onları işte böyle tam üç yıl

ama dördüncü yıl başlayıp çatinca ilk yaz
bir hizmetçi, saygısız bir köpek, duyurur onlara bunu
geldiler yakaladılar beni
bağırdılar, çağırdılar.

A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, 1989, s. 263

Penelope, son çare olarak isteklileri bir yarışmaya sokar. Odysseus'un büyük yayıyla ok atmayı kim becerirse, ona varacağını söyler.

Odysseus ise Kalypso'nun yanındadır. Yüce tanrıça, güzel peri Kalypso, yanıp tutuşur onun için. İster ki kocası olsun. Ama bırakmaz Odysseus'u yurt özlemi. Ağlar, yer bitirir kendini üzüntüden. Kavuşmak ister yurduna ve evine. Bunu gören tanrılar acırlar Odysseus'a. Zeus, haberci tanrı Hermes'i Kalypso'ya göndererek, Odysseus'u salıvermesini buyurur. Önce öfkelenen Kalypso, sonra karar verir Odysseus'a yardıma. Sal yapmasını sağlar. Güzel kokulu giysiler giydirir ona. Bir tulum siyah şarap, büyük bir tulum da su verir yanına. Her türlü yiyeceğini sağlayarak, tatlı, uğurlu bir yel estirir ardından. Odysseus da sevinç içinde açar yelkeni rüzgâra.

Poseidon tanrının öfkesine rağmen karaya ulaşır. Uygur ve iyi yürekli denizciler olan Phaikların yardımlarıyla yurduna varır. İthake Sarayı'na dilenci kılığında girer. Yay germe yarışmasında, başta zalim Antinoos olmak üzere, bütün isteklileri birer birer yere serer. Sütünesi Eurykleia ayaklarını yıkarken, eski bir yara izinden onun Odysseus olduğunu anlar. Fakat karısı Penelope çok şüpheli davranır. Bir türlü inanmaz. Oğlu Telemakhos'un da araya girmesiyle akli yatar, dilencinin kendi kocası olduğuna. Ama Odysseus, sever karısının bu şüpheliğini. Anlar kendisine ne kadar bağlı kaldığını.



53. Resim- Penelope
tezgâh başında, vazo
resmi, 1.0. V. yy., Chiusi,
Museo Civico.

Resimde, üzgün Penelope
dokuma tezgâhının
başında; oğlu Telemakhos
ise yanında görülüyor.

Agamemnon'a gelince...

Thyester'in oğlu Aigisthos, Agamemnon'un karısı Klytimestra'yı baştan çıkarmıştır. Agamemnon Mykenai'a dönünce, ikisi birlik olup onu öldürürler. Ama öcü alınır, Agamemnon'un. Geride Elektra adında korkusuz bir kız çocuğuyla, daha çocuk yaşında olan Orestes'i bırakmıştır. Elektra, kardeşi Orestes'i, babalarının intikamını alacak biçimde büyütür. Orestes, annesini ve sevgilisi Aigisthos'u öldürür. Bunun üzerine öç perileri Erinys'ler peşine takılırlar Orestes'in. Babasının öcünü almıştır ama, ana katili de olmuştur çünkü. Çıldırır Orestes. Apollon bilicisini sorguya çekerek ne yapması gerektiğini sorar. Bilici, Tauris'e giderek, Artemis Heykeli'ni getirmesini söyler. Yolculuk uzun ve çetin geçer. Sonra, Tauris kralı, ülkesine yaklaşan bütün yabancıları öldürmektedir. Orestes, dostu Pylades'le birlikte gider Tauris'e. İkisi de tutuklanır ve kral Thoas tarafından Artemis tanrıçanın rahibesine teslim edilirler. Rahibe ise Orestes'in kızkardeşi İphigeneia'dır. Agamemnon'un kızı İphigeneia, tam Artemis tanrıçaya kurban edileceği sırada, tanrıça tarafından kurtarılırak Tauris'e, Artemis Tapınağı'na rahibe yapılmıştır. İki kardeş sarılırlar. Artemis Heykeli'ni alarak birlikte kaçarlar. Attika'ya vardıklarında, Artemis için yaptıkları bir tapınağa heykeli koyarlar.

Orestes, Atina mahkemesince yargılanarak beraat eder ve uzun yıllar ülkesini yönetir.

54. Resim-
Odysseus ve
süttnesi
Eurykleia, vazo
resmi, İ.O. V. yy.,
Chiusi, Museo
Civico.
Resimde,
Eurykleia, dilenci
kılığındaki
Odysseus'un
ayaklarını yıkıyor.



II TEVRAT

Yaratılış

Dünyanın yaratılışı: Tanrı, başlangıçta göğü ve yeri yarattı. Yer ıssız ve boştu ve engini karanlıklar örtüyordu. Sular üzerinde Tanrı'nın ruhu dolaşıyordu.

Birinci gün, “ışık olsun” dedi Tanrı. Işık oldu. Işığın iyi olduğunu gördü, onu karanlıklardan ayırdı. Işığa “gündüz”, karanlığa “gece” dedi. Böylece akşam oldu, böylece sabah.

İkinci gün Tanrı, sular arasında bir kubbe açtı. Kubbe, suları sulardan ayırdı ve Tanrı kubbeye “gök” dedi.

Üçüncü gün, göğün altındaki sular tek bir yerde toplandı ve kuruluk görüldü. Kuruluğa “toprak” dedi Tanrı, su kütesine “deniz”. Bunun iyi olduğunu görünce “toprak yeşillensin” dedi; “tohum veren otu, türlerine göre meyve veren ağaçları büyütsün ve bu meyveler, yeryüzünde kendi tohumlarını kendi içinde taşıсын”, buyurdu. Böyle oldu.

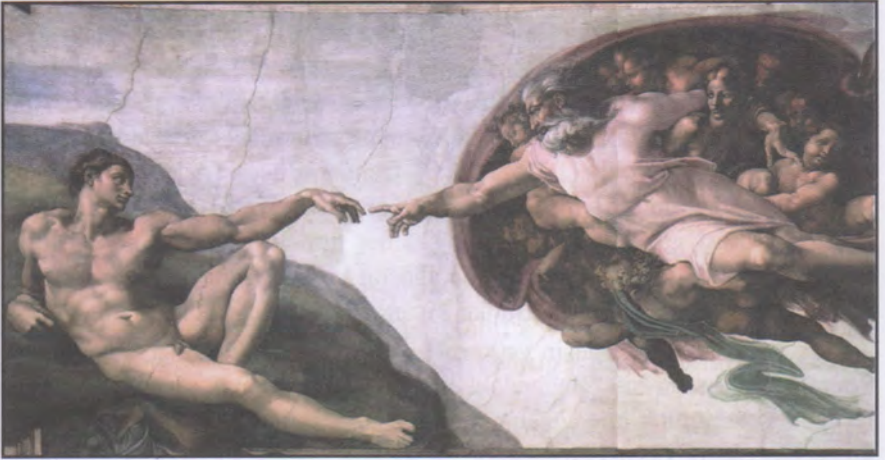


55. Resim- Tintoretto (1518-1594), *Hayvanların Yaratılışı*, Venedik, Accademia.

Dördüncü gün Tanrı, gündüzü geceden ayırmak ve yeryüzünü aydınlatmak için gökkubbeye ışıklar koydu. Bu ışıklar, mevsimlerin, gündüzlerin ve yılların işareti oldu. İki büyük ışık yaptı. Büyüğünü gündüzün başına, küçüğünü gecenin başına koydu. Sonra yıldızlar yaptı ayrıca, hepsini gökkubbeye yerleştirdi.

Beşinci gün sular, sayısız canlı varlıklarla kaynaştı. Yeryüzünde, gökkubbenin altında kuşlar uçtu. Tanrı, kocaman deniz canavarlarını, hareket eden ve suları dolduran bütün canlı varlıkları, bütün uçucu hayvanları, kendi türlerine göre yarattı. Bunun iyi olduğunu gören Tanrı, bütün bu yaratıklarını mübarek kılarak şöyle dedi: “Çoğalın! Eksilmesin bereketiniz!” (Yaratılış, 1:1-23)

Adem'in yaratılışı: Altıncı gün şöyle dedi Tanrı: “Kendi suretimizde, bize benzeyen insanı yapalım. Denizlerdeki balıklara, gökteki kuşlara, yerdeki evcil hayvanlara, bütün canavarlara, bütün sürüngenlere egemen olsun!” Ve Tanrı, kendi suretinde insanı yarattı. Onu erkek ve dişi olarak yarattı.



56. Resim-Michelangelo (1475-1564), İnsanın Yaratılışı, Roma, Sistine Şapeli.

Tanrı, ilk insan Adem'in vücuduna hayat veriyor. On bir melek, Tanrı'yı tutuyor. Tanrının sağ elinin işaret parmağı, Adem'in sol elinin işaret parmağına dokunmadan, bir elektrik akımı gibi atlayan can, Adem'e geçiyor; Adem, topraktan ağır ağır doğruluyor, bakışları ise dikkatle Tanrı'ya, yaratıcıyı gözlüyor. Tann'yı tutan on bir melekten, dişi olduğu öne sürülen ortadaki, değişik kişi ve kahramanlara benzetilmiştir. Richter'e göre Havva'dır; Tolnay'a göre Havva'nın bir 'görünüşi', 'fikri'dir; Sadnay'e göre Bilgelik'tir; Higgiris'e göre Meryem'dir; Hettner'e göre insan ruhudur; Sxahn'a göre, Dante'nin sevgilisi Beatrice'dir.



57. Resim- Michelangelo (1475-1564), ilk günah ve cennetten kovuluş, Roma, Sistine Şapeli.

Havva'nın İblis tarafından kandırılışı ve Havva ile Adem'in cennetten kovuluşu tek bir sahne halinde, kesintisiz bir eşzamanlılık içinde veriliyor. Ortada, İyiliği ve Kötülüğü Bilme Ağacı. Ağacın üzerinde, gövdesi ve başı kadın olan Yılan, yani İblis. Bu Aden Bahçesi'nin solunda, Havva, sol kolunu uzatmış, Yılan'dan günah elmasını alıyor. Aynı şekilde Adem de ağaca doğru uzanmış, sanki o da meyva alıyor gibi. Anımsanacağı üzere, Yaratılış Kitabında, Adem, elmayı Havva'dan alır. Sağda, sol elindeki kılıcı Adem'in ensesine dayamış olan meleğin cennetten kovduğu Adem ve Havva. Kutsal metinlerde sözü edilen incir yaprağını, ne adem ne Havva taşıyor. Sol yanda genç olan kan kocanın, sağda, yani cennetten kovulurken yaşlandıkları görülüyor.

Tanrı, insanı topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğu üfledi. Böylece insan canlı bir varlık oldu (1: 26-31; 2:7). Cennet bahçesi (Aden): Sonra Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe kurdu. Bu bahçeye, yarattığı insanı da koydu. Yerden yemesi güzel ve hoş görünümlü her türden ağaç bitirdi. Bahçenin ortasına ise iyiliği ve kötülüğü bilme ağacını koydu. Bütün bahçeyi sulayan dört kollu bir ırmak akıyordu. Bunlar Pışon, Gihon, Dicle ve Fırat'tı.

Tanrı, insanı aldı, işlesin ve korusun diye onu Aden Bahçesi'ne koydu. Sonra şöyle buyurdu: "Bahçedeki her ağaçtan özgürce yiyebilirsin, ama iyiliği ve kötülüğü bilme ağacına dokunma! Çünkü ondan yediğin gün kuşkusuz öleceksin" (2: 8-17).

Havva'nın yaratılışı: Tanrı, kırlarda yaşayan bütün hayvanları, gökteki bütün kuşları topraktan yarattı ve her birine bir ad versin diye, onları alıp Adem'e götürdü. Adem, her birine bir ad verdi, ama kendisi için, kendine benzeyen bir yardımcı bulamadı. Tann, erkeğin yalnız kalmasını istemiyordu. İstemediği için de ona benzeyen bir yardımcı yapmaya karar verdi. Derin bir uyku indirdi Adem'in üstüne. Derin bir uykuya daldı Adem. Kaburga kemiğiyle kadını yaptı. Şöyle haykırdı bunu gören Adem: "Kemiğimin kemiği, etimin etidir bu benim. Nisa (Kadın) olsun adı, çünkü insandan alındı

o!” Bu nedenle insan, ana babasını bırakıp kadınla birleşir ve tek bir beden olur onunla. İkisi de çıplaktı. Ve birbirlerinden utanmıyorlardı (2: 18-25).

İlk Günah: Tanrı’nın yarattığı bütün kır hayvanları içinde en hilecisi yıldı. Yılan, Tanrı’nın, bilgi ağacının meyvesinden yenilmesini yasakladığını biliyordu. Bunu yiyen insanın öleceğini de biliyordu. Tam tersini söyledi kadına, onu kandırmaya çalıştı: “İnanmayın, ölmeyeceksiniz! Ondan yiyince gözleriniz açılacak; Tanrı gibi, iyiliği ve kötülüğü bileceksiniz. O da biliyor bunu”.

Kadın, ağacın meyvesinin yemesi güzel, görünüşü hoş ve bilgi arzusu uyandırıcı olduğunu sezmişti zaten. Dayanamadı. Koparıp yedi meyveyi. Kocasına da verdi. O da yedi. O zaman ikisinin de gözleri açıldı, ikisi de çıplaklıklarını gördüler. İncir yapraklarını birbirine dikerek önlerini örttüler (3: 1-7).

Tanrı, deriden kaftan yapıp Adem’le Havva’yı giydirdi. İnsan, iyiliği ve kötülüğü bilmisti artık. Bir daha hayat ağacına uzanmayacaktı eli. Sonsuzca yaşamak için onun meyvesinden yiyemeyecekti. Bunun için Tanrı, kovdu Adem’i cennetten. Aden Bahçesi’nden kovuldu. Adem, yaratıldığı toprağı işlesin diye. Bir daha yaklaşmasın diye de hayat ağacına, Aden Bahçesi’nin önüne Tanrı, dört bir yana alevler içinde dönen bir kılıçla, Keruv koydu (3: 20-24).

Kabil ve Habil: Sonra Adem, karısı Havva’yı bildi. Havva gebe kalıp, Kabil’i doğurdu. Peşinden kardeşi Habil doğdu. Kabil çiftçi, Habil çoban oldu. Zaman geçti. Kabil Tann’ya toprağın ürünlerinden adadı. Habil de sürülerinin ilk doğanlarıyla yağlarını adadı. Tanrı, Habil’den ve onun adaklarından hoşlandığı halde, Kabil’e ve adağına bakmadı. Çok öfkелendi buna Kabil. Kardeşini dışarı çağırıp kırlara götürdü. Üstüne atılıp onu öldürdü. Kardeş katili Kabil’i lânetledi Tanrı. Her yerden kovulacaktı artık kardeş kanı içen. Toprak ürün vermeyecekti ona. Serseri bir kaçak gibi dolaşacaktı hep.

Etğine pişman olan Kabil şöyle dedi Tanrı’ya: “Yaptığım kötülük taşınamiyacak kadar ağırdır. İşte kovdun buradan beni. Hep saklanacağım senden artık. Hep serseri ve kaçak olacağım yeryüzünde. Kim rastlarsa öldürmek isteyecek beni”. Tanrı, öldürmesinler diye, bir işaret koydu Kabil’in üstüne (4: 1-15).



58. Resim-Michelangeh (1475-1546), Nuh Tufanı, Roma, Sistinaa Şapeli.

Arkada Nuh'un gemisi ve gemiye binmek için onu türlü yollarla zorlayıp çırpınanlar. Geminin hemen önünde, aşın ağırlık yüzünden batmak tehlikesi içinde bulunan bir kayık. Kayıktakiler, can havliyle binmeye çalışanları suya geri itmeye uğraşıyorlar. Sağda, tepesi su yüzünde kalmış bir kayanın üstüne gerilmiş bir çadıra sığınmış insanlar. Kimisi de şarap fıçısının başında, sarhoş olup her şeyi unutmaya çalışıyor. Sol ön düzlemde, kurtuluş arayan bir insan kümesi. Korkudan ydemiş kansıru sırtında taşıyan bir erkek. Çocukdanru kurtarmaya çalışan bir anne: Çocuğun birini kucağında sımsıkı tutmuş; öteki yavru ise, annenin bacağına sarılmış. Kasırganın yapraklarını alıp götürdüğü ağaca tırmanan bir genç, aynı kurtuluş çırpınması içinde. Ve bütün olup bitenlerden habersiz, tasasız bir eşek.

Nuh ve gemisi: Kabil soyundan Lamek'in, 187 yaşındayken, bir oğlu oldu. Adını Nuh koydu. Nuh, 500 yaşındayken Sam, Ham ve Yafet'in babası oldu. Tanrı, insanların düşünce ve eylemlerinin bunca kötü olduğunu gördü ve insanı yaratmış olmaktan pişmanlık duydu ve bunun acısını şöyle dile getirdi: "Kendi yaptığım insanı, insanları ve hayvanları, sürüngenleri ve uçan kuşları silip süpüreceğim yeryüzünden, çünkü bütün bunları yaratmış olmaktan pişmanım".

Çağdaşları arasında âdil ve temiz bir insandı Nuh. Tanrı'yla birlikte yürüdü hep. İşte bunun için lütf buldu Tann'dan.

Nuh'u esirgemek isteyen Tann, ona bir gemi yapmasını söyledi. Gofer ağacından olacaktı gemi. Bölmeleri bulunacaktı. İçten ve dıştan ziftle kaplı olacaktı. Gövdeden bir arşın yükseklikte bir çatısı bulunacaktı. İçi, üç kata aynlacaktı. Yanında bir kapısı olacaktı. Tann, gökkubbe altında yaşam soluğu olan her varlığı yok etmek için yeryüzüne sular salacaktı. Nuh ise çocuklarını, kansını ve çocuklarının kanlarını alıp gemiye sığınacaktı. Yanına her türlü hayvandan bir dişi, bir erkek alacaktı. Böylece hayvanların soyu koru-

nacaktı. Ayrıca gemiye yeterince yiyecek de koyacaktı. Bu yiyecek, hem Nuh'un hem de hayvanların beslenmesini sağlayacaktı. Nuh, Tann'nın bütün dediklerini yerine getirdi (5: 28, 29, 32; 6: 5-9, 13,22).

Nuh Tufanı: Tufan olup sular yeryüzünü kapladığı zaman Nuh 600 yaşındaydı. Nuh, tufan suları her yanı kaplamadan önce, çocuklarını, karısını ve çocuklarının karılarını, her hayvandan bir erkek ve dişiye alarak gemiye girdi. Yedi gün sonra tufan suları yeryüzüne dökülmeğe başladı. Kırk gün kırk gece yağmur yağdı. Sular kabararak gemiyi kaldırdı. Suların üstünde yüzmeğe başladı gemi. Sular gittikçe artıyordu. En yüksek dağlar bile sularla örtülmüştü. Yeryüzünde yaşayan bütün canlılar, kuşlar, evcil ve yırtıcı hayvanlar, sürüngenler ve insanlar hayatlarını yitirdiler. Yalnızca Nuh ve yanındakiler kurtuldular.

Toprak tam 150 gün sular altında kaldı. Sonra tanrı, Nuh'u hatırladı. Onunla birlikte gemide bulunan bütün evcil ve yırtıcı hayvanları hatırladı. Bir rüzgâr yolladı yeryüzüne. Sular azalıp yavaş yavaş çekilmeğe başladı. 150 gün sonra da alçaldı. Ve gemi Ararat Dağları'na oturdu.

İlkin dağların tepeleri gözüktü. Bir süre sonra Nuh, gemiye yaptığı kapıyı açarak, kuzgunu dışarı saldı. Kuzgun, sular kuruyuncaya kadar geri dönmedi. Sonra güvercini saldı Nuh, suların azalıp azalmadığını öğrenmek için. Yeryüzünde ayak basacak yer bulamayan güvercin, Nuh'a geri döndü. Demek ki yeryüzünde hâlâ su vardı. Nuh, elini uzatıp güvercini içeri aldı. Alırken de, akşama geri dönen güvercinin gagasında taze bir zeytin yaprağı gördü. O zaman anladı ki, evet sular azalmıştı yeryüzünde, ama tümünden kurumamıştı toprak, 7 gün daha bekledi. Nuh'un hayatının 601'inci yılının, birinci ayının birinci gününde, yeryüzündeki bütün sular kurumuştur (7: 17-24; 8: 1-14).

Nuh'un kurbanı: Nuh, çocuklarıyla, karısıyla ve çocuklarının karılarıyla gemiden çıktı. Bütün hayvanlar, bütün sürüngenler, bütün kuşlar, hepsi, tür tür, art arda Nuh'un peşinden çıktı.

Tanrı'ya bir sunak yaptı Nuh. Bütün temiz hayvanlardan, bütün temiz kuşlardan alarak, sunağın üzerinde yakıp Tanrı'ya kurban etti. Bu hoş kokuyu duyan Tanrı, bundan böyle yeryüzünü, insandan dolayı lânetlemeyeceğini söyledi. Dünya sürdükçe, ekme ve biçme, soğuk ve sıcak, yaz ve kış, gündüz ve gece hiç kesilmeyecekti artık. Yaşayan varlıklar Tanrı'nın gazabına uğramayacaktı (8: 18-22).

Nuh'un sarhoşluğu: Nuh'un gemiden çıkan çocukları Sam, Ham ve Yafet'ti. Ham Kenan'ın babasıydı. Yeryüzünü dolduran herkes, Nuh'un bu üç oğlundan oldu. Nuh, tufandan sonra çiftçilik yapmaya başladı. Yetiştir-

diği üzümlerin şarabından içip sarhoş oldu ve çadırında çınlıçiplak uykuya daldı. Kenan'ın babası Ham, babasının çıplaklığını gördü ve bunu gidip öteki kardeşlerine söyledi. Fakat Sam ve Yafet bir örtü getirip, onu örttüler. Babalarının çıplaklığını görmemek için de geri geri giderek yaptılar bunu. Nuh, ayılınca, bunu küçük oğlunun yaptığını öğrendi. Onu ve onun oğlu Kenan'ı lânetledi. "Tanrı Şam'ı mübarek kılsın ve Kenan ona kul olsun! Yafet'e genişlik versin ve Şam'ın çadırlarında otursun ve Kenan ona kul olsunP'dedi. Nuh, tufandan sonra 350 yıl daha yaşadı. Öldüğünde 950 yaşındaydı (9: 18-29).

İbrahim'in İmanı: İbrahim, Nuh'un oğlu Sam soyundan gelmektedir. Terah'tan İbrahim, Nahor ve Haran doğdu. Haran'dan Lut dünyaya geldi. İbrahim Haran'dan Vadedilmiş Topraklar'a gitti.

İbrahim'in karısı Sara'nın çocuğu olmuyordu. Hacer adında Mısırlı bir cariyesi vardı. Sara, kocası İbrahim'in cariyeye Hacer'le yatmasına ve ondan bir çocuk sahibi olmasına izin verdi. İbrahim Hacer'le birleşti. Gebe kalan Hacer, hanımını küçümsemeye başladı. İbrahim, karısı Sara'nın cariyeye istediğince davranmasına izin verdi. Sara'nın sert davranışları karşısında Hacer de başını alıp gitti. Tanrı'nın meleği onu çölde, bir su kaynağının başında buldu. Ona bir oğlu olacağını, adını İsmail koyacağını söyledi. Hacer İbrahim'e bir çocuk doğurdu. İbrahim, Hacer'den olan bu çocuğun adını, "Tanrı işitir"* anlamına gelen İsmail koydu; çünkü Tanrı, Hacer'in çektiği acıyı dinlemişti. İbrahim, İsmail'in babası olduğunda 86 yaşındaydı.

Tanrı, İbrahim'e görüldüğü zaman, İbrahim 99 yaşındaydı. Ona ulusların babası olacağını, adının artık Avram değil, İbrahim (Abraham) olacağını söyledi. Avram, 'yüce baba', İbrahim ise, "çoğunluğun babası", demekti.

İbrahim'in Konukseverliği / Üç Melek: İbrahim bir gün Mamre meşeliğinde, gündüz sıcağında, çadırın önünde oturmaktaydı. Tanrı göründü. İbrahim başını kaldırdı, baktı ki üç adam duruyor ayakta. Onlara doğru koşup secdeye geldi. Sonra çadıra koşup, körpe bir buzağı getirdi; çabucak pişirmesi için hizmetçiye verdi. Konukların önüne ayran, taze süt ve pişmiş buzağıyı koydu. Melekler İbrahim'e Sara'nın nerede olduğunu sorunca, "Çadırda" dedi. Konuklardan birisi bunun üzerine şöyle konuştu: "Bir yıl sonra yine geleceğim. O zaman karın Sara'nın bir çocuğu olacak". Sara ise, konuşanın ardında, çadırın kapısında söylenenleri gülerek dinliyordu. Tanrı, verdiği söz üzerine Sara'yı ziyaret etti ve onda, sözünü gerçekleştirdi. Gebe kalan Sara, İbrahim'e bir çocuk verdi. İbrahim, çocuğun adını İshak koydu (18: 1-10; 21: 1-3).

* İbranice kadın (İşsa) sözcüğü adam (İş) sözcüğünden türemiştir. (KK, Tek, 2:23 dipnot)



59. Resim-İbrahim, üç melek, ve İshak'ın kurban edilişi, IV. yy., mozaik, Ravenna, San Vitale.

Floransa Vaftizhanesi'nin ikinci tunç kapısı için 1401 yılında açılan ve Jacopo della Quercia, FHippo Brunelleschi gibi sanatçıların da katıldıkları ünlü yarışmaya Ghiberti'nin sunduğu bu panoda, olayı en geleneksel ikonografik unsurlarıyla izliyoruz- Sağda İbrahim, ellerini arkadan bağlayıp bir sunağın üstüne diz çöktürdüğü oğlu İshak'ın boynuna bıçağı indirmek üzereyken, tepede görünen melek, İbrahim'e doğru uzattığı sağ eliyle, öldürme girişiminin önüne geçiyor. Sol üst köşede, çaldıkları arasında beliren koç; aşağıda, sol ön düzlemde, İbrahim'i Moriya Dağı'nın eteğinde bekleyen iki köle ve eşek.

Tanrı, ayrıca İbrahim'e, karısının adının artık Saray değil, Sara olacağını, onu mübarek kılacağını, kendisine ondan bir çocuk vereceğini müştuladı. Secdeye gelen İbrahim güldü içinden ve kendi kendine: "100 yaşında bir adamla 90 yaşında bir kadının nasıl çocukları olur ki?" diye sordu, "Hiç olmazsa, İsmail yaşasa bâri" dedi. Tanrı da: "Karın bir çocuk verecek sana, adını İshak koyacaksın. İsmail için de dileğin kabul oldu" diye cevap verdi (11: 27; 16: 1, 7, 9, 11, 15, 16; 17: 15-20).



60. Resim- Lorenzo Ghiberti (1378-1455), *İshak'ın kurban edilişi*, Floransa, Museo delBargeio. Mozaikin sol ve orta bölümünde bu olaylar canlandırılıyor. İbrahim, masaya oturmuş üç meleğe, yiyecek getiriyor. Solda, kapıda, Sara, çocuğunun olacağı haberini dinliyor. Mozaikin sağ bölümünde ise, İbrahim'in Sara'dan olma oğlu Ishak'ı, kurban edişi tasvir ediliyor. İbrahim, Tanrının onu denemek istemesi üzerine oğlu Ishak'ı **Moriya** Dağı'na kurban etmek için götürür. Ama İbrahim'in bağlılığına inanan Tanrı, ona bir koç yollar. Böylece Ishak kurtulur. Sunağın üstünde kollar bağlı Ishak. İbrahim, lahıcı kaldırmış Ishak'a indirmek üzereyken, üstte bir melek "Dur! " diyor. On düzlemde, İbrahim'in ayaklan dibinde, Tamının gönderdiği koç.

İbrahim'in Denenmesi: Tanrı, İbrahim'i sınamak istedi. Ona bunca sevdiği oğlu İshak'ı alıp Moriya (görüntü) topraklarına gitmesini, orada göstereceği bir dağın üzerinde onu yakarak kurban etmesini buyurdu.

Sabah erkenden kalktı İbrahim. Eşeğini semerledi. Oğlu İshak'la iki uşağını yanma aldı. Ateş için odun kestikten sonra Tanrı'nın bildirdiği yere doğru yola çıktı. Dağın eteklerine geldiklerinde, İbrahim uşaklarına eşeklerle birlikte orada kendisini beklemelelerini, dua edip geri döneceğini söyledi. Ateş için hazırladığı odunları oğlu İshak'm sırtına yükleyerek dağın tepesine çıktı. Elinde ateşle bıçak vardı. İshak babasına kurbanlık kuzunun nerde olduğunu sorunca, İbrahim. "Yahve Yire" "Tanrı, kurbanlık kuzuyu kendisi sağlar, dedi.



61. Resim-Albrecht Dürer (1471-1528), *Lut ve Kızları*, Washington, National Gallery of Art.
Lut ve iki kızı, Sodom kentinden kaçıyorlar. Arkada, bir tuz heykeli haline dönüşmüş olan Lutun kansı.
Daha arkada, ateş ve duman içinde patlayan iki günahkâr kent: Sodom ve Gomorra.

Tanrı'nın bildirdiği yere vardıklarında İbrahim bir sunak yaptı. Sunağın üzerine odunları yerleştirdi. Sonra, oğlu İshak'ı bağlayarak odunların üstüne koydu. Bıçağı eline aldı, oğlunun boynunu vurmak için kaldırdığı an, gökten gelen Tanrı meleği: "İbrahim! İbrahim!" diye seslendi. "Dokunma çocuğa! Kötülük yapma ona, tanrıdan korktuğunu gördüm artık.

Çünkü biricik oğlunu esirgemedin ondan” dedi. Gözlerini yukarı kaldıran İbrahim, az ileride, boynuzları bir çalıya takılmış bir koç gördü. Koçu alıp oğlunun yerine kurban etti (22: 1-14).

Sodom ve Gomorra: İbrahim’in yakını olan Lut, onunla birlikte yaşıyordu. Lut’un da koyunları, sığırları ve çadırları vardı. Her ikisinin de malı mülkü pek çoğaldığı için, kaldıkları yer birlikte yaşamalarına yetmiyordu artık. Bu nedenle İbrahim’in çobanlarıyla Lut’un çobanları arasında kavga çıktı. İbrahim Lut’a kendisinden kardeşçe ayrılmasını ve başka bir yer seçerek gidip oraya yerleşmesini söyledi. Bunu anlayışla karşılayan Lut, doğruya doğru yola çıktı. Tann, Sodom ve Gomorra’yı yerle bir etmemişti henüz. Ve cennet gibiydi o topraklar. Lut, çadırlarıyla Sodom’a dek ulaşarak, havzanın kentlerine yerleşti. Sodom halkı çok kötü ve Tann katında çok günahkârdı.

İbrahim’i ziyaret eden melekler, bu arada Sodom’a doğru yola çıktılar. İki melek, akşam üzeri Sodom’a vardıklarında, Lut kentin kapısında oturmaktaydı. Melekleri görünce secdeye geldi ve onları evine davet etti. Birlikte yemek yediler. Henüz yatmamışlardı. Genci yaşlısı, bütün Sodomlular evi kuşattılar. Lut’tan konukları istediler. Onları kullanmak istiyorlardı. Lut, dışarı çıktı. Konuklarına kötülük etmemelerini, isterlerse, daha kız oğlan kız olan iki kızını alıp kullanabileceklerini, ama çatısı altına sığınanlara dokunmamalarını söyledi onlara. Lut’un üstüne yürüyen Sodomlular, kapıyı kırıp içeri girmek istiyorlardı. Fakat içerdeki iki adam, kolları uzatıp Lut’u içeri aldılar. Kapıyı kapattıktan sonra da, kapının önünde bulunanların hepsini kör ettiler, öyle ki, kapıyı bulabilmek için dönüp duruyorlardı ortalıkta. İki adam, Lut’a dönüp, kansını, damatlarını, oğullarını, kızlarını ve uşaklarını alıp, oradan gitmesini buyurdular; çünkü Sodomluların sapkınlığı Tann’ya dek varmıştı artık. Zaten Tanrı, buraları yerle bir etmek için yollamıştı iki meleği (iki adamı). Lut, yakınlarının tümünü razı edemedi; çünkü böyle bir şeyin olabileceğine bir türlü inanmıyorlardı ve söylenenleri şaka sanıyorlardı. Şafak söktüğünde, Lut’un hâlâ duraksadığını gören iki melek, Lut’u, karısını ve kızlarını alıp kentin dışına götürdüler. Çünkü Tanrı, Lut’u kurtarmak istiyordu. Meleklerden biri, kimsenin dönüp ardına bakmamasını, vadi boyunca hiçbir yerde durulmamasını, ölmek için bir yere sığınmalarını söyledi. Lut, Soar kentine geldiği zaman güneş daha yeni doğmuştu. O zaman Tanrı, Sodom ve Gomona üzerine kükürt ve ateş yağdırdı, her iki kenti de yerle bir etti. Kent, kentin halkı ve oradaki her türlü bitki yok oldu. O sırada Lut’un kansı dönüp geriye bakmıştı. Baktığı için de tuz kesildi (13: 5-13; 19: 1-17, 24, 26).

Lut ve Kızları: Lut, Soar’dan çıkıp dağa yerleşti. Kendisi ve iki kızı, bir mağarada oturdular. Büyük kız, küçüğüne şöyle dedi: “Yaşlandı artık

babamız. Kimse kalmadı artık bizimle birleşecek. Gel sarhoş edelim onu, yatıp yaşatalım soyumuzu!” O gece şarap verip, sarhoş ettiler babalarını. İlk büyük kız girdi babasının koynuna. Hiçbir şeyin farkına varmadı Lut. İkinci gece yine şarap verip sarhoş ettiler babalarını. Bu kez küçük kız girdi koynuna. Yine hiçbir şeyin farkına varmadı Lut. İkisi de gebe kaldı babalarından. Büyüğün bir oğlu oldu, adına Moav dediler. Küçüğün de bir oğlu oldu, adına Ben-Ammi dediler (19: 30-38).

Rebeka: İbrahim yaşılanmıştı. Evindeki kölelerden en yaşlısını, hısım ve akrabalarının yaşadığı ülkeye göndererek, oğlu İshak için bir eş arattı. Yanına on deveyle hediyecek eşyalar alan köle, Nahor’un kentine gitti. Kentin girişinde, akşamları kadınların su almağa geldikleri bir kuyu vardı. Develerini kuyunun başına çöktürerek dua etti. Kızlardan birinden su isteyecekti. Bu isteğini yerine getiren kızı İshak’a eş olarak seçecekti.

Daha duasını bitirmemişti ki, Rebeka, omuzunda testiyle dışarı çıktı. Çok güzel bir kızdı. Erkek eli değmemiştir. Çeşmeden testisini doldurup gitmek üzereyken, İbrahim’in kölesi ardından koştu ve testiden biraz su içmek istediğini söyledi. Rebeka, kölenin susuzluğunu giderdikten başka, develeri de su vardı. Köle, kızın burun kanatlarına altın bir halka ve bileklerine de iki bilezik taktı. Sonra kimin kızı olduğunu, evinde geceleme için bir yer bulunup bulunmadığını sordu. Rebeka, Nahor’un torunu olduğunu, evlerinde de konaklayacak yer bulunduğunu söyledi. Köle bunun üzerine secdeye gelip Tann’ya dua etti. Kız ise eve koşup olup bitenleri anlattı. Rebeka’nın Lavan adında bir erkek kardeşi vardı. Lavan, kuyu başına koşup köleyi buyur etti. Köle önüne getirilen yemeği yemeden önce, efendisi İbrahim’in dileğini ilettiler. Lavan ve babası Betuel, “İşte Rebeka! Al götür! Tann buyruğuna ne evet, ne hayır diyebiliriz biz” dediler. Köle ertesi gün Rebeka’yı alıp yola çıktı.

İshak, bu arada, bir akşam gezintisi için kıra çıkmıştı. İlerden birkaç devenin yaklaşmakta olduğunu gördü. Rebeka da İshak’ı gördü. Deveden indi. Köleye, karşıdan gelen adamın kim olduğunu sordu. Köle, efendisi İshak olduğunu söyledi. Rebeka bunun üzerine peçesiyle örttü yüzünü. Köle olup biteni İshak’a da anlattı. O da Rebeka’yı alıp kısa süre önce ölen annesinin çadırına götürdü. Onu bilip karısı yaptı (24: 1-36, 50-52, 61-67).

İshak yaşılanmıştı. Gözlerine perde indiği için göremiyordu. Büyük oğlu Esav’ı yanına çağırıp, bir tabak av yemeği hazırlamasını söyledi. Esav hemen ava çıktı. Kocasının bu isteğini duyan Rebeka, Esav gider gitmez Yakup’u çağırıldı. Ona sürüden iki körpe oğlak getirmesini, hoş bir yemek hazırlayıp babasına götürerek, kendisini mübarek kıldırmasını söyledi. Yakup karşı koydu. Kardeşi Esav kılıydı. Babası bunu fark ederse, mübarek kılacak yerde lânetleyeceğini belirtti. Annesi Rebeka bunun da çaresini buldu. Önce, İshak’ın

hoşuna gidecek bir tabak yemek hazırladı. Sonra Esav'ın evinden onun en iyi giysilerini alarak Yakup'a giydirdi. Oğlakların postuyla da ellerini ve boynunun dışarda kalan yerlerini örttü. Yakup, yiyecek tabağını alıp babasına gitti. İshak, "Kimsin?" diye sorunca, "Esav'ım" dedi. İshak oğlunu yanına çağırdı; elleriyle dokunduktan sonra, "Sesin aslında Yakup'un sesi, ama ellerin Esav'ın elleri" dedi. Kılıklı eller Esav'inkileri andırdığı için, onu tanıyamadı. İshak, Yakup'un getirdiği yemeği yiyip, şarabı içtikten sonra, onu Esav sanarak mübarek kıldı. Ona, "Bütün halklar sana kulluk etsin! Kardeşlerinin efendisi ol!" dedi.



62. Resim- Lorerizo Ghiberti (1378-1455), Yakup ve Esav, Firenze, Battistero, Porta del Paradisi.

Arkadaki mimari mekânın soldaki bölümünde, geride doğum yapmış Rebeka ve önde doğumla ilgili konuşan kadınlar yer almakta. Kadımların sağındaki yaşlı, seyirciye dönük figür İshak olup, büyük oğlu Esav'a av yemeği hazırlamasını söylüyor. Esav'ın yanında ayrıca iki av köpeği de yer almaktadır. Mimarî mekânın en sağdaki bölümünün içinde Rebeka, Yakup'a sürüden iki körpe oğlak getirmesini söylemekte ve hemen onun yanında, yapının dışında Yakup, annesinin isteğini yerine getirmek için omuzunda silahıyla giderken gösterilmektedir. Sağda önde oturan yaşlı İshak, Esav'ın kimliğine bürünen Yakup'a, ilkoğulluk hakkını veriyor. Yanlarında sağda, olayı izleyen Rebeka.

Yakup ve Esav: Rebeka kısırdı. İshak, karısı için Tann'ya dua etti. Tanrı İshak'ın duasını kabul etti ve Rebeka gebe kaldı. İkiz doğurdu Rebeka. İlk doğan çocuk kızıl renkteydi ve her yanı tüylerle kaplıydı. Adını, kılı anlamına gelen Esav koydular. Peşinden Esav'ın kardeşi doğdu. Bir eliyle Esav'ın topuğundan tutmuştu. Buna da "Topuk Tutan" anlamına gelen Yakup dediler. Esav büyüyünce, iyi bir avcı ve kır adamı oldu; Yakup ise, hep çadırında oturan sakin bir adam. İshak, daha çok Esav'ı seviyordu, çünkü av etine pek düşkündü. Rebeka ise Yakup'u pek çok seviyordu (25: 19-21,24-28).



63. Resim- Giotto (1267-1337), İshak, Esav'ı geri çeviriyor, Assisi, San Francesco yukarı kilisesi.

Esav'm ardmda annesi Rebeka görölüyor.

İshak, konuşmasını daha yeni bitirmişti ki, Yakup çıktı, Esav girdi içeri. Hazırladığı av yemeğini uzattı babasına. İshak, aldatıldığını öğrenince, titredi. Yakup'un, kendisinden önce mübarek kılındığını duyan Esav, çığlıklar attı. Bunu gören İshak, çok üzüldü. Esav'a, "Kılıcınla yaşayıp kardeşine kulluk edeceksin! Ama ne zaman ki yeter diyeceksin, kırıp atacaksın boynundan boyunduruğu" dedi (27: 1 -40).

Yakup: Kardeşi Yakup'a kin beslemeğe başladı Esav. Onu öldürmeği tasarlıyordu. Bunun için de babasının ölmesini bekliyordu. Esav'm bu niyetini duyan Rebeka, oğlu Yakup'u çağırarak kaçmasını söyledi.

Yakup, Lavan'ın kaldığı yere gitti. Epeyi yürüdükten sonra kırdı bir kuyuya rastladı. Kuyunun başında üç koyun sürüsü yatıyordu. Yakup çobanlarla konuşmaktayken, babasının koyunlarıyla Rahel geldi. Yakup dayı kızı Rahel'i görünce, ilerledi, kuyunun ağzındaki taşı kaldırdı ve dayısının koyunlarını suyardı. Sonra Rahel'i öptü ve ona, babasının kızkardeşi Rebeka'nın oğlu olduğunu söyledi. Yakup, bir ay, Rahel ve babası Lavan'la birlikte kaldı.

Lavan, Yakup'a, ücretsiz hizmet olmayacağını, hizmetine karşılık ne istediğini sordu. Yakup, Lavan'ın küçük kızı Rahel için 7 yıl hizmet edeceğini söyledi. Yakup, Rahel'e o kadar tutkundu ki, bu 7 yıl, göz açıp kapayıncaya kadar geçti. Bu süre sonunda Yakup, Rahel'i isteyince, Lavan, bütün halkı davet ederek bir ziyafet verdi. Fakat gece, Rahel yerine onun ablası, gözleri hasta Lea'yı verdi Yakup'un koynuna. Yakup, bunun farkına ancak sabah olunca vardı. Lavan, bu davranışına gerekçe olarak, büyükten önce küçüğün verilemeyeceğini gösterdi. Yakup, Lea ile bir hafta geçirecek, sonra tekrar 7 yıllık bir hizmetle ancak Rahel'e sahip olacaktı. Yakup, denileni yaptı. Bir hafta sonra, 7 yıllık bir hizmete karşılık, Rahel'i kan olarak aldı.

Yakup'un Lea'dan, Lea'nın cariyesinden, Rahel'den ve Rahel'in cariyesinden çok sayıda çocuğu oldu. Rahel kırsırdı ilkin. Tanrı duasını kabul etti ve ona bir oğlan verdi. Adına Yusuf dediler (27: 41-43; 28: 1-2, 10-19; 29: 1-30; 30: 22-23).

Yusuf: Yakup'un en çok sevdiği karısı Rahel'den olma çocuğudur. Yakup, Yusuf u öteki çocuklarından çok seviyordu; çünkü yaşlılığında doğmuştu. Alaca bir giysi diktirmişti Yusuf a. Kardeşleri bunun için düşman kesildiler ona. Tatlı bir söz bile söylemez oldular. Yusuf un kardeşleri, sürüleri gütmek için bir gün Şekem'e gitmişlerdi. Yakup, haber getirsin diye Yusuf u kardeşlerinin yanına gönderdi (37: 3-4, 12-14).

Yusuf un satılması: Yusuf u uzaktan gören kardeşleri, onu öldürmek için aralarında anlaştılar. Öldürüp bir kuyuya atmayı, sonra da soranlara, onu bir canavarın parçaladığını söylemeyi kuruyorlardı. Fakat Ruben, Yusuf u kurtarmak istedi. Onu sadece çöldeki kuyuya atmalannı önerdi. Kardeşleri, alaca giysisini çıkararak Yusuf u soydular ve kuyuya attılar. Kuyu boş ve susuzdu. Sonra da yemeğe oturdular.

Uzaktan, Mısır'a mal götüren İsmaililer kervanının gelmekte olduğunu gördüler. Bunun üzerine, kardeşlerden birisi, Yusuf u tacirlere satmayı önerdi. Öyle yaptılar. Tacirler gelince Yusuf u kuyudan çıkarıp 20 gümüşe sattılar. Tacirler Yusuf u Mısır'a götürerek, orada Firavun'un muhafız askerler kumandanı Potifar'a sattılar.

Kardeşleri, Yusuf u sattıktan sonra, gömleğini, kestikleri oğlağın kanna bulayıp babalarına yolladılar. Yakup, oğlunun giysisini tanıdı ve onun vahşi bir hayvan tarafından parçalandığına inandı. Üzüntüden üstünü başını yırttı, uzun süre yas tuttu. Bütün oğulları, bütün kızları onu avutmağa çalıştılar. Ama Yakup “Oğlumun yanma, öte dünyaya yas içinde inmek istiyorum”, diyerek her türlü avuntuyu reddetti (37: 15-36).

Yusuf Mısır’da: Firavun’un kumandanlarından Potifar’a satılan Yusuf, kendisine verilen her işi başarıyla yapıyordu; çünkü tanrı, Yusuf u koruyordu. Efendisinin güvenini kazanarak, onun özel kölesi oldu. Efendisi onu sonra evin yöneticiliğine yükselterek, her şeyi eline bıraktı.

Yusuf görkemli ve yakışıklı bir insandı. Efendisinin karısı ona göz koydu. Kendisiyle yatmasını istedi. Ama Yusuf, her defasında kaçtı. Bir gün evde kimse yoktu. Yusuf, işlerini görmek için eve gelmişti. Kadın, onu elbisesinden yakalayarak kendisiyle yatmağa zorladı. Yusuf, bu kez de kaçmayı başardı. Ama elbisesi kadının elinde kaldı. Kadın ev halkını çağırdı. “Görüyorsunuz”, dedi, “Kocam bu İbrani’yi eve koydu. Yatmak istedi benimle, ama ben bağırdım. Bağırdığımı görünce de elbisesini bırakıp kaçtı”. Kocası dönünceye kadar elbiseyi elinde tuttu ve ona da aynı şeyleri anlattı. Potifar, bunun üzerine Yusuf u zindana attı (39: 1-4, 7-20). Yusuf hapiste: Yusuf u koruyan Tanrı, bu kez de hapishanede zindancıbaşının sevgisini kazandırttı ona. Zindancıbaşı, bütün mahkûmları Yusuf a emanet etti. Yapılması gereken her şey, Yusuf un buyruğu altında yapılıyordu.

Mısır kralının içki sunucusuyla ekmekçibaşısı da, krallarına karşı suç işlediklerinden hapse atılmışlardı. Bir süre sonra bir gece, ikisi de düş gördüler. Baş içki sunucu söyledi: “Önümde bir asma gördüm, asmada üç dal. Asma çiçeklenir gibiydi. Salkımlarda üzüm büyüyordu. Elimde ise Firavun’un kadehi vardı. Üzümlü alıp kadehe sıktım, sonra da kadehi Firavun’a verdim”.

Yusuf, düşü şöyle yorumladı: “Üç dal, üç gün demektir. Firavun, üç gün sonra seni salıverecek. Tekrar başsaki olup yine Firavun’a kadeh sunacaksın. Durumun iyileştiğinde beni de hatırla, buradan çıkmama yardımcı ol. Çünkü ben İbraniler ülkesinden çalınarak getirildim buraya ve hapislik hiçbir suç işlemedim”.

Ekmekçibaşı ise şunları söyledi: “Başımda üç sepet ak ekmek taşıyordum. En üstteki sepette, Firavun’un yediği türden her bir çeşit hamur işi vardı. Ama kuşlarınmları habire gagalıyorlardı”.

Yusuf, ekmekçibaşının düşünüy de şöyle yorumladı: “Üç sepet, üç gün demektir. Üç gün sonra Firavun seni de salıverecek. Ama bir ağaca asmak için. Ve kuşlar senin etini yiyecek”. Yusuf un dedikleri üç gün sonra gerçekleşti (39: 21-23; 40: 1-5, 9-23).

Düş yorumcusu Yusuf: İki yıl sonra firavun bir düş gördü: Düşünde, kendini Nîl nehrinin kıyısında gördü. Nehirden, güzel görünüşlü yedi semiz inek çıktı ve sazlıkta otlamağa başladı. Peşinden, çirkin ve cılız yedi inek daha çıktı ve nehrin kıyısında otlayan öbür ineklerin yanına durdu. Çirkin ve cılız inekler, güzel ve semiz inekleri yediler. Uyandı firavun. Ama yine uykuya daldı ve bir düş daha gördü: Tek bir saptan, dolgun ve güzel yedi başak çıktı. Peşinden, samyelinin kavurduğu cılız başaklar büyüdü. Cılız başaklar, dolgun ve güzel başakları yuttular.



64■ Resim-Tintoretto (1518-1594), Yusuf ve Potifar'm karısı, Madrid, Prado.

Firavun, sabah olunca, tedirgin bir ruh hali içinde, Mısır'ın bütün bilgelerini ve bilicilerini çağırttı; gördüğü düşleri anlattı. Hiç kimse, firavunun düşlerini yorumlayamadı. O zaman başsaki, hâlâ hapiste yatmakta olan Yusuf u anımsadı ve firavuna, bu işi ancak Yusuf un becerebileceğini söyledi. Yusuf, firavunun huzuruna getirildi ve düşleri şöyle yorumladı: Firavunun düşü aslında iki değil, birdi. Tanrı, bu düşle, yapmak istediği şeyi bildirmek istemişti. Yedi güzel inek, yedi tok yıl demektir. Yedi güzel başak da, yedi tok yıl demektir. Samyelinin kavurduğu yedi boş başak ise, yedi kıtlık yılı demektir. Mısır'da yedi bolluk yılı olacaktı. Ardından, yedi kıtlık yılı gelecekti. Düş, değişik biçimde iki kez görüldüğüne göre, Tann'nın buyruğu tez günde gerçekleşecekti. Bu nedenle, firavun, Mısır'ın başına tedbirli ve bilgili bir yönetici getirmeliydi. Yedi bolluk yılı süresince ekinin beşte birini toplayıp yığacak görevliler olmalıydı. Bolluk yıllarının bir araya konan ürünü, kentlerin yiyecek ihtiyacını sağlamak için firavunun eli altında saklanmalıydı. Bu şekilde ülke, açlıktan kınlmıyacaktı.

Firavun, bunun üzerine, ülkenin başına Yusuf u getirdi. Yusuf un anlattıklarının hepsi gerçekleşti (41: 1-14, 25-36).

Yusuf, Mısır'ı yönetiyor: Yedi bolluk yılından sonra yedi kıtlık yılı başladı. Her yana yayıldı kıtlık. Yalnız Mısır'da buğday ve ekmek vardı. Başka ülkelerden, buğday almak için Mısır'a geldiler.

Yakup, Mısır'da satılık buğday bulunduğunu öğrenince, on oğlunu Mısır'a, buğday satın almaya yolladı. Başına bir iş gelmesin diye, yalnızca Yusuf'un kardeşi Benyamin'i yollamadı.

Yakup'un oğulları, Mısır'a indiler, Yusuf'a varıp, önünde secdeye geldiler. Yusuf, kardeşlerini tanıdı, ama onlar Yusuf'u tanımadılar. Yusuf, çok sert davrandı kardeşlerine. Mısır'ın zayıf yanlarını öğrenmeye gelen casuslar olduğunu söyledi onlara. "Hayır", dediler kardeşleri, "Biz yalnız yiyecek satın almağa geldik". Dretti Yusuf, "Yok" dedi, "Casusunuz siz; küçük kardeşiniz buraya gelmeden de hiçbir yere gidemezsiniz. Gönderin içinizden birini, alıp gelsin kardeşini! O gelmedikçe zindanda kalacaksınız".

Üç gün zindana attı kardeşlerini Yusuf. Üçüncü gün şöyle dedi onlara: "Bakın, eğer doğruysa söyledikleriniz, biriniz burada, zindanda kalsın; ötekiler buğday alıp eve dönsünler. Ne zaman ki küçük kardeşinizi getirirsiniz, işte o zaman kurtulursunuz ölümden".

Yakup, küçük oğlu Benyamin'i göndermek istemedi önce. Ama yiyecekleri yine bitti. Bu kez, kardeşleriyle birlikte Benyamin'i de yolladı. Onu sağ salım kendisine getirmeleri için de çok sıkı tembihte bulundu.

Kardeşlerini ve getirdikleri armağanları gören Yusuf, kâhyasına, kardeşleri için bir sofraya hazırlamasını buyurdu. Yemekte, öz kardeşi Benyamin'i daha iyi gören Yusuf, kendini tutamayıp dışarı çıktı. Gözyaşlarını kuruladıktan sonra içeri girdi. Hepsinin yemeğini dağıttı, fakat Benyamin'in tabağına beş misli fazla yiyecek koydu.

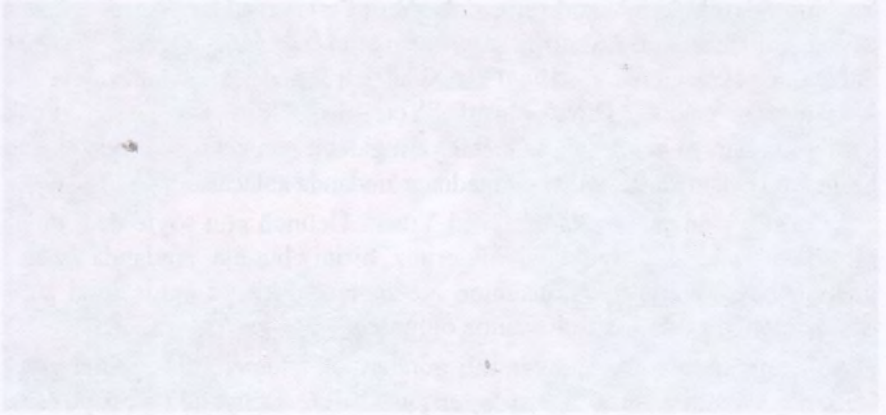
Yusuf, kâhyasına sonra şu buyruğu verdi: "Bu adamların çuvallarını alabildiğince buğdayla doldur ve her bir çuvalın ağzına da para koy! Benim gümüş kadehimi ise, parayla birlikte, en gencinin çuvalına koy!"

Yusuf'un kardeşleri, ertesi sabah gün doğunca yola çıktılar. Onlar şehirden ayrılır ayrılmaz, Yusuf kâhyasını çağırıp şöyle dedi: "Çabuk, koş arkalarından; yetiş onlara! Niçin, iyiliği kötülükle karşıladıklarını sor! Efendinin kadehini çalmanın kötü bir şey olduğunu söyle!"

Kâhya, denileni yaptı. Kâse, Benyamin'in çuvalından çıktığı için onu tutuklamak istedi. Bunun üzerine hepsi, Yusuf'un huzuruna döndü. Kardeşlerden Yahuda babasının endişesini dile getirdi; bir oğlunu kaybettikten sonra, ötekini de kaybederse, ihtiyar adamın kahrından öleceğini söyledi. Yahuda, ayrıca, Benyamin'in yerine tutuklanmağa hazırdı. Bu sözler karşısında kendini tutamadı Yusuf, kendini tanıtıp, yaşlı babasından haber sordu.

Kardeşlerinin hepsini teker teker kucaklayıp öptü. Arabalarını buğdayla doldurttu, kendilerine giysiler, paralar vererek, ülkelerine uğurladı.

Bütün olanları öğrendi Yakup; hâlâ sağ ve üstelik Mısır'a vali olan oğlu Yusuf u, ölmeden önce dünya gözüyle bir kez daha görmek istedi. Mısır'a varıp, oğlunu kucaklayınca, “Mutluluk içinde ölebilirim artık, çünkü yüzünü görmek nasip oldu, gördüm ki hâla yaşıyorsun” dedi (41: 56-57; 42; 43; 44; 45; 46).



Mısır'dan Çıkış

Musa: Daha sonra Mısır'ın başına, Yusuf hakkında bilgisi olmayan bir kral geçti. İsrailoğullarınm, sayıca ve güççe çoğalmalarını tehlikeli görerek onlara baskı yapmaya başladı. Ama İsrailililer, gittikçe çoğalıp yayıldılar. Firavun, o ana dek uyguladığı tedbirlerle İsrailoğullarıyla başa çıkamayacağını anlayınca doğan bütün erkek çocukların Nil nehrine atılarak öldürülmesini buyurdu (Çıkış, 1: 8-12, 22).

Musa'nın nehirde bulunuşu: Levi evinden bir adam, kendi kabilesinden bir kadınla evlendi. Kadının bir çocuğu oldu. Çok güzel olan bu çocuğu, üç ay saklamayı başardı. Daha fazla gizlemenin olanaksızlığını görünce, hasırdan bir sepet yaptı, dışını katran ve ziftle kapladı, çocuğu içine koyarak Nil nehri kıyısındaki bir sazlığa bıraktı.



65. Resim-Tintoretto (1518-1594), Musa'nın nehirde bulunuşu, Madrid, Prado.

Firavunun kızı, nehre banyo yapmaya gittiğinde, sazlıktaki sepeti gördü. Açınca, içinde bir bebek buldu. Çocuğun bir İbrani olduğunu anladığı halde, ona acıdı, o sırada, olanları görmüş olan, bebeğin kızkardeşi, “Çocuğu emzirecek İbrani bir kadın ister misiniz?” diye sordu. Firavunun kızının bu öneriyi kabul etmesi üzerine, kız gidip annesini çağırdı. Çocuk büyüdüğünde, adına “Sudan çıkarılmış” anlamında Musa dediler (2:1-10).

Musa, Midyan'a kaçıyor: Musa, bir gün soydaşlarını görmeye gitti. Onların ne ağır koşullar altında çalıştırıldıklarına tanık oldu. Bir Mısırlının, kardeşlerinden birini dövdüğünü görünce, dayanamayıp araya girdi ve Mısırlı'yı öldürerek kuma gömdü. Olay duyuldu ve Firavun, öldürmek için Musa'nın peşine düştü. Musa, Midyan ülkesine kaçtı. Orada bir kuyunun başına oturdu.

Midyan kahininin yedi kızı vardı. Kızlar, babalarının sürüsünü suvarmak için kuyuya geldiler. Ama peşlerinden gelen çobanlar, onları kovdular. Musa, kızları savundu, sürüleri suvardı. Bunu duyan kahin, Musa'yı çağırdı. Kızlarından birini kendisine vererek, onu yanına aldı (2: 11-21).

Ateşten çalılık: Bu arada firavun ölmüştü. İsrailoğulları tutsaklık ve baskı altında inlemekteydiler. Yakarışları Tann'ya ulaştı. Tanrı, İbrahim, İshak ve Yakup'la yaptığı anlaşmayı anımsadı ve İsrailoğullarıyla ilgilenmeye başladı.

Musa, bir gün kayınbabasının sürülerini otlatıyordu. Tanrı'nın meleği, alev biçiminde, bir çalılık içinde ona göründü. Çalılık, alev içinde olduğu halde bir türlü yanıp tükenmiyordu. Musa, bunun nedenini anlamak için, çalılığa yaklaştı. Bunu gören Tann, onu çalılığın ortasına çağırdı, ama kutsal bir yer olan oraya ayakabılarını çıkarıp da girmesini söyledi. Sonra da şöyle buyurdu: "Mısır'da baskı altında yaşayan halkımın acısını işittim. Onu, Mısırlıların elinden kurtarıp, Mısır'dan çıkartıp, süt ve bal akan geniş ve iyi bir toprağa kavuşturmak için indim. Hadi, git Firavun'a! Halkımı, İsrailoğulları sen çıkartacaksın Mısır'dan. Hep senin yanında olacağım ben. Söyle halkına; Rabbim gönderdi beni size, de! Topla İsrail'in yaşlılarını! Sizi Mısır'daki çileden kurtarıp, süt ve bal damlayan toprağa kavuşturacağım, de! Sana uyacaktır onlar". Musa, kendisine kimsenin inanmayacağını söyleyince, "Yere at elindeki değneği" dedi Tann. Birden yılan oldu değnek. Korkup kaçtı Musa. Bunun üzerine şöyle konuştu Tann: "Sana, atalannın Tann'ının görüldüğüne inanmaman için, uzat elini, tut yılanı kuyruğundan". Musa, yılanı kuyruğundan tutunca, yeniden değneğe dönüştü yılan. Tann, bunun üzerine, bir mucize daha gösterdi Musa'ya. Bu ikincisi de İsrailoğulları inandırmaya yetmezse, Musa bir üçüncü mucize daha gösterebilecekti: Nil nehrinden alıp toprağa döktüğü su, kana dönüşecekti.

Tanrı, iyi bir konuşmacı olan Harun'u, Musa'ya yardımcı kıldı (3:1-13, 16-18; 4: 1-5, 9, 14).

Musa'nın Mısır'a dönüşü: Tanrı, Musa'ya Midyan'da şöyle dedi: "Hadi, dön Mısır'a! Çünkü seni öldürmek isteyenlerin hepsi öldü". Musa, karısını ve çocuğunu aldı, bir eşeğe bindirdi ve Tann'ın belirti gösterdiği değnekle Mısır'ın yolunu tuttu. Tanrı, Harun'a da gidip Musa'ya ulaşmasını buyurdu. Musa ve Harun, İsrailoğullarının bütün yaşlılarını topladılar.

Harun, Tanrı'nın Musa'ya bütün dediklerini onlara ilettili. Musa, herkesin gözü önünde, öğrendiği bütün mucizeleri gerçekleştirdi. O zaman halk inandı ki Tanrı, İsrailoğullarına acımıştı.

Musa ve Harun, Mısır'a vardıklarında firavuna gidip, İsrailoğullarını ölde bir bayram kutlamak için serbest bırakmasını söylediler. Firavun hayır dedi ve İsrailoğullarına karşı uyguladığı baskıyı daha da arttırdı; çünkü Tanrı, firavunun yüreğini kasıtlı olarak katılaştırmıştı. Musa ve Harun, Tanrı'nın buyruğu üzerine, ikinci kez firavuna ıkıldlar. Harun, firavunun önünde değneği yere attı değnek yılan oldu. Firavun, bilgelerini ve büyüülerini çağırttı. Onlar da aynı şeyi yaptılar, fakat Harun'un değneği büyüülerinkini yuttu. Firavun yine de yumuşamadı. Musa ve Harun, Tann'mn buyruğu üzerine ertesı gün yine firavuna gittiler. Bu kez, nehre banyo yapmaya iniyordu giravun. Harun, değnekle nehrin suyuna dokununca, bütün nehir ve Mısır'daki tüm sular kana dönüştü. Fakat Mısırlı büyüüler de aynı şeyi yaptılar. O zaman Firavun'un yüreği daha bir katılaştı.

İsrailoğullarını bir türlü özgür bırakmayan Firavun'un ülkesine, Tanrı'nın buyruğuyla bir dizi belâ geldi. Önce bütün Mısır'ı kurbağalar kapladı. Sonra, her yan sivrisinekle doldu. Daha sonra atsineleri üşüştü. Sonra Mısırlıların bütün hayvanları öldüğü halde, İsrailoğullarının hayvanlarına bir şey olmadı. Sonra, bütün insanların ve hayvanların vücudunda çıbanlar ıkımaya başladı. Sonra, dolu yağdı, ürünler mahvoldu. Peşinden gelen çekirgeler, doludan arta kalan ürünleri de yok ettiler. Sonra, bütün Mısır'ı üç gün boyunca koyu karanlıklar kapladı. Üç gün, kimse kimseyi görmedi, kimse, olduğu yerden kımıldayamadı. Yalnız İsrailoğulları yitirmediler ışığı. Bunun üzerine Musa'yı ağırtan firavun, sürülerini bırakmaları koşuluyla gidebileceklerini söyledi. Musa buna razı olmadı. Firavun temelli katılaştı. Ama Tanrı Mısır'daki bütün ilk çocukları öldürmeğe karar verdi. Firavunun ilk çocuğundan hizmetinin ilkinde kadar, hayvanların ilki de dahil olmak üzere, bütün ilk yavrular öldü. Ölü ıkımayan ev kalmadı, ağlayıp sızlamaları göklere yükseldi.

O zaman firavun, Musa ve Harun'u gece vakti çağırttı ve gitmelerine izin verdi. İsrailoğulları, kadınlar ve çocuklar dışında, 600 bin yaya insandı. Yanlarında çok sayıda hayvan vardı.

Tanrı, bir savaş karşısında tekrar Mısır'a dönebileceklerinden korktuğu için, İsrailoğullarını, Filistinliler ülkesine götüren kısa yoldan göndermedi; Kızıldeniz'e doğru, çöl yolundan gönderdi (4: 19-20, 27-31; 5: 1-9; 7: 6-13, 15,20-22, 27-28; 8: 12-13, 17,20; 9: 2-6, 9, 18,22-23; 10: 4-5,22-23; 11: 4-7; 12:29-30,37-38; 13: 17-18).

Kızıldeniz'i geçiş: İsrailoğulları ilerliyorlardı. Tanrı, gündüz buluttan, gece ise ateşten bir sütun halinde önlerinde ilerleyerek onlara yardımcı oluyor, hem gündüz hem de gece yürümelerini sağlıyordu.

İsrail halkının gittiğini öğrenen Mısır kralı, savaş arabasına bindi, yanına en iyi savaşçılarıyla 600 savaş arabası aldı ve İsrailileri izlemeğe koyuldu. Mısırlıların yaklaştığını gören İsraililer, "Keşke Mısır'da kalısaydık, hiç olmazsa çöllerde ölmezdik. Çölde ölmektense Mısırlılara hizmet etmek daha iyiydi" diye yakınmağa başladılar. Tanrı, Musa'ya yardım etti. Musa, elini denize doğru uzattı ve tanrı, güçlü bir samyeliyle bütün suları çekerek, denizi kupkuru etti. Sular iki yana birer duvar gibi ayrıldılar. İsrailoğulları, kuru denizden yürüyerek geçtiler.

Onları Mısırlılar izledi. Fakat İsrailoğulları geçtikten sonra, deniz eski haline dönüştü ve sular, Firavun da dahil, bütün Mısırlıların üstüne kapandı (13: 21; 14: 5-7, 10-12, 21-25, 27-28).

Manın toplanışı: İsrailoğulları Kızıldeniz'i geçtikten sonra çölde su bulamadan üç gün yürüdüler. Mara'ya geldiler. Acı olduğu için oranın suyunu içemediler. Halk yine Musa'ya karşı homurdanmağa başladı. O zaman Musa, Tann'ya feryat etti. Tanrı, bir tahta gönderdi. Musa bu tahıyı suya daldırdığında sular tatlılaştı. Sonra tanrı, onları sınamak için, İsrailoğullarına yasalar ve kurallar indirdi. Elim'e geldiler. On iki su kaynağı ve yetmiş hurma ağacı buldular ve orada konakladılar.

Elim'den yola çıkan İsrailoğulları, Elim'le Sina arasındaki Sin ölüne vardılar. Halk, Musa ve Harun'a karşı yine homurdanmaya başladı, şimdi artık, eskisi gibi bol, et ve ekmek yiyemediklerinden yakınıyorlardı. Tanrı, İsrailoğullarına o gece et, ertesı sabah da doyuncaya kadar ekmek yiyeceklerini muştuladı. Nitekim, akşam, kaldıkları bütün alan, sayısız bildirincinla doldu. Sabah ise, alanın çevresinde bir çiy tabakası meydana geldi. Çiy tabakası kaybolunca, çölün üzerinde kırağı gibi, küçük yuvarlar, ince bir şey oldu Musa, İsrailoğullarına, bunun Tanrı tarafından gönderilen ekmek olduğunu söyledi. Herkes ihtiyacına göre alacaktı. Musa'nın sözünü dinlemeyen kimileri, ertesı sabah için ekmek sakladılar. Ne var ki ekmek kurtlandı ve kokuştu. Bu yiyecek, beyaz renkli, bal tadında bir çörek gibiydi. Bunun adına man dediler. İsrailoğulları, 40 yıl manla beslendiler (15: 22-25, 27; 16: 1-3, 9-16, 19-20, 31, 35).

On emir ve taş levhalar: İsrailoğulları, Mısır'dan çıktıktan tam üç ay sonra Sina ölü'ne geldiler. Huzuruna ıkan Musa'ya şöyle konuştu Tanrı: "Kavmin sana seslendiğimi işitsin ve sana hep inansın diye, işte koyu bir bulut içinde görüneceğim sana". Üçüncü gün, güneş doğarken, gök gürle-

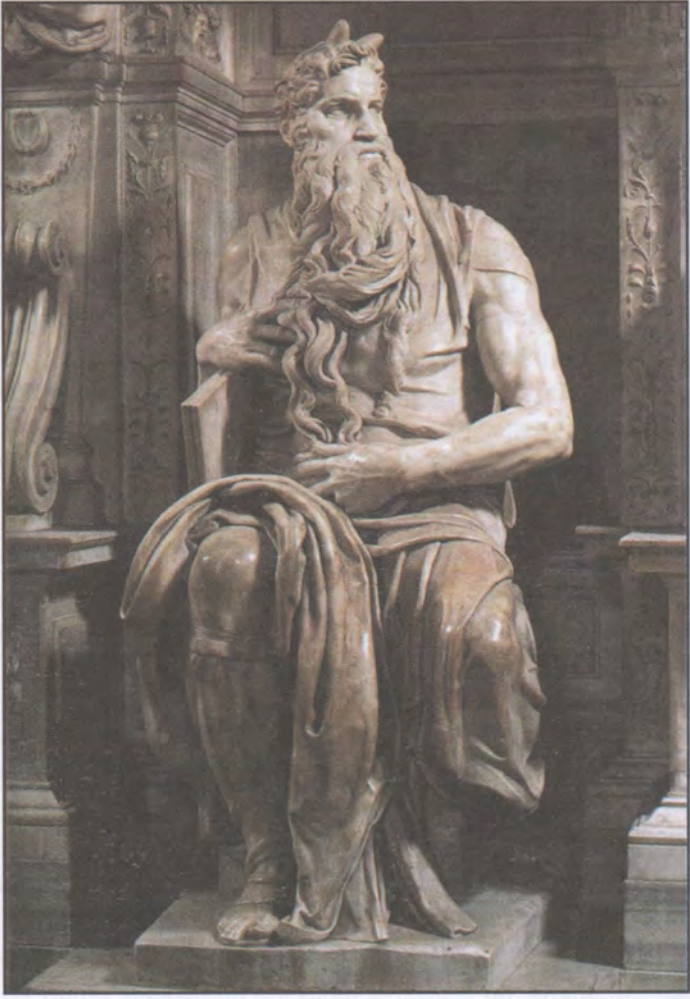
meşe, ŐimŐekler akmaa başladı. Yoğun bir bulut, bütün dağı örtmüŐtü. Çok kuvvetli bir boru sesi duyuldu ve ordughtaki bütün halk titredi. Musa, kavmini ordughtan çıkartıp dağın eteklerine götürdü. Bütün Sina dağı tütüyordu; çünkü Tanrı ateş içinde inmiŐti oraya. Ocak bacasından çıkar gibi çıkıyordu duman ve bütün dağ alabildiğine titriyordu. Boru sesi ise gittikçe daha bir güçleniyordu. Musa konuŐuyor, Tanrı ona gök gürültüsüyle karşılık veriyordu. Ve tanrı, Sina Dağı'na, dağın tepesine indi ve çağırıp Musa'yı, on emri bildirdi. Gök gürültülerini, ŐimŐekleri ve boru sesini bütün kavim duyuyordu. Duman içindeki dağa hayranlıkla bakıyor, bu görüntü karşısında korkudan titriyor ve ona yaklaŐmaya cesaret edemiyordu.

Musa Tanrı'mn bütün sözlerini bütün yasalarını gelip açıkladı kavmine. Tanrı, Şöyle dedi sonra Musa'ya: "Dağa, yanıma ık ve kal orada! Sana, kavminin öğrenmesi için yasaları ve emirleri yazdığım taş levhayı vereceğim". Yanına Yeşu'yu alan Musa, dağa çıkmadan önce yaŐlıları toplayıp, dönünceye kadar kendisini beklemelerini söyledi ve başlarına Harun'la Hur'u bıraktı. Peşinden, bulutla kaplı dağa ıktı. O zaman Tanrı'nın zaferi Sina Dağı'na kondu ve bulut, Musa'yı altı gün örttü. Yedinci gün tanrı, Musa'yı bulutun ortasından çağırdı. Ve tanrının zaferi dağın tepesinde, yiyip bitiren bir ateş biçiminde İsrailoğullarına göründü. O zaman Musa, bulutun içine girdi ve burada kırk gün kırk gece kaldı.

Musa'nın dağdan inmekte geciktiğini gören İsrail kavmi, Harun'un çevresinde toplanıp, "Hadı, önümüzden gidecek bir tanrı yap bize" dediler ona. Harun, herkesin altın küpelerini getirmesini söyledi. Toplanan küpeleri eritip, dökme bir blızağı yaptı. O zaman halk "Ey İsrail, seni Mısır'dan kurtaran tanrı budur" diye haykırdı. Harun, altın buzağının nne bir de sunak yaptı ve ertesı günü tanrı bayramı ilan etti. Sabahleyin erkenden kalan halk, kurban kesip, adak adayıp, yiyip içerek eğlendi durdu.

Bunu gören Tanrı, Musa'ya, Mısır'dan krtardığı kavminin bütün sınırları aŐtıėını, dökme bir buzağıya taptığını, bu nedenle onları yok etmek istediğini söyledi. Musa, Tann'ya yalvardı, halkı bağışlamasını diledi. Tanrı, düŐündüėü kötülüğü göndermekten vazgeçti.

Musa, elinde On Emir'in yazılı olduğu iki levhayla dağdan indi. Bu iki taş levha, tanrı yapıtıydı; üzerlerine kazınmıŐ yazı, Tann'mn kendi yazısıydı. Musa, ordugha yaklaşınca, buzağıyı ve onun çevresinde dönüp duran kavmini gördü. fkesinden, elindeki taş levhaları yere atıp parçaladı. Sonra, dökme buzağıyı alıp ateşe attı, eritti, suda ezip suyunu İsrailoğullarına içirdi. Tanrı, Musa'ya, kırılanlar gibi iki taş daha yontmasını, parçalanan taş levhalarda yazılı olanları tekrar yazacağını, bunun için ertesı sabah Şafak sökerken Sina Dağı'na gelmesini söyledi. Musa, denildiği gibi yaptı.



66. Resim- Michelangelo (1475-1564), Musa, Roma, San Pietro in Vincoli.

Musa figürlerinde görülen boynuzun nedeni, 'parlak' sözcüğünün yanlış bir okuma sonucu, 'boynuzlu' anlamını taşıdığına sanılmasıdır. Bu heykelde tasvir edilen Musa'nın, sağ koluğunda taşıdığı iki taş levhayla yapmak üzere olduğu davranış, çok değişik yorumlara yol açmıştır.

Elinde On Emir'in yazılı olduğu iki levhayla Sina Dağı'ndan indiğinde, kendi yüzünün ışık gibi parladığını bilmiyordu. Harun ve bütün İsrailoğulları, yüzü böylesine parlayan Musa'ya yaklaşmaktan korktular. Ama o, kavmine bir konuşma yaptı. Bunun üzerine korkulan gitti ve ona yaklaştılar. Musa Tann'nın Sina Dağı'nda kendisine buyurduğu her şeyi, onlara buyurdu (19: 1,9, 16-21; 20: 18; 24: 3,12-18; 32: 1-11, 14-16, 19-20; 34: 1-4,29-32).

Şimşon: İsrailoğulları Tanrı'ya yine karşı geldiler. Bunun üzerine tanrı onları, Filistinlilere kırk yıl tutsak etti. O zamanlar, Manoah adında bir adam vardı. Karısı kısır. Tann'ın meleği, kadına görünüp, ona, bir oğlu olacağını, çocuğun başına hiç ustura değmeyeceğini ve İsrailoğullarını Filistinlilerin elinden kurtaracağını muştuladı.

Manoah'ın karısı bir oğlan doğurdu. Adına Şimşon dediler. Tann'nın mübarek kıldığı çocuk büyüyünce, onu, Tanrı'nın Ruhu kapladı.

Şimşon bir gün Timna'ya indi. Orada Filistinli bir kadın gördü. Eve gelince, ana babasından, o kadını kendisine almalarını istedi. Ana babası, Şimşon'un, kendi kabilesinden bir kız alması için direttiler, ama Şimşon, ille de o kadını istedi; Tanrı böyle buyurmuştu; böylece Filistinlilerle arayı açacak bir bahane yaratmış olacaktı.

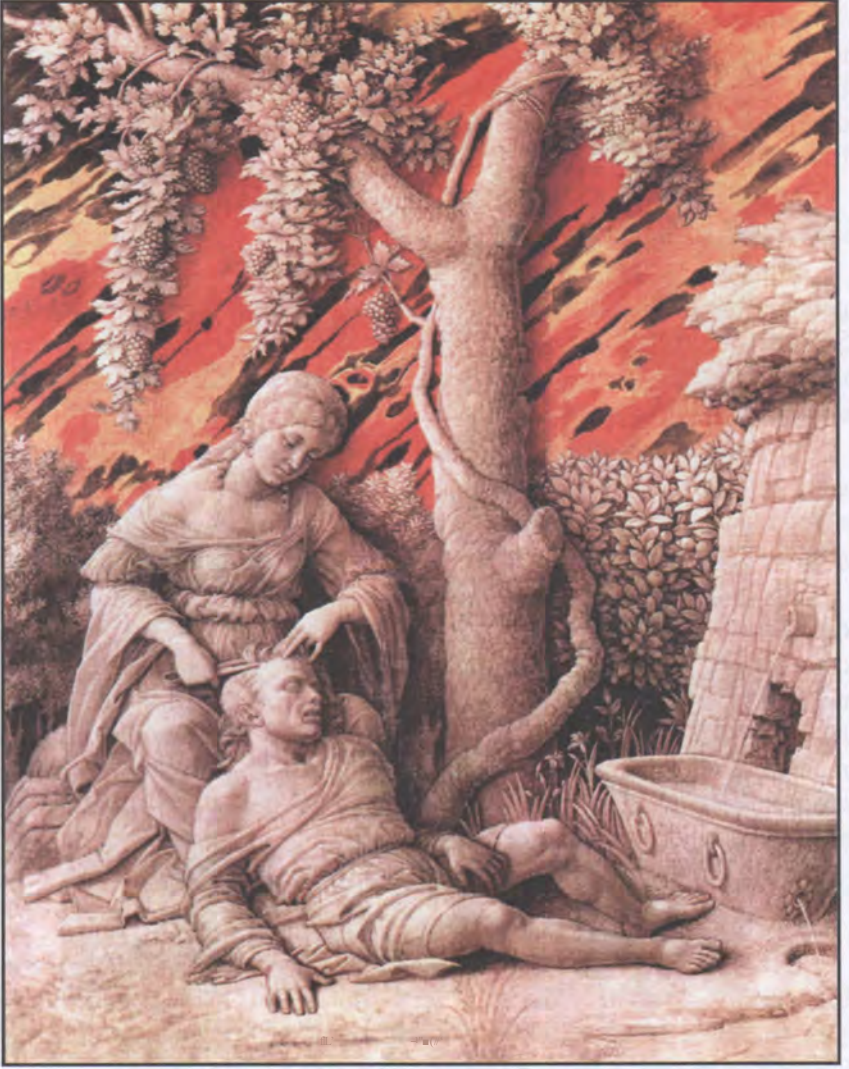
Şimşon, ana babasıyla Timna'ya gitti. Timna bağlarına yaklaşınc, genç bir aslan, Şimşon'un karşısına çıktı. Şimşon, tanrı Ruhu'yla kaplı olduğu için, elinde hiçbir silâh olmadığı halde, aslanı, sanki bir oğlakmış gibi, iki parçaya ayırdı. Bundan, ana babasına söz etmedi.

Bir süre sonra, aynı kadınla evlenmek için gittiğinde, aslanı öldürdüğü yerden geçti. Hayvanın leşi üstünde bir bal ansı sürüsü buldu. Balı aldı, hem kendisi yedi, hem de ana babasına yedirdi. Ama nereden aldığını söylemedi. Kadının evinde bir ziyafet verdi. Geleneklere uygun olarak, yedi gün sürdü bu ziyafet. Kent halkı, eşlik etsinler diye, Şimşon'a otuz arkadaş yolladı. Şimşon, onlara bir bilmece sordu. Ziyafetin süresi olan yedi gün içinde bilmeceyi bildikleri takdirde, kendilerine yedekli otuz giysi, yani altmış giysi verecekti. Bilemezlerse, onlar Şimşon'a aynı şeyleri vereceklerdi. Bilmece şuydu:

Yiyenden yiyecek
Güçlünden tatlı çıktı

Üç gün uğraştıkları halde bilmeceyi çözemediler. Bunun üzerine, bilmecenin cevabını öğrenmek için Şimşon'un karısını elde ettiler. Şimşon, kansının ısrarlarından o kadar usandı ki, söyledi cevabı. Ziyafetin yedinci akşamı, ziyafet arkadaşları, Şimşon'a şöyle dediler:

Nedir baldan daha tatlı
Daha güçlü nedir aslandan?
Şimşon ise şu karşılığı verdi:
Çift sürmeseydiniz eğer düvemle
Çözemezsiniz bilmecemi.



67. Resim- Andrea Mantegna (1431-1506), *Delila, Şimşon'un saçlarını kesiyor*, Londra, National Gallery

Tanrının Ruhu, yine kapladı Şimşon'u. Aşkelon'a inerek otuz adam öldürdü; giysilerini soyarak, bilmeceyi çözenlere verdi. Öfkeyle evine döndü. Kayınbabası kızını Şimşon'un sağdıcına verdi.

Şimşon'un başından geçen öteki olaylar ise şunlardır:

1. Kayınbabasının evine gider, karısıyla yatmak ister. Kayınbabasının buna izin vermemesi üzerine, üç yüz çakal yakalar; çakalları ikişer ikişer

kuyruklarından birbirine bağlar; iki kuyruk arasına da bir çıra yerleştirir; sonra çıraları ateşleyip, hayvanları Filistinlilerin ekinlerine salar.

2. Etam kayasında bir mağaraya çekilen Şimşon, iki yeni organla bağlanıp Filistinlilerin eline teslim edilmeğe razı olur. Fakat Filistinliler, eli kolu bağlanmış Şimşon'un üstüne yürüdükleri zaman, Tann'ın ruhu, Şimşon'u kaplar; Şimşon, organları parçalayarak kurtulur. Eline, yeni öldürülmüş bir eşeğin çene kemiği geçer. Onunla bin adam öldürür.

3. Gazze'de bir kadına gider. Bunu duyan düşmanları, kentin kapısında ona tuzak kurarlar. Gece yansı uyanan Şimşon, kentin kapısının iki kanadını süvelerinden söküp omuzuna alır ve bir dağın tepesine çıkarır.

4. Delila adında bir kadına tutulur. Filistinliler, Delila'yı elde ederler. Ona, bu gücün nereden geldiğini öğrenmesini söylerler. Fakat Şimşon, her defasında yanlış cevaplar verir. Bu yalan cevaplara kanan Delila, Şimşon'u ilkin, kurumamış yedi taze sırimla bağlar. Şimşon, Filistinliler üstüne yürüdüğünde, sırimları parçalayıp kurtulur. İkincisinde yine Şimşon'un yalan cevabına kanan Delila Şimşon'u yepyeni iplerle bağlar. Ama Şimşon yine kurtulur. Üçüncüsünde, Şimşon'un yedi saç örgüsünü birbirine bağlar, bunları bir çubukla tutturur. Şimşon yine kurtulur. Fakat Delila, bu gizli gücün nereden geldiğini öğrenmek için Şimşon'u o kadar bezdirir ki, sonunda gerçeği söyler Şimşon: "Başıma ustura değmemiştir benim" der, "saçlanm kazanırsa, bütün gücüm yiter". Delila Şimşon'u dizlerinde uyuttuktan sonra, bir adam çağırır, Şimşon'un yedi saç örgüsünü kestirir. Uyanan Şimşon, artık, eski Şimşon değildir. Bütün gücünü kaybetmiştir. Filistinliler, Şimşon'un gözlerini oyarlar, zincire vurup Gazze'ye götürürler. Orada tapmakta şenlik düzenlerler. Şimşon Rab'be yalvanp güç ister. Tapınağın taşıyıcı sütunlarını yıkarak üçbinden fazla Filistinliyle birlikte ölür. (Hakimler, 13: 1-5,24-25; 14: 1-20; 15: 1-5, 11; 16: 1-21).

Davut: Tanrı, Samuel'e şöyle konuştu: "İsrail'e artık kral olmasın diye Saul'u reddettiğim halde, daha ne kadar üzüleceksin onun için? Hadi, yağ boynuzunu doldur ve git! Seni Beytlehemli İşay'a yolluyorum, çünkü onun oğulları arasından kendime bir kral seçtim".

Samuel, Tanrı'nın buyruğunu yerine getirmek için Beytlehem'e gitti. İşay, yedi çocuğunu Samuel'in önünden geçirdi, fakat Tanrı bunlardan hiç birini uygun bulmadı. Samuel İşay'a sordu: "Bütün oğulların bunlar mı?" İşay yanıtladı: "Bir en genci eksik, o da koyun güdüyor". Samuel, İşay'a: "Çağırt gelsin! O gelmeden yemeğe oturmayacağız" dedi. Sarışın bir gençti Davut, güzel gözlü, hoş görünüşlüydü. "İşte!" dedi Tanrı Samuel'e "Budur, meshet onu!" Samuel, yağ boynuzunu alıp, Davut'u meshetti. O günden sonra, Tann'ın Ruhı, Davut'u kapladı.

Bundan sonra Tanrı'nın Ruhu, Saul'dan çekildi. Yine Tann'nın buyruğuyla kötü bir ruh onu etkisine aldı. Kötü ruh kapladığı zaman avuntu bulabilmesi için, kullan ona, iyi lir çalan birini bulmasını salık verdiler. Saul usta bir çalgıcı bulunarak huzuruna getirilmesini buyurdu. Kullarından birisi, Beytlehem'de İşay'ın bir oğlu olduğunu, çok güzel lir çaldığını, hoş görünüşlü, güzel konuşan, savaşa alışkın, güçlü ve yiğit olduğunu söyledi. Saul, İşay'dan Davut'u istedi. Çok sevdi Davut'u ve ona bağlandı. Saul'u kötü ruh kapladığı zaman Davut lirini çalar, Saul'un içini yatıştırır ve kötü ruhu ondan uzaklaştırır.

Golyat: Şimşon'un ölümünden sonra Filistinlilerle İsraililer arasındaki savaş yine yenildi. Filistin ordugâhından, Golyat adında, dev yapılı biri, çıktı, herkese meydan okudu. Golyat'ın, üç metreye yakın boyu vardı. Başında tunç bir miğfer, üzerinde pullu bir zırh taşırdı. Zırhın ağırlığı altmış kilo kadardı. Ucu yedi kilo çeken bir mızrağı vardı. Golyat yenildiği takdirde, Filistinliler İsraililere köle olacaktı. Ters olursa, İsraililer Filistinlilere kul olmayı kabul edeceklerdi. Filistinli Golyat'ın bu sözlerini duyan Saul ve İsraililer, korkudan titremeye başladılar. Golyat, tam kırk gün kırk gece, sabah akşam ortaya çıkarak hep aynı şeyleri tekrarladı.

Davut ve Golyat: Saul'la birlikte savaşmaya, İşay'ın üç oğlu gitmişti. Davut ise, Beytlehem yakınlarında babasının sürüsünü otlatıyordu. İşay, kardeşlerine yiyecek götürmesi için Davut'u savaş alanına gönderdi. Davut, ordular savaş durumu almaya başladıkları zaman savaş alanına vardı, hemen kardeşlerinin yanına koştu. Onlarla konuşmaktayken, Golyat adındaki kışkırtıcı yine ortaya çıkıp, aynı sözlerle meydan okumağa başladı. Kral ise, Golyat'ı öldürene kızını söz vermişti, onu zengin edeceğini söylemişti.

Davut, Golyat adındaki bu sünnetsizin kim olduğunu öğrenince, Saul'un huzuruna çıktı, Golyat'la dövüşmek istediğini söyledi. Saul ise, Davut'a, henüz genç olduğunu, o adamla başa çıkamayacağını söyledi. Davut, babasının sürülerini otlatırken, bir aslan veya bir ayı gelip sürüden bir koyun çaldığı zaman, onu çenesindeki kıldan tutup öldürdüğünü anlattı ve aynı şeyin, Tann'nın ordusuna hakaret eden bu sünnetsiz Filistinli'nin başına geleceğini söyledi. Saul bunun üzerine, Davut'un dövüşmesine izin verdi.



68. Resim- Gian Lorenzo Bemini (1598-1680), **Davut**, Roma, Galleria Borghese.

Heykelde, Davud, sapana taktığı taşı atarken görüldüyor. Çaydan seçip topladığı beş düzgün taşı koyduğu torbası, sol yanında asılı. Saul'un verdiği, fakat Davud'un bir türlü giyemediği zırh, bacaklarının arasında yığılı duruyor.

Saul, Davut'a kendi silahlarını verdi, zırhını giydirdi, başına tunçtan bir miğfer geçirdi. Saul'un kılıcını da kuşanan Davut, bu ağırlıklarla bir türlü yürüyemedi. Üstünde ne varsa hemen çıkarttı, eline değneğini aldı, dereden beş tane çakıl taşı seçip torbasına koydu ve sapanıyla Filistinli'ye karşı ilerledi. Filistinli, Davut'un üstüne yürüdü, ama Davut daha tez davrandı ve torbasından çıkardığı taşı sapanıyla Golyat'ın alınına fırlattı. Golyat'ın alınına giren taş, onu yüz üstü yere serdi. Sonra da Golyat'ın kılıcını alan Davud, başını vurarak temelli işini bitirdi. Bunu gören Filistinliler kaçışmaya başladılar. Davut ise, Golyat'ın kellesini alıp Saul'a götürdü (I. Samuel, 16: 1,4, 10-23; 17: 4, 11-13, 15-18,20-26,31-40,48-51,54, 57).

Yudit: Asur kralı Nebukadnetsar, Med kralına karşı sürdürdüğü savaş sırasında kendisine yardım etmeyen kavimleri cezalandırmak için Holofem kumandasında bir ordu gönderir. Bütün kavimler teslim olduğu halde yalnız Yahudalılar direnirler. Önce Betulya kenti kuşatılır. Kuşatma öyle sıkıdır ki halk teslim olmak ister. Bu isteği kentin en büyük yaşlısı da uygun görür ve kuşatıcılardan üç günlük bir süre istenir. Yalnızca, genç ve zengin bir dul olan Jüdit, bu karara karşı çıkar, kenti kurtarmak için hazırlığa girer. İçinden dualar ettikten sonra, çok güzel bir giysiyle, yanında cariyesi olduğu halde, kentten dışarı çıkar ve düşman tarafına yürür. Jüdit'i Asurlular durdurup Holofem'in huzuruna götürürler. Jüdit, onlara kentle birlikte yok olmak istemediği için kaçtığını söyler. Kadının güzelliğine vurulan Holofem, onun serbestçe dolaşmasına ve dua etmek için gece dışarı çıkmasına izin verir. Holofem, Jüdit'i altı gün sonra özel bir ziyafete çağırır. Ziyafet sırasında o kadar içer ki, sarhoş olup sızar. Bu arada bütün uşaklar dışardadır. Jüdit, cariyesini de dışarı gönderir ve kendisini beklemesini söyler. Holofem'le yalnız kalan Jüdit, önce dua eder, sonra eline kılıcı alır, Holofem'i saçlarından yakalar, kuvvetle iki darbe indirerek başını koparır. Dışarı çıkıp kelleyle cariyesine verir, o da heybeye koyar. Sonra Jüdit ve cariyesi, her zaman olduğu gibi, dua için dışarı çıkarlar. Düşman karargahını geçip Betulya kapısına varırlar. Kumandanlarını çadırda ölü bulan Asurlular paniğe kapılırlar. Bunu gören Betulyalılar ise, çemberi yanıp kurtulurlar (Jüdit Kitabı -Apokrif-).

Süleyman: Davut öldükten sonra yerine oğlu Süleyman geçti. Süleyman, Mısır kralının kızıyla evlenerek onunla akraba oldu. Sarayını, Tanrı Evi'ni ve Yeruşalim'i çevreleyen surları yaptırmaya kadar, kansını Davut kentinde oturttu.

Kurban etmek için, en yüksek ve önemli yer olan Givon'a gitmişti ki, düşünde Tann'yı gördü. Tanrı ona: "Sana ne vermemi istiyorsan, dile benden!" deyince, Süleyman şu karşılığı verdi: "Ey Tannm, şu kulunu şimdi babam Davut'un yerine kral ettin. Ama ben çok genç bir delikanlıyım henüz ve bir

kral gibi davranmasını bilmiyorum. Yine de kulun, bu büyük, bu sayılmayacak kadar kalabalık halkı yönetmek durumunda. Bu nedenle, halkım yargılayabilmem ve iyiyle kötüyü ayırt edebilmem için, anlayış dolu bir yürek ve bilgelik ver ben kuluna! Yoksa bunca büyük bu halkı kim yargılayabilir?”



69. Resim-Sandro Botticelli (1445-1510), **Jüdit'in Betulya'ya dönüşü**, Floransa, Uffizi ■

Betulyah genç ve güzel bir dul olan Jüdü, Asur kralı Nebukadnetsar'ın kumandanlarından Holofem'in başını kılıçla kestikten sonra, yarımdaya cariyesi olduğu halde kendi şehrine dönüyor. Elinde kılıç taşıyan Jüdit'in arkasından gelen cariyeye, Holofem'in başını götürüyor.

Süleyman'ın böyle bir dilekte bulunması Tann'nın çok hoşuna gitti ve şöyle konuştu: “Madem ki sen kendine uzun hayat, varlık ve düşmanlarına ölüm dilemedin, doğruyu seçebilecek bilgelik istedin, öyleyse olsun bütün istediğin! Bilge ve akıllı bir yürek veriyorum işte sana! Böylesi hiç olmadı senden önce, ne de senden sonra olacaktır. Ayrıca istemediğin şeyleri de veriyorum sana: Öyle bir zenginlik ve ün ki, yaşadığın süreçte, krallar arasında hiç kimse eş olmayacak sana. Eğer baban Davut'un yaptığı gibi benim yasalarım ve emirlerime uyup, benim yolumda gidersen, sana uzun bir hayat da vereceğim”. Süleyman uyandı. Anladı ki bir düştü. Ve Yeruslaim'e döndü.

Süleyman'ın yargısı: Bir gün iki fahişe, kral Süleyman'a geldi. Birinci kadın şöyle konuştu: “Aman, dinle beni efendimiz! Bu kadınla aynı evde otururuz biz. pir çocuk doğurdum ben, o da tanıktır buna. Ben doğurduktan üç gün sonra onun da bir çocuğu oldu. Yalnız biz vardık evde ve başka hiçbir yabancı girmede eve. Bu kadının çocuğu ölmüş gece, sonra kalkıp yanımdan çocuğu alarak kendisinininkiyle değiştirmiş. Sabahleyin çocuğumu emzirmek için kalktığımda, onu ölü buldum. Işıktta daha dikkatlice bakınca gördüm ki, benim doğurduğum çocuk değildi yanımdaki”.

İkinci kadın ise, yaşayan çocuğun kendi çocuğu olduğunu söylüyordu. Süleyman, önce bir kılıç istedi sonra şöyle buyurdu: “Bölün yaşayan çocuğu ikiye! Yarisını birine, yarisını da ötekisine verin!” O zaman, çocuğun gerçek annesi olan kadın, “Hayır, hayır Allah rızası için efendimiz onun olsun çocuk, ama yeter ki ölmesin!” diye yalvarmaya başladığı halde, öteki kadın, “Ne benim, ne de senin olsun; ikiye bölünsün!” diye diretiyordu.

Yargısını şöyle verdi Süleyman: “Sağ kalan çocuğu öldürmeyin birinci kadına verin, çünkü anası odur”.

Saba Kraliçesi ve Süleyman: Süleyman'ın büyük ününü işiten Saba Kraliçesi, onu, ustaca hazırlanmış sorularla sınamaya geldi. Kalabalık bir heyetle, bol miktarda baharat, altın ve değerli taşlarla yüklü develeriyle Yeruslaim'e girdi. Süleyman'ın yanıtlayamadığı bir tek soru bile olmadı.

Süleyman'ın bu bilgeliğini, yaptırdığı sarayı, sofrasının yiyeceklerini, hizmetçilerinin odalarını ve giysilerini, sakilerini ve Tanrı Evi'nde adadığı kurbanları gören Saba Kraliçesi şaşırıp kaldı ve şöyle söyledi Süleyman'a: “Senin ve bilgeliğin hakkında ülkemde duyduklarım doğruymuş meğer. Kendi gözümle görmedikçe, bana bunları söyleyene inanmak istemiyordum. Oysa şimdi görüyorum ki, gördüklerimin yansı bile değilmiş söyledikleri. Bilgin ve yaptığın işler, işittiğim ününü çok aşıyor. Her zaman önünde bekleyen ve bilgeliğini duyabilen kadınlara ne mutlu, hizmetçiler ne şanslı”.



70. Resim-Antonio Campi (1524-1587), *Süleyman'ın yargısı*, Brescia Müzesi.

Resimde, tahtında Süleyman; solda, eli kılıklı bir askerin kucagında tartışma konusu olan çocuk; yerde ölü çocuğun cesedi; sağda, çocuğun asıl annesi yalvanyor; ayaktaki kadın ise, ölü çocuğunu sağ çocukla değiştirmek isteyen ikinci anne; arkada, olaya tanıklık edenler.

Saba Kraliçesi, bu övücü sözlerden sonra, armağanlar sundu Kral Süleyman'a. Hiçbir zaman bu kadar altın, bu kadar baharat, bu kadar değerli taş armağan edilmemişti bir krala (I. Krallar, 2: 2; 3: 1, 4-27; 10: 1-11).

Susanna ile iki ihtiyar: Yohakim adında, Babilonia'da oturan bir Yahudinin karısıydı Susanna. Varlıklı bir kişi olan Yohakim'in, evini çepeçevre saran bir bahçesi vardı. O yıl için halk tarafından yargıç seçilen iki ihtiyar, sık sık Yohakim'in evine giderlerdi. Yohakim'in karısı Susanna, öğle üzeri, herkes çekilip gittiği zaman, bahçeye çıkıp gezinirdi. Susanna'nın böyle her gün bahçede gezindiğini gören iki ihtiyar, kadına karşı öylesine bir tutku içinde yanmağa başladılar ki, gözleri hiçbir şeyi görmez oldu. Susanna ile yatmak isteğiyle yandıkları halde, birbirlerine açılmaktan utanıyorlar ve gizlice, her gün onu gözlemeğe çalışıyorlardı. Fakat bir gün, bahçede burun buruna geldiler, gizli tutkularını birbirlerine ilan ettiler. O zaman ikisi birlikte, Susanna'-yı elde etmeğe çalıştılar.

Günlerden bir gün, Susanna, her zamanki gibi, iki cariyesiyle birlikte bahçeye çıkmıştı. Hava çok sıcak olduğu için banyo yapmak istedi. Cariyelerine, bahçenin kapısını kapayıp gitmelerini, kendisinin banyo yapacağını söyledi. Cariyeler, hanımlarının dediğini yaptılar. Bunu gören ihtiyarlar, hemen, saklandıkları yerden çıkıp Susanna'ya doğru koştular ve onu şöyle tehdit ettiler: "Bak, bahçenin kapıları kilitli, şu anda bütün gözler-

den uzağız ve biz ikimiz de sana sahip olmak istiyoruz. Ya kabul edip bizimle yatarsın, ya da bir delikanlıyla birlikte olduğunu, bunun için cariyeleri yanından uzaklaştırdığını söyleyerek başına iş açarız”.

Susanna, bu sözler karşısında kendini teslim etmektense, aşağılanmayı yeğ tuttu ve olanca gücüyle bağırdı. İhtiyarlar da bastı yaygarayı. Birisi gidip bahçenin kapılarını açtı; bahçeye koşan hizmetçilere olayı kendilerince anlattılar.



71. Resim- Piero della Francesca (1410-1492), **Saba Kraliçesi ve Süleyman**, Arezzo, Chiesa di S. Francesco Kilisesi.

Süleyman'ın büyük ününü işiten Saba Kraliçesi, mu, ustaca hazırlanmış sorularla sınamaya geldi. Süleyman'ın yanıtlayamadığı bir tek soru bile olmadı. Saba Kraliçesi pek çok övücü sözden sonra, armağanlar sundu Kral Süleyman'a.

Ertesi gün halk, Susanna'nın kocasının evine toplandı. İftiracı iki ihtiyar yargıç da oradaydı. Susanna'yı ölüme mahkum etmek istiyorlardı. Susanna, ana babasının, çocuklarının ve bütün akrabalarının eşliğinde geldi. Zarif ve güzel bir kadındı. Hiç olmazsa güzelliğine bakarak doymak için, yüzünden tülünü kaldırmasını buyurdular, onu bu durumda görenler, göz yaşlarını tutamıyorlardı. İki ihtiyar ayağa kalkıp, ellerini Susanna'nın başına koydular, yalan hikâyeyi yeniden anlattılar. Oradakiler, iki ihtiyarın söylediklerine inandılar ve Susanna'yı ölüme mahkum ettiler.

Tanrı'ya yalvarmaktan başka bir şey gelmedi Susanna'nın elinden. Taşlanarak öldürülmeğe götürülürken, tanrı, Daniel adında bir delikanlı gönderdi. Daniel şöyle haykırdı: “Ey İsrailoğulları, nasıl bu kadar aptal

olabilirsiniz? Demek, sorup araştırmadan ve olayları iyice incelemeden, bir İsrail kızını mahkûm ettiniz? Dönün mahkeme yerine, çünkü ona karşı tanıklık edenlerin tanıklığı yalandır”.

Herkes geri dönmeğe başladı. İki ihtiyar, Daniel’i de kandırmağa çalıştılsa da başaramadılar. Daniel, ihtiyarlardan birini bir kenara çekip, Susanna’yı hangi ağacın altında gördüğünü sordu. İhtiyar: “Sakız ağacı altında” dedi. Peşinden öteki ihtiyarı da kenara çekti Daniel, ona da aynı soruyu yöneltti. İkinci ihtiyar ise, Susanna’yı bir bodur meşe altında gördüğünü söyledi. Bu tutarsızlığa tanık olan oradakiler, iftiracı iki ihtiyar yargıcı, Musa yasalarına göre ölüme mahkum ettiler (Daniel, 13: 1-62.). (Daniel’in 13. ve 14. bölümleri Apokrif kabul edildiğinden Türkçe Kutsal Kitap’ın apokrifli -Deutorokanonik- basımında yer almaktadır. Aynı şekilde Yudit bölümü de apokriflerde yer almaktadır).



72. Resim- Tintoretto (1518-1594), **Susanna ve iki ihtiyar**, Viyana, Kunsthistorisches Museum.

Bu öykünün gerisi oldukça uzundur. Fakat sonunda, iki ihtiyar, bu namuslu kadına attıkları iftiranın cezasını canlarıyla öderler.

III İNCİLLER

Vaftizci Yahya'nın Hayatı

Zekeriya: Yahudiye kralı I. Hirodes zamanında, Zekeriya adında bir rahip vardı. Karısı Elizabet'in çocuğu olmuyordu. İkisi de çok yaşlıydı.

Bir gün Rab'bin Tapınağı'nda buhur yakma sırası Zekeriya'da idi. Buhur vaktinde herkes dışarda bekleyip dua ediyordu. Zekeriya tapınakta bu görevini yerine getirirken, melek Cebrail görüldü. Cebrail ayakta ve sunağın sağındaydı. Korktu Zekeriya. Fakat şöyle konuştu melek: "Korkma Zekeriya, çünkü yalvarışların kabul edildi. Kann Elizabet bir oğlan doğuracak sana, adını Yahya koyacaksın. Bu çocuk, sevinç ve mutluluk nedeni olacak senin için, çünkü büyük biri olacak Tanrı katında. Birçok İsrailoğlunu Tann'ya götürecektir ve o Rab'bin önünden gidecek".

Gerek kendisinin, gerekse karısının artık çok yaşlı olduklarını söyleyen Zekeriya'ya, Cebrail olduğunu açıklayan melek, Tann tarafından ona bu mutlu haberi iletmek amacıyla gönderildiğini, sözlerine inanmadığı için de, bu sözler gerçekleşinceye kadar dili tutulup konuşamayacağını bildirdi.

Bu arada, dışarıda, Zekeriya'nın Tapınak'tan çıkmasını bekleyen halk, onun içerde niçin bu kadar çok kaldığını merak etmekteydi. Zekeriya tapmaktan çıktığında, dili tutulduğu için onlarla konuşamadı. O zaman, Zekeriya'nın tapmakta bir görüntüyle karşılaştığı anlaşıldı. Elizabet ise bir süre sonra gebe kaldı (**Luka, 1: 5-24**).

Yahya'nın doğuşu: Gebelik süresi bittiğinde, Elizabet bir oğlan çocuğu doğurdu. Doğumun sekizinci günü, komşular ve akrabalar çocuğun sünnetine geldiler ve ona Zekeriya adını koymak istediler. Anası ise çocuğun adının Yahya olacağını söyledi. Babasına sordular. Zekeriya, konuşamadığı için, bir levha istedi ve üstüne "Adı Yahya'dır" yazdı. Ve o anda dili çözülen Zekeriya, Tann'ya şükrederek dua etmeğe başladı (**Luka, 1: 57-64**).

Yahya'nın Vaazı: Roma İmparatoru Tiberius'un on beşinci yılında, Pontius Pilatus Yahudiye valisi ve Hirodes Antipa da Celile kralyken, Zekeriya'nın oğlu Yahya'ya Tann çölde konuştu. Yahya, bundan sonra, Şeria Irmağı çevresindeki bütün yerleri dolaşarak, herkesin tövbe edip kendini vaftiz ettirmesini söyledi (vaaz etti). Bütün Yahudiye ve Yerusolaim halkı

onun arkasından giderek günahlarını itiraf ettiler ve kendilerini Şeria Irmağı'nın suyunda vaftiz ettirdiler.

Yahya, kendisine Mesih olup olmadığını soranlara şöyle dedi: "Ben şimdi sizi su ile vaftiz ediyorum, ama benden daha güçlü biri gelecek ki o, Kutsal Ruhla ve ateşle vaftiz edecek sizi". Yahya, böylece, İsa'nın gelişini müjdeliyordu. Ama Kral Hirodes Antipa, Yahya'ya kin beslemeğe başlamıştı. Bütün bu son olayları da bahane ederek, Yahya'yı zindana attırdı (Markos 1: 4-8 Matta, 3: 1-12).



73. Resim- *Vaftizci Yahya'nın doğuşu, adının konulması ve sünnet edilmesi*, Washington, National Gallery.

Arka düzlemde, yatağa uzanmış Elizabet'le çocuk Yahya ve iki hizmetçi görülüyor, ön düzlemde, ortada, oturan Zekeriya, bir levhaya çocuğun adını yazıyor. Hemen sağda ise, Yahya sünnet ediliyor.

Yahya'nın İsa'ya vaftiz edişi: Yahya, Şeria Irmağı çevresindekileri vaftiz ederken, İsa da Celile'den Şeria Irmağı'na gelip (bkz. Yeni Antlaşma haritası) vaftiz edilmek istedi. Yahya, buna itiraz etti, "Asıl, sen beni vaftiz edeceksin" dedi. Ama İsa, "şimdilik bu böyle olmalı, çünkü Tann'nın buyruğunu yerine getirmeliyiz" diye yanıtladı.



74. Resim- Piero della
Francesco (1420-1492),
İsa'nın vaftiz edilişi, Londra,
National Gallery.

*Vaftizci Yahya, İsa'ya, Şeriya
İrmağının sularında vaftiz
ediyor. Soldaki üç melek,
genellikle vaftiz sahnelerinde
görülenin tersine, İsa'nın
gıysilerini tutmuyorlar; orada
yalnızca bulunmakla
yetiniyorlar. Arkada, vaftiz
olmak için soyunan bir başka
kişi, üstteki ak güvrcin, Tanrı
ruhunun İsa'nın üstüne
konduğunu simgeliyor.*

İsa, vaftizden sonra sudan çıktı ve açılan göklerden, Tann'nın Ruhü'nün ak bir güvrcin suretinde kendisinin üstüne indiğini gördü (**Matta, 3: 13-16**).

Salome ve Yahya'nın öldürülüşü: Hiroides Antipa, kardeşinin karısı Hiroidiya'la evlenmişti. Oysa Yahya, ona, kardeş karısına sahip olmanın doğru olmadığını söylüyordu. Hiroidiya, bu nedenle Yahya'ya kin besliyor, onu ortadan kaldırmanın yollarını arıyordu. Ama Hiroides Antipa, her şeye rağmen, adil ve kutsal bir kişi olması bakımından Yahya'dan korkuyor, onun konuşmasına bir şey diyemiyordu.

İntikam için uygun gün geldi. Hiroides Antipa, yaş günü dolayısıyla, Celile'nin ileri gelenlerine bir ziyafet veriyordu. Hiroidiya'nın kızı Salome

de bu ziyafete katıldı. Oynadığı oyunlarla, Hirodes Antipa ve çağrılıların o kadar hoşuna gitti ki, bir an kral, “Dile benden ne dilerse!” dedi. Salome dışarı çıktı, ne dilemesi gerektiğini annesine sordu. O da, “Vaftizci Yahya’nın başını” dedi. Salome içeri girdi ve kraldan, bir tepsi içinde Vaftizci Yahya’nın başını istedi. Kral üzgünleşti; ama çağrılılar önünde verdiği sözü geri alamadı. Gönderdiği bir asker, Yahya’nın başını zindanda vurup getirdi. Kral, bu başı, bir tepsi içinde Salome’ye verdi. O da annesine teslim etti (**Markos, 6: 21-28**).



75. Resim- Benozzo Gozzoli (1420-1497), **Salome'nin dansı ve Yahya'nın başının vurulması**, Washington, National Gallery.

Sağda, Hirodes ve çağrılıların önünde dans eden Salome. Sabme'nin hemen ardında, köşede, ayakta duran Hirodiya. Solda, hapiste, bir muhafız tarafından Yahya'nın başı kesiliyor. Ortada, dip düzlemde, Salome, kendisine tepsi içinde verilen Yahya'nın başını, annesi Hirodiya'a veriyor.

Vaftizci Yahya, tasvirlerinde, ilk yüzyıllarda hemen her zaman, çölde geçen çilekeş hayatın simgesi olan deve tüyünden giysiye bürünmüş olarak gösterilir. Vaftiz sahnelerinde, deve tüyünden giysiye bürünmüş olarak ve elindeki tasla İsa'nın başından aşağı su dökerken tasvir edilir. Bu deve tüyünden giysi kimi zaman uzun bir giysi üzerinde yer alır. Yahya'yı ayrıca haçlı flama da simgeler. (**Matta 14: 1-12 Luka 9: 7-9 Markos 6: 14-29**)

Meryem'in Hayatı

Yohakim'in tapınaktan kovuluşu: Yohakim ve Anna, Meryem'in ana babasıdır. Her ikisi de Davut soyundandır ve çocuklan olmamaktadır. Yohakim, bir bayram günü adak kesmek için tapmağa gider. Fakat rahip, Yohakim'i çocuksuz olduğu için tapmaktan kovar; çünkü Tevrat'a göre, çocuksuzluk ayıp bir şeydir ve çocuğu olmayanların adak kesme hakkı yoktur.

Yohakim çobanlar arasında: Yohakim bunun üzerine dağa çıkarak, kendi sürülerini otlatan çobanların arasına çekilir ve orada kırk gün kırk gece dua eder.



76. Resim- Giotto (1267-1337), **Altın Kapı'da buluşma**, Padova, Cappella degli Scrovegni. Buluşup kucaklaşın kan kocanın solunda bir çoban; sağında, kapının girişinde, bir küme kadın, olayda hazır bulunuyorlar.

Anna'ya müjde: Bayramın son günü, Başmelek Cebrail, Anna'yı ziyaret eder. Ona, yakında bir çocuğu olacağını muştular. Melek, yaşlı evlilerin bir gün Yeruşalim'de Altın Kapı'da buluşacaklarını söyler.

Yohakim'in Kurbanı: Anna'ya verilen bu müjdeden habersiz olan Yohakim, duaya çekildiği dağda, Tanrı'ya bir kurban sunar.

Altın Kapı'da buluşma: Başmelek Cebrail, iki yaşının bir gün Yeruşalim'oe Altın Kapı'da buluşacaklarını söylemişti. Bütün bu olaylardan sonra iki yaşlı evli, Yohakim ve Atına, Altın Kapı'da buluşurlar.

Meryem'in doğumu: Cebrail'in dedikleri gerçekleşir. Anna, Meryem adını vereceği bir kız çocuğu dünyaya getirir

Bu sahneyi tasvir eden resimlerde, Anna, genellikle, yatağa uzanmış olarak, hizmetçilerin, komşu ve yakınlarının kutlamalarını kabul ederken gösterilir. Yatak odası genellikle zenginlik izlenimi verecek biçimde döşenmiştir.



77. Resim- Giotto (1267-1337), *Meryem'in doğuşu*, Padova, Cappella degli Scrovegni.

Soldaki bölümde, bir kadın ötekisine bez uzatıyor. Odada ise, Anna, komşu bir kadının tuttuğu yeni doğan kızı Meryem'i kucağına almak için koılanrı uzatıyor. Annarın yatağı yatağın hemen önünde, hizmetçi iki kız, küçük Meryem'i yıkıyor.

Meryem'in tapınağa sunuluşu: Anna, evinin bahçesinde çocuğu ol-
ması için Tanrı'ya dua ederken, çocuğu olduğu takdirde, onu Tanrı hiz-
metine adayacağına söz vermiştir. Meryem, süten kesilince, Anna, bu
sözünü yerine getirmek için Meryem'i tapınağa götürür.



78. Resim- Giotto (1267-1337), **Meryem'in tapınağa sunuluşu**, Padova, Cappella degli Scrovegni.
Anna, bu freskoda, çocuk Meryem'i arkasından tutarak, tapınağın merdivenlerinden çıkıyor. Rahip,
Meryem'i kabul ediyor. Olayda hazır bulunanlar içinde, Anri'a'nın hemen arkasında yer alan, yandan
gördüğümüz, başı hââleli ve sakallı figür, Yohakim'dir.

Meryem'in evlenmesi: Meryem, on yıl tapmakta Tanrı'ya hizmet eder. Yaklaşık olarak 14 yaşındayken, rahipler, kendisine evlenme çağının geldiğini bildirirler. Ama Meryem, böyle bir şeyin imkânsız olduğunu, hayatını Tanrı'ya adadığını söyler. Başrahip, bir melekten vahiy aldığını, bütün isteklileri çağıracağını, bunların tapınakta bir gece kalacaklarını, kimin değneği yeşerirse onun Meryem'le evleneceğini haber verir.

Meryem'le evlenmek isteyenlerin hepsi tapınağa gelirler. Değneklerinin yeşermesini beklerler. Sonunda, Nasıralı bir marangoz olan Yusuf'un değneği yeşerir yalnızca. Bu olayı konu alan resimlerde, rahip ortada durur ve gelinle güveyin ellerini birleştirir durumdadır. Meryem, genellikle rahibin sağındadır,

ama solunda da yer alabilir. Meryem'in arkasında bir küme kız bulunur. Yusuf'un arkasında ise, değnekleri yeşermediği için reddedilen istekliler yer alır.

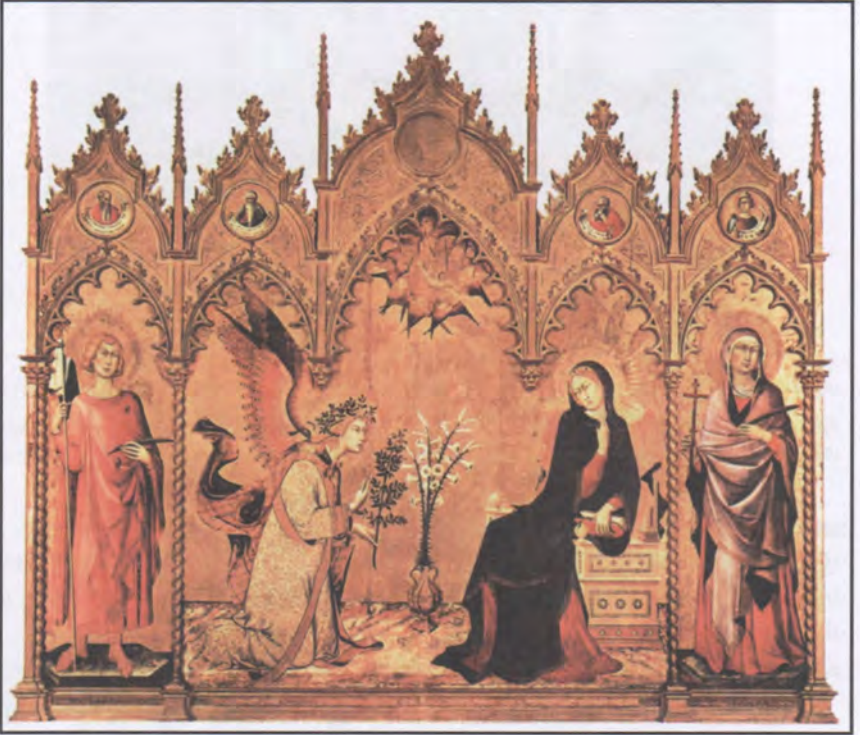
Bazı resimlerde Yusuf, Meryem'in parmağına yüzük takar. (Meryem'in hayatında buraya kadarki kısımlar Yokobos'un Proto-Evangelia - Ön İncil- adlı apokrif İncil'inden anlatılmaktadır).



79. Resim-Raffaello Sanzio (1483-1520), **Meryem'in evlenmesi**, Milano, Brera.

Arka düzlemde tapınağı, ön düzlemde ise evlenme sahnesini görüyoruz. Ortada, başrahip, sağmda duran Meryem'le, solunda duran genç görünümlü Yusuf'un ellerini birleştiriyor; Yusuf, Meryem'e yüzük takıyor. Yusuf'un arkasında, Meryem'le evlenmek isteyen öteki istekliler, ellerinde yeşermeyen değneklerini tutuyorlar. Yusuf'un elindeki değneğin ucunda çiçek açmış. Meryem'in ardında, arkadaşlarından oluşan bir küme bulunuyor.

Meryem'e müjde: Cebrail, Celile'nin, Nasıra şehrinde, Yusuf adında bir erkekle nişanlı bâkire bir kızı ziyaret eder. Kızın adı, Meryem'dir. Melek, "Selam sana ey iyiliğe eren kız, Rab sizinledir!" deyince, şaşırır Meryem, böyle bir selamın ne anlama gelebileceğini sorar kendi kendine. Ama melek, şöyle konuşur: "Korkma Meryem, çünkü sen Tanrı katında lütuf buldun. Ve işte gebe kalacaksın, bir oğlan doğurup, adını İsa koyacaksın. İsa büyüyecek ve Yüce Tann'nın Oğlu denecek O'na. Tanrı, atası Davut'un saltanatını verecek ona ve... Bu saltanatın sonu olmayacak". O zaman Meryem şöyle der meleğe: "Hiçbir erkek bilmeden nasıl olur bütün bunlar?" Melek şöyle cevaplar: "Kutsal Ruh senin üzerine gelecek ve Yüce Tann'nın gücü seni gölgesiyle kaplayacak. İşte bunun için, doğacak çocuk kutsal olacak ve kendisine Tann'nın Oğlu denecek. İşte, akrabası Elizabet de, yaşlı olmasına karşın, bir oğlana gebe kaldı ve kısır denilen kadın, altıncı ayında bulunuyor, çünkü Tanrı için hiçbir şey olanaksız değildir" (Luka, 1: 26-37).



80. Resim- Simone Martini (1284-1344), **Meryem'e müjde**, Floransa, Uffizi.

Solda, diz çökmüş, kanatlı Cebrail, Meryem'e mutlu haberi veriyor. Meryem, sağda, bu haber karşısında okumasını yanda bırakmış, ikisinin ortasında, Meryem'in günahsızlığını, akmaklığını simgeleyen zambaklar, üstte ise, kanatlı meleklerle çevrili, güvercin biçiminde Kutsal Ruh.

Olay, genellikle Meryem'in evinin içinde gerçekleşir. Meryem, elinde bir kitaplardır. Müjde nedeniyle okumasına ara vermiştir. Oturarak, ayakta, ya da diz çökmüş olarak gösterilir. Beyaz bir güvercin, Kutsal Ruh'un Meryem'in üzerine inişinin simgesidir.



81. Resim-Beate Fra Ancelico (1387-1455), **Meryem'in Elizabet'i ziyareti**, Cortaria, Museo Diocesano.

Zekeriya'nın kansı Elizabet de, ileri yaşına karşın, yine kutsal yolla, Yahya'ya gebedir. Soldaki genç kadın Meryem, sağdaki yaşlı kadın ise Elizabet'tir.

Meryem'in Elizabet'i ziyareti: Meryem, müjde olayından sonra, dağlık bir Yahuda şehrine doğru ivedilikle yola koyulur. Zekeriya'nın evine gider ve Elizabet'i selamlar. Elizabet, Meryem'in selamını işitir işitmez, çocuk kamında kımıldar ve Kutsal Ruh'la dolan Elizabet şöyle seslenir: "Ey sen, kadınlar içinde mübarek kadın, rahminin ürünü de mübarek olsun! Nasıl oldu da, Rabbimin anasının bana gelmesi bana ba-ğışlandı?" Meryem, şöyle cevaplar:

Hep Rabbi yüceltir yüreğim
ve sevinir ruhum Tanrı'da,
Kurtarıcı'da
Çünkü kulunun hiçliğine
bakışlarını çevirdi o.
Ve işte şimdiden sonra artık,
mutlu sayacak beni bütün kuşaklar.



81a. Resim-
Jacobo Carruci
Pontormo (1494—
1557), *Meryem'in
Elizabet'i ziyareti*,
Floransa, üffizi
Galerisi.

Meryem, Elizabet'le üç ay kadar kalarak evine döner (**Luka, 1: 39-56**). Bu olayı anlatan resimlerde, Elzabet'i Meryem'den ayırt etmek mümkündür: Meryem'den daha yaşlıdır ve genellikle “hoşgeldin” diyen bir davranış içindedir. Bazan birbirlerini kucaklarken resmedilirler.

İsa'nın doğumu: Meryem, Yusuf la nişanlıdır. Onunla birlikte oturmaya başlamadan önce, Kutsal Ruh aracılığıyla gebe kalır. Yusuf, dürüst bir insandır; Meryem'i utanılacak bir duruma sokmak istememektedir; bunun için de ondan gizlice ayrılmayı düşünür.

Yusuf, bütün bunları kurarken, Tanrı'nın bir meleği görünür ona ve şöyle der: “Meryem'i karın yapmaktan çekinme; çünkü o, Kutsal Ruh sayesinde gebe kaldı! Bir oğlan doğuracak, adını İsa koyacaksın ve İsa, halkını günahlardan kurtaracak”.



82. Resim- **İsa'nın doğumu**, Göreme, Karanlık Kilise.

Ortada bir döşek üzerinde Meryem sağ elini bebek İsa'ya doğru uzatmıştır. Meryem'in sağında düşüncü vaziyette olan yaşlı adam Yusuf tur. Doğum sahnesi İsa'nın iki hizmetkâr tarafından banyo edildiğini de kapsamaktadır.

83. Resim- Michelangelo (1475-1564), **Kutsal Aile (Tondo Doni)**, Floransa, Uffizi-

Meryem, Yusuf ve Çocuk İsa'dan oluşan Kutsal Aile görülüyor. Arkadaki çıplak figürler değişik biçimlerde yorumlanmıştır. Sağda, orta düzlemdeki çocuk, küçük Vafit'de Yahya'dır. Eserin anlamı, şöyle açıklanabilir: Meryem ve kocası Yusuf, doğuşları açısından, Eski Ahit dünyasını temsil ediyorlar. Çocuk İsa, Yeni Ahit dünyasını temsil ediyor. Çıplak figürler, Hristiyanlıktan önceki çoktanrı dinler dünyasının sembelleridir. Çocuk Yahya ise, iki dünya arasındaki bağı oluşturuyor.



Yusuf daha karısını bilmeden, Meryem bir çocuk doğurur. Adına İsa denir (Matta, 1: 18-21,24-25). O zamanlar, İmparator Avgustus, imparatorluk topraklarında nüfus sayımı yapılması için bir ferman çıkarmıştı. Bu ilk nüfus sayımı, Kirinius, Suriye kralyken yapıldı. Herkes kendi şehrine gidip yazılıyordu. Yusuf da, Nasıra şehriden kalkıp, Beytlehem'e gitti; çünkü, Davut soyundan ve evindendi. Kendisini ve gebe karısını yazdıracaktı.

Daha Beytlehem yolundayken, Meryem'in günü doldu ve bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi. Handa kalacak yer olmadığı için, çocuğu kundağa sarıp yemliğe koydu (**Luka, 2: 1-7**). İsa'nın doğumu sahnelerinde, Yusuf, Meryem ve Çocuk İsa'dan oluşan Kutsal Aile, Beytlehem'deki ahırda gösterilir. Çocuk İsa ya bir yemlik içinde, ya samanların veya bir yemliğin üstünde yatar.

Meryem, çoğunlukla diz çökmüş olarak çocuğa tapınır. Fakat ilk örneklerde Meryem'i uzanmış ve hayranlıkla çocuğunu seyrederken görürüz. Yusuf ise, yüzünde şaşkınlık ifadesiyle bir yanda durur. Arkada öküz ve eşek bulunur. Soluklarıyla yemlikteki çocuğu ısıtırlar.



84. Resim- Giorgione (1477-1510), **Çobanların tapınması**, Washington, National Gallery.

Çobanların tapınması: Beytlehem Bölgesi'nde, sürüleriyle birlikte geceyi kırdı geçiren çobanlar bulunuyordu. Tanrı'nın meleği, çobanlara göründü ve Rab'bin görkemi çevrelerini aydınlattı. Bunu gören çobanlar çok korktular. Melek onlara korkmamalarını, kendilerine mutlu bir haber getirdiğini söyledi: Herkes için bir sevinç kaynağı olacak olan bu haber, Kurtarıcı'nın doğuşuydu. Çobanlar görmeğe gittiklerinde, onu kundağa sarılmış ve bir yemliğe konulmuş olarak bulacaklardır. Bu sözleri söyleyen meleğe, Tanrı'ya şükürler eden bir melek kümesi de katıldı.

Melekler, göğe dönmek üzere çobanlardan ayrılınca, çobanlar, Tanrı'nın haber verdiği bu olayı görmeğe gittiler. Ahırda, Çocuk'la Meryem'i ve Yusufu anlatıldığı gibi buldular (**Luka, 2: 8-17**). Çobanlar genellikle iki tanedir. Bu sahne bazan İsa'nın doğumu olayı ile birlikte verilir.

Kralların tapınması (Bilge Krallar): İsa, Kral Hirodes zamanında Beytlehem'de doğduğu zaman, Yeruşalim'e doğudan gökbilimciler geldi. "Yahudilerin doğan kralı nerededir? Doğuda Onun yıldızını gördük ve Ona tapmak için buraya geldik" dediler. Bundan tedirgin olan Kral Hirodes, başrahiplerini ve hâkimlerini toplayarak, İsa'nın nerede doğmuş olabileceğini sordu. Onlar da "Yahudiye Beytlehem'inde" diye karşılık verdiler.

Hirodes, kâhinleri gizlice çağırdı. Yıldızın, kendilerine ne zaman göründüğünü ayrıntılarıyla sordu. Sonra onları Beytlehem'e yolladı ve "Gidin, çocuk hakkında dikkatli araştırmalar yapın; bulduğunuz zaman bana da haber verin ki, gidip ben de tapayım ona!" diye tembih etti. Kâhinler, kralın bu sözlerini dinleyip yola çıktılar. Doğu'da gördükleri yıldız, önlerinden gidiyordu. Çocuğun bulunduğu yere vardıklarında, yıldız durdu.

Kâhinler, içeri girip Meryem'le birlikte Çocuk'u gördüklerinde, secdeye gelip ona taptılar. Sonra, yanlarında getirdikleri hâzineleri açtılar, çocuğa altın, buhur ve mür armağan ettiler.

Düşlerinde, tekrar Hirodes'in yanma uğramamaları söylendiği için ülkelerine başka yoldan döndüler (**Matta, 2: 1-5, 7-12**).

Bu kâhinlerin büyük bir kervan eşliğinde gelişlerini gösteren sahnelere 'Kââhin Kralların Yolculuğu' adı verilir. Kâhinler, çoğun kral olarak gösterilirler, çünkü 72. Mezmurun 10. ve 11. dizelerinde şöyle denilmektedir:

Tarşış ve adaların kralları ona vergilerini ödeyecek
seba ve Seba kralları armağanlar sunacaklar
Bütün krallar onun önünde eğilecek
Bütün halklar ona hizmet edecek.



85. Resim- Gentile da Fabriano (1370 -1427), **Kral kâhinlerin tapınması**, Floransa, Uffizi.

Solda, Beytlehem’de Meryem’in doğum yapığı ahin simgeleyen zengin bir yapı. Yapının önünde, kucağında Çocuk İsa ile oturmuş Meryem. Meryem’in arkasında, ayakta, Yusuf. Onun arkasında, yemlik ve çocuğu soluklarıyla ısıtan eşekle öküz. Krallara yaraşır bir biçimde giyinmiş üç kââhin (Gaspar, Baltazar, Melkikor), Çocuk İsa’ya tapınıyorlar. Görüldüğü gibi, biri yaşlı, biri orta yaşlı, biri de genç. Kââhin Krallann arasında, onlara eşlik eden kalabalık. Arkada, üst düzlemde, kral kââhirierin şehre gelişleri görüüyor. Kervanın sonuna doğru, orta yanmayın içinde, üç kral kââhin at üzerinde. Olay, Gentile da Fabriano’nun bu eserinde, bir av sahnesi içinde veriliyor. Bu nedenle zengin bir sırafın temsilcilerinin düzenlediği avlanmayla ilgili unsurlar da yer alıyor.

Bu ilişki nedeniyle bu sahne ‘Kralların Secdesi’, ‘Kralların Tapınması’, ‘Kâhin Kralların Secdesi’, ‘Müneccim Kralların Secdesi’ diye de adlandırılır. Sözü edilen müneccim krallar üç tanedir. Bunlardan biri genç, biri orta yaşlı, biri de yaşlıdır. Adları: Melkikor, Baltazar, Gaspar’dır.

Bu konuyu işleyen resimlerde, görüntü merkezini **Kutsal Aile** oluşturur. Üç müneccim, Çocuk İsa’nın karşısında secdeye gelirler ve bu görevi sırayla yerine getirirler. Ellerinde, getirdikleri değerli armağanlar görülür. Giyinişleri gerçekten krallann giyinişini andırır ve soylu bir duruş içindedirler.

Kutsal Aile, Beytlehem’deki ahırın önünde durur. Öküz ve eşek yine bu olayın sevimli tanıklarıdır. Üç müneccimin arkasında ise, müneccimlere eşlik edenler atlarıyla yer alırlar.

‘Kâhin Kralların Yolculuğu’ konusu tek başına işlendiği gibi, tapınma sahnesine de eklenmiş olabilir.

İsa'nın sünnet edilişi ve tapınağa götürülüşü: Çocuğun sünnet edilmesi için gerekli sekiz gün geçtikten sonra, çocuğa, daha ana karnındayken Cebrail'in dediği İsa adı konuldu. Sonra, Tann'ya adanmak üzere, Yerusâlim'e götürüldü; ve adak olarak, iki kumru veya iki küçük güvercin kesildi. **(Luka, 2:21-24)**

86. Resim- İsa'nın sünneti.

Sünnet sahnesinde yer alan kişiler: Solda rahip, hemen arkasında yardımcısı bir çocuk tepsi içinde sünnet için gerekli kap ve araçlar; ortada da bir yardımcı kadın çocuk İsa'yı tutuyor; kadının arkasında Meryem ve nişanlısı Yusuf durmaktadır.



87. Resim-Andrea Mantegna (1431-1506), İsa'nın tapınağa sunuluşu, Berlin, Staatliche Museen.

Ön düzlemde, kucığında Çocuk İsa ile Meryem ve rahip. Ortada, Meryem'in kocası Yusuf. Mantegna'nın, en sağdaki figürde kendisini, en soldaki Meryem'in arkasındaki kadın figüründe ise karnı Nicolosia Bellini'yi çizdiği ileri sürülmektedir.

Pentikost: Meryem'in görüldüğü son sahnelerden biridir. Pentikost, Pas-kalya'dan elli gün sonra, bir akşam yemeği sırasında, Meryem'in ve havarilerin üzerine Kutsal Ruh'un inişini anımsatmak için yapılan bir bayramdır.

Pentikost bayramı geldiğinde, hepsi birlikte aynı yerde bulunuyorlardı. Gökten ansızın, rüzgâr uğultusuna benzer bir ses indi ve bulundukları yeri doldurdu. Sonra ateşten diller göründü ve herbirinin üstüne kondu. O zaman hepsi Kutsal Ruh'la doldu (**Elçilerin İşleri**, 2: 1-5).



88. Resim- El Greco
(1541-1614), Pentikost,
Madrid, Prado

Bu eserde, Meryem ve on bir havariyi, geleneksel bir sofra çevresinde görmüyoruz. Her birinin başı üzerinde birer alev yer alıyor. En üstte, beyaz bir güvercin biçiminde Kutsal Ruh.

Meryem'in ölümü (Koimesis): İsa'nın çarmıha gerilişinden sonra Meryem, İsa'nın en çok sevdiği öğrencisi olan Yuhanna ile birlikte oturmaya başlar; çünkü İsa, çarmıhın dibinde bulunan annesine Yahya'yı göstererek, "Anne, işte oğlun!", Yuhanna'ya ise, "İşte annen!" demiştir (**Yuhanna, 19: 25-27**).



- 89. Resim- Koimesis (Meryem'in ölümü), İstanbul, Khorá Manastır Kilisesi (Kariye Camii).**
Ortada Meryem ölüm döşeğinde yatmakta, arkasında ayakta duran ve elinde kundaklanmış bebek görünümünde Meryem'in ruhunu meleklerle uzatan İsa, yatağın çevresinde on iki havari ve piskoposlar. Pavlus Meryem'in ayakları üzerine eğilmiştir. Petrus ise yatağın başucunda durmaktadır. İrcilci Yahya Meryem'in yüzüne doğru eğilmiştir.



90. Resim- Velázquez (1599-1660), **Meryem'in taç giymesi**, Madrid, Prado.

Ters bir üçgen şemasını yansıtan bu eserde, taç giydirme işlemini yalnız İsa yapmıyor. İsa, üçgenin üst sol köşesinde yer alıyor; karşı köşede ise, Kutsal Ruh-Baba-Oğul üçlüsünden Baba bulunuyor ve İsa ile birlikte, Meryem'e taç giydiriyor. İsa, yani Oğul ile Baba arasında, ak bir güvercin biçiminde Kutsal Ruh, her bir yana kutsallık ışınları saçıyor. Meryem'in ayakları dibinde, kanatlı melekler, bulutlar içinde yüzüyorlar.

Fakat oğlundan ayrı yaşamanın verdiği yalnızlığa dayanamayan Meryem, Tanrı'ya yalvarır, oğlunun yanına kendisini de almasını ister. Bunun üzerine bir melek, Meryem'e görünür, ona, üç gün içinde cennette oğluna kavuşacağını haber verir. Melek, Meryem'e bir palmiye dalı sunar. Meryem, öldüğü zaman mezarına dikilsin diye, Palmiye'yi Yuhanna'ya verir ve bütün havarilerin, ölümünde hazır bulunmalarını ister. (Apokrif)

Bu nedenle, Meryem'in ölümünü gösteren resimlerde, yatağın çevresinde havarileri görürüz. Başucunda Petrus, ayakucunda ise Yuhanna bulunur.

Meryem'in ölümü ve göğe çıkışı sahnesi çoğunlukla bir arada verilir.

Meryem'in göğe çıkışı: Meryem öldüğü gün, İsa, meleklerle birlikte görünür. Meryem'in ruhu bedeninden ayrılarak, oğlunun kolları arasında göğe yükselir. İsa, annesinin yeryüzünde kalan bedeninin, göğe çıkan ruhuyla birleşmesini ve cennete taşınmasını ister. Bu konuyu işleyen resimlerde, İsa, ölü yatan Meryem'in yanında, kucağında bir bebekle tasvir edilir. Bu bebek, Meryem'in ruhunu temsil eder.

Meryem'in ölümü ve göğe çıkışı, genellikle altı sahneyi birden içerir:

- a) Meleğin, palmiye dalıyla birlikte, öleceğini Meryem'e haber vermesi;
- b) Meryem'in havarilere veda edişi;
- c) Meryem'in ölümü ve ruhunun göğe çıkışı;
- d) Mezara taşınması;
- e) Mezara indirilişi;
- f) Beden ve ruh olarak göğe çıkışı.

Meryem'in taç giymesi: Meryem, oğlu tarafından cennete kabul edildikten sonra, kendisine yine oğlu tarafından, bir cennet kraliçesi olarak taç giydirilir. (Apokrif)

İsa'nın Hayatı

İsa'nın doğumu: Bkz. MERYEM bölümü.

Çobanların tapınması: Bkz. MERYEM bölümü.

Kralların tapınması: Bkz. MERYEM bölümü.

İsa'nın sünneti ve tapınağa sunuluşu: Bkz. MERYEM bölümü.

Masumların Katli: Doğulu gökbilimciler, Çocuk İsa'ya tapındıktan sonra, kendilerine düşte söylendiği gibi, Kral I. Hirodes, Beytlehem ve çevresindeki, iki yaşına kadar olan bütün çocukların öldürülmesini buyurur ve askerlerini kıyıma gönderir (**Matta, 2: 16**).



91. Resim- Giotto (1267-1337), **Çocukların öldürülmesi**, Padova, Cappella degli Scrovegni. Freskoda, I. Hirodes'in askerleri, bütün çocuktan kılıçtan geçiriyorlar. Çocukların anneleri ise feryat içinde yavrularını askerlerin elinden kurtarmağa çalışıyorlar. Sol üst köşede, mimarî bir unsur içinde. Kral I. Hirodes görülmüyor.

Mısır'a kaçış; Bunun üzerine Yusuf a görünen bir melek, ona, çocuğu ve annesini alıp Mısır'a kaçmasını, ikinci bir habere kadar orada kalmasını, Hirodes'in çocuğu öldürmek için peşlerini bırakmayacağını söyler.

Yusuf, geceleyin yatağından kalkıp çocuğu ve annesini alır, Mısır'a kaçar. Orada, I. Hirodes'in ölümüne dek kalır (**Matta**, 2: 13-15).

Bu olayı canlandıran resimlerde, Meryem, genellikle bir eşeğin üstünde görülür. Kucağında Çocuk İsa vardır. Yusuf ise eşiği çeker. Kutsal Aile'nin yanında uşaklar da görülebilir.

Kutsal Aile'yi kimi zaman yolda dinlenirken görürüz. Bu sahnelere 'Mısır Yolunda Dinlenme' adı verilir. Çok seyrek olarak da Beytlehem'den ayrılrken resmedilirler.



92. Resim- Giotto (1267-1337), **Mısır'a kaçış**, Padova, Cappella degli Scrovegrd.

Freskoda, eşek üstünde, kucağında Çocuk İsa bulunan Meryem. Eşeğin önündeki yaşlı kişi, Meryem'in kocası Yusuf. Kutsal Aileye uşak ve hizmetçiler eşlik ediyor. Sağ üst köşede, olayın kutsal niteliğini simgeleyen, uçan bir melek.



93. Resim- Caravaggio (1573-1610), **Mısır yolunda dinlenme**, Roma, Galleria Doria Pamphilj.

Kutsal Aile, Mısır'a kaçarken yolda dinleniyor. Sağda, kucığında Çocuk İsa ile yorgunluktan uyuklayan Meryem. Solda, Yusuf, keman çalmakta olan ve tablonun merkezini boydan boya kesen kanadı meleğe nota defterini tutuyor. Yusuf'un hemen ardında başı ve gövdesinin yansı seçilen eşek.

Mısır'dan dönüŖ: Hiroides ölünce, Mısır'da bulunan Yusuf a yine bir melek görünür. Çocukla Metyem'i alıp ülkesine dönmesini, çünkü çocuğun canını almak isteyen kişilerin öldüğünü haber verir. Fakat Yusuf, Yahudiye'de Hiroides'in oğlu Arhelas'un kral olduğunu duyunca oraya gitmekten korkar ve düşünde bildirildiğı gibi, Celile topraklarındaki Nasıra kentine yerleşir (**Matta**, 2: 12-22). Bu sahnelerde İsa, biraz daha büyümüş bir çocuk olarak görülür.

İsa bilginler arasında veya tapınakta tartışma: Kutsal Aile, Mısır'dan döndükten sonra Nasıra kentinde yaşamaya başlar. Her yıl, Fısıh Bayramında Yerusolım'e gidilir.

İsa on iki yaşına bastığında yine bayram için Yerusolım'e giderler. Dönüşte, ana babası, İsa'nın yanlarında olmadığını fark eder. Onu, önce akrabaları ve tanıdıkları yanında ararlar, bulamayınca tekrar Yerusolım'e dönerler. Arama üç gün sürer. Sonunda İsa'yı tapmakta, din bilginlerinin ortasında, onları dinler ve onlara sorular yöneltirken bulurlar. Bütün dinleyicilerle birlikte, ana babası da, İsa'nın verdiği cevaplar karşısında hayret eder (**Luka**, 2: 41-47).



94. Resim-Albrecht Dürer (1471-1528), *İsa, din bilginleri arasında*, Lugano, Thyssen Kolleksiyonu. İsa, ortadaki çok genç figür.

İsa'nın vaftiz edilişi: Bkz. VAFTİZCİ YAHYA bölümü.

Çölde Denenme: Kutsal Ruh, İsa'yı denemek ister. Yahya tarafından vaftiz edildikten sonra, çöle götürür onu. İsa, çölde kırk gün kırk gece oruç tutar. Sonunda acıkir. O zaman İblis yaklaşıp, şöyle der: “Mademki Tan-n'nın oğlusun, hadi yap öyleyse şu taşları ekmek!” İsa şu cevabı verir: “İn-san yalnız ekmekle değil, Tanrı'nın ağzından çıkan her bir sözle yaşar”.

Bunun üzerine İblis İsa'yı Yerusallim'e götürür, tapınağın kulesi üstü-ne koyar ve şöyle konuşur: “Madem ki Tanrı'nın oğlusun, at öyleyse ken-dini yere! Madem ki tanrı, meleklerine seni elleri üstünde götürmelerini buyurdu, ayağının taşa değmemesi gerekir öyleyse”. İsa, bu sözlere karşı-lık, “tanrını sına! diye yazılıdır” der.

İblis, bu kez yüksek bir dağın tepesine götürür İsa'yı. Ona dünyanın tüm ülkelerini ve güzelliklerini gösterir. Kendisine tapıp önünde eğildiği takdirde, bütün bu ülkeleri ve güzellikleri ona vereceğini söyler. İsa, “Git İblis! Yalnızca kendi Tanrı'na tapacaksın, yalnızca ona kul olacaksın, diye yazılıdır” der.

O zaman İblis, İsa'yı bırakıp gider. Melekler gelip, İsa'ya hizmet ederler (Matta, 4:1-11; Markos, 1: 12-13; Luka, 4:1-13).



95. Resim- ilk iki havari, VI. yy., Ravenna S. ApoUinare in Nouva, duvar mozaiği.

Petrus ve Andreas, İsa'nın on iki havarisinden ilk ikisidir.

İlk iki havari: İsa, Vaftizci Yahya'nın zindana konulduğunu duyunca Cehle'ye çekilir; Nasıra şehrini bırakarak deniz kıyısında bulunan Kefamahum şehrine yerleşir. “Vakit tamamdır, Tann'nm saltanatı yakındır, aklınızı başınıza toplayın, İncil'e inanın!” diye Tann'nın sözünü yaymaya başlar.

Celile denizi boyunca yürürken, Simun Petrus ve Andreas adındaki balıkçı iki kardeşi, denize ağ atarken görür. “Beni izleyin!” der onlara “sizi insan tutan balıkçılar yapacağım”. Petrus ve Andreas, ağı bırakıp, İsa'nın ardından giderler, (**Matta, 4: 12-13, 17-20; Markos, 1: 14-15**).

Vergi: İsa ve havarileri Kefamahum'a vardıklarında, şehre her girenden tapınak için vergi toplayanlar Petrus'a yaklaşp, “Hocanız para vermiyor mu?” diye sorarlar. Petrus, “ödemez olur mu, elbet ödeyecek” der.

Petrus, olanları İsa'ya iletmek için eve gider. Fakat daha ağzını açmadan İsa şöyle der: “Ne dersin Simun? Yeryüzü kralları vergiyi kimden alırlar? Oğullardan mı, yoksa yabancılardan mı?” Petrus, “Yabancılardan” diye yanıt-lar. İsa şöyle devam eder: “Demek ki oğullar vergiden bağışkıdır. Ama olay çıkartmayalım. Git denize, oltayı suya at, oltaya gelen ilk balığın ağzını aç, bula-cağın parayı alıp, hem benim için hem de kendin için öde!” (**Matta, 17: 24-27**).

Başkahinler ve yazıcılar, İsa'yı tuzağa düşürüp valiye teslim etmek için, ikiyüzlü adamlar gönderirler ona. Adamlar şu soruyu sorarlar İsa'ya: “Biz senin doğrulukla konuşup öğrettiğini, insanların görünüşüne bakma-

yıp, Tann'nın gerçek yolunu öğrettiğini biliyoruz. Söyle öyleyse, Sezar'a vergi ödememiz caiz midir, değil midir?"

Adamların içindeki kötülüğü bilen İsa, bir para ister; paranın üstündeki resmin ve yazının kime ait olduğunu sorar. Onlar da "Sezar'a" derler. İsa o zaman şöyle der: "Öyleyse, Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tann'nın hakkını Tann'ya verin!" Bu cevap karşısında şaşırان ikiyüzlü adamlar, susmaktan başka çare bulamazlar (**Luka**, 20: 20-26).



96. Resim- Masaccio (1401-1428), Vergi, Floransa, Carmine Kilisesi, Brancacci Şapeli.

Olayın bu eserde anlatılış biçimi, İncillerden elde ettiğimiz verilerle tümünden çıkışmıyor. Ortada, tahsildar genç, vergiyi doğruca İsa'dan istiyor. İsa, havarileriyle çevrili. Sağ elini uzatarak, Petrus'a, yukarıda belirttiğimiz buyruğu veriyor. İsa'nın sağ kolunun hareketini aynen izleyen Petrus'un sağ kolu, bizi, öykünün ikinci evresine götürüyor. Nitekim solda, balığın kamından parayı çıkarmağa çalışan Petrus görülüyor. Eşzamanlı bir süreç içinde gelişen öykü, sağda, Petrus'un tahsildara vergiyi ödemesiyle son buluyor. Hemen arkadaki ev, Matta İncili'nde sözü edilen ev olmalıdır.

İsa ve Samiriyeli kadın: İsa, Yahudiye'den Celile'ye gidecekti. Yolu Samiriyeli'den geçiyordu. Yorulduğu için, yakınlarındaki bir kuyunun kenarına oturdu.

97. Resim-Vincenzo Catena (1480-1531), İsa ve Samiriyeli kadın, Columbia, Columbia Museum of Art.



Bu sırada Samiriyeli bir kadın, su almaya geldi. İsa, kadından su isteyince, kadın şaşkın bir halde sordu: “Bir Yahudi, nasıl olur da benim gibi bir Samiriyeli’den su ister?” Yahudiyelilerle Samiriyelilerin arası iyi değildi. İsa şöyle cevap verdi: Eğer sen, senden su isteyen kim olduğunu bilseydin, asıl sen ondan su isterdin ve o sana yaşam suyunu verirdi (**Yuhanna, 4: 4-10 ve devamı**).

Günahkâr kadın ve İsa: Zeytin Dağı’ndan dönmüştü İsa, tapınaktaydı. Yazıcılar ve Ferisiler, zina yaparken suçüstü yakalanmış bir kadın getirdiler ona ve kadının, Musa yasalarına göre taşlanması gerektiğini söylediler. Amaçları İsa’yı denemek ve onu suçlayacak bir bahane bulmaktı.



98. Resim- Tintoretto (1518-1594), **Günahkâr kadın ve İsa**, Roma, Galleria Nazionale.

Soldaki kümenin önünde, bir sekiye oturmuş İsa. İsa’nın önünde, yerde, birkaç satır yazı var. Ortada ise, ayakta, günahkâr kadın görülüyor.

İsa yere eğilmiş, parmağıyla bir şeyler yazıyordu. Kalabalık sabırsızlanıyordu, İsa’dan mutlaka bir cevap bekliyordu. İsa’nın cevabı şu oldu: “Ona ilk taşı, kim günahsızsa o atsin!” Kalabalık, İsa’nın sözünü işitince dağılmaya başladı. İsa, ortada duran kadınla yalnız kaldı. Yerinden kalktı ve kadına şöyle dedi: “Ey kadın nereye gittiler bunlar? Seni hiç kimse cezalandırmadı mı?”, “Hayır, hiç kimse” dedi kadın. Bunun üzerine İsa şöyle konuştu: “Seni ben de cezalandırmıyorum; bundan sonra günah işleme!” (**Yuhanna, 8: 1-11**).

Kaybolan Oğul: Ferisiler ve yazıcılar İsa için, “Günahkârları topla-
yıp, birlikte yemek yiyor” diyorlardı. O zaman İsa şu misali anlattı:

İçinizden yüz koyunu olan, biri yitince, geri kalan doksan dokuzunu bırakıp, kaybolan koyunu buluncaya kadar aramaz mı? Kaybolan koyunu bulunca da, sevinçle eve dönüp, dost ve yakınlarına, “Kutlayın beni, kaybolan koyunumu buldum” demez mi? İşte ben size diyorum ki, pişman olan tek bir günahkâr için gökte duyulan sevinç, günahını bağışlatmaya ihtiyacı olmayan doksan dokuz doğru için olandan daha çok olacaktır.



99. Resim- Rembrandt (1606-1669), *Tutumsuz evladın eve dönüşü*, Leningrad, Hermitage.

İsa, peşinden, kaybolan oğulun eve dönüşünü anlattı: Bir adamın iki oğlu varmış. Küçük oğlan babasından payını istemiş. Baba, varlığını iki oğlu arasında bölüştürmüş. Birkaç gün sonra da küçük oğlan, her şeyini yanına alıp uzak bir ülkeye göçmüş. Orada bütün varlığını har vurup harman savurmuş. Kaldığı ülkede bir de kıtlık olmuş. Oğlan, kamını doyurmak için domuz bekçiliği yapmaya başlamış. O kadar aç kalmış ki, sonunda akli başına gelmiş, babasına dönmeğe, işlediği günahlar için bağış dilemeye karar vermiş.

Oğlunun döndüğünü gören baba, onu kucaklamış ve şefkatle öpmüş. Bu dönüşün onuruna da büyük bir ziyafet vermiş.

Büyük oğlan buna öfkelenmiş; bunca itaatla ve kusursuzca hizmet edişine karşın kendisine böyle bir şeyin yapılmadığını söylemiş babasına. Babasının cevabı şu olmuş: “Oğlum, sen her zaman benimlesin. Benim olan her şey, aynı zamanda şenindir. Fakat kardeşin için bayram yapıp sevinmek haklı bir şeydir, çünkü kardeşin ölmüştü, tekrar hayata döndü; kaybolmuştu, kendini tekrar buldu” (Luka, 15: 1-7,11-32).

Zengin obur: İsa, öğrencilerine anlatıyordu: Bir zamanlar zengin bir adam vardı. Erguvani ve ince ketenden giysiler giyinir, her gün ziyafet üstüne ziyafet verir, yer içerdi. Bir de Lazar adında zavallı bir dilenci vardı. Her yeri yara bere içinde olan bu Lazar, hep zengin kapısında bekler, onun sofrasından artacak kırıntıların atılmasını gözlerdi.

Gün geldi, dilenci öldü. Melekler onu alıp, İbrahim Peygamber’in kucağına götürdüler. Bir süre sonra zengin adam da öldü. Ne var ki, doğruca cehennemi boyladı. İşkenceler arasında kıvranırken, bir de baktı ki, dilenci Lazar, İbrahim Peygamber’in kucağında duruyor. Hemen haykırdı: “Acı bana İbrahim Baba! Gönder Lazar’ı, parmağının ucunu suya batırıp dilimi serinletsin, ateşler içinde kıvraniyorum acıdan!” İbrahim Peygamber şöyle cevap verdi: “Ey oğul, anımsa ki, sen bütün yaşantın boyunca tüm iyilikleri elde ettin, ama Lazar, kötülükten başka bir şey görmedi dünyada, şimdi sen azap çekerken, o burada avuntu buluyor. Üstelik seninle bizim aramızda kocaman bir uçurum var; ne buradan oraya, ne de oradan buraya geçilebilir” (Luka, 16: 19-26).

Marta ve Meryem: Sonra İsa, bir kasabaya geldi. Marta adında bir kadının onu evine kabul etti. Marta’nın Meryem adında bir de kardeşi vardı; İsa’nın ayakları dibine oturmuş, onun sözlerini dinliyordu. O sıra ev işleriyle uğraşmakta olan Marta, İsa’nın önünde durup şöyle yakındı: “Rabbim ben iş görürken, kardeşimin bana yardım etmemesine aldırıyor musun? Söyle de, yardım etsin bana!” Bunun üzerine İsa “Marta, Marta! Sen birçok

şey için endişelenip yoruluyorsun; ama tek bir şey gereklidir; Meryem, payın en iyisini seçti ve bunu da yitirmeyecek” dedi (**Luka, 10: 38-42**).

Kana düğünü: şu olay, İsa’nın ilk mucizesini oluşturmaktadır. Celi-le’nin Kana kentinde bir düğünü vardı. Düğünde İsa, havarileri ve annesi Meryem de çağrılı olarak bulunuyorlardı. Bir ara, şarabın bittiği anlaşılmı-ca, Meryem, İsa’ya, “şarapları kalmamış” dedi.

Orada, taştan altı küp bulunmaktaydı. İsa küplere su doldurmalarını söyledi. Küpler suyla doldurulduktan sonra, küpten bir tas su alıp, düğün kâhyasına götürmelerini buyurdu. Kâhya, getirilen suyu tadınca, bunun su değil, iyi şarap olduğunu gördü (**Yuhanna, 2: 1-10**).



100. Resim- **Kana düğünü**, İstanbul Chora Kilisesi (Kariye Camii).

Solda İsa ve onun arkasında Yahya ve Petrus. önde ala küpe testilerle su taşıyan ve dolduran iki genç hizmetkar. Arkada ise suyun şaraba dönüşmesine tanıklık eden bir adam görülmektedir.

Balık avı mucizesi: İsa, Gennesar Gölü yanında, çevresine toplanmış halka Tanrı’nın Sözü’nü vaaz ediyordu. Bir ara, kıyıda iki kayık gördü. Balıkçılar ağlarını yıkıyorlardı.

İsa, Simun’un kayığına bindi; ona, kıyıdan biraz uzaklaşmasını söyledi. Sonra oturup, halka kayıkta vaaz verdi. Konuşması bitince, açılarak ağlan suya atmasını söyledi Simun’a. Simun, bütün gece dolaştıklarını, hiç balık tutamadıklarını belirtti. Ama yine de İsa’nın sözünü dinleyip ağlan suya attı.

O kadar çok balık yakaladılar ki, balıkların ağırlığından ağlar yırtılmak üzereydi. Öteki kayıkta bulunanlar da yardıma geldiler. İki kayık da balıkla

dolup taşıyordu (**Luka, 5: 2-7**). (**Yuhanna İncili'nin 21.** bölümünde bir başka balık avı ve Taberiye Gölü'ndeki mucizesinden söz edilmektedir.)

Havuzdaki Kötürüm iyileştiriliyor: İsa, Yahudilerin bir bayramı dolayısıyla Yeruslaim'e gitti. Burada "Koyun Kapısı" denilen kapının yanında beş eyvanlı bir havuz vardı. Bu eyvanlar içinde bir sürü kör, topal, kötürüm hasta, suyun dalgalanmasını beklemekteydi.

Bir melek, arada bir havuza inip, suyu dalgalandırdığında havuza atlayan ilk kişi, hastalığı ne olursa olsun, hemen iyileşiyordu.

Orada, otuz sekiz yıldır hasta olan bir kötürüm de bulunuyordu. Adamın bu yatalak halini gören İsa, uzun zamandır bu durumda olduğunu bildiği için, "İyileşmek ister misin?" diye sordu ona. Hasta, su dalgalandığında, onu havuza itecek kimse olmadığını, o yaklaşılmaktayken, bir başkasının gelip ondan önce suya girdiğini söyledi.

O zaman İsa, "Kalk ayağa! Al eline şilteni ve yürü!" diye buyurdu. Adam o anda iyileşti ve şiltesini alarak yürümeğe başladı (**Yuhanna, 5: 1-9**).



101. Resim- Tintoretto (1518-1594), **Şifalı su (veya inmeli hastanın iyileştirilmesi)**, Venedik, San Rocco Kilisesi.

Ortada, sağ eliyle, başka hastalara 'Kalk!' işareti veren İsa. Solda ise, ikinci sütunun hemen yanında, şiltesini sırtlanmış olan inmeli hasta.

Matta'nın (Levi'nin) çağrılışı: Sonra İsa vergi ödeme yerinde, bir sıranın üstünde oturan Matta adında ve Alfay'ın oğlu vergi tahsildarına, "İzle beni!" dedi. Matta, her şeyi bırakıp kalktı ve İsa'yı izledi. Sonra Matta (öteki adıyla Levi), evinde İsa için büyük bir ziyafet verdi. Ziyafe-

te, bir çok vergi tahsildarıyla, günahkâr kişi de katıldı. Ferisiler ve onların yazıcıları, İsa'yı tahsildarlar ve günahkârlarla birlikte yemek yerken görünce, homurdanmaya başladılar ve İsa'nın öğrencilerine, "Niçin tahsildarlarla ve günahkârlarla birlikte yemek yiyorsunuz?" diye sordular. Bunu duyan İsa, onlara döndü ve şöyle konuştu: "Hekime sağlamların değil, hastaların ihtiyacı vardır; doğrulan değil, günahkârları tövbeye çağırmaya geldim" (**Matta, 9: 9-13; Markos, 2: 13-17; Luka, 5: 27-32;**).

Yalnız Matta İncili'nde "Matta" adını kullanıyor. Öteki İncil yazarları bir saygı belirtisi olarak "Levi" adını kullanıyorlar. "Matta", bu kişinin daha çok halk tarafından tanınan ve vergi tahsildan olarak adıdır.

Nainli dulun çocuğunun dirilişi: İsa, Nain adında bir kente gitti. Onunla birlikte, öğrencileri ve kalabalık bir topluluk vardı. Kentin kapısına vardığı zaman, şehir halkının, dul bir kadının ölen tek oğlunu gömmeye götürdüğünü gördü. İsa, kadına acıdı; ona, "Ağlama artık!" dedikten sonra, ilerleyip, sedyeye eliyle dokundu ve şöyle konuştu: "Delikanlı, sana söylüyorum, kalk!" ölü, doğrulup oturdu ve konuşmaya başladı. İsa, çocuğu, anasına geri verdi (**Luka, 7: 11-15**).

Ekmek ve balıkların çoğalması: İsa, Vaftizci Yahya'nın başının Hirodes tarafından vurulduğu haberini alınca, ıssız bir tepeye çekildi. Bunu duyan halk, İsa'nın peşinden gitti. İsa, kendisini izleyenlerin arasında bulunan bir sürü hastayı iyileştirdi. Dilsizler konuşmaya, topallar yürümeye, körler görmeye başladı.



102. Resim- *Ekmeklerin çoğalması, XIV. yy., İstanbul (Khora Manastırın Kilisesi Kariye Camii).*

Kalabalığın yiyecek bir şeyi olmadığını gören İsa, öğrencilerini çağırdı ve onlara, halkı aç göndermek istemediğini söyledi. Öğrencileri, yedi (beş) ekmekle iki balıktan başka yiyecekleri bulunmadığını belirttiler.

Bunun üzerine İsa, kalabalığı çayıra oturttu. Ekmek ve balıkları aldı, başını göğe kaldırarak onları takdis etti, sonra bölüp öğrencilerine verdi ve halka dağıtmalarını söyledi. Herkes, doyuncaya kadar yedi. Artakalandan da yedi küfe doldu (**Matta, 14: 9-20; 15: 29-39**).

İsa Su Üstünde Yürüyor: İsa, ekmek ve balıkları çoğaltıp kalabalığı doyurduktan hemen sonra öğrencilerini kayığa bindirip karşı kıyıya geçmelerini söyledi. Kendisi ise kalabalığı salıverdikten sonra gidecekti. Kalabalık dağıldı. İsa dağa çıktı, dua etti. Akşam olduğunda dağda yalnızdı. Bu arada kayık, karadan epeyce azaklaşmış, birden çıkan fırtına nedeniyle dalgalara kapılmıştı. İsa, şafak sökerken, su üstünde yürüyerek, kayıktaki öğrencilerin yanına gitti.

Öğrenciler korktular. Bir hayalet sandılar onu. Korkudan bağırmağa başladıklarını gören İsa, “Korkmayın, benim” dedi. Petrus, “Eğer sen isen, emret, su üstünde sana geleyim” dedi. İsa “Gel!” diye emretti.



103. Resim- Tintoretto (1518-1594), **İsa'nın suda yürüyüşü**, Washington, National Gallery.

Solda, Petrus'a 'Gel!' diyen İsa. İlerde, kayık içinde İsa'nın öğrencileri ve sağ ayağını kayıktan dışarı atarak, suda yürümeğe hazırlanan Petrus.

Petrus kayıktan indi, İsa'ya doğru su üstünde yürümeye başladı. Fakat rüzgârın şiddetli olduğunu görünce korktu ve batma tehlikesi geçirdi. “Rabbim, kurtar beni!” diye haykırdı.

O zaman İsa, elini uzatıp Petrus'u aldı ve "Ey inancı az adam, neden kuşku besledin?" diye sordu.

Kayığa bindiler. Rüzgâr dinmişti. Kayıkta olanlar, İsa'nın önünde secdeye gelerek, "Sen gerçekten Tann'ın oğlusun" dediler (**Matta, 14: 22-33; Markos 6: 45-56; Yuhanna 6: 15-21**).

İyi çoban: İsa, şöyle konuştu Ferisilere: Gerçekten, gerçekten size diyorum ki, ağıla kapıdan girmeyip başka yerden giren, hırsız ve katildir. Kapıdan giren ise, koyunların çobanıdır. Kapıcı ona kapıyı açar, koyunlar onun sesini dinler ve o, koyunlarını adlarıyla çağırıp, onları götürür. Kendi koyunlarını dışarı götürdükten sonra da, önlerinden yürür. Koyunları onu izlerler, çünkü onun sesini bilirler. Bir başkasını izlemezler, tam tersi, kaçarlardı ondan, çünkü yabancıların sesini tanımazlardı.

İsa, bu örneği anlattı, ama onlar, İsa'nın ne demek istediğini anlayamadılar, bunun üzerine şöyle devam etti İsa: "Gerçekten, gerçekten size diyorum ki, koyunların kapısı benim. Benden önce kim gelmişse hırsızdır, katildir. Ve koyunlar, onları dinlememişlerdir. Kapı benim; kim benden geçerse, kurtulmuş olacak. Girecek, çıkacak ve otlak bulacak. Flırsız, yalnız çalmaya, öldürmeye ve yok etmeye gelir. Ben onlara hayat, bol hayat vermeğe geldim. İyi Çoban'ım ben. İyi Çoban, kendi koyunları için canını verir. Oysa çoban olmayan ücretli adam, koyunlar kendinin değilse, kurdun geldiğini görünce, koyunları bırakıp kaçar; darmadağın eder. Ben İyi Çoban'ım ve tanırım koyunlarımı. Nasıl ki Baba beni tanır ve ben Baba'yı tanırım, öylece koyunlarım da bilirler beni. Koyunlarım uğruna hayatımı veririm ben. Bu ağıldan olmayan başka koyunlarım da var; onları da getireceğim, onlar da benim sesimi dinleyecekler; böylece tek bir sürü, tek bir çoban olacak" (**Yuhanna, 10: 1-16**).

Lazar'ın Dirilişi: Beytanyalı Lazar'ın, Meryem ve Marta adında iki kızkardeşi vardı. Meryem'le Marta, İsa'ya haber gönderdiler; sevdiği insanın hasta olduğunu bildirdiler; çünkü İsa, Lazar'ı çok severdi.

İsa, Lazar'ın hasta olduğunu duyunca iki gün daha bekledi. Sonra öğrencilerine, "Yahudiye'ye dönelim" dedi. İsa, Beytanya'ya vardığında Lazar ölmüştü. Dört gündür gömülüydü. Marta, İsa'nın gelmekte olduğunu öğrenince, onu karşılamaya çıktı. Meryem evde kalmıştı.



104■ Resim- **Lazar'ın dirilişi**, Göreme Karanlık Kilise.

Solda İsa ve onun arkasında öğrencilerden Thomas görülmekte. İsa sağ elini Lazar'a uzatarak onu mucizevi bir şekilde diriltiyor. Mezarda Lazar kefenin sargılan içinde tasvir edilmiş, önünde mezann taşıını kaldıran bir genç ve İsa'nın ayakları dibinde secdeye yatmış olan Lazarın kız kardeşleri Meryem ve Martha.

Marta, İsa'ya, "Rabbim, eğer sen burada olsaydın, kardeşim ölmezdi. Ama biliyorum ki, şimdi bile Tanrı bir şey esirgemez senden" dedi. İsa, Marta'ya, kızkardeşi Lazar'ın dirileceğini söyledi. Ne var ki Marta, bu dirilişin Son Gün (Kıyamet günü) olacağını sandı. İsa, bunun üzerine şöyle dedi: "Diriliş de, hayat da benim! Bana inanan, ölmüş bile olsa yaşayacaktır. Ve yaşayan ve bana inanan kimse, hiç ölmeyecektir".

Marta, gidip kardeşi Meryem'i çağırdı. İsa henüz kasabaya girmemişti. Marta'yla karşılaştığı yerde beklemekteydi. Meryem'e başsağlığı dilemeye gelen Yahudiyeliler, Meryem'in ivedilikle dışarı çıktığını görünce, mezara ağlamaya gittiğini sanarak peşinden gittiler. Oysa Meryem, İsa'nın bulunduğu yere varınca, secdeye geldi ve "Ey Rabbim, sen burada olsaydın, kardeşim ölmezdi" dedi.

İsa, Meryem'e ve onunla birlikte ağlayan Yahudiyelilere acıdı, Lazar'ı nereye gömdüklerini sordu. Hemen mezara gitti. Önü taşla kapatılmış bir oyuktu mezar. İsa, taşı kaldırmalarını söyledi. Taşı kaldırdılar. İsa, gözlerini göğe kaldırdı. Tanrı'ya dua etti ve "Lazar, çık dışarı!" diye bağırdı. Lazar, elleri ve ayakları sarılı olarak, kefenle dışarı çıktı (**Yuhanna, 11: 1-46**). Bu olayı canlandıran resimlerde, genellikle, elini burnuna götürmüş bir figür de vardır; çünkü İsa, taşı kaldırmalarını söylediği zaman, Marta, "Dört gün geçti kokmuştur" demiştir.

Başkalaşım (Metamorfosis): İsa bir gün, Petrus ve Zebedi'nin oğulları Yuhanna ve Yakup'u yanına alarak yüksek bir dağa duaya çıktı. Dua etmekteyken, yüzünün görünümü başkalaştı, giysileri göz kamaştıran bir aklığa büründü. O anda iki kişinin de onunla konuştuğu görüldü. Bunlar Musa ve İlyas idiler.

Petrus ve arkadaşlarını uyku basmıştı. Yine de uyanık kalıp, İsa'nın şanını ve onunla konuşan iki peygamberi seyrettiler.

Sonra bir bulut, İsa'yı, Musa'yı ve İlyas'ı örttü. Ötekiler, bunu görünce korktular. Buluttan gelen bir ses, "Bu benim oğlumdur, en sevdiğimdir, dinleyin onu!" diyordu. (**Matta 17:1-13; Marta 9:2-13; Luka 9:28-36**)

Bu ses sırasında, İsa tek başına kaldı (**Luka, 9: 28-36**).

İsa'nın Çilesi (La Passion)

İsa'nın Yerus alim'e girişinden g m l ş ne dek geçen olaylara, genel olarak "İsa'nın  ilesi" adı verilir.

Yerus alim'e Giriş: İsa, Yerus alim'e yakın Zeytin Dağı'na varınca, öğrencilerinden ikisini karşı köye gönderdi. Orada, hiç kimsenin binmediğı bir s pa bulacaklarını, onu alıp getirmelerini, soran olursa "Rabbimizin ihtiya ı var, hemen geri yollayacak" demelerini söyledi.



105. Resim- Duccio di Buoninsegna (1221-1318), **Yerus alim'e giriş**, Siena, Museo deli Opera del Duomo.

Solda, eşek üzerinde Yerus alim'e giren İsa; ardında onu izleyen havarileri; sağıda, İsa'yı karşılayanlar. Bir kişi, pelerini İsa'nın önüne seriyor. Birçoklarının elinde ağı  dallan. Solda,  st düzlemde, ağı a  ıkmaş iki kişi. Büyük ağı ta olan Zakkay olmalı, öteki ağı taki ise, dal kesmeye  ıkmaş bir kişi.

Sıpa getirildi. Oradakiler, hayvanın üstüne giysilerini koydular. İsa, sığaya bindi. O sırada, kimi giysilerini yere seriyor, kimi de ağaçlardan dal kesip parçalarını atıyordu. İsa, Yerus alim'te tapma a girdi. Orayı gözden geçirdikten sonra, vakit geç olduğu için, Onikilerle birlikte Beytanya'ya döndü (**Markos, 11: 1-11; Matta, 21: 1-8**).

Yerus alim'e giriş sahnelerinde a aca çıkmış bir adam görülür. Bunun adı Zakkay'dır. Fakat bu adamın Yerus alim'e giri le bir ilgisi yoktur. Nitekim, Luka İncili'nin 19. bölümünde şunlar yazılıdır: "Sonra İsa Eriha'ya girdi,  ehri geçmekteyken, Zakkay adında vergi görevlilerinin ba ı, İsa'nın kim olduğunu görmek istiyordu. Kısa boylu olduğu için, kalabalığı açıp göremiyordu. Zakkay da  nden gitti ve İsa'nın geçeceği yerde bulunan bir yaban inciri a acına  ıktı".

İsa tapınaktan tacirleri kovuyor: İsa, Yerus alim'e girdikten sonra tapına a gitti. Bütün tacirleri ve alıcıları kovdu, oradan. Sarrafların masalarını, güvercin satıcılarının iskemlelerini devirdi. Ve şöyle dedi onlara: "Bir dua evi olacaktır benim evim, ama siz bir haydut inine çevirdiniz onu" (**Matta, 21: 12-13; Luka, 19: 45-46**).



106. Resim- El Greco (1541-1614), **İsa, tapınaktan tacirleri kmruyor**, Madrid, San Ginees

Kilisesi.

On Kız Benzetmesi: O zaman göklerin egemenliği, kandillerini alıp güveyi karşılamaya giden on bakire kıza benzeyecektir. Bunlardan beşi akıllı, beşi de aptaldı. Aptallar, kandillerini alırken, yanlarına yağ almadılar. İhtiyatlı olan akıllı kızlar ise, kandillerle birlikte, yanlarına, bir kap içinde yağ da aldılar. Güvey gelmekte gecikiyordu. Kızların ise uykusu geliyordu. Sonunda uyuyup kalıverdiler. Ansızın, gecenin ortasında, bir çığlık koptu. “İşte güvey” diyordu çığlık, “gidip karşılayın onu!” O zaman on kızın onu da kalkıp, kandillerini yaktılar. Aptal kızlar, ihtiyatlı kızlardan biraz yağ istediler; “çünkü” dediler, “kandillerimiz söndü sönecek”. Akıllı kızların cevabı şu oldu: “Veremeyiz. Verirsek, hem sizinki biter hem bizimki. Gidin satıcıdan alın!” İhtiyatsız kızlar yağ almaya giderlerken, güvey geldi ve onu hazır bekleyen akıllı kızlar, onunla birlikte düşün odasına girdiler ve kapı kapandı. Daha sonra öteki kızlar da geldiler, “Rabbim, aç kapıyı” dediler. Fakat o şöyle yanıtladı: “Gerçekten size diyorum ki, sizi tanımıyorum, öyleyse uyanık bekleyin, çünkü ne günü, ne saati biliyorsunuz” (**Matta, 25: 1-13**). (Burada, “güvey”, İsa’yı; bakire kızlar, insanları; “kandiller”, inancı; yağ ise, göklerin kapısını açan eylemleri simgelemektedir.)

Son akşam yemeği: Fısıh Bayramı’nın birinci gününde, İsa’ya gelen öğrencileri, Fısıh sofrasını nerede hazırlayacaklarını sordular. İsa gidip yemek yiyeceği evi söyledi. Akşam olunca, İsa ve On iki öğrencisi sofraya oturdular. (**Matta 26: 17-20**) (Yahudiler, 7 Nisan’dan başlamak üzere 7 gün mayasız ekmek yerler. 14 Nisan akşamı kesilen kuzu ise, sabah şafakla yenir. (Ayrıca bkz. **Mısır’dan Çıkış 12: 13-27; Çölde Sayım. 9: 1-15**))

Bu arada Onikilerden Yahuda İskariot adındaki havari, başrahiplerle anlaşmış ve otuz gümüş karşılığında İsa’yı ele vermeye söz vermişti. Bunun için uygun bir fırsat kolluyordu. (Matta 20: 14-16)

İsa, hepsi sofradayken, “Gerçekten size diyorum ki, içinizden biri bana ihanet edecek” dedi. Çok üzülen öğrencilerden her biri, “Ben miyim yoksa Ya Rab?” diye sormaya başladı İsa’nın cevabı şu oldu: “Benimle birlikte ekmeğini sahana banan bana ihanet edecek, Tann’nın Oğlu, yazıldığı üzre gidiyor, ama Tanrı’nın Oğlu’na ihanet edenin başına gelecekleri düşünün bir! Hiç doğmasaydı daha iyi olurdu onun için”. O zaman Yahuda İskariot, “Ben miyim yoksa?” diye sorunca, İsa, “Ağzınla söyledin” dedi (**Matta, 26: 14-25**).

Luka İncili’nde ise İsa, “Bana ihanet edecek olanın eli, benimkiyle birlikte sofradadır” demektedir (**Luka, 22: 21**).



107- Resim- Leonardo da Vinci (1452-1519), **Son akşam yemeği**, Milano, Convento di Santa Maria delle Grazie, Refettorio.

Leonardo'nun bu ünlü, ama çok yıpranmış duvar resminde, bir masa çevresinde; ortada İsa'yı ve yanlarında, üçerli kümelere ayrılmış havarileri görüyoruz■ İsa'nın sağındaki (bize göre solundaki) ilk kümeyi oluşturan havarileri ilk bakışta saptamak olanaklı. İsa'ya en yakın olan, boynu bükük genç figür, İncilci Yahya; Yahya'nın hemen arkasında, elini onun omzuna koymuş figür, Simon Petrus; Petrus'un masaya doğru iterek, kümeden ayırmağa çalıştığı kişi, İsa'yı ele verecek olan Yahuda İskariot.

Öteki figürlerin kimlikleri ise, Leonardo'nun yaptığı ön çizimlerden çıkartılabilir. Solda itibaren sayarsak: Bartolomeus, küçük Yakup, Andreas, Yahuda, Simon Petrus, İncilci Yahya, İsa, Tomas, büyük Yakup, Filipus, Matta, Taddeus, Yurtsever Simon

İsa, "İçinizden biri beni ele verecek" deyince, öğrencileri, kimi amaçladığını bilmedikleri için, birbirlerine bakmaya başladılar. İsa'nın en çok sevdiği öğrencisi Yuhanna, başını onun göğsüne dayamıştı (Yuhanna, 13: 21-23). Son akşam yemeği sahnesi, bir masa çevresinde yemeğe oturmuş İsa ve on iki havarisinden oluşur. Yuhanna, başını bazan İsa'nın göğsüne, koluna, bazan da masaya dayar.

Yahuda İskariot, genellikle öbür öğrencilerden ayrı oturur veya masadan kalkar durumdadır; kısaca, İsa'ya bağlı on bir havariden yalıtılmış bir şekilde tasvir edilir. İncillere uygun biçimde anlatılan tarihsel Son Akşam Yemeği'nden başka "Liturjik" denilen Akşam Yemeği de vardır. İsa, burada, dinsel töreni yöneten bir kilise adamı durumundadır ve havarilerine şarapla ekmek verir.

Ayak yıkama: Bu dünyadan göçüp Baba'ya ulaşma vaktinin geldiğini bilen İsa, akşam yemeği sırasında sofradan kalkar, pelerinini çıkarıp beline bir havlu sarar. Sonra leğene su koyar, öğrencilerinin ayağını yıkayıp belin-

deki havluyla kurulamağa başlar; çünkü şeytan, Yahuda İskariot'un içine, İsa'yı ele verecek tohumu koymuştu ve İsa, bunu biliyordu.

Ayak yıkama sırası Simun Petrus'a geldiğinde, şaşkınlığını gizleyemedi Petrus. İsa ise, "şu anda yaptığımı şimdi değil gelecekte anlayacaksın" dedi. Petrus, "Asla yıkamayacaksın ayaklarımı" diye diretti. O zaman İsa, "Eğer yıkamazsan, benimle payın olmayacaktır" dedi.



108. Resim-Ayak yıkama, XI. yy., Delfi yakınları (Yunanistan), Hosios Lukas Manastırı Kilisesi.

Burada İsa'yı, Petrus'un ayaklama yıkarken görüyoruz.

Bunun üzerine Petrus, yalnız ayaklarının değil ellerinin ve başının da yıkanmasını istedi. Bu dileğe şöyle cevap verdi İsa: "Yıkanmış kimsenin, ayaklarından başka bir yanının yıkanmasına ihtiyacı yoktur, çünkü tümünden temizdir o. Siz de temizsiniz, ama hepiniz değil". Nitekim o kimin ihanet edeceğini biliyordu ve bunun için, "Hepiniz temiz değilsiniz" diyordu. Öğrencilerinin ayaklarını yıkadıktan sonra, giysisini giyip sofraya oturdu (**Yuhanna, 13: 1-13**).

Zeytin Dağı'nda dua: İsa, akşam yemeğinden sonra Getsemani denilen yere çekildi. Yahuda tarafından ele verileceğini biliyordu. Öğrencilerine, duaya gittiğini, kendisini beklemelerini söyledi. Petrus'u ve Zebedi'nin iki oğlu Yakup'la Yuhanna'yı yanına alarak, bir kenara çekti. Çok üzgün ve kaygılı bir şekilde şöyle dedi onlara: "Ölesiye kederliyim. Burada, benimle uyanık kalın!"

Sonra biraz ilerledi, diz çöküp dua etmeye başladı: "Tanrım, mümkünse eğer, gelmesin bana bu kâse! Ama benim isteğim değil, senin isteğin olsun!" Döndüğünde, öğrencilerini uyur buldu ve Petrus'a şöyle dedi:



109. Resim-El Greco (1541-1614), **Zeytin Dağı'nda dua**, Andujar, Santa Maria Kilisesi. Ortada, diz çöküp dua eden İsa; solda, elinde kadeh ile kanatlı melek; sağda, Yahuda'nın öncülüğünde İsa'yı yakalamaya gelen eli sopalı kalabalık; ön düzlemde ise uyuklayan üç öğrenci: Yahya, Yakup ve Petrus.

“Bir saat bile olsun uyanık kalamadınız benimle. Uyanık durun ve dua edin ki, ayartılmayasınız. Gerçi ruh isteklidir, ama beden güçsüzdür”.

İkinci kez onlardan uzaklaşan İsa, yine dua etti: “Tanrım, eğer bu kâseyi ben içmeden uzaklaştırmak olanaksızsa, senin iraden olsun, o gerçekleşsin!” Yine öğrencilerine döndü, yine onları uyur buldu. Üçüncü kez aynı sözlerle dua etti ve öğrencilerine şöyle dedi: “Hâla uyuyor ve dinleniyor musunuz? İşte

saat yaklaştı. İnsanoğlu, günahkârların eline teslim edilecek. Kalkın, gidelim! İşte, beni ele verecek kişi geldi” (**Mat-ta, 26: 36-46; Markos, 14: 32-42**).

Luka ise bu konuda şunları yazıyor: “Sonra İsa, her zamanki gibi, Zeytin Dağı’na gitti. Yanında öğrencileri de vardı. Öğrencilerinden biraz uzaklaşarak diz çöktü ve dua etti: ‘Tanrım, istersen uzaklaştırm benden bu kâseyi. Ama benim iradem değil, seninki gerçekleşsin!’

O zaman İsa’yı teselli etmek için bir melek göründü. İsa çok üzgün olduğu için kendini daha bir duaya verdi ve teri, kan damlaları halinde yere dökülüyordu” (**Luka, 22: 39-45**). Bu olayı canlandıran resimlerde, üç öğrenci (Petrus, Yuhanna, Yakup) genellikle uyur gösterilir. Kimi zaman da, Luka İncili’nin anlattıklarına uygun olarak, elinde kadehle bir melek görülür. Yahuda’nın başını çektiği asker ve eli sopalı insan kalabalığı daha geri düzlemde tasvir edilir.

İsa’nın yakalanması: İsa ve öğrencileri Zeytin Dağı’ndaydılar. İsa, duasını henüz bitirmemişti. Başkâhinlerin, yazıcıların ve yaşlıların gönderdiği eli kılıçlı ve sopalı kalabalık, Onikilerden biri olan Yahuda ile birlikte geldi. Yahuda, İsa’yı göstermek için önceden sözleşmişti. Onu kucaklayıp öpecekti. Yahuda, İsa’nın yanına vardığında, yaklaşp ona, “Rabbî!” deyip öptü. O zaman askerler İsa’nın üzerine atıldılar. Orada bulunanlardan birisi (Petrus) bıçağını çıkardı ve başkâhinin uşağının üstüne yürüyüp, kulağını kesti (**Markos, 14: 43-47**).



110. Resim-Yahuda’nın İhaneti (İsa’ya İhanet), Göreme, Karanlık Kilise.

Ortada İsa ve ona sarılan Yahuda, resmin solunda havari Simon Petrus, İsa’ya saldıran uşağın kulağını keserken. Sağ ve solda İsa’yı yakalamaya gelen askerler.

Bu kişinin Simun Petrus olduğunu Yuhanna'dan öğreniyoruz: "O zaman, yanında kılıcı bulunan Simun Petrus, kılıcını çıkarır, başkâhinin uşağının kulağını vurur. Uşağın adı Malkus'tu. Fakat İsa, Petrus'a, 'Koy kılıcı kınına! Tann'mn bana verdiği kadehi içecek değil miyim?' dedi." (Yuhanna, 18: 10-11).

İsa, Kayafa'nın önünde: Kâhinler ve yaşlılar, Kayafa adındaki Başkâhin'in evinde toplanarak İsa'yı ele geçirip öldürme kararı almışlardı. Zeytin Dağı'nda İsa'yı yakalayanlar, onu Başkâhin Kayafa'ya götürdüler. Hepsisi, İsa'yı mahkûm etmek için delil arıyordu. Birçok yalancı tanık bulunduğu halde, tanıklıkları birbirini tutmadığından, bir türlü yeterli delil bulunamıyordu. Sonunda iki kişi çıktı. İsa'nın Tanrı tapınağını yıkıp, üç günde yeniden kurarım dediğini söylediler.

Kâhinlerbaşı, İsa'ya, "Sana karşı yaptıkları tanıklık hakkında ne diyorsun? Söyle, Tanrı'nın Oğlu Mesih sen misin?" diye sorunca, İsa şöyle cevap verdi: "Kendin söyledin bunu. Hatta size şunu da söylüyorum ki, insanoğlunun Her Şeye Egemen Rab'bin" sağında oturduğunu ve göklerden bulutlar üstünde geldiğini göreceksiniz".

Bunun üzerine başkâhin, "Tamam işte küfretti, tanığa ne gerek? İşittiniz küfrettiğini" diye bağırdı. Oradakiler de, "ölsün, ölsün!" dediler. İsa'nın yüzüne tükürdüler, onu yumrukladılar (Matta, 26: 3-4, 57-67; Markos, 14: 53-65; Luka 22: 66-71; Yuhanna 18: 19-24).

Petrus'un İsa'yı inkârı: İsa'yı alıp Kayafa'ya götürdükleri zaman Petrus ve bir başka öğrenci, onu uzaktan izliyordu. Avlunun ortasında yanan bir ateşin çevresinde birçok kimse toplanmıştı. Petrus da onların arasına girip ısınmaya başladı. Kayafa'nın hizmetçilerinden bir kız Petrus'a yaklaştı; ona, "Sen de İsa ileydin, değil mi?" dedi. Petrus, çıkmak üzere kapıya doğru yollanıyordu ki, bir başka hizmetçi kız takıldı, "İsa ile birlikteydi bu adam" dedi. Hemen sonra, oradakiler Petrus'a yaklaştılar, "Hiç kuşkusuz sen de onlardan biri olmalısın; konuşmandan belli oluyor" dediler. Petrus, bunun üzerine yeminler ederek, lanetler okuyarak, "Tanımam ben o adamı" diye bağırmaya başladı. O zaman bir horoz öttü ve Petrus, İsa'nın söylediklerini anımsadı. Çünkü İsa, "Daha horoz ötmeden, üç kez yadsıyacaksın (inkâr edeceksin) beni" demişti.

Petrus dışarı çıktı; üzülererek ağlamağa başladı. (Matta, 26: 69-75 ve 33-35; Markos, 14: 66-72; Luka, 22: 54-62; Yuhanna, 18: 15-18, 25-27).



111. Resim-Tintoretto (1518-1594), *İsa, Pilatus'un önünde*, Venedik, Scuola di San Roco.

İsa, Pilatus'un önünde: Sabah oldu. Bütün başkâhinler ve yaşlılar, İsa'yı ölüme mahkûm etmek için toplantı yaptılar ve onu, bağlayıp, vali Pilatus'un eline teslim ettiler.

Pilatus, İsa'ya "Yahudilerin kralı sen misin?" diye sordu. Fakat İsa, valinin sorularını yanıtlamadı. Vali, her Fısıh Bayramı'nda, halkın istediği bir mahkûmu salıvermeyi gelenek haline getirmişti. O sıralarda hapiste, Barabba adında ünlü bir tutsak yatıyordu.

Vali halka, kimin salıverilmesini istediklerini sordu. Pilatus, İsa'nın kendisine kıskançlık yüzünden getirilip teslim edildiğini biliyordu. Duruşma sırasında valinin karısı kocasına haber saldı. O doğru adamın işine karışmamasını, onu düşünde gördüğünü ve çok acı çektiğini bildirdi. Fakat başkâhinler ve yaşlılar, Barabba'nın serbest bırakılıp, İsa'nın öldürülmesi için halkı kışkırttılar.

Vali yeniden sorduğunda "Barabba!" diye bağırdılar. O zaman Pilatus, "Peki, İsa'ya ne yapacaksınız?" diye sorunca, "Çarmıha gerilsin" dediler. Pilatus yine sordu: "Ne kötülük yaptınız?" Onlar, "Çarmıha gerilsin!" diye durmadan bağıryorlardı. Vali, karışıklığın gittikçe çoğaldığını görünce, su alıp, halkın önünde elini yıkadı ve, "Bu doğru adamın kanında suçum yok benim. Bu işe siz bakın" dedi. Oradakiler ise, "Onun kanı, bizim ve çocuklarımızın üstüne düşsün" diye yanıtladılar Pilatus'u (**Matta, 27: 1-2,11-25**).

Yahuda'nın ölümü: O zaman, hain Yahuda, İsa'nın mahkûm olduğunu görünce, vicdan acısıyla kıvranmaya başladı. Aldığı otuz gümüşü geri götürerek, "Günah işledim, suçsuz kana ihanet ettim" dedi. Onlar ise, "Bize ne, sen düşün" dediler. Yahuda, paraları tapınağa attıktan sonra, uzaklaştı ve gidip kendini astı (**Matta, 27: 3-5**).

İsa'nın kamçılanması: Vali, Barabba'yı salıverdi. İsa'yı ise önce kamçılattı, sonra askerlerine teslim etti (**Matta, 27: 26**).

Dikenli taç: Valinin askerleri İsa'yı avluya götürdüler. Üstünü soyup kızıl bir kaftan giydirdiler. Başına, dikenden örülmüş bir taç geçirdiler. Sonra da karşısına geçip, onu alaya aldılar.

"Selâm sana, ey Yahudiler Kralı" deyip (sağ eline de bir kamış vermişlerdi), üstüne tükürüyorlardı. Epeyi eğlendikten sonra, üstündeki kızıl kaftanı çıkarttılar, kendi giysilerini giydirip, dışarı çıkarttılar (**Matta, 27: 27-32; Markos, 15: 16-20; Yuhanna 19: 2-3**).

İşte insan! (Ecce Homo) Pilatus tekrar dışarı çıktı. "İşte, onda hiçbir suç bulamadığımı bilersiniz diye, dışarı getiriyorum onu" dedi. İsa, başında dikenli taç ve üstünde kızıl giysisiyle göründü. Pilatus, "İşte insan!" dedi.

Kâhinlerbaşı ve muhafızlar, İsa'yı görür görmez, "Çarmıha ger, çarmıha ger!" diye bağırmaya başladılar (**Yuhanna, 19: 4-6**).

Golgota yolu veya **İsa Golgota yolunda**: İsa'yı çarmıha germeğe götürürlerken, yolda Simun adında birine rastladılar, İsa'nın çarmihini ona taşıttılar (**Matta, 27: 32**). Aynı şeyi Markos ve Luka da söylüyor. Yuhanna ise, İsa'nın Golgota, yani Kafatası Dağı'na kendi çarmihini kendisinin taşıdığını yazıyor (**Yuhanna, 19: 17**).



112. Resim- Tintoretto (1518-1594), **İsa Golgota yolunda**, Venedik, Scuola di San Rocco.

Üst düzlemde, sırtına çarmihini yüklenmiş, başına dikenli taç geçirilmiş İsa. ön düzlemde, İsa ile birlikte çarmıha gerilen ve hırsız oldukları söylenen öteki iki kişi, çarmihlerini taşıyorlar.

İsa çarmıhta: Yuhanna Incili'ne göre İsa, çarmıhını kendisi taşıyarak, Golgota denilen ve kafatası anlamına gelen yere götürüldü. Orada, İsa'yı başka iki kişiyle birlikte çarmıha gerdiler. İsa, ortalarında yer alıyordu. Pilatus bir de yazı yazdırmış ve İsa'nın çarmıhına astırmıştı. Bu yazıda, "Nâsıralı İsa, Yahudiler'in Kralı" deniliyordu.

İsa'yı çarmıha geren dört asker, onun giysilerini aralarında bölüştüler, mintanını da çıkardılar, ama dikişsiz olduğu için bölüşemediler, aralarında kura çektiler. Çarmıhın dibinde İsa'nın annesi Meryem, Klopas'ın kansı Meryem ve Mecdelli Meryem (Maria Magdalena) bulunuyordu (Üç Meryem). İsa annesiyle en sevdiği öğrencisi Yuhanna'yı görünce, annesine "Kadın, işte oğlun!" dedi. Yuhanna'ya ise, "İşte, annen!" dedi. Yahya, o andan itibaren Meryem'i yanına aldı.



113. Resim-Hieronymus Bosch (1453-1516), **Çarmıh taşıyan İsa**, Gand, Musée des Beaux Arts. Açıklama için, 112. Resme bakınız. Sol alt köşede, elinde, İsa'nın hayali bulunan medâ taşıyan kadın figürü, Azize Veronika'dır.

İsa, bu sözleri söyledikten sonra, her şeyin yerine geldiğini bilerek su istedi. Sirkeye batırılmış bir sünger, bir değneğin ucuna takarak, İsa'nın ağzına yaklaştırdılar. İsa, susuzluğunu sirkeyle giderdikten sonra, "Tamamlandı" dedi ve gözlerini yumdu. Askerlerden birisi, elindeki mızrağı, İsa'nın sağ böğrüne sapladı. Buradan kan ve su çıktı (**Yuhanna**, 19: 25-34). Matta, İsa ile birlikte çarmıha gerilen iki kişinin hırsız olduğunu yazıyor.

Oradan geçen herkes İsa'yı alaya alıyordu. "Madem ki Tann'nın Oğlu'sun, öyleyse çarmıhtan inmesini de becer!" diyorlardı ona. Yanındaki iki hırsız da, kendilerinin de çarmıha gerildiklerini unutarak, aynı şeyleri söylüyordu (**Matta**, 27: 38-44). Matta ve Markos'a göre İsa, can çekişirken, "tanrım, tanrım, niye terk ettin beni?" demiştir. (**Matta** 27: 46; **Markos** 15:34)

'İsa çarmıhta' sahnelerinde, çarmıha gerilmiş İsa'dan başka, çarmıhın dibinde İsa'nın annesi Meryem'i, İsa'nın en çok sevdiği öğrencisi Yuhanna'yı, Klopas'ın karısı Meryem'le Mecdelli Meryem'i görürüz. Mecdelli Meryem (Maria Magdalena) çoğun İsa'nın ayaklarına kapanmış durumdadır. Elbette, bütün bu kişileri bir arada görebileceğimiz gibi, eksik de görebiliriz, örneğin, yalnızca Meryem ve Yahya bulunabilir.



114■ Resim- **İsa çarmıhta**, Göreme Karanlık Kilise.

Resmin ortasında çarmıha gerilmiş İsa. Solda Mecdelli Meryem, Klpas'ın karısı Meryem ve İsa'nın annesi Meryem, sağda ise havari Yahya ve elindeki mızrağı İsa'nın böğrüne saplayarak öldürücü darbeyi indiren asker durmaktadır. Çarmıhın iki yanındaki askerler İsa susadıkça onu sirkeli suya batmış süngerle serinletiyorlar.

Bir ananın acısını en çok belirten kadın figürü, Meryem'dir. Yuhanna, genç erkek görünümündedir. Mecdelli Meryem, uzun ve sarışın saçlıdır ve az önce de dediğimiz gibi, İsa'nın ayaklarına kapanmıştır. Bu üç figür saptandıktan sonra, Klopas'ın karısı Meryem'i bulmak kolaydır. Doğaldır ki, bu temel kahramanların figürlerinden başka, olaya tanıklık eden, olayda hazır bulunan başka figürler de görülebilir. Çarmıhın dibinde, Golgota'yı simgeleyen bir kafatası bulunur.



115. Resim- Beato Angelico (1400-1455), **Çarmıhtan indiriliş**, Floransa, San Marco Müzesi.

Çarmıhtan indiriliş sırasında genellikle, Aramatyah Yusuf, Nikodim ve Meryem'den başka, İnalâ Yahya, Mecdelli Meryem ve Klopas'ın karısı Meryem vardır.

Bu eserde de, ortada, İsa'nın çarmıhtan indirilen cesedi görülüyor. En üstte, daha bir halk giyimli olan ve sağ eliyle cesedin sağ kolundan tutan Nikodim; hemen sağında, zengin giyimli Aramatyah Yusuf, İsa'yı her iki eliyle, omuzlarından tutuyor; İncilci Yahya ise, Aramatyah Yusuf'un altında, cesedi alttan destekliyor; İsa'nın ayakları dibinde diz çökmüş olan, uzun saçlı figür, Mecdelli Meryem (Maria Magdalena); sol kümede, ağlayan ve kefenle bezleri tutan kadınlar; kadınların ortasında, diz çökmüş, ellerini kavuşturmuş Meryem Ana; sağ kümede, birtakım bilgin kişiler, İsa'nın çektiklerinin simgesi olan araçlar (dikenli taç, çiviler) üzerine tartışıyorlar; üstte, sağ ve sol yanmaylarda, kanatlı üçer melek.

Çarmıhtan indirilişi: Akşam olunca, İsa'nın öğrencilerinden olup da, Yahudilerden korktuğu için bunu gizleyen Aramatyalı Yusuf, Pilatus'a giderek İsa'nın cesedini çarmıhtan indirdiler. Yahudi geleneklerine göre, onu bezlere sarıp kayaya oyulan mezara yatırdılar. **(Yuhanna, 19: 38-40).**

Matta ve Luka'ya göre, zengin bir kimse olan Aramatyalı Yusuf, bir çarşaf satın alır, cesedi, çarmıhtan indirerek, bu temiz kezen beze sarar. **(Matta 27: 59-60; Luka 23: 53)**

Çarmıhtan indiriliş sahnelerinde, kolaylıkla tanıyabileceğimiz Mer-yem'ler ve Yuhanna'dan başka, Aramatya Yusuf ve Nikodim de buluna-bilir. Yusuf la Nikodim birbirinden, Yusufun daha zengin ve gösterişli giyinmiş olmasıyla ayrılırlar.



116. Resim- Giotto (1267-1337), **Ölü İsa'ya Ağıt**, Padova, Cappella degli Scrovegni.

Çarmıhtan indirilen İsa, kendisine ağlayan yakınları ve sevdikleri arasında. Annesi Meryem, oğlunun başını tutuyor. Mecdelli Meryem (saçları uzun), İsa'nın ayak ucunda ağlıyor. Bu iki Meryem arasında, yüzünü ve gövdesini yandan gördüğümüz üçüncü Meryem (Klopas'ın kansı). Onun hemen ardında, kollarını yana açmış İncilci Yahya. Kompozisyonu köşegerisel olarak ikiye ayıran duvarın üstünde, yine acılarıyla olaya katılan, kanatlı on melek.

İsa'nın gömülüğü: Matta'ya göre Aramatya Yusuf, kayaya oyduktuğu mezara İsa'nın cesedini koyar, mezarın önünü bir taş yuvarlayarak kapatır ve gider. Mecdelli Meryem ile öteki Meryem mezarın önünde oturmaktadırlar (**Matta, 27: 61**).

Bu sahneyi canlandıran resimlerde, kimi zaman, Yuhanna'da adı geçen Nikodim de gösterilir.

İsa'nın dirilişi: İsa, Matta'ya göre ölümünün üçüncü günü dirileceğini söylemiştir. (**Matta 16: 21**) Bu nedenle Pilatus, İsa'nın öğrencilerinin bu üç gün içinde cesedi çalıp, İsa dirildi demesinler diye, mezarın muhafızlarla korunmasını buyurur. Başrahipler mezarı denetledikten sonra, taşı mühürlerler ve önüne muhafızları koyarlar.

Cumartesinden sonra, haftanın ilk gününün şafağında, Mecdelli Meryem'le öteki Meryem mezara giderler. O sırada bir deprem olur; gökten bir melek iner ve mezar taşını kaldırarak üstüne oturur. Görünüşü şimşek gibi giysisi kar beyazdır. Muhafızlar çok korkarlar. Kadınlar da korkarlar, fakat melek, korkmamalarını söyler kadınlara, çarmıha gerilen İsa'yı aradıklarını bildiğini, fakat onun, kendisinin de öngördüğü gibi dirildiğini, öğrencilerinin onu Celile'de (**Matta 26:32**) göreceklerini söyler.

Kadınlar, olayı hemen İsa'nın öğrencilerine iletirler (**Matta, 27: 62-66; 28: 1-8**). Markos'a göre Mecdelli Meryem'le Yakup'un annesi Meryem ve Salome, İsa'nın vücudunu tahnit etmek (mumyalamak) için kokular alırlar. Cumartesinden sonra ilk gün mezara geldiklerinde, güneş doğmuştur. Kendi kendilerine, mezar taşını kimin kaldıracağını sormaktadırlar. Ama bir de bakarlar ki, taş kaldırılıp bir yana yatırılmıştır.

Kadınlar mezara girdiklerinde, sağ tarafta, beyaz giysili bir genci oturur bulurlar. Kadınların korktuğunu gören genç, onlara korkmamalarını, çarmıha gerilmiş Nasıralı İsa'yı aradıklarını bildiğini, ama artık orada olmadığını, öğrencilerinin onu Celile'de göreceklerini söyler (**Markos, 16: 1-7**).

Luka'ya göre, kadınlar, haftanın ilk günü, hazırladıkları kokuları sabah erken mezara götürürler. Mezarın ağzındaki taşı kaldırılmış görürler. İçeri girdiklerinde İsa'nın cesedini bulamazlar. Ama bu sırada, parıldayan giysiler içinde iki erkek belirir. Kadınlar, korkudan başlarını yere eğerler. İki erkek ise, kadınlara, yaşayan kişiyi niçin ölüler arasında aradıklarını, artık orada olmadığını, dirildiğini söylerler. O zaman kadınlar, İsa'nın sözlerini anımsarlar ve gidip on bir havariye anlatırlar.



117. Resim- Piero della Francesca (1420-1492), **İsa'nın dirilişi**, Sansepolcro (İtalya), Pinacoteca Comunale.

Eserde, üstünde haç bulunan ve zafer simgesi anlamına gelen flamayı taşıyan İsa'yı, mezardan dirilip çıkarken görüyoruz. Ellerinde, ayaklarında ve sağ böğründe çivi ve mızrak yaraları görülmüyor. Mezarın önünde ise, dört tane muhafız. Bunlardan yüzü bize dönük olan ikisi uykuya dalmışlar. En ön düzlemdeki ikisi ise, diriliş görüntüsü karşısında şaşkınlığa uğramışlar. Soldaki, gözünü elleriyle örtmüş, sağdaki, irkilerek geriye çekilmiş. Geleneğe göre, Piero della Francesca, tam karşıdan gördüğümüz ve yüzü bize dönük figürde, kendi imgesini canlandırmıştır.

Bu kadınlar arasında Mecdelli Meryem, Yakup'un annesi Meryem, Yuhanna ve başkaları vardır. Fakat havariler bu anlatılanlara inanmazlar. Petrus doğruca mezara koşar, eğilip içeri baktığında, yerde yalnızca sargılar görür (**Luka, 24: 1-12**).



118. Resim- Correggio (1489-1534), **Noli me tangere (Bana Dokunma)**, Madrid, Prado. Resimde, uzun, sarı saçlı Mecdelli Meryem'le, ona, "Alı koyma beni!" diyen, klâsikgüzellikte tasvir edilmiş İsa görüşüyor.

Yuhanna'ya göre, Mecdelli Meryem, haftanın ilk günü, sabah daha karanlıkken mezara gider ve taşın kaldırılmış olduğunu görür. Hemen koşup, Simun Petrus'a ve İsa'nın sevdiği öbür öğrencisine (Yuhanna'ya) Rab'bin mezarda olmadığını haber verir.

Petrus ve Yuhanna mezara koşarlar. Önce Yuhanna varır. İçeri baktığında, yerde yalnızca sargı bezlerini görür, ama içeri girmez. Simun Petrus mezara girer, o da yerde sargılar görür, ama yüzüne örtülen peşkir katlanmış olarak bir köşeye konmuştur. O sırada Yuhanna da içeri girer ve olanlara inanır.

Bu arada Mecdelli Meryem, dışarda, mezarın içine baktığında, beyaz giysili iki melek görür. Biri, İsa'nın cesedinin bulunduğu yerin baş tarafına, öteki ise ayakucuna oturmıştır (**Yuhanna**, 20: 1-12).

Noli me tangere ("**Bana Dokunma!**"): Öldükten sonra İsa'nın görüldüğü ilk kişi, Mecdelli Meryem'dir. Mecdelli Meryem mezarda melekleri görünce, melekler kendisine niçin ağladığını sorarlar. O da, Rab'bimin mezardan götürüldüğünü, onu nereye koyduklarını bilmediğini söyler. Bunu söyler söylemez de arkasına döner ve ayakta İsa'yı görür. Ne var ki görünenin İsa olduğunu bilmez.

İsa, Mecdelli'yi "Meryem!" diye çağırır ve şöyle devam eder: "Bana dokunma, çünkü Baba'ya gitmedim daha. Git öğrencilerime, Baba'ma ve Baha'nıza, Tanrı'ma ve Tanrı'nıza gittiğimi söyle!"

Mecdelli Meryem, öğrencilere olanları anlatır (**Yahya**, 20: 13-18). Bu olay bazan, Diriliş sahnesiyle anlatılır.

Emmaus'ta yemek: İsa'nın dirildiği gün, öğrencilerinden ikisi Yerusâlim yakınlarında Emmaus denilen bir köye gidiyorlardı. Son günlerde meydana gelen olaylardan söz ederek yol alıyorlardı.

İsa yanlarına yaklaşarak, aralarına katıldı. Ama öğrencilerinin gözleri onu tanıma yeteneğinden yoksundu. Köye yaklaştıklarında İsa, onları geride bırakıp, ilerler gibi yaptı. Fakat öğrencileri karanlık bastığı için, onu yemeğe alıkoydular. Bu çağırışı İsa da kabul etti ve birlikte yemeğe oturdular.

İsa, sofrada, ekmek aldı, şükredip bölerek iki öğrenciye verdi. Öğrencilerin o zaman gözleri açıldı ve İsa'yı tanıdılar. Fakat İsa, birden gözden kayboldu (**Luka**, 24: 13-16, 28-31; **Markos** 16:12-13).

Kuşkucu Tomas veya Tomas'ın inanmazlığı: İsa, dirildiği günün akşamı on havarisine görünür. Selâm verir, ellerini ve böğrünü gösterir onlara. Sonra da hepsinin üstüne üfleyerek şöyle der: "Alın, işte size Kutsal Ruh! Bağışlayacağınız günahlar bağışlanmış olacak. Bırakacağınız günahlar da kalacak".



119. Resim- Velázquez (1599-1660), *Emmaus'ta yemek*, New York, Metropolitan.

Fakat Onbirler'den biri olan ve Didimos (ikiz) adı verilen Tomas, İsa gördüğü zaman orada değildir. Anlatılanlara da inanmaz. “Ellerinde çivilerin işaretini görmedikçe, çivilerin yerine parmağımı değdirmedikçe ve böğrüne elimi koymadıkça inanmayacağım” der. Sekiz gün sonra, havariler yine biraraya gelirler. Bu kez Tomas da vardır.

Kapılar kapalı olduğu halde İsa içeri girer, ortalarına geçip hepsini selâmlar ve Tomas'a şöyle konuşur: “Koy parmağını şuraya ve bak ellerime! Ver elini, koy böğrüm! Kuşkucu değil, inançlı ol!” (**Yuhanna, 20: 19-27**).

İsa'nın göğe çıkışı: İsa, öğrencilerine gördükten sonra, onları Bet-yanya'ya götürür ve kutsar. Kutsarken de onlardan ayrılır ve göğe yükselir (**Luka, 24: 50-51**).

Bir bulut onu sararak, gözlerden uzaklaştırır, öğrencileri gözlerini bir an bile ayırmadan göğe bakarken, beyaz giysili iki adam gelir ve şöyle der:

“Niye göğe bakıyorsunuz ey Celileli’ler? Elinizden alınan o İsa, göğe yük-
selirken gördüğünüz biçimde geri gelecektir” (**Elçilerin İşleri**, 1:9-11).

İsa’nın cehenneme inşi (Hades’e İniş): Hristiyan inancına göre İsa, çarmıha gerilip gömüldükten sonra, daha dirilmeden, cehenneme iner. Bu inişin amacı, Adem’in yaratılışından bu yana, vaftiz edilmedikleri için orada bekleyen ruhlara kurtuluşu götürmektir. İsa’nın inişiyle paramparça olan cehennem kapısından ilk çıkan kimse, Adem’dir. İsa, peşinden Havva’yı tutup çıkarır. Öteki figürler arasında Davut, Musa ve Vaftizci Yahya gibi kişiler görülür. İblis ufak ve siyah bir figürdür. İsa ise, elinde diriliş flamasıyla, parıldayan giysiler içinde ve kocaman boyutlarda bir figürdür.



120. Resim- **Anastasis (Diriltme, İsa’nın cehenneme inşi)**, İstanbul, Khorra Manastır Kilisesi (Kariye Camii).

Doğu Hristiyan sanatında İsa’nın cehenneme inşi sahnesine Anastasis adı verilir. Kaynağı, Nikodemus’un yalana İncili’dir (Apokryph). Resmin ortasında İsa, sağ eli ile Adem, sol eli ile Havva’yı mezarlarından çıkartarak diriltmektedir. İsa’nın ayakları altında siyah tenli gösterilmiş şeytan figürü ve kırılmış iki parça halinde cehennemin kapıları bulunmaktadır. Sağ ve solda iki gruba ayrılmış havariler. Solda ayrıca elleri ile İsa’yı gösteren Davud ve Süleyman peygamberler ve Vaftizci Yahya.

Üzerinde haç bulunan flama, zaferi simgeler. Söylentilere göre, İmparator Konstantin, bulutlar arasında bir haç gördüğü için Hristiyan olmuş ve bayrağına bir haç koydurmuştu. İsa yalnızca dirilirken ve cehenneme inerken bu flamayla gösterilir. Vaftizci Yahya da çoğunlukla flama taşır.

Bu flamanın üzerinde, yukarda değindiğimiz gibi, bir haç bulunur, ya da *Ecce agnus Dei* (İşte Tann'nm kuzusu) yazısı vardır. Flama bir de, İncil'i dış ülkelerde yayan asker azizlerin işaretidir. (Bu konu apokrif kaynaklıdır).

Mahşer: Hristiyanlar, İsa'nın bir gün mutlaka döneceğine, ölü veya diri herkesi yargılayacağına inanırlar. Bu konuda Matta İncili'nde (25: 31-46) şöyle denilmektedir:

İnsanoğlu, meleklerle birlikte, bütün görkemiyle gelince, zaferinin tahtı üzerine oturacak. Ve bütün uluslar onun önünde toplanacak. O ise, çobanın, koyunları keçilerden ayırması gibi, onları birbirinden ayıracak ve koyunları sağına, keçileri soluna koyacak. O zaman Kral, sağındakilere şöyle diyecek: "Ey, Babamın mübarek kıldığı sizler; ta dünyanın yaratılışından beri, sizler için hazırlanmış olan ülkeyi teslim alın! Çünkü, acıktım yiyecek verdiniz bana; susadım, su verdiniz; yurtsuz kaldım, yer verdiniz; çıplaktım, giydirdiniz; hastaydım, hatırıma sordunuz; hapse dildim, yoklamaya geldiniz!" O zaman doğrular, şöyle cevap verecekler ona: "Rabbim, ne zaman seni aç görüp de kamını doyurduk? Ne zaman susuzluğunu giderdik? Ne zaman yurtsuz gördük de sana yer verdik ve çıplaklığını giydirdik? Ne zaman hasta veya hapisteye gördük de, yoklamaya geldik seni?" Şu olacak Kralın cevabı: "Gerçekten size diyorum ki, bunu, şu kardeşlerimin en küçüklerinden birine yaptığınız zaman, bana da yapmış oldunuz!" Solunda olanlara ise şöyle diyecek: "Uzak durun benden lânetliler; şeytan ve onun melekleri için hazırlanmış olan sonsuz ateşe gidin! Çünkü, acıktım yiyecek vermediniz bana; susadım, su vermediniz; yurtsuz kaldım, yer göstermediniz; çıplaktım, beni giydirmediniz; hastaydım, hapistim, yoklamaya gelmediniz!" Bunlar şöyle cevap verecekler o zaman: "Rabbim, ne zaman seni aç veya susuz veya yurtsuz veya çıplak veya hasta veya hapis gördük de, sana yardım etmedik?" O ise şöyle diyecek: "Gerçekte size diyorum ki, bunu, şu en küçüklerden birine yapmadığınız zaman, bana da yapmamış oldunuz". Ve bunlar sonsuz işkenceye, doğrular ise sonsuz hayata gidecekler.

Mahşer konusu, ilk Hristiyan sanatında, yalnızca, iyi ruhları karşılayan bir İsa figürüyle bir orans figüründen oluşur (orans elleri, omuzları hizasında havaya açılmış, dimdik duran, dua durumunda figür). Hatta alfa ve omega eşliğinde bulunan veya dört İncil yazan simgesiyle çevrili tek bir İsa figüründen de oluşabilir. Sonra, konu genişlemiş ve değişik sahneler, birbirine paralel şeritler halinde verilmiştir. Başlıca sahneler şunlardır: 1) Üstte, yargıç İsa'nın görünüşü, 2) Ortada, iyilerle kötülerin ayrılması, 3) Altta, ölümlerin dirilmesi.



121. Resim-Deesis (Yakarış), XIII. yy., İstanbul, Ayasofya Kilisesi (Müzesi).

Bizans sanatında ve bu sanatın etkisinde kalmış bölgelerde, İsa, sağında Meryem, solunda Vaftizci Yahya ile gösterilir. Kimi zaman meleklerin ve havarilerin de eşlik ettiği bu sahneye Deesis adı verilir. Deesis eski bir dua biçimidir; nitekim bu sahnelerde, Meryem ve Vaftizci Yahya, günahkârlar için Tann'dan bağışlanma dilerler. Ayrıca, üzerinde kutsal eşyalar bulunan tahtın hazırlanışı da yer alabilir. Yine Bizans dünyasında yargıç İsa'nın görünüşünden önce, İsa'nın cehenneme inışı sahnesi bulunabilir.

İyilerin kötülerden ayrılması, ilk Hristiyan sanatında, koyunların tekelerden ayrılması biçiminde temsil edilir. Koyunların yerini çoğu zaman kuzular, tekelerin yerini ise oğlaklar alır.

122. Resim- Giotto
(1267-1337),
Mahşer, Padova,
Cappella Scrovegni.

Padova'da, Scrovegni
(veya Arena)

kiliseceğinin giriş
cephesinin içyüzeyini
kaplayan bu ünlü

Mahşer kompozis-
yonunda, duvarın en
üstünde yer alan üçlü

pencerenin hemen
altında, ortada, bir

hââle içinde, göksel
tahta oturmuş İsa

bulunmaktadır.

Hââleyi, sağdan ve
soldan, altışar melek
taşımaktadır, üstte,

üçlü pencerenin her iki yanında, aşağıya doğru inen diziler halinde, melek kümeleri sıralanıyor.

İsa'nın her iki yanında, altışardan on iki havari oturuyor. İsa'yı çevreleyen hââlenin hemen altın-

da, iki meleğin tuttuğu bir haç var. Haçın (bize göre) solunda, bu Mahşer sahnesinin yer aldığı

Scrovegni kiliseceğini yaptıran Enrico Scrovegni, kiliseyi, iki melek arasında bulunan Meryem'e

sunuyor. Kiliseyi, bir rahip, alttan, elleriyle tutuyor. Meryem, sağ elini, diz çökmüş durumda olan

Enrico Scrovegni'ye uzatıyor. Yine haçın (bize göre) solunda, havari dizisinin altında, meleklerin

koruduğu azizler dizisi; hemen altında, yine meleklemi koruduğu cennetlikler kümesi. Cennetlik-

ler, sağ elleri ve bakışları haça doğru yöneltilmişler. Bu bölümün en altı, kayalık bir araziyle kaplı.

Burada, sandık biçiminde mezarlarından dirilen ölümler görülüyor. Kimisi mezardan çıkmış, ellerini

kaldırarak haça doğru yönelmiş, kimisi daha mezardan çıkmağa uğraşıyor.

Haçın (bize göre) sağında, hââlenin altından çıkan kan kırmızı bir ırmak, haçı tutan meleklerin

başlarının hizasına kadar kalın bir gövde halinde devam ettikten sonra, dört kola ayrılıyor ve aşağı

iniyor. En soldaki kol, ağaç gövdesini andıran ve giriş kapısının ortasına dek varan bir parçayla

birleşiyor. Çıplak cehennemlikler ve bunları yakalayıp eziyet eden zebaniler, ırmağın kollan arası-

nı ve tüm cehennemi dolduruyor. Altta, başından yılanlar fıskıran, elleri ve ayaklarıyla ölümleri

öfeleyip fırlatan, kocaman bir zebani egemen. Bu zebani, timsaha benzeyen bir ejderin sırtında

oturuyor. İsa'nın bakışları, azizlere ve cennetliklere dönük.

Geleneğe göre, azizler kümesinin hemen altındaki cennetlikler kümesinin ilk sırasında, soldan

dördüncü olan, beyaz bereli kişi, Giotto'nun kendisidir.





i 23. Resim- Michelangelo
(1475-1564), **Maşher**,
Roma, Sistina Şapeli.

En üstteki iki yanmayı
saymazsak, birbirine paralel
üç yatay bölümden
oluşturmaktadır.

Yanmaylarda, İsa'nın
çektiklerinin simgesi olan
eşyalan taşıyan melekler
var; soldaki yanmayda,
melekler, bu simgelerden
çarmıhı ve dikenli tacı;
sağdakinde ise, sütunu
taşıyorlar.

Eserde dört yüze yakın
figür yer almaktadır. Bu
figürlerden birçoğunun
saptanması konusunda, çok
değişik varsayımlar ileri
sürülmüştür.

Yanmayların hemen
alandaki birinci yatay
bölümün ortasında, Yargıç
İsa ve sağında (bize göre

solunda) Meryem bulunuyor. Daha altta, üstünde yakıldığı ızgarayı elinde tutan Aziz Lorenzo ile derisi
yüzülerek öldürüldüğü için sol elinde kendi derisini tutan Aziz Bartolomeus. Michelangelo'nun Aziz
Bartolomeus'un tasvirinde Aretino'yu, Bartolomeus'un derisinin üstünde ise kendi imgesini çizdiği
söylenir. Sağdaki iman kümesinin ortasında, elinde anahtarlarıyla Aziz Petrus görülmüyor. Soldaki
kümede, Meryem'in hemen yanında, arkası bize dönük ve elinde çapraz hacını taşıyan Aziz Ardreas.
Onun solunda, postuyla, Vaftizci Yahya. İlk yatay bölümün bu sol yanında kadınlar, sağ yanında ise
erkekler yer alıyor. Bunlar azizler, azizeler, havariler ve şehitlerdir.

Orta kuşağın solunda, gerek tek başlarına, gerekse kanatsız meleklerin yardımıyla göğe çıkan
dirilmiş ruhlar. Ortada, ince uzun borulannı üfleyerek, mezarlarından ölüleri diriltten melekler
kümesi. Bu kümenin sol alt köşesinde başmelek Mikael, cennetliklerin adı yazılı defteri tutuyor.

Sağ alt köşede ise, iki melek, günahkâarların adı yazılı kalın defteri tutuyor. Bu orta kuşağın
sağında ise, cehennem uçurumuna yuvarlanan günahkâarlar var. En alt kuşağın solunda, mezar-
lanndan dirilen ölüler. Ortada, cehennemin ağız veya şeytanların giriş yeri diye yorumlanan bir
oyuk. Onun sağında, cehennem kayıkçısı Kharon, cehennemlikleri, kayığıyla karşı kıyıya, cehen-
nem yargıcı Minos'a götürüyor. En altta, sağ köşede, bir yılana sanlı figür Minos'tur.

Michelangelo, bu Maşher kompozisyonunu eleştirdiği için, Minos figüründe, Monsignor Biagio
Martinelli de Cesena'yı tasvir etmiştir. Bu figürde, bütün Roma halkının Monsignor Biagio'yu
hemen tanınması üzerine, Monsignor Biagio, Papaya başvurarak, yakınmış. Ama Papa, kimseyi
cehennemden çıkarma yetkisi olmadığını söyleyince, Monsignor Biagio da, orada öylece kalmış.

Cennetlikler, meleklerin önderliğinde Göksel Yeruslaim'e doğru ilerlerken; cehennemlikler, şeytanlar tarafından, efsanevi Leviathan canavarının ağzına atılırlar. Cennetlikler giyinik, cehennemlikler çıplaktır. Gerek cennetlikler, gerekse cehennemlikler, dünyada sahip oldukları Unvanların işaretlerini taşırlar. Örneğin, kral, taç ile; piskoposlar, tören başlıklarıyla gösterilirler. Cennetlikler alayının başında, özellikle 12. yy.'da Batı'da, Aziz Francesco tarikatına mensup bir rahip bulunur. "Göklerin Bekçisi" Petrus ise, Göksel Yeruslaim'in girişinde, cennetlikleri karşılar. İyilerin mutluluğunu, İbrahim Peygamber'in kucağı simgeler. Ruhlar, onun kucağına toplanırlar. Çektikleri acının ifadesini yüzlerinde taşıyan kötüler, zincire vurulmuş olarak tasvir edilirler.

13. yy. boyunca, cehennemliklerin cennetliklerden ayrılması konusu-na, ikinci dereceden kimi özellikler eklenir. Bu özellikler, bazan ayrı olarak da tasvir edilirler. Örneğin Kilise, Dilenci Lazar ve Akıllı Kızlar, seçkinler arasında yer alırlar. Havra, Zengin Obur ve Aptal Kızlar da cehennemlikler arasında bulunurlar.

Kilise, Havra karşısında üstün durumdadır; taç taşır, bir çarımha dayanır ve elinde, Kurtarıcı'nın kanyla dolu bir kadeh tutar. Kimi zaman da bir hale ile çevrilidir veya her biri İncil yazarını simgeleyen dört başlı bir havyan üstünde oturur.

Havra'nın tacı yoktur; gözleri bağlıdır; kırk bir ok, yenilgisini simgeler. Ortaçağ'ın sonlarına doğru Havra, başka unsurlarla belirtilmeğe başlanır. Ten rengi Müslümanlarınkine uygun olarak, esmer olur; Yahudilerin külâhına benzer bir külâh giyer. Alay olsun diye, eşeğe bindirilmiştir. İşareti akreptir.

Lazar, kendisinden sofrasının kırıntılarını bile esirgeyen zenginin kapısında gösterilir. Fakat hemen peşinden gelen sahnede, ruhu, bir melek tarafından, İbrahim'in kucağına götürülür. Zengin ruhu ise, cehenneme yuvarlanır ve oradan, "Bir damla su" diye yalvarır.

Akıllı Kızlar, güveyi İsa tarafından karşılanırlar. Aptal Kızlar ise şeytan'a kanarlar, şeytan, sık giyinmiş bir delikanlıdır; pelerininin, kötülük simgesi olarak, kurtlar ve kurbağaların kaynaştığı görülür.

Lanetlenmişlerin ayrımı, Ortaçağ'ın sonlarına doğru, yedi temel günah şemasına göre yapılır. Her bir günahın ayrı bir işkencesi vardır. Kıskaçlar, göbeklerine kadar buz tutmuş bir nehre gömülmüşlerdir. Oburlar, kokuşmuş su yutmağa tutsak edilmişlerdir. Zevk düşkünleri, pis koku lu ırmaklar içinde boğulurlar.



124. Resim- **Kilise ve Havra**, XIII. yy., Strasburg Katedrali.

Ölülerin dirilmesi konusunda ise sanatçılar, birbirinden değişik dinsel tartışmaları yansıtır. Luca Signorelli, “Orvieto”da, dirilenlerin kimisini iskelet olarak, kimisini de et parçalarıyla giyinik olarak tasvir etmiştir. Başka eserlerde, ölüler kefenleri içindedirler veya çıplak, ya da tümden giyiniktirler. Gün ışığı karşısında gösterdikleri tepki değişiktir. Kimisi, uzun uykudan sonra, uyuşmuş bedenlerini canlandırmak için gerinirler; elleriyle, kamaşan gözlerine siper yaparlar veya ellerini dua edercesine kavuştururlar. Kimi zaman, birbirlerini görüp tanıyan kişilerin duygulan-dırıcı davranışları belirtilir. Karı kocalar, Cennet kapısına doğru yollan-madan, sevgi içinde kucaklaşırlar.

Diriliş sahnesinin ortasında, Mısır kaynaklı Hristiyan sanatına Kıpti freskolarından geçmiş olan, ruhların tartılması motifi yer alır. Başmelek Mikael, terazide ruhların tartılmasını denetler; kimi zaman şeytan, bir kancayla, teraziyi kendi tarafına ağıdırmak ister.

Rönesansın son döneminde belirlenen Mahşer sahnelerinde, genellikle şu unsurlar yer alır: İsa, tek yargılayıcı olarak kompozisyonun odak nokta-sını oluşturur; sağında Meryem, solunda Vaftizci Yahya vardır. Üstte me-lekler, azizler ve şehitler yer alırlar; aşağıda ise, meleklerin çaldığı borula-rın sesiyle ölüler Başmelek Mikael, terazisiyle günah ve sevapları tartar veya mahşer borusunu öttürür. İsa’nın çevresindeki öteki melekler, Kurtarı-cı’nın çektiklerini simgeleyen eşyaları taşırlar. İsa’nın sağında cennetlikler, solunda cehennemlikler yukarıya doğru ilerlerler, cehennemlikler ise, aşağıya yuvarlanırlar. İsa, genellikle bir taht veya bir gökkuşağı üzerine otur-muştur. Giydiği elbise, yaralarını gösterecek biçimde, vücudunun sağ yanı-nı açıkta bırakır. Başını cehennemliklere çevirebilir; sol elinde, baş aşağı tuttuğu bir palmye ile, onları reddeder bir tavır alabilir. Sağ eliyle ise, cen-netlikleri selamlar. Petrus, elinde anahtarlarla yanında bulunur.

Mahşer konusunun, değişik dönemlerde, değişik sanatçılarda, işleniş biçimini, kesin kalıplara indirgemek hemen hemen olanaksızdır, örneğin, Giotto’nun “Mahşer”i daha geleneksel bir ikonografiye bağlı kalırken, Michelangelo’nun “Mahşer”i, geleneksel kalıbı hayli bozmuştur.

Cennet: Hristiyan cennetinin tasvirinde, İran şahlarının dillere destan bahçeleri örnek olmuştur. Yeryüzü cenneti ve göksel cennet olmak üzere, iki ayrı cennet kabul edilmektedir. İlk Hristiyan sanatında, doğu etkisi çok belirgindir; cennet, dört nehrin suladığı palmye ağaçlarıyla süslü, hayat suyunun bulunduğu, serin bir bahçedir.

Sonraları, Batı’da, cennet konusu iki motifle daha zenginleşmiştir: Göksel Yeruşalim ve İbrahim Peygamber’in kucağı. Bizanslılar, ayrıca İshak ve Yakup figürlerini de eklemişlerdir.

İbrahim Peygamber, kendisine bir havlu içinde ve çıplak çocuklar biçiminde, bir melek tarafından sunulan ruhları kontrol eder.

Göksel Yeruşalim, melekler tarafından korunan, çevresi surlarla çevrili bir şehir olarak tasvir edilir. Kuleler İncil yazarlarını; kapılar ise havarileri simgeler.

Cehennem: Kocaman bir oyuk veya karanlık bir mağara olarak tasarlanır; içinde şeytanlar kaynaşır. İbrahim'in kucığına karşılık, burada, özellikle kuzey sanatında Leviathan adı verilen canavarın boğazı bulunur. Lanetlenmişlerin bedenleri bitmeyen bir işkence içindedir.

12 ve 13. yüzyıllarda, sanatçılar, cehenneme atılmış lanetlileri, daha çok, iki temel günah aracılığıyla, yani cimrilik ve zevk düşkünlüğü aracılığıyla tasvir etmişlerdir. Cimrilik, boynuna bir torba asılı bir erkek tarafından kişileştirilmiştir. Zevk düşkünlüğü ise, memelerini yılanların emdiği ve cinsel uzvunu kurbağaların kemirdiği bir kadındır.

Rönesans'ta, birçok değişik cehennem tasvirleri yapılmıştır. Bazan bir ejderin ağzı olarak gösterilir; içine, şeytanlar ve doğru yoldan sapmış ruhlar yuvarlanırlar. Bazen de, ateş ve dumanla kaplı olarak gösterilir.

BAZI AZİZ VE AZİZELER



125. Resim El Greco (1541-1614), **Aziz Andreas ve Assisili Francesco**, Madrid, Prado. Aziz Francesco'run belli başlı işaretleri, çarmıhta bir İsa figüründen başka, Francesco tarikatına mensup rahiplerin giydiği koyu kahverengi giysi, kuşandıkları düğümlü urgan ve İsa'nın vücudunda açılan beş yaranın Francesco'ya yansımış izleridir. Bu resimde, el ve ayaklarındaki yara izleri, tarikat giysisi ve kuşağıyla görülmüyor.

Kardeşi Simun Petrus'la birlikte, İsa'nın ilk öğrencisidir. Hristiyanlığı yaydığı sırada, Roma'nın Patros valisi tarafından, bir ayaklanmaya yol açacağı kaygısıyla tutuklanır. İşkenceye uğrar ve X biçiminde bir çarmlıha gerilerek öldürülür.

Fakat Andreas'ı gösteren ilk dönem örneklerinde bu haç ya Y biçimindedir, ya da bildiğimiz biçimdedir, u nedenle, çektiklerinin simgesi olarak X biçiminde haç, başlıca işareti olmuştur.

Azize Anna

Meryem'in annesi. Meryem'in hayatıyla ilgili sahnelerde görülür: "Anna'ya Müjde", "Altın Kapı'da Buluşma", "Meryem'in Doğumu", "Meryem'in Tapmağa Sunuluşu". Bazan Meryem'e okuma ve nakış öğretir. Kimi zaman Kutsal Aile sahnelerinde de yer alır: Kucağında Meryem, elinde İsa'yı tutarken gösterilir.

Kırmızı bir giysi üzerine yeşil bir pelerin takar. Bir kitap tutarken de tasvir edilebilir.

Aziz Antonius

4. yy.'da Mısır'da doğmuştur; zengin ve soylu bir Hristiyan ailesinin oğludur. On sekiz yaşında ana babasını yitirince, kendini tümünden Tanrı'ya adar ve malını mülkünü yoksullara dağıtır. Çölde yaşayan çilekeşlere katılır. Yirmi yıl, Nil kayısında bir yıkıntıda yalnız yaşar. Burada, bedeninin bütün zayıflıklarını yenmeğe çalışır ve sadece Tanrı için yaşar, şeytanın, onu, sürekli olarak kandırma girişimleri, sanata konu olmuştur.

Çilekeş hayattan çıkıp, toplum içine girince, çevresine birçok kimse toplanır. Doksan yaşına geldiğinde, kendisinden başka hiç kimsenin bunca uzun zaman yalnızlık içinde ve beden zevklerinden uzakta yaşamadığını sanır. Fakat bir sesin kendisine şöyle dediğini duyar? "Senden daha kutsal biri var: Keşiş Pavlus da, doksan yılını yalnızlık ve çile içinde Tanrı'ya adadı". Antonius, bunun üzerine, Pavlus'u aramaya koyulur.

Yol boyunca, birçok mucize ve kandırılmayla karşı karşıya gelir. Bir kentaur ve satyr ona yol gösterir; bir şeytan, yoluna bir külçe altın koyar. Fakat Aziz Antonius, bütün bu ayartmaları, haç çıkararak başından savar ve keşiş Pavlus'un yaşadığı mağaraya varır.

Pavlus, ona, bir kuzgunun nasıl altmış yıldır kendisine yarım ekmek getirdiğini anlatır. İki ihtiyar birlikte yaşamağa başlarlar. Kuzgun bu kez bir bütün ekmek getirir her gün. Pavlus'un ölümünden sonra kendi yerine dönen Antonius, burada on dört yıl daha yaşar ve yüz beş yaşında ölür.

Manastırcılığın babası sayıldığı için papaz giysisiyle gösterilir. Sol omzunda mavi bir T işareti vardır. Bu işaret aslında *Th* demektir ve Yunanca tanrı anlamına gelen *Theos* sözcüğünün ilk harfidir. Elinde, yaşlılığın simgesi olarak bir baston tutar. Eline, ya da bastonuna takılı olarak bir çingirak taşır. Çeşitli biçimlerde yorumlanan bu çingirak, en yaygın yoruma göre, azizin şeytanlar ve kötü ruhları kovmadaki yeteneğini temsil eder. Sık sık bir domuzla gösterilir. Bu da, cinselliğe ve oburluğa karşı zaferi simgeler. Bazen ayakları altında bir alevle tasvir edilir. Bu, azizin, sürekli olarak cehennem ateşini anımsayıp, cinsel isteklerini öldürdüğünü belirtmek içindir.

Azize Apolloria

(3. yy.) İskenderiye'de, putatapanların çok yücelttiği bir sihirbazın varlığından söz edilir. Bu sihirbaz, putları hor gördükleri ve yok ettikleri için, Hristiyanlara karşı tertipler düzenler. Birçok Hristiyan ölümünden kurtulmak için kenti terk eder. Kilisenin başrahibesi olan Apollonia, kentte kalan birkaç Hristiyanı yalnız bırakmak istemez. Hristiyan inancını vaaz ederek birçok taraftar kazanır. Bu yüzden idari makamlarca tutuklanır ve kendisinden, putlara kurban kesmesi istenir. Ancak Apollonia, putlar önünde kurban kesecek yerde, haç çıkartır ve putlar, un ufak olur.

Ceza olarak bir direğe bağlanır ve kerpetenle dişleri sökülür. Kentin dışında ise, onu yakmak için ateş yakılır. Fakat Apollonia, korkusuzca ateşe atılarak, bedenini İsa'ya sunar. Kısacasında bir diş bulunan bir kerpetenle palmye, Azize Apollonia'nın işaretleridir. Kendisi ayrıca diş hekimlerinin koruyucu azizesidir.

Azize Barbara

(3. yy.) Mısır'da Heliopolis'te veya Anadolu'da İzmit'te doğduğu söylenir. Zengin bir ailenin kızıdır. Babası, evlenip kendisinden uzaklaşmaması için, ona, içi çok güzel bir şekilde döşenmiş bir kule yaptırır ve Barbara'yı oraya kapatır.

Hristiyanlığın doğuşunu işiten Barbara, hekim kılığında kuleye aldığı bir Hristiyan rahip tarafından vaftiz edilir. Bir gün, babası yokken, kule-

ye bir üçüncü pencere açtırır. Babası döndüğünde, ona yeni inancını anlatır ve ruhun üç pencereden ışık aldığını söyler.

Buna öfkelenen babası, Barbara'yı idari makamlara teslim eder ve kızının kafasını kendi eliyle keser. Eve dönerken, başına yıldırım düşerek ölür. Barbara, bu bakımdan, topçu askerlerin koruyucu azizesi sayılır.

Genellikle üç pencereli olan bir kule, değişmeyen işaretidir. Elinde bazan kutsal kâse ve ekmekle gösterilir; çünkü ölürken, kendi gibi şehitliği kabul eden herkese şarap ve ekmeğin yardımını dilemiştir.

Bir işareti de tavus tüyüdür. Tavuskuşu Heliopolis'in simgesi olarak kullanılır. Oysa, bu kentin simgesi anka kuşudur. Ama Batı bu kuşu tanımadığı için yerine tavusu kullanmıştır.

Bartolomeus

Bartolomeus'un hakkında çok şey bilinmiyor. Hindistan'a kadar gittiği söyleniyor. Dönüşünde, Ermenistan'da vaaz verirken, diri diri derisi yüzülerek çarımha gerilmiştir. Bu nedenle değişmez işareti bir bıçaktır, azen da kolunda insan derisiyle gösterilir.

Azize Euphemia

(3. yy.) Yunan kilisesinin ünlü bir azizesidir. Efsaneye göre inancından dolayı sürekli izlenmiş, öldürülmek istenmiştir; ama ne ateş onu yakmış, ne de aslanlar yemek istemiştir. Sonunda, kafası vurulurak öldürülmüştür. İşaretleri: Bir aslan veya ayı, palmiye ve kılıç.

Assisli Aziz Francesco (San Francesco d'Assisi)

1182 yılında İtalya'nın Assisi şehrinde doğan Aziz Francesco, kendi adıyla anılan tarikatın kurucusudur. Başlangıçta tamamen lâik bir nitelik taşıyan bu akım, kiliseye karşıydı. Francesco, halktan basit bir insan olarak, İncil'in anlamını İtalyanca anlatıyordu. Francesco, bu vaazlarında, kendini dinleyenleri duaya ve pişmanlığa çağırırken, akıldan çok yüreğe konuşuyordu. İncil'i canlı ve güncel bir hale getiriyor; Tann'ı, İsa'yı ve Merem'i insanlaştıran, en basit bir insanın düzeyine indirmesini biliyordu.



126. Resim- Giotto (1267-1337), **Aziz Francesco'nun vücudunda kutsal damganın oluşması**,

Paris, Louvre

İsa, çarmıha, ellerinden ve ayaklarından dört çiviyle çakılmıştı. Mızrakla delinen sağ böğründen ise kan çıkmıştı. Bu tabloda, bu beş yara izinin, haça gerilmiş bir biçimde kollarnı iki yana açmış ve kanatlı bir melek görünümünde olan İsa'nın vücudundan, ışınlar halinde Francesco'nun vücuduna geçişi görülüyor. Aynı konu, hemen hemen aynı ikonografik özelliklerle, Giotto tarafından, Assisi'de de, Aziz Francesco'nun yaşamını anlatan fresko dizisinde izlenmiştir.

Tablonun altında, küçük boyutta, yanyana üç hikaye daha yer alıyor. Bunlar da Assisi'de aynen işlenmiştir. Solda, 'III. Innocenzo'nun düşü'; ortada, 'Tarikat yönetmeliğinin onaylanışı'; sağda ise, Francesco'nun kuşlarla konuşması' hikayeleri bulunuyor.



127. Resim- Giotto (1267-1337), **Kuşlarla konuşuşu**, Assisi, San Fraricesco Yukarı Kilisesi. Aziz Fraricesco şöyle diyordu kuşlara: “Kuş kardeşlerim! Sizi yaratana çok şey borçlusunuz. Her zaman, her yerde, ününe ün katmalısınız onun, çünkü iki kat, üç kat giysi verdi size; peşinden her yere gidebilme özgürlüğünü, hatta, Nuh'un gemisinde bile soyunuzu korudu.....Görüyorsunuz ne denli seviyor sizi Yaratıcı..... Ama kardeşlerim, sakının nankörlükten; hep ününe ün katın Tanrı'nın!.....” (I Fioretti di Fraricesco, 16. yy.)

San Francesco, belki de Pietro Valdo'nun etkisiyle, bütün insanların Tanrı karşısında eşit olduğunu coşkuyla dile getiriyor, yoksul kimsenin Tanrı'yla özel bir ilişkide bulunduğunu, zenginliğin ise bu ilişkiyi engelleyeceğini söylüyordu.

San Francesco öğretisinin temel ögesi yoksulluk ve alçakgönüllülüktür. İlkel Hristiyanlığın temizliğini yaşatmak isteyen Aziz Francesco'nun kendisi de yoksulluk ve alçakgönüllülüğe dayanan bir yaşam sürmüştür.

Hayatıyla ilgili birçok olay ve mucize, Giotto'nun Assisi'deki ünlü fresko dizilerine konu olmuştur.

Aziz Francesco, resimlerde Francesco tarikatı üyelerinin giydiği koyu kahverengi rahip elbisesiyle gösterilir. Vücutunda, İsa çarmıha gerildiğinde boğrunda, el ve ayaklarında açılan beş yaranın izini taşır. Yanında bir çarım vardır. Ayrıca kafatası, zambak, kurt, kuzu da bulunabilir.

Havariler

İsa'ya en yakın olan on iki öğrencisine denir. "Sonra dağa çıktı İsa, istediklerini yanına çağırdı ve onlar İsa'nın yanına gittiler. İsa, kendisiyle birlikte olsunlar ve cinleri kovarak gidip vaaz etsinler diye, on ikisini seçti" (Markos, 3: 13-15). Bu on iki havarinin adları şunlardır:

1. **Petrus** adı verilen **Simun**
 2. Kardeşi **Andreas**
 3. Zebedi'nin oğlu **Yakup**
 4. Kardeşi **Yuhanna**
 5. **Filipus**
 6. **Bartolomeus**
 7. -* **Matta**
 9. Alfay'm oğlu **Yakup**
 10. **Taday**
 11. **Yurtsever Simon**
 12. İsa'yı ele veren **Yahuda Iskariot**
- (Matta, 10: 14; Markos, 3: 15-19; Luka, 6: 12-16).

Aziz Hieronymus

(4. yy.) Dalmaçya kıyılarında Stridona'da doğmuştur. Roma'ya okumaya gittiğinde vaftiz olmuş, Tevrat'ın büyük bir bölümünü Latinceye çevirmiştir. Roma'da, huysuzluğu nedeniyle barınamaz hale gelince, Beytlehem'e gitmiş, kalan ömrünü orada geçirmiştir.

Burada, Azize Paula, Hieronymus için bir manastır yaptırmıştır. Paula öldükten sonra kızı Eustochium ona yardımcı olur. Bir gün manastıra azgın bir aslan girer. Herkes kaçar. Yalnız Hieronymus korkmaz ve sabırla, aslanın pençesine batmış olan diken çıkarır. Aslan, azizle dost olur. Fakat manastırdaki öteki rahipler, yemeği hak edebilmek için aslanın da çalışmasını isterler. Bunu kabul eden Hieronymus, manastıra odun taşıyan eşeğe koruyucu yapar onu.

Aslan bir gün eşeğin yanından ayrılır. Hırsızlar eşeği çalıp bir kervana satarlar. Aslan, bıraktığı yere döndüğünde eşeği bulamaz. Rahipler, eşeği aslanın yediğine inanırlar. Fakat aslan bir gün kervanı bulur ve bütün kervanı manastıra getirerek suçsuzluğunu ispat eder.

Hieronymus genellikle aslanla birlikte gösterilir. Yaşlı bir adamdır. Kimi zaman kardinal kıyafetinde tasvir edilir, çünkü Hristiyanlığın ilk dönemlerinde rahipler, kardinallik görevini de yerine getirmişlerdir. Kimi zaman çıplaktır, bağrını taşla döğer. Yanında çarmıh, kafatası ve baykuş görülür.

Dört İncil yazarından birisidir. Antakyalı'dır. Hem kendi adını taşıyan İncil'i, hem de *Elçilerin İşleri'm* yazmıştır.

Aziz Pavlus'la nerede karşılaştığı bilinmediği halde, hep birlikte görümler. Pavlus'un ölümünden sonra vaazlarına yalnız başına devam eder.

Yunanistan'da çarmıha gerilmiştir. Fakat Yunanlılar, bu ölüm olayını kabul etmezler.

Aynı zamanda hekimdir. Ayrıca ressam olduğu da söylenir. Meryem ve İsa'nın birçok resmini yapmış ve bunları dinleyicilerine göstererek, birçok kimsenin Hıristiyan olmasını sağlamıştır.

İşaretleri, kanatlı öküz ve İncil'dir. Kimi zaman Meryem'in resmini yaparken gösterilir. Ressamların koruyucu azizidir.



128. Resim- El Greco (1541-1614), Aziz Luka, Toledo, Katedral.

Dört İncil yazarından birisidir. Pavlus'la arkadaş olduğu söylenir. Burada Petrus'un kâtibi olarak, Petrus'un söylediği şekilde İnciPi yazmıştır. Markos İncil'i en eski tarihli İncil'dir.

Markos, bir gün Adriyatik kıyılarında vaaz verirken bir fırtına çıkar, gemisini kıyıya iter. O sırada kendisine bir melek görünür ve orada Markos'un şerefine bir kent belireceğini söyler. Bu kent, bugünkü Venedik'tir.

İskenderiye'de ölür. Rölikleri, ölümünden bir kaç yüzyıl sonra, Venedikli denizciler tarafından Venedik'e getirilir, şehrin koruyucu azizi olur. İşareti, kanatlı aslandır. Ayrıca, Petrus'un kâtibi olarak, elinde İncil ve kalem vardır.

Azize Marta

Lazar'ın ve Mecdelli Meryem'in (Maria Magdalena'nın) kardeşidir. İncil, Marta'yı, daha çok ev işlerine yönelik bir kadın olarak anlatır.

Marta, Lazar'ın dirilme olayından sonra İsa'ya bir yemek verir. O gün Marta'nın kardeşi Meryem, İsa'nın ayaklarına çok değerli kokular sürer ve saçlarıyla kurular. Marta ise sofraya hizmet etmektedir (Yahya, 12: 1-3).

İşaretleri: Ev kadını olması nedeniyle elinde genellikle bir kepeç, süzgeç veya kuşağına bağlı bir tomar anahtar bulunur. Bazen de ayağının dibinde ejderha ile kutsal su serpeci vardır; çünkü İsa'nın ölümünden sonra Fransa'ya giden Marta, Aix bölgesinde yaşamış ve bura halkını çok korkutan bir ejderhayı öldürmüştür.

Mecdelli Meryem (Maria Magdalena)

Bazen Marta ve Lazar'ın kardeşi Meryem'le bir tutulur. Günahlarından İsa'ya inancı sayesinde kurtulmuştur. İsa, Golgota yolundayken ona eşlik eder, yüzünü siler ve çarpmıha gerilince, İsa'nın ayağının dibinde ağlar.

Marta ve Lazar'la birlikte gittikleri Fransa'da, Marsilya yakınındaki bir çölde, otuz yıl yalnız yaşar. Hiçbir şey yemek istemez. Melekler tarafından beslenir.

İşaretleri: Bir koku kutusu. Genellikle saçları omuzundan aşağıya akar. Bazen melekler tarafından taşınırken görülür.



129. Resim- Tiziano (1490-1576), **Mecdelli Meryem (Maria Magdalena)**, Floransa, Uffizi. Mecdelli Meryem, kimi zaman Marta ve Lazar'ın kardeşi Meryem'le bir tutulur. Günahlarından İsa'ya inana sayesinde kurtulmuştur. Bir koku kutusu ve omuzlarından aşağı akan saçları, başlıca işaretleridir.

(1. yy.) Tarsus'ta doğmuştur. Ana babası, Roma yurttaşı Yahudilerdir. İlk adı, Saul'dur. şam'a giderek, orada yaşayan küçük bir Hristiyan topluluğunu yok etmek ister. Fakat orada, gökte birden bir ışık görünür ve gözleri görmez olan Pavlus yere düşer. Bir ses: "Saul, Saul! Bana zulmediyorsun" diye seslenir. Pavlus, "Kimsin?" diye sorunca, ses "Ben zulmettiğin İsa'yım" der. **(Elçilerin İşleri 9:1-9)**

Pavlus, gözleri iyileşince vaftiz olur ve adını da Saul'dan Pavlus'a çevirir. Filistin'de tutuklanır. İmparator Neron'a götürülmek istenir. Bu amaçla Roma'ya gönderilir, orada hapsedilir ve kılıçla şehit edilir. Pavlus ve Petrus, Hristiyan kilisesinin kurucuları olarak kabul edilirler. İşaretleri: Kılıç ya da mektup tomarıdır.

Petrus

Andreas'ın kardeşidir. İsa, Petrus'a şöyle der: "şu yeryüzünde benim kilisemi kuracaksın! Sana gökler diyarının anahtarını vereceğim" **(Matta, 16: 16-19)**.

Anadolu'da, özellikle Antakya'da Hristiyanlığı yayar. Sonra Roma'ya giderek ilk Hristiyan topluluğunu kurar. Yirmi beş yıl kadar çalıştıktan sonra, imparatorun yakınlarından birine büyü yapmakla suçlanır. Yakınları kaçmasını salık verirler.

Tam kaçarken, İsa'nın görüntüsüyle karşılaşır. Ona, "*Domine, quo vadisi* Nereye gidiyorsun, Rabbim?" diye sorar. İsa'nın cevabı şu olur: "Yeniden çarmıha gerilmek için Roma'ya gidiyorum". Bunun üzerine Petrus, Roma'ya döner. Orada tutuklanır ve çarmıha gerilir. Kendini İsa ile aynı düzeyde görmediği için çarmıha baş aşağı gerilmek ister.

Resimlerde, çarmıha ters gerilmiş olarak gösterilir. Çarmıh sahnelerinin dışında, elinde cennetin anahtarlarını taşır. Bazen de, ruhların balıkçısı olarak, balıkla gösterilir.

Aziz Yohakim

Meryem'in babasıdır. Meryem'in hayatıyla ilgili sahnelerde görülür.

İşaretleri: Kuzu, zambak ve tapınakta sunduğu adaklar nedeniyle, sepet içinde güvencilerdir.



130. Resim- Caravaggio (1573-1610), **Aziz Petrus'un çarmıha gerilişı**, Roma, Santa Maria del Popolo kilisesi.

Aziz Sebastianus

(3. yy.) Galya'daki Norbonne kentinden soylu bir gençtir. Roma imparatorunun özel muhafızlarından bir bölüğün kumandanıdır. İki subayına, inançtan yüzünden işkence yapılırken, onlara "İnançlarınıza ihanet etmekte, ölün daha iyi" dediği için, İsa'ya olan gizli inancı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine, İmparator Diocletianus, onu, İsa'ya olan inancından caydırmaya çalışır, fakat başaramaz. Sebastianus'u bir direğe bağlatır ve oka tutturur. Öldü diye bırakırlar. Fakat şehit edilen arkadaşlarından birisinin annesi, Sebastianus'un hala canlı olduğunu görünce, yaralannı sanp iyileştirdikten sonra, ona Roma'dan kaçmasını salık verir. Sebastianus "hayır" der ve inancını açıkça ilan etmeğe karar verir. İmparator'un sarayına gider, sarayın önündeki merdivenlere çıkarak, imparatoru haksız davramışlarından dolayı suçlar ve ölüme mahkûm edilenlerin bağışlanmasını ister.

Diocletianus, öldüğünü sandığı Sebastianus'u görünce şaşırır. Bu kez, arenaya götürülmesini ve orada odunla vurularak öldürülmesini buyurur. Cesedini ise, arkadaşları bulamasın diye, Roma lağımlarına attırır. Ama arkadaşları cesedi yine bulurlar ve katakomblara, Petrus'la Pavlus'un ayakları altına gömerler. Resimlerde, vücuduna oklar saplanmış genç bir adam olarak gösterilir. Bazen de bir ağaç veya kazığa bağlı olarak tasvir edilir.

Azize Veronika

Apokrif Nikodemus İncili'nde sözü edilir. İsa çarmıha gerilmeye götürülürken ona acıyan Veronika, peçesiyle veya mendiliyle İsa'nın terini siler. Bu bez üzerinde, mucizevi olarak, Kurtarıcı'nın imgesi (sureti) belirir. İşareti, İsa'nın suretini taşıyan bir peçedir.

Aziz Yusuf

Meryem'in kocasıdır. Nasıralı marangoz diye bilinir. Meryem'i isteyenler, akşam tapmağa değneklerini bırakırlar. Yusuf'un değneği yeşerir ve üstünden bir güvercin uçup havalanır. Bu nedenle, tomurcuklu bir değnekle gösterilir.

İşaretleri: Marangoz rendesi, testere, nacak, zambaktır. "İsa'nın Tapınağa Götürülmesi" sahnelerinde, sık sık, bir sepet içinde iki güvercin taşır.



131. Resim-Andrea Mantegna (1431-1506), **Aziz Sebastianus**, Paris, Louvre.

Yuhanna

İsa'nın en sevdiği havarisidir. Meryem öldükten sonra, Petrus'la birlikte İncil'i vaaz etmeğe başlar. Anadolu'ya gelerek Efes'e yerleşir. Burada, İmparator Domitianus tarafından iki kez öldürölmek istenmiştir. Birincisinde, içsin diye zehirli bir kadeh verilir. Ama Yahya, kadehi ağzına götürdüğünde, zehir, yılan biçiminde dışarı çıkar. İkincisinde, yağ kaynayan bir kazana atılır. Hiçbir şey olmadan onun içinden de çıkar. Peşinden, Patmos adasına gönderilir. Çok yaşlandığı bir sırada Efes'te öldürölür.

Yazdığı İncil ve mektuplarıyla ünlüdür. Resim eserlerinde bazen İncil yazarı, bazen da havari olarak gösterilir. Yüksek esin gücüne sahip olduğunu simgeleyen kartal yanında, kitap, yağ kazanı ve yılanlı kadeh, başlıca işaretleridir.



132. Resim-
El Greco
(1541-1614),
Yuhanna,
Toledo, El
Greco Müzesi.

Kaynakça

- Frederick Antal, La pittura fiorentina, Torino, 1969.
G.C. Argan, Storia dell'arte italiana, 3 cilt, Floransa, 1968.
Edi Baccheschi, Giotto, Milano, 1966.
P.M. Bardi, Velazquez, Milano, 1969.
John Berger, Bkz. Howard Daniel-John Berger.
Luciano Berti, Masaccio, Milano, 1968.
Piero Bianconi, Bruegel, Milano, 1967.
San Bonaventura, S. Francesco d'Assisi, Bari, 1972.
Ettore Camesasca, Michelangelo pittore, Milano, 1966.
Deoclecio Redig de Campos, Cappella Sistina e Cappella Paolina, Novara, 1971.
Angela Ottino della Chiesa, Dürer, Milano, 1968.
Angela Ottino della Chiesa, Caravaggio, Milano, 1967.
Angela Ottino della Chiesa, Leonardo pittore, Milano, 1967.
Mia Cinotti, Bosch, Milano, 1966.
Howard Daniel-John Berger, Encyclopedia of Themes and Subjects in Painting, Londra, 1971.
Enciclopedia italiana Treccani, Roma, 1949-1960.
Enciclopedia universale dell'arte, Venedik-Roma, 1958-1967.
Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü, İstanbul, 1989.
Azra Erhat, İşte İnsan-Ecce Homo, İstanbul, 1969.
Azra Erhat, Mavi Anadolu, İstanbul, 1960.
Semavi Eyice, Bizans Sanatı, Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bilim Dalı 1972-1973 öğretim yılı ders notları.
George Ferguson, Signs and Symbols in Christian Art, New York, 1967.
Tiziano Frati, Greco, Milano, 1969.
Niny Gravaglia, Mantegna, Milano, 1967.
Halikamas Balıkcısı, Anadolu Tanrıları, İstanbul 1962 (2. Baskı).
Edith Hamilton, Mitologia, çev. Ülkü Tamer, İstanbul, 1968 (2. Baskı).
Hesiodos, Theogonia'dan seçmeler, çev. A. Erhat-S. Eyüboğlu, YENİ DERGİ, n. 98 (Kasım 1972).
Homeros, İlyada, çev. Azra Erhat-A. Kadir, İstanbul, 1967.
Homeros, Odysseia, çev. Azra Erhat-A. Kadir, İstanbul, 1970.
Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur ve İncil), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2001.
Mario Lapucci, Bkz. Augusto Torre e Mario Lapucci.
Paolo Lecaldano, Rembrandt, Milano, 1969.

- Gabriele Mandel, Botticelli, Milano, 1967.
- Behçet Necatigil, 100 soruda Mitologya, İstanbul, 1969.
- New Larousse Encyclopedia of Mythology, Londra-New York-Sydney, Toronto, 1968.
- Nijat Özön, Büyük Dil Kılavuzu, YKY, İstanbul 1995 (4. Basım)
- Marcel Pacaut, L'iconographie chrétienne, Paris, 1952.
- Erwin Panofsky, Il significato nelle arti visive, Torino, 1967.
- Giacomo Prampolini, La mitologia nella vita dei popoli, 2 cilt, Milano, 1954 (3. baskı).
- Giovanni Previtali, Giotto, gli affreschi di Assisi, Milano, 1969.
- Louis Réau, Il Giudizio universale, "Enciclopedia universale delParte", Venedik-Roma, 1958, cilt IV, s. 847-850.
- La Sacra Bibbia, Ed. Paoline, Roma, 1971 (Kutsal Kitabın İtalyanca çevirisi).
- La Sacra Bibbia, Libreria Editrice Fiorentina, Floransa, 1929 (Kutsal Kitabın İtalyanca çevirisi).
- Francesco Santi, San Francesco di Assisi, Floransa, 1967.
- Pietro Scarpellini, Assisi, Novara, 1973.
- Margaret E. Tabor, The Saints in art, Londra, 1969.
- Eva Tea, Raffaello, Brescia, 1963.
- Nicola Terzaghi, Miti e leggende del monda greco, Floransa, 1954 (14. baskı).
- Augusto Terre e Mario Lapucci, Ravenna e i suoi mosaici, Novara, 1972.
- Francesco Valcanover, Tiziano, Milano, 1969.
- Il Vangelo secondo Matteo, Yunancadan çev. Salvatore Quasimodo, Milano, 1958 (Matta İncili'nin İtalyanca çevirisi).
- Pierluigi De Vecchi, Tintoretto, Milano, 1970.
- Vergilius, L'Eneide (Aeneis), İtalyanca'ya çev. Giuseppe Albini, Bologna, 1966.
- Pietro Zampetti, Giorgione, Milano, 1968.

Dizin

A

- Abas, 103
Abraham, 146
Adem, 17, 141, 142, 143, 234
Aden, 17, 142, 143
Admete, 110
Admetos, 100
Adonis, 62
Aello, 82
Agenor, 33, 103, 114, 116
Aglaie, 24, 55, 75
Aiestes, 101, 102
Aigeus, 102, 115, 119, 120
Aigialeus, 103
Aigina, 29, 30, 99, 128
Aigisthos, 138
Aigle, 93
Aigyptos, 103
Ailos, 100
Aiskhylos, 26, 92
Aison, 100, 102
Aither, 20
Aitholos, 95
Aithra, 67, 119, 125
Aitolia, 34, 123
Akeso, 93
Akheloos, 83, 114
Akheron, 70
Akhilleus, 26, 56, 57, 81, 82, 86, 128, 129, 130, 131
Akıllı Kızlar, 239
Akrisios, 33, 103, 106
Akropol, 37
Aktaion, 46, 47, 48, 116
Alektos, 92
Alfay, 208, 250
Alkaios, 106
Alkestis, 100
Alkmene, 34, 78, 106, 107
Alpheios, 52, 83, 109
Althaia, 72, 95, 97
Altın post, 100, 101, 102
Amaltheia, 29
Amazonlar, 101, 120, 122
Amphion, 30, 116, 117
Amphitrite, 65, 66, 67, 85, 86, 87
Amphitryon, 34, 106, 107
Andreas (Aziz), 202, 217, 238, 244, 245, 250, 254
Andromeda, 105, 106, 123
Ankhises, 59, 60, 126
Anna (Azize), 182, 183, 184, 245
Antaios, 66
Antakya, 254
Anteia, 99
Antiope, 30, 116, 122
Antonius (Aziz), 245, 246
Aphareus, 123, 124
Aphrodite, 21, 51, 52, 55, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 75, 81, 86, 98, 103, 127, 129
Apollodoros, 28, 29, 62, 71, 126, 130
Apollon, 22, 24, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 52, 53, 54, 56, 58, 75, 77, 84, 93, 95, 100, 107, 113, 122, 131, 134, 138
Apollonia (Azize), 246
Apsyrtos, 102
Aptal kızlar, 216
Aramatyalı Yusuf, 227, 228
Ararat, 145
Ares (bkz. Mars), 24, 51, 52, 55, 56, 59, 63, 77, 81, 99, 101, 110, 121
Arethusa, 83
Arges, 20
Argo, 100, 101, 102
Argolis, 99
Argos, 31, 33, 100, 103, 106, 118
Arhelas, 200
Ariadne, 72, 74, 115, 116, 120
Aristaios, 46, 123

Aristoteles, 80
Arkadia, 31,91,96, 103, 109
Arkas, 31, 103
 Artemis (bkz. Diana), 22, 24, 31,41,42,
 46,47, 48,49, 56, 83, 84, 95, 97,
 109, 121,124, 130, 138
Asklepiades, 93
Asklepios, 93, 94
Asopos, 29, 30, 99, 116, 128
Assisi, 153, 247, 248, 249
Astraios, 21,81
Asur, 170, 171
Asurlular, 170
Aşkelon, 166
Atalante, 96, 97,, 98
Athamas, 71, 100, 116
Athena, 24, 25, 29, 37, 38, 39, 40, 41,
 42, 51, 55, 57, 67, 77, 86, 100, 103,
 104, 106, 107, 109, 112, 116, 126,
 127, 132, 133
Athena Parthenos (Bakire Athena), 38,
 39, 40
Athena Promakhos, 38
Atina, 37, 39, 40, 68, 81, 102, 115, 119,
 120, 122, 138
Atlas, 24, 25, 66, 112, 123, 126
Atreus, 129
Atropos, 21, 94
Attika, 37, 68, 107, 122, 138
Augias, 109
Auloniadlar, 88
Aventinus Tepesi, 111
Avgustus, 190
Avram, 146

B

Baba, 101,196, 206, 211,217, 232
Babilonia, 173
Bakkhos, 71
Balios, 82
Baltazar, 192
Barabba, 223
Barbara (Azize), 246, 247
Bartolomeus, 217, 238, 247, 250
Bellerophontes, 99
Belos, 103
Ben-Ammi, 151
Benyamin, 157
Betulya, 170, 171

Beytlehem, 167, 168, 190, 191, 192,
 198, 199, 250
Bithynia, 101
Bizans, 236
Boreas, 21, 62, 81,82, 100, 101
Bosporos, 31
Bozdağ (bkz. Tmolos Dağı), 42
Briareus, 20
Brontes, 20
Büyük Ana, 28
Büyük İskender, 24

C

Cebrail, 178, 183, 186, 193
Cehennem, 92, 242
Celile, 178, 180, 186, 200, 202, 203,
 207, 229

Ç

Çarmıh, 225, 254
Çobanlar, 191
Çocuk İsa, 189, 190, 192, 193, 198,
 199, 200

D

Danaos, 103
Daniel, 174, 175
Daphne, 43, 46
Davut, 11, 167, 168, 169, 170, 172, 182,
 186, 190, 234
Deesis, 236
Deianeira, 72, 83,95, 113, 114
Deimos, 51, 52
Delos, 41, 42
Delphoi, 28,42, 58, 107, 113, 116, 117
Demir Çağı, 28
Demophon, 68
Deukalion, 28, 95
Devler, 20, 24
Diana (bkz. Artemis), 46, 47, 48,49
Dicle, 142
Didimos, Tomas (Havari), 233
Dike, 24, 75
Diktys, 33, 103, 106
Diocletianus, 256
Diomedes, 110

Dione, 58
Dionysos (bkz. Bakkeos), 24, 56, 60,
71, 72, 73, 74, 84, 89, 95, 116, 120
Diriliş, 213, 232, 241
Dodona, 34
Dolion, 101
Domitianus, 258

E

Efes, 49, 50, 121, 258
Eileithyia, 24, 78, 93
Eirene, 24, 75
Ekhidna, 21, 107
Ekho, 88, 89
Elektra, 21, 82, 123, 126, 129, 138
Elektryon, 106
Eleusis, 68, 70, 128
Elizabet, 178, 179, 186, 187, 188
Elysion pedion, 83
Emmaus, 232, 233
Endymion, 81, 95
Enkelados, 24
Enyo, 51, 52
Eos, 21, 80, 81
Epaphos, 80, 103
Epikaste, 117
Epimetheus, 25, 26
Erebos, 20, 68, 70
Erektheus, 81
Erginos, 107
Eridanos, 80
Eriha, 215
Eris, 21, 51, 52, 86, 127
Eros, 20, 30, 33, 59, 63, 64, 125
Eryks, 111
Erymanthos, 111
Esav, 151, 152, 153
Euenos, 95
Eumenides, 92
Eunomia, 24, 75
Euphemia, 247
Euphrosyne, 24, 75
Europa, 33, 114, 116
Euros, 21, 82
Euryale, 21
Eurybie, 21
Eurykleia, 137, 138
Eurynome, 24, 55, 75

Eurystheus, 106, 107, 109, 110, 111,
112
Eurytion, 91
Eurytos, 113
Eustochium, 250
Euterpe, 77
Eylsion, 70

F

Fenikye, 33, 114
Ferisiler, 204, 205, 209
Firat, 142
Fışh, 200, 216, 223
Fidias, 38, 39, 40
Filistinliler, 161, 167, 168, 170
Firavun, 154, 155, 156, 159, 160, 161,
162

G

Gaia, 20, 21, 23, 24, 29, 35, 37, 41, 42,
46, 66, 75, 83, 84, 88, 92, 111
Galateia, 63, 84, 85
Galya, 256
Ganymedes, 34, 77, 78, 79, 126
Gaspar, 192
Gazze, 167
Geryoneus, 21, 110
Getsemani, 218
Gigantomakhia, 24
Gihon, 142
Ginnesar Gölü, 207
Giotto, 8, 9, 11, 153, 182, 183, 184,
198, 199, 228, 237, 241, 248, 249
Girit, 29, 34, 110, 114, 115, 120
Givon, 170
Glaukos, 99
Golgota, 224, 225, 227, 252
Golyat, 168, 170
Gomorra, 149, 150
Gyes, 20

H

Habeşistan, 81, 104
Hâbil, 143
Hacer, 146

Hades (bkz. Plüton), 21, 22, 24, 28, 55,
67, 68, 69, 70, 71, 77, 83, 92, 98, 99,
100, 104, 112, 122, 123, 135, 234
Halys (Kızılırmak), 101
Ham, 144, 145
Haran, 146
Harmonia, 24, 71, 116, 118
Harun, 160, 161, 162, 163, 164
Havariler, 250
Havra, 239, 240
Havva, 17, 141, 142, 143, 234
Hebe, 24, 77, 114
Hekate, 24, 46, 47, 48, 67
Hekatonkheir'ler, 20, 23
Hektor, 56, 81, 426, 130, 131
Helena, 122, 123, 124, 126, 128, 129,
130, 131
Helene, 34, 123, 124, 127, 128
Heliades, 80
Heliopolis, 246, 247
Helios, 21, 29, 42, 52, 56, 66, 68, 80,
81, 102, 110, 114, 135
Hemera, 20
Heosphoros, 81
Hephaistos (bkz. Vulcanus), 24, 25, 29,
37, 38, 41, 42, 52, 55, 56, 57, 59, 80,
102, 107, 109, 116, 131
Hera, 22, 24, 31, 34, 35, 37, 41, 51, 55,
56, 57, 58, 71, 75, 77, 78, 86, 88,
101, 103, 104, 106, 107, 111, 114,
118, 126, 127
Herakles, 24, 26, 34, 37, 66, 67, 72, 77,
82, 83, 84, 95, 100, 101, 106, 107,
108, 109, 110, 111, 112, 113, 114,
120, 122, 128
Hermaphroditos, 60
Hermeias, 25
Hermes (bkz. Mercurius), 24, 28, 31,
52, 53, 54, 55, 60, 64, 67, 68, 71, 84,
89, 99, 103, 104, 106, 107, 113, 126,
127, 135, 137
Hesiodos, 20, 24, 25, 26, 28, 47, 55, 57,
58, 63, 64, 70, 75, 76, 81, 82, 83, 86,
92, 94, 99
Hesperidler, 21, 35
Hestia (bkz. Vesta), 22, 58
Hieronimus (Aziz), 225, 250
Hilaira, 123, 124, 125
Himeros, 59
Hippodameia, 91, 122, 129

Hippolyte, 110, 122
Hippomenes, 97, 98
Hirodes, 178, 179, 180, 181, 191, 198,
199, 200, 209
Hirodes Antipa, 178, 179, 180
Holofem, 170, 171
Homeros, 24, 47, 51, 52, 55, 58, 63, 75,
76, 81, 82, 83, 86, 91
Hur, 163
Hydra, 21, 114
Hygieia, 93
Hylas, 84, 101
Hyperion, 20, 21, 23, 80
Hypnos, 21, 92

i

İapetos, 20, 25
İaso, 93
İason, 100, 101, 102
İasos, 97
İblis, 142, 201, 234
İbrahim (Peygamber), 146, 147, 148,
149, 150, 151, 160, 206, 239, 241,
242
İda Dağı (Kazdağı), 29, 59, 126, 127
İdas, 95, 123, 124
İkelos, 92
İlk Günah, 17, 143
İmroz, 66
İnakhos, 31, 103
İncil, 185, 202, 209, 235, 239, 242, 247,
251, 252, 258
İno, 71, 74, 85, 101, 116
İo, 31, 32, 103
İobates, 99
İokaste, 117, 118
İolkos, 100, 101, 102, 128
İphikles, 34, 106, 107
İphitos, 113
İris, 21, 41, 68, 77
İsa, 8, 179, 180, 181, 186, 188, 189,
190, 191, 192, 193, 195, 196, 197,
198, 200, 201, 202, 203, 204, 205,
206, 207, 208, 209, 210, 211, 212,
213, 214, 215, 216, 217, 218, 219,
220, 221, 222, 223, 224, 225, 226,
227, 228, 229, 230, 231, 232, 233,
234, 235, 236, 237, 238, 239, 241,

244, 245, 246, 247, 248, 249, 250,
251,252, 253, 254, 256, 258
İshak, 146, 147, 148, 149, 151, 152,
153, 160, 241
İsmail, 146, 147
İsmaros, 134
İsrail, 160, 162, 163, 165, 167, 175
İsrailoğulları, 160, 161, 162, 164, 165,
174
İşay, 167, 168
İşler ve Günler, 25, 26
İthake, 136, 137
İyi Çoban, 211

K

Kabil, 143, 144
Kafkasya, 111, 120
Kalais, 82, 101
Kalliope, 63, 77,122
Kallirhoe, 21
Kallisto, 31, 103
Kalydon, 72, 95, 96, 114, 123, 128, 130
Kalypso, 137
Kana düğünü, 207
Kapıdağ, 101
Kassiepeia, 104
Kastor, 34, 95, 100, 123, 124, 125
Kayafa, 221
Kefamahum, 202
Kekrops, 37
Keleos, 68, 70
Kenan, 145
Kentaur, 46, 84, 85, 91, 100
Kerberos, 21, 69, 70, 71, 92, 112
Keruv, 17, 143
Keto, 21
Khaos, 60, 63, 70
Kharis, 55
Kharitler, 24, 25, 76
Kharon, 70, 92, 238
Kheiron, 46, 84, 91, 93, 100, 109, 128,
129
Khimaira, 21, 99
Khrysaor, 21, 104
Kıbrıs, 21, 59, 62, 63, 72
Kinyras, 62
Kirinius, 190
Kirke, 80, 135
Klio, 77

Klopas, 225, 226, 227, 228
Klotho, 21,94
Klymene, 25, 80
Klytaimestra, 34, 123, 126, 129, 138
Koios, 20, 22,41
Kolkhis (Gürcistan), 101
Konstantin, 234
Kore, 67, 68
Korinthos, 64, 98, 102, 117
Kottos, 20
Koyun Kapısı, 208
Kreusa, 102
Kriophoros, 55
Krios, 20, 21
Kronos, 20,-21, 22, 23, 24, 26, 28, 29,
58, 64, 67
Ksanthos, 82
Kudoimos, 51, 52
Kutsal Aile, 189, 190, 192, 199, 200,
245
Kutsal Ruh, 179, 186, 187, 188, 194,
196, 201,232
Kybele, 92
Kykheus, 70, 128
Kykloplar, 23, 57, 134
Kyllene, 52, 53
Kyreneia, 109, 110
Kythera, 21, 59
Kyzikos, 101

L

Labyrinthos, 115, 120
Ladon, 91
Laertes, 136
Laios, 116, 117, 118
Lakheisis, 21, 94
Lamek, 144
Laokoon, 131, 132, 133
Laomedon, 114, 126, 128
Lapith, 122
Larissa, 106
Latmos, 81
Latona, 41
Lavan, 151, 154
Lazar, 206, 211, 212, 213, 239, 252,
253
Leda, 34, 95, 123, 124
Lemnos, 55, 72, 101, 120
Lema, 109

Leto, 22, 24, 41, 46, 78
Leuke, 67
Leukippos, 123, 124, 125
Libya, 80, 103, 114
Lotos, 134
Lut, 146, 149, 150
Lydia, 113
Lykaon, 31, 103
Lykia, 41, 99
Lykurgos, 71, 100
Lynkeus, 103, 123, 124
Lyra, 45

M

Mahşer, 235, 237, 238, 241
Maia, 24, 31, 52, 123
Malkus, 221
Mamre, 146
Manoah, 165
Marathon, 115, 119
Maria, 217, 219, 225, 226, 227, 252,
253, 255
Markos, 179, 181, 201, 202, 209, 211,
215, 220, 221, 223, 224, 226, 229,
232, 250, 252
Marón, 134
Marpessa, 95
Mars (bkz. Ares), 51
Marsyas, 38, 41, 42
Marta, 206, 211, 213, 252, 253
Matta (Levi), 179, 180, 181, 190, 191,
198, 199, 200, 201, 202, 203, 208,
209, 210, 211, 213, 215, 216, 217,
221, 223, 224, 226, 228, 229, 235,
250, 254
Med, 170
Medeia, 102, 119
Medusa, 21, 38, 39, 40, 67, 103, 104,
105, 106
Megaira, 92
Mekone, 25
Melanion, 98
Meleagros, 95, 96, 97, 100
Melikertes, 71
Melkikor, 192
Melpomene, 77
Memnon, 81
Memphis, 103
Menoithios, 25

Mercurius, 52, 53, 54, 64
Mersin, 60
Meryem, 141, 182, 183, 184, 185, 186,
187, 188, 189, 190, 191, 192, 193,
194, 195, 196, 197, 199, 200, 206,
207, 211, 212, 213, 225, 226, 227,
228, 229, 231, 232, 236, 237, 238,
241, 245, 247, 251, 252, 253, 254,
256, 258
Mesih, 179, 221
Messina, 87, 111
Metaneira, 68
Michelangelo, 9, 15, 16, 17, 18, 74,
141, 142, 144, 164, 189, 238, 241
Midas, 41, 42
Midyan, 160
Minerva (bkz. Athena), 37, 132
Minos, 34, 70, 72, 80, 110, 114, 115,
116, 120, 122, 128, 238
Minotauros, 115, 120
Mintha, 67
Mnemosyne, 20, 23, 24, 76
Moirá, 21, 100
Moriya, 147, 148
Morpheus, 92
Musa, 41, 63, 76, 77, 118, 122, 159,
160, 161, 162, 163, 164, 175, 204,
213, 234
Müjde, 187, 245
Mykene, 129, 130
Myrrha, 62
Mysia, 84, 101, 130

N

Nahor, 146, 151
Naiades, 84
Nain, 209
Narkissos, 88, 90, 91
Nasıra, 186, 190, 200, 202
Nebukadnetsar, 170, 171
Nemea, 106, 107
Nemesis, 21, 94
Nereus, 21, 26, 55, 66, 84, 85, 86, 104,
111, 128
Nereus Kızları, 21, 84, 85, 86, 104
Neron, 254
Nessos, 113, 114
Nike, 39, 40, 77
Nikodim, 227, 228, 229

Nil, 31, 103, 156, 159, 160, 245
Niobe, 42, 117
Nisa, 142
Noli me tangere, 231, 232
Notos, 21, 82
Nuh, 144, 145, 146, 249

O

Odysseia, 55, 82, 98, 99, 117
Odysseus, 67, 82, 123, 125, 129, 130,
131, 132, 133, 134, 135, 136, 137,
138
Oidipus, 117, 118
Oikhalia, 113
Oineus, 72, 95
Oinone, 29, 127
Oita, 114
Okeanos, 20, 21, 23, 24, 25, 55, 66, 67,
75, 77, 80, 82, 83, 84, 94, 103, 104,
110, 123
Okeanos Kızları, 21
Okypete, 82
Olympos, 23, 24, 25, 26, 29, 41, 52, 56,
68, 71, 75, 83, 84, 89, 100, 114
Omphale, 113
On Emir, 163, 164
Oneiros, 92
Oreithyia, 81
Orion, 81
Orkhomenos, 107
Orman Perileri, 20
Orpheus, 89, 100, 122, 123
Orthos, 110
Othrys, 23

P

Pahos, 63
Palladion, 37, 126, 133, 134
Pallas, 21, 24, 37, 77, 126, 133
Pan, 84, 88, 89, 90, 91
Pandia, 81
Pandora, 25, 26, 28
Paris, 30, 35, 37, 38, 41, 49, 72, 86, 93,
104, 105, 111, 113, 126, 127, 129,
131, 248, 257
Pamassos, 28, 42
Parthenon, 38, 39
Paskalya, 194

Patara, 41
Patmos, 258
Patroklos, 56, 129, 130, 131
Paula (Azize), 250
Pavlus, 195, 245, 246, 251, 252, 254,
256
Pegasos, 21
Peirithoos, 91, 122
Pelasgos, 103
Peleus, 26, 84, 86, 127, 128, 129
Pelias, 100, 102
Pelops, 129
Penelope, 123, 125, 136, 137
Peneus, 46
Pentheus, 116
Pentikost, 194
Perseis, 80
Persephone, 24, 63, 67, 68, 69, 70, 100,
122, 123
Perses, 21
Perseus, 21, 33, 38, 67, 103, 104, 105,
106, 123
Pessinus, 92
Phaethon, 80
Phallos, 73
Phantasos, 92
Phineus, 82, 101
Phobos, 51, 52
Phoibe, 20, 22, 41, 123, 125
Phoibos, 42, 56
Phoiniks, 114, 129
Phorkys, 21
Phoroneus, 103
Pieria, 52, 123
Pişon, 142
Pittheus, 67, 119
Pleuron, 95
Pluton, 67
Podarge, 82
Polluks, 34, 123, 125
Polybos, 117
Polydektes, 33, 103, 106
Polydeukes, 34, 95, 100, 123, 124, 125
Polydoros, 116, 132
Polyneikes, 118
Pontos, 20, 21, 84, 101
Poseidon, 22, 24, 34, 37, 38, 41, 56, 64,
65, 66, 67, 84, 85, 86, 100, 104, 107,
110, 114, 119, 122, 128, 132, 134,
137

Priamos, 126, 130, 131, 133, 134
Pronoia, 40
Psmathe, 128
Psykhopompos, 55
Pygmalion, 63, 85
Py lades, 138
Pyramus, 63
Pyrrha, 28
Pytho, 42

R

Rab, 167, 178, 186, 191, 216, 221, 232
Rahel, 154
Rebeka, 151, 15?, 153, 154
Rhadamanthys, 34, 70, 128
Rheia, 20, 22, 29, 58, 67, 71, 92, 127
Rhodos, 66, 80
 Roma, 11, 16, 22, 33,36, 40,41,43,44,
 45, 49, 50, 51, 53, 57, 58, 69, 78, 85,
 90, 96, 98, 117, 121, 132, 141, 142,
 144, 164, 169, 178, 200, 204, 238,
 245, 250, 254, 255, 256

S

Saba Kraliçesi, 172, 173, 174
Salome, 180, 181,229
Sam, 144, 145, 146
Samiriye, 203
Samuel, 167, 170
Sara, 146, 147, 148
Saul, 167, 168, 169, 170, 254
Sebastianus, 256, 257
Selene, 21, 46, 80,81,95
Semele, 24, 71, 116
Seriphos, 33, 103, 106
Sezar, 203
Sicilya, 24, 62, 83, 111, 115
Silenos, 71, 89
Simon Petrus, 217, 220
Simun, 202, 207, 218, 221, 224, 232,
 245, 250
Sina, 162, 163, 164
Siniş, 119
Sinon, 132, 133
Sinop, 101
Sisyphos, 29, 98, 99
Skeiron, 119
Skylla, 86, 87, 135

Smyna, 62
Soar, 150
Sodom, 149, 150
Sparta, 34, 122, 123, 127, 129
Sphinks, 117, 118
Steropes, 20
Stheneboia, 99
Sthenelos, 106
Sthenno, 21
Styks, 41, 48, 77, 84, 128
Stymphalos, 109
Suriye, 190
Süleyman, 170, 172, 173, 174, 234

Ş

Şekem, 154
Şeria (Erden) İrmağı, 178, 180
Şeria İrmağı, 178, 180

T

Taddeus, 217
Tantalos, 117, 129
Tarsus, 254
Tartaros, 20, 23, 28, 70
Teirressias, 135
Telamon, 128
Telemakhos, 136, 137
Telephassa, 114, 116
Tenedos, 66, 131, 132, 133
Tepegöz, 20, 67, 134
Terme, 120
Tesalya, 23, 84,91, 100, 128
Tethys, 20,21,83, 103
Tevrat, 16, 182, 250
Thalia, 24, 75, 77
Thanatos, 21, 92, 99
Thaumas, 21, 82
Thebai, 30, 46, 107, 113, 116, 117, 118
Theia, 20, 21, 80
Themis, 20, 23, 24, 28, 42, 75, 127
Theogonia, 24, 47, 57, 58, 63, 76, 83,
 94
Theos, 246
Thermodon, 120
Thestios, 34, 123
Thetis, 26, 55, 57, 71, 84, 86, 127, 128,
 129, 131
Thisbe, 63

Thoosa, 67
Thrinakie, 135
Thyas, 73
Tiberius, 178
Timna, 165
Tisiphone, 92
Titanides, 20
Titanlar, 20, 21, 23, 29
Tithonos, 81
Tmolos, 41, 42
Toprak Ana, 20, 21, 23, 28, 29, 46, 83
Trakya, 71,81,82, 101, 122, 123
Triptolemos, 70
Troizen, 67
Tros, 78, 126
Troya, 55, 56, 59, 81, 126, 127, 128,
129, 130, 131, 132, 133, 134
Troya Savaşı, 129
Tufan, 25, 28, 145
Tykhe, 94
Tyndareos, 34, 123, 125, 129
Typhon, 21, 23, 24, 107
Tyro, 100

U

Umut, 26
Urania, 77
Uranos, 20, 21, 24, 29, 37, 41, 58, 75,
76, 83, 92
Urato, 77

Ü

Üç Güzeller, 24, 75, 76

V

Vaftiz, 181
Vergi, 202, 203
Veronika, 225, 256
Vesta, 58

Y

Yafet, 144,145

Yahuda, 157, 187, 216, 217, 218, 219,
220, 223, 250
Yahudi, 204, 228
Yahudiye, 178, 191, 200, 203, 211
Yahya, 178, 179, 180, 181, 187, 189,
195, 201, 202, 207, 209, 217,219,
225, 226, 227,228, 232, 234, 236,
238, 241, 252, 258
Yakup, 151, 152, 153, 154, 155, 157,
158, 160,213,217,218,219, 220,
229, 231,241,250
Yaratılış, 17, 140, 141, 142
Yazıcılar, 204
Yeruşalim, 170, 172, 178, 183, 191,
193, 200, 201, 208, 214, 215, 232,
239, 241,242
Yeşu, 163
Yohakim, 173, 182, 183, 184, 254
Yudit, 170, 175
Yuhanna, 195, 197, 204, 207, 208, 211,
213, 217, 218, 220, 221, 223, 224,
225, 226, 227, 228, 229, 231,232,
233,250, 258
Yunanistan, 28, 41, 58, 83, 96, 100,
101, 102, 119, 121,218, 251
Yurtsever Simon, 217, 250
Yusuf, 154, 155, 156, 157, 158, 159,
184, 185, 186, 188, 189, 190, 191,
192, 193, 199, 200, 227, 228, 229,
256

Z

Zakkay, 214, 215
Zebedi, 213, 218, 250
Zekeriya, 178, 179, 187
Zephyros, 21, 62, 64, 82
Zetes, 82, 101
Zethos, 30,116
Zeus, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31,
32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 46, 51,
52, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 63, 64, 65,
67, 68, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 80,
81,83, 84, 87, 88, 93,94, 98, 99,
100, 101, 103, 106, 111, 112, 114,
115,116, 123, 124, 126, 127,128,
131,133, 134, 135, 137

David Bordwell & Kristin Thompson

Film Sanatı

Çevirenler:

Ertan Yılmaz & Emrah Suat Onat



Bedrettin CÖMERT
Kalmasın Ellerim SİZlerden Uzak

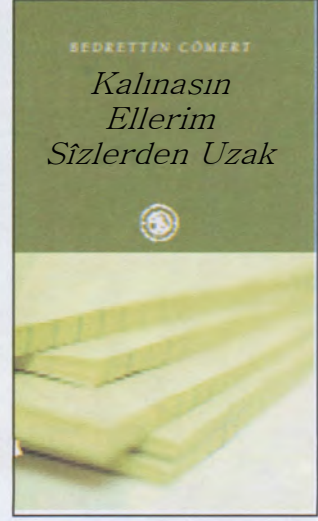
(ŞİİR)

ISBN: 978-9944-492-06-5

160 SAYFA * 10 YTL

Felsefe, Estetik, Eleştiri... evet ama, bir de ozan yanı vardı Bedri'nin, ki çokları bilmez bunu. Yaygın deyimle, şiir onun ilk gözağrısıydı. Ama o, hele de 70'lerden sonra, öbür alanlardaki yoğun çalışması yüzünden, şiire "sen biraz şöyle dur, sevgilim" demek zorunda kalmıştı. Günün birinde, yıllar yılı yazıp yazıp bir köşeye attığı şiirlerine dönebileceğine, onları gün ışığına çıkarabileceğini düşünüp durdu...

Haşan Hüseyin



Bedrettin CÖMERT
Eleştiriye Beş Kala

ISBN: 978-9944-492-08-9

414 SAYFA * 20 YTL

Bedrettin Cömert'i uzaktan tanıyanlar, kuşkusuz, onda kendi konumlarına göre birtakım nitelikler, özellikler bulmaya çalışacaklardır. Ama, Bedrettin Cömert'i çok yakından tanıyan biri için durum değişiktir. Yani, ormanın içinden ormana bakmak, apayrı bir bilinç işidir. (Haşan Hüseyin)

İlk yazılarını okudukça, şöyle bir kaniya varmıştım: "İşte ciddi, titiz, tuttuğunu koparan inatçı biri" demiştim. Bir insanı hiç tanımadan, sadece yazılarına bakarak böyle bir kişilik tanımlaması yapabilmek için, bu özelliklerin o kişinin kaleme aldığı yazılarda da olması gerekir. Gerçekten de bu nitelikler Bedrettin'in yazılarında bol bol vardı ve öylesine bol bol vardı ki bir yazının dar sınırları onun yazınsal tutku, hız ve soluğundan nefes darlığına uğruyor gibiydi. (Özdemir İnce)





Bedrettin CÖMERT

Giotto'nun Sanatı

ISBN: 978-9944-492-07-2

184 SAYFA * 18 YTL

Giotto, batı resim tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır. Gerek insanlık ve tarih görüşü, gerekse resimsel biçim ve üslup bakımından

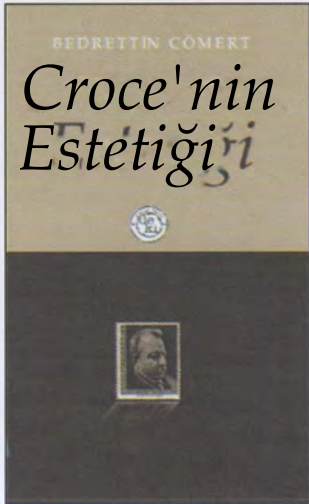
Ortaçağ'ın ayaklarını yere bastıran ilk devrimcidir. Giotto, yalnızca resim tarihi açısından bilinmesi gereken *müzelik* bir tarih halkası değil, her çağın insanına yepyeni bildiriler sunup çok boyutlu ufuklar açan bir üslup ve insanlık serüvenidir Assisi'de yukarı

S.Francesco kilisesindeki Aziz Francesco freskolarıyla; Padova'da Arena kilisesiğinin duvarlarını ölümsüz bir çağdaşlığa yücelten

Anna, Meryem ve İsa öyküleriyle veya Floran-

sa'da Santa Croce kilisesinin iki küçük şapelini solgun bir duygulanım dünyası yapan yapıtlarla karşı karşıya gelmek ne denli yeni ve çağcıl bir ressamla tanışma mutlulu-

ğuna erdiğimizi kanıtlamaya yeter.



Bedrettin CÖMERT

Croce'nin Estetiği

ISBN: 9944-492-01-09

144 SAYFA * 10 YTL

Croce, her sanat dalının kendine özgü ifade araçları bulunduğu kuramını benimsememekte, bir bakıma kuşkusuz haklıydı. Yaratma gücü olmayan veya kusurlu olan kimselerin elinde sanatın yalnızca teknik bir oyun haline dönüşmesi ve bu oyunun, okur-seyirci karşısında meşru gösterilmek için, kuramlaştırılması, her dönemde görülen olağan şeylerdir. Fakat bu olağanlık, doğal boyutlarını aşıp, genel bir sanat kuramı olma saviyle hemen tüm sanatsal etkinlik alanlarına egemen olmaya başlayınca, sanatını mekanik bir beceriklilik, dıştan düzenlenebilen bir kuruluş,

teknik bazı cambazlıklarla elde edilebilen bir gariplik olduğu sanısı gibi gerçek dışı ve zararlı bir kanı uyanır. Bu durumda, yapaylığa, yozluğa, yavanlığa, basit beceriklilik oyunları düzeyine düşen, yalnızca sanatın bir etkinlik olarak kendisi değil, aynı zamanda sanatı değerlendiren sanat eleştirisi ve tarihidir de.

BEDRETTİN CÖMERT

Mitoloji ve İkonografi

BUGÜN DE ARAMIZDA

Nice yitirdiğimiz aydın, sanatçı, bilim adamımızın adlarını sokaklara, caddelere, parklara verdik. Bunlar olmasın demiyorum, olsun Ama bir süre sonra bir başka yönetim geldi, bütün bunları değiştirdi. Oysa kitaplardır, kalıcı olan; o kitaplarda imzası bulunan yazarın, sanatçının, bilim adamının düşünceleridir. Bunun içindir ki Bedrettin Cömert, dün olduğu gibi bugün de aramızda, Çünkü bugün de yazdıklarını, düşüncelerini, bilgisini, birikimi bizimle paylaşıyor, işte bu yüzden de bugün, şimdi Bedrettin Cömert okumanın zamanı



Refik Dırbas

23 Ocak 2008 / Sabah

SEVGİSİZ ELEŞTİRMEN OLUNMAZ

Cömert, sanat tarihi çalışmalarında, eleştirmenliğinde, geleneksel bilgiyle modern birikimi bir potada eritip, çağdaş çözümlere, özgün yargılara ulaşan bir bilim ve sanat adamıydı. Batı'yı gerçek anlamıyla 'iyi bilen', Doğu'yu da iyi bilmesi gerekir, gerçeğini her zaman savundum. Bedrettin Cömert, bu anlayışın, iyi, başarılı bir temsilcisiydi. Batı bilgilerinin, kuramlarının ışığında, bizim sanatımızı, şiirimizi değerlendirdi. Bu açıdan yazdıkları bugün de yeniliğini, tazelikliğini, güncelliğini korumaktadır.

Doğan Hızlan

31 Mayıs 2008 / Hürriyet

ISBN 978-9944-492-33-1



9 789944 492331

KTB-ABF-762879



KTB-ABF-768128